ANECDOTA LITTERARIA EX MSS. CODICIBVS ERVTA

VOL. II.

ROMAE
APVD GREGORIVM SETTARIVM
ad insigne HOMERI *public. auctorit.*

LECTORIBUS ERUDITIS
EDITORES.

In alterum Anecdotorum nostrorum Volumen, quod vestrae eruditioni, & clientelae commendamus. Quod serius, quam statutum erat, ad vos perveniat, non est, quod rationem reddamus. Multa enim, quae ingentis sunt impedimenti ad opera peragenda, nullius ad audiendum sunt vel oblectamenti, vel utilitatis. Quare ne vos pluribus inaniter detineamus, illud potius interim rogamus, ut sedulitati nostrae aliquid tribuatis, quam sane in posterum vos non ita diutius

desideraturos confidimus. Volumen hoc ad prioris normam concinnatum est, quod nimirum Opuscula variae eruditionis exhibeat, quibus plerique Litteratorum allici, ac detineri possint. Siquidem Φιλέλληνες, Sanctorum Patrum studiosi, Biographi, Oratores, Epistolographi, Poetae, Philologi, Historici, Antiquitatum tum veterum saeculorum, tum medii aevi cultores, ceterique habebunt, quo vario etiam in idiomate delectentur, & edoceantur. Quare si quid aliquis forte fastidiat, probabit alter; eritque semper, cuius intersit, & cui arrideat. Valete ergo, Eruditi Lectores, & nostro de vobis benemerendi studio amice favete.

ELEN-

ELENCHUS OPUSCULORUM

Quae in hoc Vol.II. continentur.

XII. *M. Va-*

IMPRI-

IMPRIMATUR,
Si videbitur Rmo Patri Magiſtro Sacri Palatii Apoſtolici.

D. Iordani Patriarcha Antioch. Viceſgerens.

Multa ſunt in ſecundo hoc Litterariorum ἀνεκδότων Volumine, quae ex Bibliothecarum ſcriniis eruta ab Eruditiſſimis quibuſdam Viris de Litteris bene meritis nunc primum magno bonarum Artium ſtudioſorum bono in lucem producuntur. Ea & perluſtravi libenter, & pluries, attenteque legi, Rmi Patris Magiſtri Sac. Palatii Apoſt. nutibus obtemperaturus, nihilque in iis vel minimum reperi, quod Catholicae Fidei, aut Chriſtianis moribus adverſaretur. Quapropter &c. Ex Bibliotheca Almae Urbis Archigymnaſii VII. Kalendas Decembris an MDCCLXXIII.

Proſper Petronius eiuſdem Bibliothecae Praeſes.

IMPRIMATUR.
Fr. Thomas Auguſtinus Ricchinius Ord. Praedicatorum, Sac. Palatii Apoſtolici Magiſter.

ERRATA	CORRIGE.
Pag. 16. ὕρα	ὗρα.
209. *laudatiſſimoque*	*lautiſſimoque*.
213. *Antonius Franciſcus*	*Franciſcus Antonius*.
380. *Hic*	*His*.

FRAGMEN-

FRAGMENTUM ANECDOTUM
ORATIONIS LIBANII SOPHISTAE
DE SERVITUTE

E CODICE MS. BIBLIOTHECAE
MEDICEO - LAURENTIANAE ERUTUM
ET E GRAECO IN LATINUM SERMONEM
CONVERSUM

A IOHANNE CHRISTOPHORO AMADUTIO
GRAECARUM LITTERARUM PROFESSORE
In Archigymnasio Romanae Sapientiae.

IOHANNIS CHRISTOPHORI AMADUTII

AD CL. VIRUM

AUGUSTINUM ANTONIUM GEORGIUM

PROCURATOREM GENERALEM

AUGUSTINIANAE FAMILIAE

PRAEFATIO.

SINAS, GEORGI Vir Clarissime, inscribi a me nunc tibi Fragmentum hoc anecdotum Orationis Libanii Sophistae περὶ δουλείας de Servitute, *quod tecum iam communicaveram, ut aliqua ratione tentarem, an quod mihi a Graeco in Latinum sermonem converti impossibile, aut difficillimum saltem videbatur, per tuam eruditionem, peritiamque sane* ἑλληνικωτάτων *aut clarius evadere, aut facilius fieri contingeret. Codicis corruptionem, & Amanuensis peccata tunc simul culpavimus, idque unanimi sententia statuimus, ut si his medicam manum quis umquam adhibere pro necessitate voluisset, is quidem Augiae stabulum sibi fere repurgandum assumpsisset. Graeci textus sensum satis patere simul perspeximus, ac revera non alius est, quam ut exemplis ab Hercule, a Marte, a Theseo, ab Atridis, a Tyrannis, atque ab Heris omnibus petitis evincatur, neminem liberum esse posse, atque eos quinetiam, quibus servis esse contigit, aliqua interdum frui libertate, quam eorum domini saepe desiderent. Simile quid etiam sapientissimus ille*

Romanae eloquentiae Pater Marcus Tullius sibi probandum aggressus olim fuit Paradoxo V., atque etiam huc redit sanctissimi Ecclesiae Patris Ambrosii Dissertatio , sive Epistola ad Simplicianum de vera Libertate , ac Servitute . *Idem praeterea aliqua ratione adstruunt Philemonis versus* in Thebanis , *quos refert Stobaeus* (a) , *quique ita se habent :*

Δοῦλοι βασιλέων εἰσιν· ὁ βασιλεὺς θεῶν·
Ὁ Θεὸς ἀνάγκης· πάντα δ᾽ ἂν σκοπῇς ὅλως
Ἕτερον πέφυκεν, ἡττόνων δὲ μείζονα·
Τούτοις ἀνάγκη ταῦτα δουλεύειν ἀεί.

Sui sunt famuli regum , rex autem Deorum ,
Et Deus necessitas . Denique nihil non , si perpenderis ,
Alterius exsistit , maiora minoribus dominantur :
Haec illis perpetuo serviant necesse est .

His praelucentibus , aliquid tentari posse videbatur ; spes enim affulgebat , si non ad litteram , ad sensum saltem haberi aliquam versionem posse , qua Graeci idiomatis ignaris aliquid etiam de hoc ipso anecdoto Fragmento constaret . Rem hoc consilio peregi ; ast dubio semper conatu , & ancipiti gressu , cum mihi anfractus ubique occurrerent , sensus nimirum hiulcus , vitiata syntaxis , voces corruptae , & innumera propemodum , quae sunt ad orthographiam , inconcinna prorsus , & incondita . Sensum ergo aliquem consectari conatus sum , parum interim laborans , an

(a) *Apophthegm. Serm.* LX. *pag.* 883.

an is fabulae, vel historiae responderet eorum, quae innuebantur. Si enim utrumque assequi voluissem, inferenda vis fuisset Graeco textui, quod mihi religio in veterum scripta vetabat; nam malui indoctum interpretem videri, quam vel corruptorem, vel adulteratorem audire. Quibus blanda, levisque fieri poterat citra audaciam medicina, facta per me est, ut potui; cetera vero, quae pro sensu, quem mihi finxi, opportuna videbantur, reiectis in ima ora notis, aut, si mavis, emendationibus reformavi. Hac siquidem ratione & sensui, & litterae quinetiam prospectum a me facile censui; sed si neutrum me assecutum esse tandem constaret, veniam, quam a te, amantissime GEORGI, pro tua humanitate impetravero, ceteros etiam, si non benevolos, minus forte inclementes in me facturam esse, firma spe nitor. Ceterum si quis huius rei difficultatem experiatur, hoc sane opus facile copulandum censeat Graeco alteri Hippocratis Libro περὶ ἑπταμήνου de Septimestri Partu, qui adeo inemendatus circumfertur, ut litteralem interpretationem refugiat, & quae peracta est quoquo modo, sensum dumtaxat respiciat. Adsunt & alia ita incompta, & depravata Amanuensium inscitia, ut tamquam desperatae interpretationis dimissa fuerint; quod factum non ita pridem novimus a Viro eruditissimo Prospero Petronio Alexandrinae Bibliothecae in Archigymnasio nostro Romanae Sapientiae Praefecto, qui sine ulla versione prodire sivit duo Graeca Epigrammata anecdota, quae ex Palatino, nunc Vaticano Anthologiae Codice Ms. ipse exce-

perat (a) , *& cui nunc etiam haec nostra expendenda commisimus , ut ex eius insuper peritia lux aliqua nobis , si potis esset , affulgeret . Verum his missis , ad Codicem veniamus , ex quo haec in nos manarunt consueto beneficio Viri amicissimi , & a nobis numquam sine laudis , & observantiae significatione commemorandi Angeli M. Bandinii , qui alteri spectatissimo amico nostro Philippo Angelico Becchettio Praedicatorum Familiae Alumno Fragmentum hoc ipsum ex Codice Ms. Bibliothecae Mediceae Laurentianae Florentiae exscribendum libentissime dedit . Recensetur hic Codex ab eruditissimo Bandinio summa diligentia in* Catalogo , *quem edidit* , Codicum Graecorum *laudatae Bibliothecae* (b) , *ex quo haec nos nunc potissimum delibamus . Continentur hoc ipso Codice , qui papyraceus est in* 4. , *& saeculo* XIV. *conscriptus , Libanii Sophistae , ac Luciani Opera varia , inter quae* (c) *habetur Libanii Oratio* περὶ δουλείας de Servitute , *quae edita est a Federico Morellio inter alias Libanii Orationes* (d) , *sed quae tamen fine destituta est , quem nimirum nos nunc primum eruditis communicamus . Patet ex hoc Fragmento , quo haec Oratio quoquo modo perficitur , Libanium aliam*

(a) *Notizie Oltramontane per uso de' Letterati d' Italia Tom. II. Part. II. dal principio di Luglio a tutto Decembre* MDCCXLIII. *In Roma appresso li fratelli Pagliarini ; Artic.* XLIV. *pag.*339.

(b) *Tom. II. col.* 137. *Plut.* XXXII. *Cod.* XIII. *num.*XX.

(c) *Num.*XX. *pag.*109.

(d) *Tom.II. Orat.*XXXI. , *pag.*642. , *& seqq.*

aliam conscripsisse Orationem de hoc ipso servitutis argumento, quam nos huc usque desideramus. Quare eiusdem exoptandam εὕρεσιν *ex animo augurabimur Viro Cl. Ioh. Iacobo Reiskio, iam pro omnium Libanii Orationum editione adlaboranti, cui & alterius anecdotae Libanii Orationis* ὑπὲρ Ὀλυμπίου pro Olympio, *quam habet Codex Bibliothecae Barberiniae* (a), *quamque eidem parare nititur omnis Litteraturae Volupiae cultor egregius Ioh. Ludovicus Blanconius Saxoniae Electoris a consiliis, & apud Romanam Sedem Orator, editionem libenter reservamus, & a quo demum haec nostra corrupta, & hiulca prorsus emendationem, ac formam aliquam sperare possint. Id etiam peculiare ex fragmento hoc ipso nunc deprehenditur, effatum illud:* εἷς ἐστι δοῦλος οἰκίας ὁ δεσπότης. Unus est servus domus herus, *quod inter breves Graecas sententias ad calcem Lexici Cornelii Schrevelii appositas* (b) *legitur, nullo Scriptori tributum, Menandro accensendum esse ex fide Libanii, qui ex ipsius ore usurpat. Ceterum inter Fragmenta ipsa Menandri a Grotio, & Clerico in unum collecta* (c), *ipsum invenire non licuit. Id unum restat modo,* Georgi *Vir Cl., & amicissime, ut in incondito hoc munusculo, tum etiam exiguo prorsus, ac tenui dantis animum spectare dumtaxat velis, quem tibi omnino devinctum, quem gratum, quem benevo-*

A 4 *lum,*

(a) *Vid. Fabricium Bibliotb. Graec. Vol.* VII. *pag.* 411, & 412.

(b) *Cap.* V.

(c) *Amstelodami typis Thomae Lombrail* 1709. *in* 8.

lum, quem tuae sapientiae, ac meritorum tuorum aestimatorem, & quem tandem tuarum laudum praeconem non uno ex indicio pro mea quidem imbecillitate, si non pro dignitate tua, quod meae non est opis, perspicere facile potuisti. Macte animo, ac virtute, hoc praesertim tempore, quo fulsere *tandem* candidi soles (a), *Ecclesiae, litteris, tuique similibus auspicatissimi. Vale.*

Datis ex Aedibus meis a. d. XV. Kalendas Septembris, die ipso natali meo, qui mihi primus est anni XXXIV., quemque tu mihi faustum, ac felicem precare, anno a Christo nato CIↃIↃCCLXXIII.

(a) *Catull. Hendecasyll.* VIII.

FRAGMEN-

FRAGMENTUM ANECDOTUM ORATIONIS LIBANII SOPHISTAE DE SERVITUTE.

Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ μηδ' αὐτὸς (Ἄρης) διαφεύγειν δουλείαν (a)· τὸ γὰρ κατὰ φυγὴν οἱ κατασκευάσασθαι τὸν πίθον, καὶ δεδιέναι τὸν ἐπιταττόμενον αὐτὸν, καὶ εἶναι αὐτοῦ δουλεύοντος φαυλότερον δοῦλον ἐποίει τὸν ἐν τῇ τάξει τοῦ κελεύοντος. Ἡρακλῆς δὲ ἥκων (b) εἰς ᾅδου τὸν ἀνεψιὸν (c) τὸν αὐτοῦ δοῦλον ὄντα τῶν κάτω καὶ προσέτι γε δεσμώτην ἔλυσε· καὶ τοὺς Ἀτρείδας γε οἱ χιλίαις ναυσὶ τῇ Τροίᾳ προσέβαλον. πολλὰ ἂν εὕροιμεν ἐν τῇ πολεμίᾳ τῷ στρατῷ δεδουλευκότας. Νῦν δὲ εἶχε Μένανδρος ὁ διοπειθοῦς,

Quid quod ne (Mars) ipse servitutem evasisse mihi videtur. Quod enim ipsi post fugam fuerit constructus cadus, & in eo ipse collocatus fuerit vinculis constrictus, id fecit, ut qui antea in ordine iubentis fuerat, servus serviente ipso deterior exsisteret. Hercules vero accedens ad domum Ditis consobrinum suum servum exsistentem inferorum, & insuper ligatum dissolvit. Atque Atridas, qui mille navibus Troiam aggressi sunt, multum invenimus in bello exercitui inserviisse. Hanc autem opinionem habebat Menander divinitus

θεῦς, καὶ πλεῖστα τοῖς οἰκέταις ἄρα τοῖς αὐτοῦ δεδουλευκὼς οὕτως ἔχειν εἰπεῖν· Τὸ εἷς ἐστι δοῦλος οἰκίας ὁ δεσπότης (d)· καὶ γὰρ ὡς ἀληθῶς πολὺς ὁ τῶν φροντίδων ἑσμὸς ὡς οἰκέτην ἐν εὐπραξίᾳ τε, καὶ κακοπραξίᾳ. Τῷ μὲν γὰρ ἀρκεῖ πρὸς τὰς ἐκείνου χεῖρας ἰδεῖν, τῷ δὲ ὀρέγειν (e) ἀνάγκη. Καιρὸν δὲ αἰτιάσασθαι καὶ Διὸς ὀργὴν, καὶ πνευμάτων ἀπουσίαν, καὶ ὅσα καρπογονίαν ἴσχει· τούτων οὐδὲν ἀπολογία πρὸς δοῦλον· ἀλλ' ἐκείνῳ γε ἡ γῆ, καὶ μὴ φέρουσα φέρει ἐσθῆτα (f), καὶ ὑποδήματα· ἡ μὲν ἐξυφαίνεται, τὰ δὲ ῥάπτεται καθεύδοντι. Γαμοῦσι δὲ οὐδὲν προνοήσαντες· ἀλλ' ἡ μὲν πρόνοια τοῦ δεσπότου τοῦδε ἐστιν ἐργάσασθαι πρὸς τὴν εὐνήν. Ἀσθενοῦντι δὲ οἰκέτῃ μία φροντὶς τὸ ἄῤῥωστημα· φαρμάκων δὲ, καὶ ἰατρῶν, καὶ ἐπῳδῶν ἄλλῳ μελήσει· καὶ ἀποθνήσκον-

vinitus persuasus, qui cum saepissime servis nempe suis ipse serviisset, sic dixit: quod unus est servus domus dominus; etenim vere multus est curarum cumulus, quum domesticus bene, & male operatur. Uni quidem enim sat est in eius manus intendere, alterum vero percutere necesse est. Adest autem occasio culpandi & Iovis iram, & spirituum absentiam, & quaecumque fructuum generationem cohibent. Horum excusatio nihil ad servum attinet; quandoquidem illi terra, etsi non fructus ferat, fert tamen vestem, & calceamenta, siquidem illa texitur, haec vero suuntur, etiam ipso dormiente. Nubent vero, nihil sibi parantes, sed cura est domini, ipsos dare operam liberis in cubile. Aegrotanti vero domestico una cura est languor ipse: pharmacorum, medicorum, & incanta-

θνήσκοντι γὰρ ὁ φόβος οὐδεὶς ταφῆς· περὶ ταφέα γὰρ αὐτὸν ἔχει τὸν δοκοῦντα (g) μὲν δεσπότην ὄντα δὲ δοῦλον (h). Εἰ δὴ δοῦλοι μὲν οἱ δοῦλοι, δοῦλοι δὲ οἱ δεσπόται, ποῦ τίς ἂν εὕροι τὴν ἐλευθερίαν; Ἐν ἡμῖν φαῖεν ἂν οἱ τύραννοι οὐχ᾽ ἡμᾶς (i) φήσουσιν (k) ἀκροπόλεις τε ἐφ᾽ ὧν ἱδρύμεθα, νόμους τε ἀνῃρημένους (l), ἵν᾽ ἡμεῖς ἀντ᾽ ἐκείνων ἄρχωμεν, σίδηρόν τε ἐν αἰχμαῖς τοῦτον περιλάμποντα (m), ὄχλος τε τουτὶ δορυφόρων· εἰς γῆν κύπτειν καταναγκάζοντας πόλεις, καὶ μὰ Δία φήμι, καὶ μάλα ὁρῶ τοὺς φαιδροὺς δορυφόρους οἱ τυραννοῦσι τῶν τυραννούντων· καὶ τὸ μὲν ὄνομα αὐτοῖς φύλακες, ἔργῳ δὲ εἰσὶ δεσπόται· ἣν μὲν γὰρ οἱ δὲ θέλωσιν ἁρπάζετέ (n) τε καὶ σκευοφόρους, καὶ χρήματα, καὶ παρθένους, καὶ ἐστε (o) τύραννοι. Βουλευσαμένων δὲ ἄλλο τι παρὰ τῆς φρουρᾶς ὑμῖν

cantationum alteri cura erit. Morienti vero nullus est timor sepulcri; quod pollinctorem enim ipsum habet in speciem quidem dominum, re autem servum. Si vero servi sunt ipsi servi, & servi sunt etiam domini, ubinam quis inveniat libertatem? Inter nos dixerint tyranni, numquam dona dicent & arces, in quibus considemus, & leges sublatas, ut nos pro illis dominemur, & ferrum hoc cuspidibus circumfulgens, & hanc turbam satellitum. In terram inclinare cogentes Civitates, certe per Iovem aio, & video valde alacres satellites, qui tyranniseent tyrannos. Et nomen quidem illis est Custodes, reipsa autem sunt domini; si quidem enim ipsi velint, rapiunt & lixas, & opes, & virgines. Et estis tyranni? Postquam aliud quidquam in Senatu consultum fue-

ὑμῖν ὁ θάνατος· καὶ με τοῦτο ἄλλα τε οὐκ ὀλίγα διδάσκει καὶ Λυδὸς δορυφόρος. Κτείνας μὲν τὸν δεσπότην, τὰ δὲ ἐκείνου κτησάμενος τήν τε γυναῖκα, καὶ τὴν ἀρχὴν· ὑμῖν δὲ οὐδὲ ὕπνος ἡδὺς, ἀλλ' ἐν τοῖς ὀνείρασιν, ἀνατρέχουσί τε οἱ βεβιασμένοι πρὸς τὰ μετέωρα (p), καὶ προσβάλλουσι τοῖς βασιλείοις, καὶ τρέπουσι τοὺς ἐπικούρους· καὶ ἐπειδὰν ἐγγὺς ᾖ τὸ ξίφος ἀναπηδᾷ (q) τε κεκραγότες· χρόνου δεόμενοι πρὸς τὸ μαθεῖν ὅτι οὐχ ὕπαρ ταῦτα εἴη· μὴ (r) οὖν μάλιστα ἀνθρώπων ἀναμίξαντες (ſ) δεσποτείᾳ δουλείαν, καὶ διὰ δουλείας ἐκείνην λαβόντες, καὶ κεκτημένοι καθαρεύειν (t) οἴεσθε τοῦ χείρονος; Ἀλλ' ὁ δοῦλος ἄλλοτε ἄλλου γίνεται· καὶ ἔστι πρᾶσις τοῦ σώματος· καὶ τί; ταύτῃ γε ἐκεῖνος ἀθλιώτερος εἰ ἀργύριον ὁ μὲν ἔλαβεν, ὁ δὲ ἔδωκεν·

οὐ γὰρ

fuerit, ab exeubiis vobis mors imminet. Et me hoc, tum & non pauca docet etiam Lydius Satelles. Sane cum interfecisset dominum, eius bona consecutus est, & uxorem, & principatum. Vobis autem neque somnus suavis est, sed dum inter somnia versamini illi vim faciunt conscendentes in summas arces, & prorumpunt in regias, & subvertunt speculatores. Et cum prope est ensis, prosiliunt clamantes, tempus orantes, quoniam sciunt, quod ultra haec non esset. Verumtamen quum maxima ex parte homines miscuerint dominationi servitutem, & hanc per servitutem adepti, facti sint domini, purum esse (*servum*) deterioris conditionis esse putatis? Sed servus diversa etiam ratione alterius fit, & est venditio corporis. Quid inde? Per hanc (*venditionem*) ille fit miserior, si argentum hic qui-

ὐ γὰρ δὲ τὸ σῶμα γὲ αὐτῷ τῦτο ἐπηρέασεν· ὐδ᾽ αὖ τὴν (u) ψυχὴν διέφθειρεν· ὐδ᾽ εἰ τίς ἦν ἐν αὐτῇ τέχνῃ ταύτην ἐξέβαλεν πολλάκις τε αὐτῷ τύχης ἀμείνονος οἶκον ἐκ (x) πενεσέρυ· Ἔρχεται δὲ καὶ ἐφ᾽ ὅλας τὰς πόλεις τρόπον τίνα τὸ τοιῦτον· κεῖνται γὰρ αὗται πολλάκις βασιλεῦσιν ἆθλα, καὶ ὁ κτήσασθαι βυλόμενος ὠνεῖται ταύτας ὅπλοις, καὶ μάχαις· καὶ μᾶλλον γὲ μετὰ σωμάτων, καὶ χρημάτων· καὶ γεγόναμεν ὐκ ὀλίγων ἤδη δεσποτῶν ἐν μικρῷ χρόνῳ· τῶν δὲ γε νῦν ὄντων ὡς ἐπιπλεῖστον εἴημεν αὐτοὶ καὶ παῖδες. Οὐδεὶς ὖν ἐλεύθερος. Εἰ δ᾽ ὅς τις φιλοσοφεῖ, σκεψώμεθα, ὦ ἄνδρες, ἐν ἑτέρῳ περὶ τῦδε συλλόγῳ.

quidem accepit, ille autem dedit. Non enim corpus ipsi hoc abstulit, neque ipsam animam corrupit. Neque si quis in (*venditionis*) tractatione fuerit, hanc (*animam*) dimisit; saepe ipsi fortunae melioris est domus pauperioris. Invasit autem hic mos universas civitates: Iacent enim ipsae saepe regibus *velut* praemia certaminis, & possidere volens comparat has armis, & praeliis, magis quam per corpora, & pecunias. Et nos facti sumus non paucorum iam dominorum in brevi tempore; eorum certe, qui nunc sunt, ut plurimum essemus ipsi etiam filii. Nemo igitur liber est. Si autem aliquis philosophari velit, inspiciemus, o Viri, in altera de hac re Concione.

EDITO-

EDITORIS ADNOTATIONES.

(a) *Heic desinit Morelliana editio; quamquam paullo aliter haec ibidem se habeant, scilicet:* Οὐδ' αὐτὸς ἐμοὶ δοκεῖ Κρονίδης δουλείας ζυγὸν ἐξέφυγεν. *Quare ex Codice eadem regerere placuit. Si edito inhaereas, Iovem Saturni filium heic indicatum habes; sed si Codicem sequaris, ad Herculem ipsum, qui supra innuitur, haec pertinent. Verumtamen inter Fabulas nihil invenias, quod alterutri conveniat eorum, quae heic designari videntur. Nota Herculis servitus Omphali praestita, quam innuit Libanius ipse in Declamatione* IX. *To.I. pag.*348. *Nota & eiusdem servitus praestita Eurystheo, de qua Libanius quinetiam in Declamatione* XVII. *ibid. pag.*478. *Quare Martem potius heic indicari crederem, Homeri versibus suffragantibus Iliad. E. vers.* 385:

Τλῆ μὲν Ἄρης, ὅτε μιν Ὦτος, κρατερός τ' Ἐφιάλτης
Παῖδες Ἀλωῆος δῆσαν κρατερῷ ἐνὶ δεσμῷ·
Χαλκέῳ δ' ἐν κεράμῳ δέδετο τρεισκαίδεκα μῆνας.

Pertulit quidem Mars, quando eum Otus, fortisque Ephialtes
Filii Aloei ligaverunt duris in vinculis,
Aereo autem in vase vinctus est tredecim menses.

Eustathius quidem, celebris ille Homeri Commentator, χάλκεον κέραμον aereum vas, *sive etiam* urceum, πίθον *appellat, quae vox heic nimirum etiam a Libanio usurpatur. Sic enim Homeri locum exponit Eustathius:* Ἔδησαν δὲ (Otus scilicet, & Ephialtes) τὸν Ἄρην, ἐν χαλκέῳ κεράμῳ ἤγουν ἀγγείῳ οἷον, πίθῳ. *Tum & Hesychius ipse* κέραμον *interpretatur* πίθον. *Ceterum, eodem observante Eustathio, alii in* δεσμωτηρίῳ στερρῷ carcere solido *inclusum, ac vinctum dixerunt Martem. Quare* Κρονίδης Saturnius, *sive* Iuppiter, *cui haec minime conveniunt, quemque nobis Morelliana editio exhibet, in* τὸ Ἄρης *convertendus videtur, pro quo etiam in Laurentianum Codicem* αὐτὸς *forte*

te

te irrepserit, vel Ἄρης *potius, qui ibidem adnectebatur, consueta Librariorum oscitantia omnissus fuerit: Nisi etiam illud dicere velimus, male heic adsutam fuisse hanc periodum, quae Herculis superiorem commemorationem in editis, ab inferiore, quae in Codice est, perperam seiunxerit, cum potius subsequi debuisset.*

(b) *Sic habet Codex, sed mendose; vel enim legendum* ἥκων veniens, *vel* ἠχῶν strepens. *Nos primam lectionem sequuti alteram, cui lubet, permittimus.*

(c) *Theseus, qui cum Pirithoo ad inferos descenderat rapturus Proserpinam, vivus in Ditis potestatem pervenit, & in vincula coniectus tamdiu ibi mansit, donec Hercules ipsum liberavit. Libanius ad Theseum provocare videtur; sed quomodo Theseus Herculi consobrini agnatione iungeretur, ex Mythologis, qui haud etiam unanimiter hanc rem narrant, deprehendere non licuit.*

(d) *Consule Praefationem pag.7.*

(e) *Hesychius in Lexico:* Ὀρεξάτω... (*quod ab* ὀρέγω) πληξάτω, ὁ γὰρ τύπτων ἐκτείνει τὴν χεῖρα. *Scilicet* percutio; verberans enim manum extendit. *Plagis servi obnoxii erant; sed si pro* porrigere *auxiliarias manus heic velis interpretari, non repugno.*

(f) *Lege* ἰοῦσα.

(g) *Apud Demosthenem etiam* οἱ δοκοῦντες εἶναι ἀγαθοί, qui videntur esse boni, *vel* in speciem boni. *Verum heic legendum* δοκοῦντα *pro* δοκούντων, *quod habet Codex.*

(h) *Libanius inter Progymnasmata, ubi de vituperatione inopiae To.I. p.115:* Θέθνηκε; περὶ ταφῆς ἡ φροντίς, καὶ δακρύουσιν οὐχ οὕτω τὴν τελευτὴν οἱ προσήκοντες, ὡς τὸ μὴ κρύψαι τὸ σῶμα πρεπόντως ἔχειν. Οὐδὲν τοσοῦτον ἡ δουλεία· ὁ μὲν γε οἰκέτης καθεύδει ῥᾳθύμως, ταῖς τοῦ δεσπότου φροντίσι τρεφόμενος, καὶ τ' ἄλλα ἔχων ὧν δεῖται τὸ σῶμα. Excessit e vivis? De sepultura solicitudo est, & parentes illacrimantur non tam morti, quam quod honeste corpus sepelire non possint. Servitus nihil quidquam tale est; at enim servus dormit in utramvis aurem, heri sui cura nutritus,

tus, & alia adeptus, quibus corpus eget. *Vides Libanium eamdem nunc sententiam regerere.*

(i) *Forte* ἦρα. *Siquidem apud Homerum saepe habetur* ἦρα φέρειν, *quod Eustathius ad Iliad.* Δ. *idem censet, ac* χάριν, ἢ ἐπικουρίαν φέρειν, gratiam, vel auxilium ferre, *aut etiam* χαρίζεσθαι gratificari. *Hinc apud Hesychium* ἦρα καλὸν, *vel. ut Salmasio, ac ceteris lubet*, ἠράκαλον, *vel* ἠρύκαλον, *quo veteres Graeci Herculis opem poscebant.*

(k) *Legi etiam posset* φέρειν, *ut phrasis Homerica, quae Libanio familiaris, servaretur; tuncque verti posset*; pro donis statuent.

(l) *Forte legendum* ἀνῃρημένους.

(m) *Libanius inter Progymnasmata, ubi de Tyrannicida, Tom.I. pag.64. habet* ἀστράπτοντα σίδηρον collucens ferrum.

(n) *Forte* ἁρπάζουσι.

(o) *Forte legendum* ἐστὶ τύραννοι; *forma interrogandi.*

(p) *Libanius inter Progymnasmata, ubi de Tyrannicida, Tom.I. pag.62. habet*: ὃς τὰ μετέωρα καταλαβὼν, qui cum edita loca occupasset.

(q) *Forte* ἀναπιδῶσι.

(r) *Lege, quaeso*, μὲν.

(s) *Melius legas* ἀναμιξάντας, *&* λαβόντας, *&* κεκτημένους, *ut aliqua ratione stet syntaxis. Sed nihilominus Aethiopem lavamus.*

(t) *Dicitur servus* καθαρεύειν purus esse, *ut ab eo, qui mixtam servit servitutem, distinguatur. Sic etiam ab Homero* κάθαρος θάνατος pura mors *dicitur.*

(u) *Lege vel* ἄυτην, *vel etiam* αὐτῷ.

(x) *Forte legendum* οἶκος εἰ.

INCER-

INCERTI GRAECI POETAE

IAMBI

IN SERMONES SANCTORUM PATRUM

SEU

DE SCRIPTORIBUS ASCETICIS

Ex Cod. Ms. Bibliothecae Nanianae
Venetiis ſaec. xv

NUNC PRIMUM EDITI.

IOHANNIS CHRISTOPHORI AMADUTII

AD VIRUM CL.

IOHANNEM ALOYSIUM MINGARELLIUM

ABBATEM ET PROCURATOREM GENERALEM

Canonicorum Regularium Congregationis Rhenanae S. Salvatoris

PRAEFATIO.

GRAECI Poetae anonymi Iambos per te ex Codice Ms. Bibliothecae Nanianae accurate exſcriptos, tum e Graeca in Latinam linguam converſos, ac pluribus inſuper inſignitos adnotatiunculis, atque iis quidem doctis, eruditiſque, libuit tibi ad me pro tua humanitate nunc mittere, ut dein & per meipſum inter Anecdota noſtra infererentur, & quae placeret, Praefatio ſimul iiſdem apponeretur. Accipio munuſculum quam libentiſſime, ac de eodem multum te amo. Cur enim Graeca non probet, qui & Graecis litteris tradendis publicam operam navet, & cui uno tempore Athenis, & Romae quodammodo commorari videatur? Verumtamen ut aquas videmus a mare profectas ad mare rurſus etiam reduces, ſic etiam decet, MINGARELLI ἑλληνικώτατε, Opuſculum hoc, quod a te mihi anecdotum tam libenti munere traditum eſt, nunc autem typis cura mea excuſum, quaſi ἀντίδωρον, ad te reverti.

 Cete-

Ceterum tute vides, parum mihi reliquum fuisse, quod facerem, ut Iambos istos publica luce dignos constituerem. Anonymus Auctor nihil de se coniiciendum praebet, ut & tempus, quo ipse vixerit, ne divinandum quidem nobis relinquat; nisi illud dicere velimus, quod a te in adnotatione monitum est ad Callisti nomen, qui si ille esset Xanthopulus cognomine, & Patriarcha Constantinopolitanus, qui saeculo XIV. *scripsit, parum sane antiquitatis his versibus tribuendum foret. Asceta tamen Poeta hic fuit, qui praecipuos Ascetas Scriptores carminibus recensendos sumpserit. De Ascetis nihil est, quod dicam, cum hanc Spartam egregie ornaverit Vir Cl., & Eminentissimus Nicolaus Antonellius S. R. E. Card.* ὁ Μακαρίτης *in Dissertatione* de Ascetis, *quae ab eodem inserta est in editione, quam anno* CIƆIƆCCLVI. *typis Propagandae Fidei peregit, Sermonum Armenorum S. Iacobi Episcopi Nisibeni* (a), *ut Ascetarum mentionem, quae in Sermone* VI. *habetur, omni eruditionis genere illustraret, & Ascetas ipsos non Diocletiani Augusti aevo dumtaxat, cuius ultima persecutionis tempora, ac restitutae a M. Constantino Ecclesiae pacis Armenum Patrem attigisse patet, sed etiam primo Ecclesiae saeculo exstitisse contendat, ac digitum idcirco intendat ad Flavium Clementem* (b) *Domitiani Imp. patruelem, a Svetonio* (c) *memoratum, qui*

(a) *Post Sermon.* V. *pag* 107., *& seqq.*

(b) *Ibid.* §. 5. *pag.* 112.

(c) *In Vita Domitian. cap.* 15.

qui ex Consulatu ad Martyrium pro Christi fide processit, & cuius tumulum longe praestantissimum hoc ipso saeculo feliciter detectum, qui Romae in veteri S. Clementis Papae, & Martyris Ecclesia religiose nunc colitur, illustrarunt Eduardus Vitryus, & Franciscus Antonius Zaccherius (a). *Sinas vero, Mingarelli eruditissime, nonnullas alias a me quoque adnotatiunculas tuis sane solidioribus copulari, ut & Auctores illi, quos forte tamquam notissimos intactos reliquisti, iis, qui eosdem parum noverint, aeque ac ceteri, quos tu illustrasti, innotescant. Verum cum hoc raptim, prelo me urgente, peregerim, non aliud usurpare ad id licuit, quam Catalogum Mss. Codd. Graecorum Bibliothecae Mediceae Laurentianae Florentiae a Cl. Bandinio nostro summa eruditione, ac diligentia elaboratum, ex quo tamen pro re mea satis notionum hausisse mihi videor. Tu qui tanta Anecdota & Latina, & Graeca Litterato Orbi communicasti, quique & tanta per te naviter exscripta adhuc in forulis servas, ne patiare nos diutius iisdem carere, atque haec nostra Anecdotorum editio tibi stimulos addat, quibus & ipsa in eo proficiat, ut iisdem a te collectis Anecdotis in posterum ditescat, eaque primum eruditis exhibuisse glorietur. Illud tibi nunc persuadeas velim, Mingarelli Cl., nemini me eorum concedere, qui te colunt, & observant;*

 Immo

(a) *Raccolta d' Opuscoli scientifici, e filologici Tom.* XXXIII. *pag.* 251.

Immo & gratum, & memorem quinetiam libera-litatis huius tuae me perpetuo exstiturum polli-ceor. Vale.

Datis ex Aedibus meis Kalendis Octobris anno CIↃIↃCCLXXIII.

ΕΙΣ

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ

ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ.

Κρηπὶς ἀρίστη τοῦ μοναστικοῦ βίου
Οἱ τῶν γερόντων τῶν σοφῶν ἁπλοὶ λόγοι
Δηλοῦντες αὐτῶν πρᾶξιν ἐν θεωρίᾳ·
Οἱ καὶ κατὰ στοιχεῖον εἰσὶν ἐν βίβλῳ.
5. Τούτους καταρχὰς εἰς ἀνάγνωσιν δέον
Ἅπαντας ἡμᾶς λαμβάνειν καθ' ἡμέραν.
Ὡς ἐξ Ἐδὲμ γὰρ ἐξ ἐκείνων βλυστάνει
Ἐλλάμψεων πηγή τις εἰς σωτηρίαν

INCERTI GRAECI POETAE

IAMBI

IN SERMONES SANCTORUM PATRUM.

Optimum vitae monasticae fundamentum
Sunt sapientum Senum (a) simplices sermones,
Quibus eorum *praxis*, ac *theoria* manifestatur,
Quique iuxta litterarum ordinem sunt in hoc li- (bro.
5. Hos in primis legere debemus
Cuncti, & quotidie in manus sumere:
Ex ipsis enim, tamquam ex Eden, scaturit
Fons quidam illustrationum mentis saluberrimus,

 Qua-

(a) *Libros illos respicit, qui a Graecis* Gerontica, *&* Paterica *vocantur, eo quod Se*num, *&* Patrum *apophthegmata contineant.*

'Αρχῶν μερισμὸν τετράρχον δεδειγμένη
10. Ἐν τῇ μεγίστῃ τῶν ἀρετῶν τετρακτύϊ,
Ἐξ ἧς καθαίρεταί τε καὶ φωτίζεται
Ἅπας μοναστὴς τῇ Θεοῦ συνεργίᾳ.
Μεθ' ἃς μέτελθε συγγραφὴν Παλλαδίου.
Καὶ δὴ μετ' αὐτὴν τὴν Ἰωάννου πάλιν
15. Πρὸς τὸν μαθητὴν Σωφρόνιον γραφεῖσαν (a).

Quatuor principiorum partitionem oſtendens
10. In maximo virtutum quaternario,
Quo & purgatur, & illuminatur
Quilibet monachus Dei auxilio.
Poſtquam hos legeris, tranſi ad opus Palladii (b),
Tum rurſus ab hoc ad librum (c) Iohannis,
15. Quem is diſcipulo ſuo Sophronio ſcripſit,

Qui-

(a) *Verſus claudicat: neque vero credibile eſt, Anonymum noſtrum tam turpiter peccaſſe: metricas enim leges probe calluit. Legendum igitur* γεγραμμένην *pro* γραφεῖσαν. *Sed indoctus forſitan librarius cum verſum videret pluribus, quam ceteros, ſyllabis conſtantem, pro* γεγραμμένην *ſcripſit* γραφεῖσαν.

(b) *Forte hic eſt Palladius Galata, Epiſcopus Helenopolitanus, diſcipulus, & familiaris S. Ioh. Chryſoſtomi, qui ſcripſit* Dialogum de Vita Praeceproris ſui, *editum ab Emerico Bigotio Rotomagenſi Lutet. Pariſ. anno* 1680. *Vid.* Catalogum Cod. Mſs. Graec. Bibl. Medic. Laurent. Florentiae, *auctore Viro Cl. Angelo M. Bandinio, Tom.I. col.*411. §.15. Amadutius.

(c) *Iohannis Moſchi liber notiſſimus eſt, qui inſcribi ſolet* λειμών, *aut* νέος παράδεισος, *h. e.* Pratum, *aut* novus Paradiſus.

Λειμῶνα δὲ κληθεῖσαν εὔοσμον νέον·
Καὶ τἄλλα τυγχάνοντα τοιουτότροπα·
Καὶ σκητιώτου Δανιὴλ τὰ πρακτέα
Δόξης καταφρόνησιν ἐμποιοῦντά σοι.
20. Κάλλιστον εἶτ' ἄκουσμα Καλλίστου πατρὸς
Θυμοῦ μαραῖνον τὴν ταρακτικὴν ζέσιν·
Καὶ Δωροθέου θεῖα τῶν δωρημάτων,

Quique *Pratum novum* bene olens vocatus eſt.
Et alios eiuſdem generis libros lege.
Ac Danielis (a) Scetiotae practica documenta,
Quae te inanis gloriae contemptorem facient.
20. Deinde optima (b) Calliſti patris praecepta lege,
Quae animi tui perturbationes compeſcent:
Et Dorothei (c) divina dona, ac ſcripta,

In

(a) *Daniel hicce Monachus Scetiota videtur eſſe. Danielem illum Abbatem, & eius* narrationem de puero Hebraeo per ludum a pueris Chriſtianis baptizato *memorat ex Lambecio Fabricius* Bibl. Gr. *Tom.X. pag.*501. *Operis vero ab Anonymo noſtro indicati Fabricius ipſe nuſquam meminit.*

(b) *Paronomaſia in Graeco eſt, ſed latine exprimi nequit: nempe* Calliſtus *graece valet* optimus. *Quis autem ſit iſte Calliſtus, non auſim nunc definire. Si eſt Calliſtus Xanthopulus, cuius opus centum capitibus conſtans inſcribitur:* Μέθοδος, καὶ Κανὼν τῆς ἀγωγῆς, καὶ πολιτείας μοναστικῆς, *ut videtur; Anonymus noſter valde antiquus non erit. Xanthopulus enim ille Patriarcha Conſtantinopolitanus ſaeculo* XIV. *floruit.*

(c) *Hic quoque paronomaſia eſt in Graeco: nam Dorothei nomen derivatur ex vocibus* donum, *ac* Deum *denotantibus. Fuit autem Dorotheus*

Ἐν οἷς λογισμῶν τοὺς πολυειδεῖς τρόπους
Τῆς λεπτότητος τῇ διακρίσει γράφει·
25. Μακαρίου τε τοῦ φερωνύμου λόγους
Ἐξ ὧν προσευχῆς ἐκμαθὼν θεωρίας
Εὐχὴν διώξεις καὶ προσευχὴν ἐργάσῃ·
Καὶ Κασσιανοῦ τοῦ πνέοντος κασσίαν.

In quibus cogitationum multos, variosque modos
Subtiliter discernens describit:
25. Et Macarii, cui recte hoc nomen (a) impositum est, sermones,
Ex quibus precandi *theoriam* cum didiceris,
In orationem incumbes, ac preces Deo fundes:
Et librum Cassiani (b) cassiam spirantis.

Quo-

theus iste Archimandrita septimo Christi saeculo clarus. Exstat illius liber inscriptus: Διδασκαλίαι διάφοροι πρὸς ἑαυτοῦ μαθητὰς, *i. e.* Institutiones variae ad suos discipulos.

(a) *Nempe* Macarius *graece valet* Beatus. *Videtur vero Auctor noster ex Asceticis septem Sancti Macarii Aegyptii opusculis tertium potissimum respicere, quod* περὶ προσευχῆς. *i. e.* de Oratione *inscribitur.*

(b) *Forte Ioh. Cassianus, Eremita, Patria Romanus, qui anno Christi* CCCCXLIV. *obiit, quique scripsit Librum* de octo vitiosis cogitationibus, *alterum ad Leontium* de Patribus Sceriotis, *& alterum demum ad Castorem Episc.* de Institutione, & Disciplina Coenobiorum Aegypti, & Orientis. *Consule Bandinium cit. Tom. I. variis in locis.* Amadutius.

Πῶς δὲ παρήσω τὴν Ἰσαὰκ τȣ̃ Σύρȣ,
30. Ἡσαΐȣ τε τὴν θεόπνευστον βίβλον;
Ὧν ἡ μὲν οἶδεν ἡσύχῳ καταστάσει
Τὸν νȣ̃ν πτερῶσαι πρὸς προσευχὰς ἐμπύρȣς.
Ἡσαΐȣ γραφὴ δὲ πρὸς κοινωνίαν
Μετ' εὐσταθείας ἠθικωτάτης ἄγειν,
35. Ἣν πρακτικῶς δείκνυσιν ἐῤῥυθμισμένην.
Διέλθέ μοι καὶ δέλτον Ἐφραὶμ τȣ̃ Σύρȣ
Ἀσκητικῶν ἃ (a) γνώσεως πλȣ́τȣ γέμει.
Ἔπειτ' ἐκείνην ἥτις ἐκλήθη Κλίμαξ

Quomodo autem praeterire potero Isaaci Syri (b),
30. Et Isaiae Abbatis divinos libros?
Quorum ille quidem novit quieto e statu
Mentem in altum tollere ad fervidas preces fun-
Isaiae vero scripta ad vitae societatem (dendas;
Stabilem, ac bene moratam alliciunt,
35. Quam practice ostendunt recte informatam.
Percurre etiam, quaeso, Ephraimi Syri librum (c)
Ascetis documentis refertum, ac locupletem:
Deinde librum, qui vocatus est Scala

Ad

(a) *Poeta noster Dorice nusquam loquitur. Quid ergo hic facit Dorica dictiuncula ἃ pro ἃ, i. e.* quae?

(b) *S. Isaacus Asceta, & Anachoreta Syrus, qui saeculo* VI. *Spoletum venit, ubi mortem obiit, scripsitque Sermonem* de contemptu Mundi, & Monastica Disciplina. *Consule Fabricium* Bibl. Graec. *Tom.X. pag.*171., *& Bandinium loc.cit. col.*504. §.13. Amadutius.

(c) *Vel Testamentum.*

Εἰς οὐρανὸν πέμπουσα τοὺς βεβηκότας·
40. Σοφοῦ τε Μάρκου πρακτικωτάτους λόγους·
Καὶ τὴν Διαδόχου γνωστικὴν ἑκατοντάδα·
Καὶ τὴν διπλὴν μάλιστα τοῦ Καρπαθίου·
Καὶ τοῦ γλυκαιοῦ τετραπλὴν Θαλασσίου·
Νείλου τε χρυσᾶ ῥεῖθρα τῶν διδαγμάτων·
45. Καὶ δῆτα ταῦτα πάντα συγκεκλεικότα

Ad caelum ducens eos, qui per ipsam ascendunt:
40. Et sapientis Marci (a) maxime practicos sermones:
Et Diadochi (b) gnosticam Centuriam:
Et duas potissimum Carpathii (c) Centurias:
Et quatuor dulcissimi Thalassii (d):
Et praeceptorum Nili (e) aurea fluenta:
45. Et ea, quibus haec omnia inclusa sunt,

Scri-

(a) *Hic est Marcus Monachus, quem citatum innuit Bandinius in pluribus Graecis Operibus. Vid. Indicem laudati Tom.I.* Amadutius.

(b) *Diadochus Photices Episcopus* Capita Centum Ascetica *conscripsit.*

(c) *Iohannis Carpathii capita* CCXVII. *memorat Fabricius Vol.*IX. Bibl.Gr. *pag.*446; *sed auctor noster ducenta dumtaxat innuit.*

(d) *Thalassii Abbatis extant quatuor Centuriae Sententiarum.*

(e) *Non alius certe intelligendus venit, quam S. Nilus discipulus S. Ioh. Chrysostomi, & ex Praefecto Urbis Constantinopolitanae Monachus, & Abbas, qui circa ann. Christi* CCCCXL. *obiit. Notissima sunt eius Opera.* Amadutius.

Τὰ τοῦ πυρίπνου, καὶ μεγίστου Μαξίμου.
Τί δὲ λέγεις σὺ (a) · τὴν Βασιλείου βίβλον
Τοῦ πανσόφου τε, καὶ μόνου διδασκάλου
Ἀσκήσεως γραφοῦσαν ἀκριβεῖς τύπους;
50. Οὐ μὴ μετέλθῃς; καὶ μάλιστα σὺν πόθῳ
Τούτων πρὸ πάντων, καὶ πάλιν, καὶ πολλάκις.
Πλὴν εἰ μετήλθῃς ἐκ καλῆς ἀπληστίας
Καὶ τοῦ ταπεινοῦ τρεῖς βίβλους Εὐαγρίου,

Scripta nempe ignem ſpirantis, & vere maximi (b) Maximi.
Sed cur omitto librum Baſilii (c)
Sapientiſſimi, & ſolius magiſtri,
Aſceticae vitae formam accurate deſcribentem?
50. An non eum leges? imo maxima cum aviditate
Prae aliis omnibus eum leges, & iterum, & ſaepius.
Verum ſi prae laudabili inſatiabilitate legeris
Tres etiam libros humilis viri Eúagrii,

Nul-

(a) *Verſus hic ſine dubio corruptus eſt a librario: quomodo autem emendandus ſit, ignoro. Ita eum verti, quaſi ſcripſiſſet Auctor*: Τί δ' οὐ λέγω σοι.

(b) *Paronomaſias ſuperius latine reddere nos minime potuimus: heic viciſſim Poeta graece non potuit: ſed nos* vocem maximi *iterare coegit.*

(c) *Nota ſunt plurima* Aſceticorum *capita a S. Baſilio Magno conſcripta, qui Caeſareae in Cappadocia Archiepiſcopus creatus eſt anno* CCCLXIX., *&* *Kalendis Ianuarii anno* CCCLXXVIII. *obiit.* Amadutius.

Οὐδὲν βλαβήσῃ, μᾶλλον ὠφέλειά σοι
55. Γενήσεται, καὶ γνώσεως ὄψῃ βάθος
Ἐκ πράξεως ὑψοῦν σε πρὸς θεωρίαν.
Εἰ δὲ βλέπεις τοῦ σῖτον ἐν ζιζανίοις·
Ἀλλ᾽ οὖν ἄριστος ὡς γεωργὸς ἐκτρέπου
Ἐκεῖνα, σῖτον συλλέγων εἰδημόνως·
60. Ἔνεστι γὰρ καὶ κρεῖσσον ἐκ τῶν χειρόνων.
Θέλεις δὲ βίβλον ἀντὶ πολλῶν μίαν;
Τὴν Ἀντιόχου πρὸς Εὐστάθιον κτῆσαι πόθῳ

Nullo afficieris damno, ſed utilitatem potius
55. Percipies, & profundam acquirens ſcientiam videbis
Te e *praxi* ad *theoriam* (a) extolli.
Quod ſi triticum alicubi lolio mixtum videris,
Tu iſtud inſtar optimi agricolae reiice,
Scite frumentum colligens;
60. Nam ex malis quoque libris bona excerpi poſſunt.
Sed numquid librum vis, qui inſtar multorum ſit?
Antiochi opus ad Euſtathium avide tibi compara,
Quod

(a) *Nempe ex Evagrii libris primus eſt* περὶ πρακτικῆς, *i. e.* de vita practica: *alter* περὶ τῶν καταξιωθέντων γνώσεως, *i. e.* de iis, qui ſcientiam conſequi meruerunt. *Origeniſmi accuſatus fuit hic Scriptor, & damnatus a Quinta Synodo, quod nemo ignorat; ut proinde huc reſpiciat etiam Poetae noſtri monitum, quo lectori indicitur, ut ex Evagrii libris bonum a malo ſecernat, ea ratione, qua Agricola triticum a lolio ſeparat.*

Κλῆσιν λαχοῦσαν πράγμασιν πιστουμένην.
Σοφῶς γὰρ αὕτη τῷ συνοπτικῷ λόγῳ
65. Ἅπασαν ὠφέλειαν ἐκ πάσης βίβλου
Γραφῆς τε χρήσεις συλλαβοῦσα προσφόρους
Τὰ πάντα πεντήκοντα διπλᾶ, καὶ πάλιν
Ἁπλοῖς ἀριθμοῖς εἰς τριάκοντα γράφει.
Λόγοις δὲ τούτοις πᾶσιν ὑψηλὸν βίον
70. Ἀντωνίου μοι πρόσθες ὡς κορωνίδα.

Quod merito Pandecten vocatur ex his, quae continet:
Nam compendiario sermone egregie
65. Quidquid utile sit, ex quovis libro,
Et e Scriptura sententias, & dicta utilia depromens,
Omnia in capitibus (a) bis quinquaginta, & insuper
Simplicibus numeris in triginta scribit.
Omnibus vero hisce libris sublimem, quaeso,
70. Antonii Vitam (b), quasi coronidem adiunge.

(a) *Antiochi opus inscriptum* Πανδέκτας τῆς ἁγίας γραφῆς, *i. e.* Pandectes Sacrae Scripturae, *in capita centum, & triginta divisum est: non vero in* Homilias, *ut male eas vocat Latinus Interpres. Id patet ex Prooemio ad Eustathium Abbatem; ibi enim Antiochus opus suum se partitum esse ait* εἰς ἑκατὸν τριάκοντα κεφάλαια, *i. e.* in capita centum triginta.

(b) *Celebrior est, quam quae heic referatur S. Antonii Abbatis Vita a S. Athanasio Magno Archiepiscopo Alexandriae conscripta. Occurrit nempe inter Athanasii Opera editionis Parisiensis an-*

ni

ni MDCXCVIII. *Tom.I. p.*793. *In Codice Ms. Bibliothecae Mediceae Laurentianae Florentiae Plut.*IX. *n.*XVII. , *ubi continentur* Martyria diversorum Martyrum , *sive* Orationes Encomiasticae diversorum Patrum , & Martyria varia Sanctorum , *pag.*121 , *n.*XVII. *habetur haec ipsa Vita Athanasiana S. Antonii , quae tamen in fine diversa est ab editis , ut nos monet Clariss. Bandinius cit. Tom.I. p.*417. Amadutius.

EPI-

EPISTOLA
SANCTI MEROPII PAULLINI
EPISCOPI NOLANI
AD ALETHIUM

EX CODICE MS. MEMBRANACEO SAECULI XV
BIBLIOTHECAE MEDICEO-LAURENTIANAE
FLORENTIAE

Quam maxima ex parte anecdotam

NUNC PRIMUM PROFERT

PHILIPPUS ANGELICUS BECCHETTIUS
BONONIENSIS
ORDINIS PRAEDICATORUM.

FR. PHILIPPI ANGELICI BECCHETTII
AD CL. PRAESULEM
STEPHANUM BORGIAM
A SECRETIS
SACRAE CONGREG. DE PROPAGANDA FIDE
PRAEFATIO.

CUM Vir cl. Iohannes Christophorus Amadutius, cuius doctrinam eximiam, summamque scribendi facilitatem mirari saepe soleo, eam mihi demandasset provinciam, ut Opuscula aliquot, quae & nondum edita forent, & publica luce digna viderentur, ei suppeditarem, quo nova ἀνεκδότων *collectio, quae ab eo parabatur, ditari posset; rem summa animi alacritate aggressus sum, non solum ut amico, cui plurimum debeo, morem gererem, verum etiam ut occasionem nactus tuae, BORGIA Praesul doctissime, tam insigni in me benevolentiae ea tandem, qua possem, ratione inciperem respondere. Multa equidem de doctrina, & sapientia tua, multa de comitate, & benevolentia, multa denique de aliis animi, ingeniique tui dotibus eximiis praedicari audiveram; sed cum & ea scripta auro, cedroque digna, quibus vel aliquam Civilis, Ecclesiasticaeque Historiae partem, vel Romanae Ecclesiae iura illustrare, atque tueri omni eruditionis genere, omnique rationum pondere niteberis, perlegissem, &, quod maximum est, te-*

temetipsum summa animi voluptate de iisdem rebus disserentem audivissem , etsi multa satis liberaliter de te dicerentur , maiora tamen abs te praestari intellexi . Sed ne incidere videar in eum sermonem , qui in ore omnium est (quotus enim quisque est , qui vel tua scripta , vel ea antiquitatis monumenta , quae abs te comparata , & illustrata sunt , ignoret ?) mitto ea omnia , quae ad hanc non minimam sane tuarum laudum partem spectant ; tuam vero illam humanitatem , qua litteratos praesertim homines excipis , & benevolentia complecteris singulari , tacere nec possum , nec debeo . Cum omnium doctrinarum genere instructus cognosceres , planeque sentires indignum liberali homine esse , non id efficere , ut ceteris praesidio esses , quo plurimae commodorum partes suis studiis in humanam promanare societatem possent , in id maxime incumbendum tibi esse existimasti , ut hominum studia assiduis conatibus excitares . Quapropter cum plurimum sive auctoritate , sive dignitate valeres , quotquot vel divinis , vel humanioribus litteris operam dant , te unum veluti Maecenatem amplissimum merito suspiciunt , & magnopere celebrant , quod eximiam diversarum rerum notionem , scientiamque cum admirabili quadam animi suavitate , modestiaque ita coniunxeris , ut omnibus te facilem praebendo , multis prodesse , obesse vero nemini velles . Hinc iure factum noscunt , ut post varios Magistratus egregie abs te administratos CLEMENS XIV. , quem ad multorum felicitatem D. O. M. diu servatum velit , nova dignitatum accessio-

ceffione, cum Sacrae Congregationi de Propaganda Fide te a Secretis scienter, prudenterque dederit, te cumulatum voluerit. Sed plura ad virtutes, laudesque tuas commemorandas congerere opus non est, cum te summo omnium gaudio, & plausu intelligo tantis animi dotibus, prudentia, scientia, eruditione, aequitate, ac bonitate, & tot demum in Rempublicam meritis dignum esse, qui amplissimam quamque dignitatem consequare. Quae cum ita sint, inhumanus plane, ac difficilis fuissem, si, cum multis auctus, cumulatusque beneficiis abs te fuerim, nullam ipse grati adversum te animi significationem reciperes: cum vero quae a me perscribuntur, non ea sint, quae tibi pro eximia scientia, atque eruditione, qua abundas, & praestas, offerri possint, hanc, quam ex Codice XX. Plutei XXIII. Bibliothecae Mediceo-Laurentianae, largiente cl. Viro Angelo M. Bandinio eiusdem Bibliothecae Praefecto amplissimo, atque amico nostro spectatissimo, exscripsi, S. Paullini Epistolam in grati, obsequentisque animi mei argumentum interim tibi offerre decrevi, quo saltem tanti Viri nomine, quae mihi desunt, apud te supplerentur. Primae huiusce Epistolae, quae apud cl. Muratorium est XXVIII., τὰ ἀρχαὶ *iam editae fuerunt, sed cum cetera desiderarentur, operae pretium me facturum existimavi, si ea publica luce, tuoque nomini inscripta donarem. De scriptis huiusce S. P. multa dicerem, si esset hic differendi locus, sed cum multa apud laudatum Auctorem, & alibi legi possint, tu interim mecum hoc munusculo fruere; quod si eo animo acceperis, quo tibi est*

oblatum, & illud, quod vehementer expetebam, me consecutum arbitrabor, & tuis auspiciis, quae iam incoepi, ad exitum facilius perducam, ut hoc modo etiam intelligas, me tua beneficia, tua consilia, tuique memoriam, quae sane mihi utpote Patronorum meorum optimi iucundissima est, in oculis, ac sinu continuo ferre. Vale interim, Praesul doctissime, & me, ut facis, ama: ego enim hoc tibi, quantum in me est, continuis studiis persuadere conabor, me nihil, quod mei muneris, gratique hominis sit, umquam praetermissurum, ut te videar, si non omnino, aliqua saltem ratione demeruisse.

Dabam Bononiae III. Id. Septembris anno a Christo nato MDCCLXXIII.

EPI-

EPISTOLA SANCTI PAULLINI EPISCOPI NOLANI.

Beato, & merito Ven., ac dilectissimo fratri Alethio Meropius Paullinus salutem (a).

DEO gratias, qui odorem gratiae in te suae per eloquia litterarum tuarum manifestavit mihi. Per fratrem enim carissimum in Deo Victorem meum hoc munere militantem Deo, ut fraternae serviat caritati, hisque nobis per longinqua terrarum intervalla discretis impigrum annuis discursibus tabellarium se praebeat, & religiosissimis officiis mutuo visitantium corporalem laborem spiritali impendat affectu: per hunc ergo fratrem, & conservum in Domino & communis unanimus; nam & vobis ea, si qua nobis insita est, acceptissimum gratia gloriatur. Per hunc, inquam, mihi, sancte,

 vene-

(a) *In Codice Ms. Bibliothecae Mediceo-Laurentianae haec Epistola censetur numero* 28.

venerabilis o frater, tam dulce, quam insperatum mihi munus accepi epistolam tuam, in qua nobis bonus cordis tui thesaurus apparuit, ut merito percepti officii tui benedictione gauderem, cum faciem interioris tui castissimo speculatus eloquio, quantum in te mihi a Domino adiutorium conferam, agnoscerem. Sed in his, quae mihi iniungenda dives inopiae aestimator putasti, sanctam quidem purissimae caritatis fiduciam demonstrasti: fama tamen, quantum intelligo, dominici operis persuadente, inductus es, ut secundum opus Domini, quo nobis curam redemptionis nostrae inspirare dignatus es, ingenii quoque, & oris opes suppetere nobis arbitraris: sed bonam concupiscentiam magna fide vacuis opinionibus spes illusa decepit. Unde enim mihi tantum aquae, quantum sitis, aut tale poculum, quod digne bibas, unde tantos panes, quantos postulas? Sed ipse tibi auctor iniuriae tuae eris diutius esurire, qui evangelicos lucis, & vitae cibos in alta huius saecu-

li

li nocte desiderans, somnolenti, & pauperis amici egenam penum pulsas, qui flumina aquae vivae sitiens, arentem venulam scalpes, & humorem de pumice conaris exprimere. Aut enim nullus mihi de inspirantiae siccitate, aut amarus de malitiae felle fons intus est, quem utinam orationes, & litterae tuae saepius impensae mihi exundarent, dulcescere faciant fidei tuae ligno, & eloquii suavitate, ut & verbo Dei, quod bonus minister pio ore deprompseris, quasi virga Prophetae percusso corde (a) mortem operatur, quod licet auctore diverso, tamen uno utrumque Sanctorum Dei spiritu, & verbo Scriptura concinit: mors enim vera virtutis operatio est, nam si virtus Dei, & vita nostra Christus est, vere dictum vides mortem festinare hoc moerore, quo virtus operiatur, & homo totus, quasi quadam inferni voragine, graviore tristitia, ut Apostolus ait, absorbeatur. Sed Deo gratias;

(a) *Heic desinit in editis Codicibus; quare cetera desiderabantur.*

tias, quod huius vitae laboris, & timoris mihi compendium facit conſcientia virtutis, & prudentiae tuae, cuius largius tibi lumen eſt, quam ut triſtitiae tenebris poſſit operiri, quin potius tua virtus triſtitiam tegit, mortemque ipſam, & vim noxii moeroris abſorbet: non id verbis meis tibi largior, neque coniectura virtutis tuae loquor, opera tua hoc de te conteſtantur, & me compertum loqui cogunt. Veniam enim iam ad praedicationem operum tuorum, & pios actus de lacrimarum ſanctitate tranſibo, ſua enim cuique parti debita perſolviſti, lacrimas corpori fundens, eleemoſynam animae infundens, vere conſcius veritatis, & filius lucis, ubi mortem ſciebas eſſe, fleviſti, ubi vitam credis, operatus es, vacuis inania, vivis viva dependens. Itaque patronos animarum noſtrarum pauperes, qui tota Roma ſtipem meritant, multitudinem in aula Apoſtoli congregaſti, pulchrum quidem tanti operis tui ſpectaculum paſtor (a), vide-

(a) *Legendum forte*: praebens.

videre mihi videor tota illa religiosa venerandae plebis examina, illos divinae pietatis alumnos tantis influere penitus agminibus in amplissimam gloriosi Petri Basilicam, per illam venerabilem regiam, caerulea eminus fronte ridentem, ut tota intra Basilicam, & pro ianuis atrii, & pro gradibus campi spatia coarctentur; video congregatos ita distincte per accubitus ordinari, & profluis (a) omnes saturari cibis, & ante oculos evangelicae benedictionis ubertas, eorumque populorum imago versatur, quos quinque panibus, & duobus piscibus panis iste verus, & aquae vivae piscis Christus explevit, non usitato more creatura cibis hominum, sed novo munere iam paratos hominibus cibos gignens, cum operta manus divino suggestu visibiles epulas ministraret, & in alimenta corporea spiritali fecunditate proflueret, ineffabilibus panis, & carnis fontibus in spem ieiunarum adhuc gentium esurientes fidem populos carnaliter satians, & spi-

(b) *Lege*: profluentibus.

& ſpiritaliter irrigans, inde prehenſis acti-
bus comeſta ſupplens, edenda ſuppeditans,
& ad morſus edentium fragmina ſubciſiva
depromens, ut inter manus, vel in ore ſu-
mentium creſcentibus cibis ſentirent potius
eſcarum ſuarum copiam, quam viderent
morſibus redeunte conſumpto, & dentibus
ſubeunte ſumendo. Ipſius enim Domini
exemplum in opere eius gerens praecepiſti
turbam reſidere in terra, ſic enim iuſſit, ut
legimus, in terra recumbere, nam in te
& ipſe Dominus erat ſicut eſt, quia nemo
Chriſti opera ſine Chriſto agit, cuius mu-
nere, & benedictione copioſos tibi panes,
ut accepiſti in nomine eius, ſicut diſcipuli
benedictos acceperant dividendos per innu-
mera pauperum ora, demenſus es, & man-
ducaverunt, & ſaturati ſunt, & quod abun-
davit de panibus, tulerunt omnes, unuſquiſ-
que ſportas ſuas plenas. Sed tu omnem re-
dundantiam fragmentorum ſpiritualium col-
legiſti, de duodecim cophinis Apoſtolicam
fidem, de ſeptem ſportis gratiam ſpiritalem,

non

non minus mirabiliter operante in tuis panibus Christo, in tuo isto convivio panem tuum carnalem in caelestes cibos transtulit, & in aeternam tibi saturitatem paravit. Recumbens enim iure cum patribus Abraham, Isaac, & Iacob convivio Christi, veste praeditus nuptiali, quia tecum ista in pauperibus suis Christus recumbit, & habet in te filius hominis, ubi reclinet caput suum. Iuvat etiam nunc in spectaculo, & praedicatione tanti operis immorari: non enim hominis, sed divina per hominum opera laudamus; quam laetum Deo, & Sanctis Angelis eius, de hac tua, ut dici solet, plena spectaculum sacer editor exhibebas, quanto ipsum Apostolum attollebas gaudio, cum tam eius Basilicam densis inopum caetibus stipavisses, vel qua sub alto sui culminis mediis ampla laquearibus longum patet, & Apostolico eminus solio coruscans ingredientium lumina stringit, & corda laetificat, vel qua sub eadem mole tectorum geminis utrimque porticibus latera diffundit,

quave

quave praetento nitens atrium fuſo veſtibu-
lo eſt, ubi cantharum miniſtrat manibus,
& oribus noſtris fluenta ructantem faſtigia-
tus ſolido aëre tholus ordinat, & inumbrat,
non ſine myſtica ſpecie quatuor columnis
ſalientes aquas ambiens. Decet enim in-
greſſum Eccleſiae talis ornatus, ut quod
intus myſterio ſalutari geritur, ſpeciali
foris opere ſignetur, nam & noſtri corpo-
ris templum quadriiugo ſtabilimento una
evangelii fides ſuſtinet, & cum ex eo gra-
tia, qua renaſcimur, fluat, & in eo, quo vi-
vimus, Chriſtus revelatur, profecto nobis in
quatuor vitae limina illuc aquae ſalientis
in vitam aeternam fons naſcitur, nos quo-
que ab interno rigat, & fervet in nobis,
ſi tamen poſſumus dicere, vel ſentire me-
reamur habere nos cor ardens in via, quod
Chriſto nobiſcum inambulante flammatur.
Quam laetum ergo tunc Deo, & Angelis
pacis, & cunctis Sanctorum Spiritibus pa-
cis ſpectaculum praebuiſti, primo de Apo-
ſtoli veneratione, cuius fidem, ac memo-
riam

riam tam multiplicata opulentiae devotione celebrasti , sacras primum hostias , casta libamina cum ipsius acceptissima commemoratione Deo offerens , deinde munificentia consequenti teipsum in corde mundo , & spiritu humiliato acceptissimum sacrificium offerens Christo , in cuius tabernaculis verae iubilationis hostias immolasti , reficiens , & pascens eos , qui benedictione numerosa laudis hostias sacrificarent Deo . Quam bono tunc urbs nostra tumultu fremebat , cum tu misericordiae viscera reficiendis , & operiendis pauperibus effundens pallida esurientium corpora reformares , aridas sitientium fauces rigares , tremula algentium membra vestires , omnium consona in Dei benedictione ora reserares , sed egena corpora fovens , redeuntibus in meliorem tui partem operibus tuis , retributione divina tuum potius spiritum saginasti , & benedictae coniugis animam refecisti, in illa transfudente Christi manu , quae tua pauperibus erogabatur , cum in ictu oculi per-

mutata

mutata in caeleſtes cibos carnalis eſca tranſiret, & quantum pecuniae gravi dextera geminatis excipientium palmis hilaris dator, & infaticabilis diſtributor infuderas; tantum illico Angelis intervolantibus gremio Domini gaudentis invectum in triceſimos tibi fructus, ac reditus numerandum reponebatur. Neque divitiae tantum, ſed & gratiae benedictionum addebantur praemiis veſtris, vobis enim ad iuſtitiam deputabatur conclamatio illa, & conprecatio pauperum, qua per veſtra munera benedicebatur Domino; facili enim via ad aurem Dei voces inopum diriguntur, quia oratio pauperis, ſicut ſcriptum eſt, nubes penetrat. Poteras, Roma, illas intentatas tibi in Apocalypſi minas non timere, ſi talia ſemper ederent munera Senatores tui. Vere tunc nobilis eſſet illa nobilitas, quam ſacri Patres Abraham, Iſaac, & Iacob paternis ſinibus exciperent, quam Prophetae, Apoſtoli, Martyres, ideſt Caeli Senatus agnoſceret, quam poſt togam nullo immundo ſangui-

ſanguine funeſtam regali promiſſae lucis ſtola Chriſtus indueret, & in libro albo, hoc eſt libro vitae perennis adſcriberet. Vere illae divitiae divites forent, quibus non draconis antiqui cruenta ſaevitia, ſed Dei Salvatoris immenſa bonitas paſceretur. Si quid beſtiis, aut gladiatoribus comparandis male profligatur, & alendis id proprie donaretur, & ſaluti carnis, melius nobis eſſet vivere, quam perire, ſed & avaritia, & liberalitate perverſa Deo pro nobis egentes, Diabolo contra nos prodigi ſumus, damnum in lucro, & in damno lucrum ducimus, vitamque noſtram nec egentem redimere curamus, qui pro vita mortem emimus ſumptuoſe. Beata eſſet noſtra conditio, ſi aeque Deo, ut hominibus diſplicere timeremus, vel curaremus placere, ſi tantum praecepta Chriſti, quantum populi ſibila vereremur, & ſi tanto laus, quae ex Deo eſt, quantum iſte de vulgo plauſus emeretur. Beatus, qui non abiſti in tale conſilium, nec in cathedra peſti-

lentiae; sed in Apostoli sede, & in Ecclesiae coetu, idest Christi theatro, non seditiosis, sed benedicentibus cuneis, Deo ipso spectatore, laudaris, Ecclesiae numerarius, non arenae, nec inanis gloriae, sed aeternae laudis ambitor, non gladiatores, nec beluas emis, sed quibus veros gladiatores, hoc est harum tenebrarum principes perimas, agis, & quibus veras bestias, hoc est omnem Diaboli virtutem superes, & presso impune vestigio conculces leonem, & draconem. Beatus es, in quo benedicetur nomen Domini, & qui habes semen in Sion, & domesticos in Hierusalem, qui te vicissim in aeterna tabernacula suscipiant; Non enim timebis illius divitis locum, qui in tartaro, hoc est in inferno inferiore, & exterioribus tenebris merito igne circumdatus, vel extremo contempti in hac vita pauperis digito rogabat aspergi, cui Pater Abraham vere respondit: memento, fili, quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus mala, nunc vero hic consolatur, tu cruciaris.

ris. Ob hoc illi, censeo, divites hanc vel poenarum, vel deliciarum vicissitudinem perhorrescant, qui istis sibi tantum; & vitiis affluentes, aut opibus abstrusis incubant, nec partem posuere pauperibus, aut male prodigis. Egent merito, & aeterna egestate plectendi, qui tam viles sibi fuerint caritate luxuriae, ut in his pretiosior fuisse arguatur unius diei mensa, quam totius sui temporis vita. Hi ergo non communicabunt in aeternum caelestia bona pauperum, quoniam ista pauperes bona terrena nescierint. Et horum gravius lingua torrebitur, qui debilitates modo pauperum vel horrent, vel irrident, fastidiosi lethaliter, & faceti, qui praetereunt, & canibus lambenda dimittunt ulcera proximorum, quia omnis natura homini homo proximus. Nonne, quaeso te, isti verius dicendi canes, qui ne canes quidem in curandis, atque mulcendis hominibus imitati sunt, & de micis saltem a mensa sua cadentibus satiari cupientes fratres, hoc est natura ma-

tre germanos, non solum obseratis foribus excludi, sed etiam saevis verberibus expelli iubent; unde credo illum in Evangelio divitem tartari, cum totus, ut clamat miser, cruciaretur in illa ignei gurgitis flamma, solius tamen linguae refrigerium postulasse, qua sine dubio ideo vehementius cremabatur, quia in Lazarum ante ianuam suam stratum, & canibus relictum saepius superbo avarus ore peccaverat. Ob hoc & alibi praemonemur ponere ori nostro custodiam, docente Sapientia per Salomonem, quia in manu linguae vita, & mors, & alibi: verbis tuis, inquit, iustificaberis, aut verbis tuis condemnaberis. Tibi igitur, Frater in Christo unanime, cui sub hac poena metus, & cum illa sede communitas, cuius os benedictione plenum est, cuius divitiae ubera pauperum sunt, cuius domus Christi est, qui non iacere mendicum ante ianuam tuam, epulante te, sustines, sed contra tectis tuis laetus inducis, aut tecum epulaturum, aut etiam ieiunante, saturandum. Tibi felix

a pec-

a peccatis egeſtas, & beatae virtutes in opibus ſunt. Tu & inter illos pauperes iure numeraberis, quorum eſt regnum Caelorum, & inter illos divites, quorum poſſeſſio civitas firma eſt: quia ſpiritu Dei dives es, & tuo pauper, tales enim divites cum pauperibus ſuis diligit Deus, & ſacris litteris celebrat, paginarumque perennium auctoritate nobilitat. Hoc enim ipſum conſiderare te volo, eorum divitum, quorum vel crimina, vel ſupplicia in Scripturis ſignata ſunt, nomina ſignificata non eſſe, quia ſine dubio indigni erant, ut ſermone divino nominarentur, quos aut vitae oblitteravit impietas, aut avaritia delevit, ideo praedixerat Dominus in Propheta de ipſis: nec memor ero nominum eorum per labia mea, hcc eſt per immortalium duo teſtamenta verborum, quae oris divini labia bene dicuntur, quia & cohaerent ſibi, & uno Dei verbo aperiuntur, & per ipſa nos Deus oſculatur ab oſculo oris ſui. Haec ergo labia pollui noluit nominibus impiorum

 divi-

divina iustitia, & idcirco neque illius divitis nomen exstat, cuius vanitas, & avaritia signatur, cui, consumpta iam vita de vitae apparatibus cogitante, dictum est: stulte, hac nocte expostulatur anima tua, quae parasti, cuius erunt? Neque huius e tartaro divitis nomen insigne est, quod non casu praetermissum, edito pauperis nomine, intelligimus. Illius quoque divitis, qui gloriatus in lege completa conditionem adipiscendae perfectionis divitiarum suarum amore aversatus est, coecitatem legimus, vocabulum non habemus. Erat enim, inquit, multas habens possessiones, & idcirco secuta est illa sententia, quae regnum Caelorum omni diviti pene clauserat, nisi Deus, ut solus bonus, omnipotentia sua excepisset hoc donum, ut divites pauperum voluntate ditaret. Hi ergo divites invisi Deo, & oblitterati memoria, qui terrenis caduca praeverterint, quique maluerint terrae, quam Deo credere, escam tineis, praedam furibus congerentes, ut scriptum est, cui thesaurizant ignorantes, quia no-

nolunt intelligere, cui debeant thesauros suos, digni, qui nesciant, quo successore dimittant, quia nesciunt, quo largitore possideant. Quid enim habes, o homo, quod non acceperis, & quod accepisti quid gloriaris, quasi non acceperis, & de suis Deo donis superbis? Talium, mi Frater, divitum nomina in Evangelio non scribuntur, quia nec in libro vitae habentur. Denique ut scias, non divitias, sed homines pro earum usibus esse culpabiles, vel acceptos Deo, lege, Sanctos Patres Abraham, & Iob Deo de opibus suis amicos factos; nam in Evangelio, quo ille tartareus contemptor Lazari dives praetermissus est, illum ab Arimathea Ioseph divitem nominari videmus; beatus enim est, qui specialiter intellexit super egenum, & pauperem pio Christi corporis obsequio muneratus, nec iudicem pro iniuria Dominici corporis interpellare veritus, & pio sumptu pretiosi velaminis, & sepulcri novi dives in Domini sepultura. His te pagina sancta nominibus adscribet, & in talium divitum

ſorte numeraberis, quorum opes aequabant animo; non enim ſibi habentes habebant, ſed nemo quidquam dicebat ſuum, & humani nihil a ſe alienum putabant, ut illa quondam princeps fidei multitudo, cui unum cor, & una anima, & omnia communia erant. Et vide rationem; facile iudicabis parricidiali crimine contemni pauperes noſtro arbitrio, quos nullo videmus a nobis Dei opere diſcretos. Quomodo enim excludimus a noſtris modicis habitationibus, quos Deus una nobiſcum iſtius mundi concluſit domo? Quomodo dedignamur terrenae poſſeſſionis uſu facere participes, quos & inviti divinae originis unitate conſortes habemus? Hoc tenens Abraham amicus Deo factus, hoc obſervans Loth evaſit a Sodomis, hoc ſectatus Iob de Diabolo triumphavit. Aperiamus & nos domicilia noſtra fratribus, vel timentes periculum ſupradictorum exemplo Patrum, ne forte quaſi hominem excludentes, & Angelum repellamus, vel ſperantes mereri & Angelos hoſpi-

tes,

tes, dum omnis advenae tranſitum prompta humanitate ſuſcipimus. Pater enim Abraham, dum peregrinos ſuſcipit, excepit Dominum cum Angelis Chriſtum, & in hoſpitali tabernaculo illum, quem in Evangelio coram in ſemetipſo ſalvato exhibet, & idem vidit. Sodomitas hoſpitum damnavit iniuria, & Loth eo potiſſimum liberari meruit affectu, quo hoſpites praetulit filiabus. Non ille impius, ſed perfecte pius, non enim filias viles habebat, qui inde mercedem meruit, quod pietati domeſticae praetulerit iuſtitiam caritatis, hoc eſt timorem Dei, cuius ubique praecepto, & ſpiritui recipiendis hoſpitibus ſerviebat, ac perinde iam tunc perfectum fidei mens illa complevit, quo dicitur nobis: omnis, qui reliquerit fratres, & ſorores, aut matrem, aut filios, vel filias propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam aeternam poſſidebit. Huius mentis perfectio, vel iſtius perfectionis mens iam ab origine ſaeculi iuſtum Loth ab illo pentapolitano incendio liberavit, meruit-

que

que per hoſpitalem domum totam in domum urbem munere Dei ſortitus accipere, quia & ille, qui inceſta, & impia civitate ſolus, & pius fuerat, & pudicus, ipſam ſuperans ſanctitate pietatem, non dubitavit, quantum in ipſo fuit, pudicitia filiarum redimere hoſpitum caſtitatem. Iob vero ille, igne exinanitum argentum, ſe ſemper oculum caecorum, & pedem claudorum fuiſſe teſtatur, horumque operum in ipſo tentationis ſuae certamine mercedem repoſcit, ſpoliatur opibus patrimonii, non animi, ſed invulnerabilis corde nec labiis peccat, nudatus ambitione ſubſtantiae, ſed armatus virtute patientiae, orbatus prole, non cordis lumine filios mentis ſuae, hoc eſt iuſtitiae opera complectitur clamans: nudus exivi de utero matris meae, nudus oportet in terram revertar, nihil intulimus in hunc mundum, verum nec auferre poſſumus. Sed quia ſpiritales opes non amiſerat, temporales quoque divitias pro patientiae triumpho recepit, & ditatus eſt triplo, quia

quia probatus, & purgatus erat septuplo; Labores enim, ut scriptum est, fructuum suorum manducaverat in operibus piis elaborando. Idcirco fructus laborum suorum manducavit in hoc etiam saeculo praemia laborum recipiendo. Cum his divitibus tibi sors est, qui eumdem Deum divitiarum tuarum caussam esse meministi, liber avaritiae, quia servus iustitiae iniquo mamona iuste uteris, nec captivus, sed vere dominus es pecuniae tuae, quia possideris a Christo, cui captiva est ipsa captivitas. Gloriare igitur in Domino, quia non caro, & sanguis tibi, sed ipse, qui lumen est verum, & sapientia Dei Christus, prudentiam huius providentiae revelavit, quia intelligis in omni egeno, & paupere Christum cibari, potari, & contegi, visitari secundum illos Patres, quos ob hoc meritum, quod supra dictum est, in die mala liberabit Dominus. Ipse te Dominus conservet, & vivificet, & beatum faciat, & ferat opem nunc tibi supra lectum doloris tui:

tui: Convertat planctum tuum in gaudium sanctum tibi, conscindat saccum tristitiae tuae, & reddat tibi laetitiam salutaris tui, confirmante spiritu principali, firmet in orationibus, & eleemosynis, ut arcum aereum, brachia tua, perficiat pedes tuos, tamquam cervi, ut ad fugiendum Diabolum, & consequendum velox sis, & fixis gemino utriusque testamenti ungue vestigiis in via Domini firmiter sistas, ereptis manu Domini pedibus tuis a lapsu., & oculis a fletu, ut cum benedicta coniuge in aeternum tua placeas Domino in regione vivorum. Fiet enim tibi secundum fidem tuam, quia fidelis Dominus in verbis suis, memor erit in aeternum huius sacrificii tui, & holocaustum tuum pingue fiet, teque ipsum vivam sibi hostiam in odorem suavitatis accipiet remunerator vestri foenoris in illa die, qua locupletior creditoribus debitum suum cuique depositum multiplicata reddet usura; nec longe retribuendi dies, albentibus iam propinqua est regionibus.

Inte-

Interim recipiendas opes festina tibi meditatione, promittens multo uberius animum tuum venturi fide, quam meo, vel cuiusquam sermone solaveris; non enim modica animis credentium voluptas est promissa fidelibus bona dulci cogitatione praesumere, & in Paradiso iam animis deambulare. Si agricolam iuvat spem messis in segete mirari, dum a messe fructum laboris exspectat, faciliusque feret moram temporum, avaritia votorum si pascat oculos, dum sperat eventus, quanto maiorem nos capere possumus voluptatem, licet peccatores, attamen fideles servuli, quibus sparsi seminis non apud dubiam terrae fidem, sed apud incommutabilem veritatem ratio mandata est, quia hoc speramus; quod veritas ipsa promisit. Non enim ab humanis opinionibus, nec a fabulosis Poetarum somniis, aut Philosophorum phantasmatibus post hominem futura colligimus, sed ab ipso fonte veritatis haurimus fidem rerum. Quis autem potuit divina

vina magis, quam Deus ipſe operum, & ſtatutorum ſuorum conſcius noſcere? Non traduces in corpora aliena animas, ut ſint monſtra poſt hominem, neque omnino ſine corpore permanſuras, aut in corpore metiemur occiduas. Blandiantur ſibi mendaciis Poetarum, qui non habent veritatis Prophetas. Cenſeantur opinionibus erraticis Philoſophorum, qui non illuminantur teſtimoniis Apoſtolorum, & ſe deſperatione ſolentur, qui ſpem non habent; dicentes umbrae: tranſitus eſt tempus noſtrum, & non eſt reverſio finis noſtri, quoniam conſignatus eſt, & nemo revertetur; qui excaecati nequitia, & infidelitate ſua non poſſunt dicere: credo videre bona Domini in terra viventium. Nos vero tam egenis remediis non indigemus, quibus ipſa veritas Dei Verbum Deus reſurrectionem carnis in vitam aeternam & ſpopondit, & probavit reſurgens; ipſe enim Dei Filius, per quem omnia, & ex quo nihil, ipſe teſtatus eſt: Ego ſum reſurrectio, qui cre-

credit in me, etſi mortuus fuerit, vivet, & omnis, qui vivit, & credit in me, non morietur in aeternum, quod ne verbo ſolum aſſereret, ſanxit exemplo, ſuumque ipſum, in quo omnis ſuſceptio, hominem reſuſcitatum a mortuis oſtendit diſcipulis, in ſemetipſo fidem carnis aſſignans, cum dixit Thomae: infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & infer manum tuam huc, & mitte in latus meum, & noli eſſe incredulus, ſed fidelis, quia ſpiritus carnem, & oſſa non habet, ſicut me habentem videtis. Haec igitur teſtimonia, haec documenta, hanc lucem fidei habentes, qua occaſione poterimus de reſurrectione dubitare, quam & de Verbo Dei audivimus, & Apoſtolorum oculis vidimus, manibuſque palpavimus, quique ita per Chriſtum Deo iuncti, & inſiti ſumus, ut Dei arrhabonem teneamus in terra noſtra Spiritum Sanctum, quem dedit nobis, & noſtri pignus habeamus in Deo carnem Chriſti, quia intervallum iſtud immenſum, quo a di-

a divinis mortalia diſparantur, medio, & inter utraque communi interventu ſuo, velut quodam, ut ſic dixerim, ponte continuat, ut eius tramite terrena caeleſtibus conſerantur, cum hoc corruptibile noſtrum incorruptio ſuperna perfuderit, & mortale noſtrum, ut ſcriptum eſt, immortalitas hauſerit, mortemque devictam victrix in Chriſto, & a Chriſto nobis vita ſorbuerit; quod ut aſſequamur, non de veritate tanti boni, ſed de noſtri captu meriti dubitare poſſumus: ſed agamus, quae Chriſtus iuſſit, ut adipiſcamur, quae Chriſtus ſpopondit. Veritas illius nobis adeſt, illi fides noſtra non deſit, omnibus vita, omnibus via, omnibus ianua eſt, nemini clauſit ſua regna; quibus & vim permittit inferri. Perge quo curris, & apprehendas, in quo apprehenſus es: enitere per anguſtam viam, ut pervenias in amplam poſſeſſionem hereditatis aeternae. Habes iam in Chriſto magnum tui pignus, & ambitioſum ſuffragium coniugem, quae tantum tibi gratiae

in

in caeleſtibus parat , quantum tu illi a terris opulentiae ſuggeris , non illam , ut dixi luctibus caſſis honorans , ſed vivis muneribus accumulans , quibus illa nunc gaudet , iamque illi huius operis tui uſus in fructu eſt , cuius adhuc tibi munus in ſemine eſt . Iam honoratur tuis illa meritis , iam paſcitur tuis panibus , & affluit tuis opibus in veſtitu deaurato , circumamicta varietate , pretioſo lumine , non eget alienae manus digito refrigerari , propriis ipſa digitorum ſuorum roribus , ideſt dexterae tuae operibus infuſa , non aeque ampla dote nubentem locupletaveras , ut nunc ditificas quieſcentem . Quantam enim tunc partem tuorum munerum cepit , cum eo ſolo , quod poterat induere , frueretur , nunc quantumcumque contuleris , totum ſimul hominum ſenſu voluptate dives animo poſſidebit . Beata , cui tam numeroſa apud Chriſtum ſuffragia ſunt , & cuius caput tam multiplex ambit illuſtrium corona gemmarum , nec alienis intexta floribus , ſed

domeſticis coruſca luminibus. Vere illa pretioſa Domino anima, quae de tribus pretium margaritis capit, eſt enim coniux fidei, ſoror virginitatis, filia perfectionis, cui Paulla mater, ſoror Euſtochia, tu maritus. Opto te valere.

HOMI-

HOMILIAE III
VEN. BEDAE PRESBYTERI
EX COD. MS. SAECULI XIII
Bibliothecae Congregationis Casinensis
Florentiae
NUNC PRIMUM ERUTAE
A D. PETRO ALOYSIO GALLETTIO ROMANO
ABBATE FONTIS VIVI
IN AGRO PARMENSI.

ALEXANDRO . MATTHAEIO
HIERONYMI . DVCIS . IOVII
ET . LAVRAE . CATHARINAE . ALTERIAE . F
CANONICO . BASILICAE . PRINCIPIS . APOSTOLORVM
GRATIARVM . IVSTITIAEQVE . REFERENDARIO
VIRO
AVITAE . PIETATIS . AEMVLATORI
PROBORVM . DOCTORVMQVE . CVLTORI
CVI
NOBILISSIMI . ROMANI . GENERIS . SPLENDOR
COMITAS . CVM . GRAVITATE . CONIVNCTA
MORVM . INNOCENTIA
VTRIVSQVE . IVRIS . PERITIA
SACRARVM . DISCIPLINARVM . STVDIVM
BENEVOLENTIAM . OMNIVM . ORDINVM
MIRIFICE . CONCILIARVNT
D. PETRVS . ALOYSIVS . GALLETTIVS
ROMANVS
ORD. S. BENEDICTI . CONG. CASINENSIS
ABBAS . FONTIS . VIVI
BEDAE . VENERABILIS PRESBYTERI
PIISSIMAS . LVCVBRATIONES
E . TENEBRIS . PRIMVM . ERVTAS
PRAESVLI . CLARISSIMO
ET . AMICO . SVAVISSIMO
D. D. D

EDITORIS MONITUM
IN TRES BEDAE HOMILIAS.

Ex Codice XIII. *Abbatiae Florentinae tres prodeunt Homiliae, quas Venerabilis Bedae Presbyteri, ac Monachi Anglosaxonis, cuius nomen praeferunt, genuinum fetum esse haud iniuria quis suspicabitur. Dictio certe tota huius Sancti Patris est nec omnino inelegans, nec adfectatae eloquentiae curiosa, sed temperata, & media; sententiarum, quas alias ipse tradit, aequabilitas, imo voces eaedem, eaedemque periodi ubique obviae sunt, quod unicuique eius tum Commentaria in Evangelia, tum ceteras in eadem argumenta Homilias vel leviter intuenti nullo negotio adparebit. Ipsum vero in sermonibus componendis saepissime eadem prorsus verba adhibuisse, quibus in Evangeliis exponendis usus fuerat, luculentissime unusquisque agnoverit, qui praedicta eius in Evangelistas Commentaria cum Homiliis contulerit.*

Verum enim vero quum de Bedae lucubrationibus agitur, parum profecto haec omnia viros gravissimos movent, quin eas ad spuria facile reiiciant. In Epitome aiunt Historiae Ecclesiasticae Gentis Anglorum indicem ipse Operum suorum exhibuit, ubi Homiliarum Evangelii *libros duos se scripsisse fatetur. At in Bibliotheca nunc Colbertina, olim Thuanea, duo, teste Mabillonio in Bedae Elogio, adservantur pervetusti Codices eius com-*

 plecten-

plectentes Homilias , in quorum primo ante annos DCCC. *exarato triginta novem tantum continua ſerie reperiuntur , in altero vero , qui aetatem annorum* DC. *praefert , in duos libros diſtinguuntur , praemiſſis ad utrumque* Capitulationibus . *Ea libri I. capitulatio vigintiquinque enumerat Homilias , altera vero libri poſterioris vigintiquatuor , unde clariſſimus Mabillonius concludit praeter haſce quadraginta novem , reliquas , quae iuxta editiones ad* CXL. *uſque excreverunt , aut ſubditicias eſſe , aut dubias , aut certe ex ſinceris in Marcum , & Lucam Commentariis expreſſas fuiſſe . Hiſce unice adductus Caſimirus Oudinius in Sanctorum Patrum editores acerbius , & contumelioſius invehitur , quaſi* ſumma impudentia ab annis circiter ducentis abſque fundamento , & ratione , ut ſuis omnia darent vel coniecturis , vel adfectibus , vel phantaſiis , ſcripta veterum Patrum innumeris extraneis non amplificaverint , ſed corruperint magno Eccleſiae probro . *Paulloque poſt veluti rem prorſus certam ſtatuit omnes Bedae Homilias , exceptis iis* XLIX. , *quae in duobus praedictis Colbertinis Codicibus reperiuntur , ſpurias eſſe , & a recentioribus interpolatoribus confictas , qui vix* CCCC. *aetatis annos excedant .*

Haec itaque ſi ita ſe habent , actum eſt prorſus de iis , quae quum Bedae adſcribantur , eo in indiculo non memorantur , deque tot , tantiſque ſermonibus , qui ſub eius nomine in optimis leguntur editionibus , ac e tenebris erui poſſunt in dies .

Ego

Ego vero etsi nullus umquam diffitebor plura Bedae Opera subposita in eius Operum editiones irrepsisse, ea tamen, quae ex Mabillonio, & Oudinio adduxi, tanti mihi non videntur, ut inde certa quaedam regula deduci queat, qua earum sive falsitas, sive genuinitas adseratur. Enimvero Indiculus *ille Bedae Operum, qui ad calcem Epitomes Ecclesiasticae Historiae Gentis Anglorum legitur, num ipsum Bedam parentem agnoscat, in dubium a plerisque merito vertitur. Plura etenim Epitomae illi a recentiori manu adiuncta fuisse, ex eo luculentissime adparet, quod etsi a severioribus Criticis existimetur recte Simeonem Dunelmensem, sive Turgotum in libro secundo de Dunelmensi Ecclesia cap.14. adfirmasse Bedam ad annum usque DCCXXXV. vitam perduxisse suam, multis tamen tum impressis, tum manuscriptis Codicibus Epitome illa ad annum usque DCCLXVI. excurrat. Profecto quum Historiam ipsam Gentis Anglorum ad annum DCCXXXI. Beda deduxerit, & Epitomes initio ita exordiatur*: Verum ea, quae temporum distinctione latius digesta sunt, ob memoriam consecrandam breviter recapitulari placuit, *manifestum est Epitomen quoque annum DCCXXXI. excedere non debere. Quare haud improbabile videtur omnia, quae exinde leguntur, a recentiori quodam adiuncta fuisse. Hinc in editis plerisque, manuque exaratis Codicibus optimae quidem notae, ut noster est LXIV., saeculo XIII. conscriptus, ultra annum DCCXXXI. non excurrit. Bedae genuina putaverim in ea desinere verba, quae in fine Epitomes leguntur*:

Haec

Haec de Hiſtoria Eccleſiaſtica Brittaniorum, & maxime Gentis Anglorum, prout vel ex litteris antiquorum, vel ex traditione maiorum, vel ex mea cognitione ſcire potui, Domino adiuvante, digeſſi. *Reliqua vero, quae ſequuntur*, Beda famulus Chriſti, & presbyter &c. *cum eius Operum indiculo omnia prorſus ſubdititia eſſe exiſtimaverim.*

Nonnulla heic adnotari queunt, quae ab humili, modeſtiſſimoque viro, qualem Bedam novimus, abhorrere videntur. Certe iactantiam quamdam ſapiunt ea verba: Cunctumque ex eo tempus vitae in eiuſdem Monaſterii habitatione peragens omnem meditandis Scripturis operam dedi, atque inter obſervantiam diſciplinae regularis, & quotidianam cantandi in Eccleſia curam ſemper aut diſcere, aut docere, aut ſcribere dulce habui. *Praeterea in huius ad Indiculum praefationis fine profitetur Beda ea ſe adnotaturum, quae in Sacram Scripturam conſcripſerat, & tamen Indiculus omnes enumerat ſive ſacri, ſive profani argumenti libros, &, ut uno verbo dicam, aut nihil prorſus praefatio haec ad Indiculum pertinet, aut incautum impoſtorem habet auctorem. Quare prudenter mihi egiſſe videntur clariſſimi Colonienſes Bedae Operum editores, qui praefationem hanc characteribus oblongis, ac ſi dubia eſſet, poſt Epitomen ediderunt, Indiculum in generalem iniecerunt praefationem, ibique non veluti Bedae, ſed* cuiuſdam anonymi fetum *dederunt. Quod ſi quis obfirmato animo contendere perge-*

pergeret Indiculum illum a Beda conscriptum fuisse, adeoque duos tantum Homiliarum libros ibidem recensitos edidisse, annon reponere possem, quid vetat Bedam ex Homiliarum suarum acervo quadraginta novem selegisse, in duosque libros distinxisse, aut post compositum Indiculum alios concinnasse sermones, aliaque Opera conscripsisse? Haec innui non profecto, ut trium Homiliarum, quas heic profero, genuinitatem omnino certam adsererem, sed potius, ut probarem haud firmo, tutissimoque Mabillonium, & Oudinum argumento niti, quum praeter illas XLIX., ceteras, quae Bedae nomen praeferunt, Homilias illi abiudicant, Indicemque illum ita sincerum Bedae Opus existimant, ut eo uti possint ad vera a falsis eius scriptis secernenda.

Beda vero natione Anglus natus est anno DCLXXII. *in agro Dunelmensi. A puero Monachus evasit, annoque* DCCI. *a Sergio Papa Romam evocatus an iter susceperit non constat, quin potius Monasterii sui limitibus numquam exiisse videtur. De anno eius emortuali variant auctores. Rectius tradunt, qui eum anno* DCCXXXV. *obiisse dicunt. Sepultus est in Monasterio suo Girvicensi, eiusque ossa Dunelmum deinde sunt translata, & in eadem theca reposita, qua S. Cuthberti, qui Bedae morti interfuit, recondita sunt.*

LECTIO

LECTIO SANCTI EVANGELII SECUNDUM LUCAM.

IN illo tempore dixit Iesus discipulis suis parabolam hanc: Homo quidam habuit duos filios, & dixit adolescentior ex illis patri, da mihi portionem substantiae, quae me contingit, & divisit illis substantiam, & cetera.

Homilia I. Beati Bedae Presbyteri.

EVangelica lectione, Fratres Carissimi, audistis duorum filiorum parabolam; sed homo iste, qui duos filios habuisse dicitur, Deus Pater intelligitur, duorum videlicet genitor populorum, atque creator. Maior enim filius eos, qui in unius Dei cultura permanent, significat, minor eos, qui in cultura Idolorum Dominum deseruere. Et dixit adolescentior ex illis patri: Pater, da mihi portionem substantiae, quae me

me contingit, & divisit illis substantiam, quam substantiam hic Evangelicus Pater dividit filio spirituali, nisi prudentiam, & intellectum, vel etiam libertatem arbitrii, quae verae, & perpetuae sunt opes bene utenti ea? Dividit enim Deus Pater hanc filiis substantiam, quia in prima nativitate aequaliter cunctis ratio nascentibus datur, sed in subsequenti conversatione unusquisque plus, aut minus hanc habere substantiam invenitur, dum hanc in semetipsis per malam voluntatem negligentes deserunt, diligentes autem custodiunt naturale rationis bonum. Alius enim memor, & intelligens Domini Creatoris esse ea, quae ab eo sumpserat, ita ut sunt, Dei Patris esse credens, quasi paterna custodit. Alius autem a semetipso haec esse, & sua existimans, sicut propriae possessionis licentia dispensandis abutitur, & cito profligata facultate privatur, unde sequitur: *Et non post multos dies congregatis omnibus, adolescentior filius peregre profectus est in regionem longinquam,*

quam, & ibi dissipavit substantiam suam vivendo luxuriose. Qui addit longe non locum mutando, sed adversionem mentis expressit, quia quanto plus quisque in pravo opere deliquit, tanto a Dei gratia longius recedit. Et ita, qui obliviscitur Deum Creatorem suum, hic vere peregrinari a Deo dicitur, quia mala conversatio in saeculari desiderio non solum peregrinum, sed & alienum Deo hominem facit, sicut & hi, qui peregrinos se faciunt, non cum concupiscentiis carnis, & desideriis huius mundi a caelesti regno exsulantur. Hac ergo peregrinatione per magnam ignorantiam peregrinos nos fuisse sciens Beatus Apostolus dicit: *Vos, qui longe aliquando fuistis a Deo per incredulitatem, & malam conversationem vestram, nunc facti estis prope in sanguine Christi ab aeternae mortis erepti interitu.* Nolite vos iterum terrenis inhaerendo desideriis elongari a Domino, cum adhuc estis prope verae fidei confessionem, perseverate in bonorum operum exhortatione, in voluntate

tate

tate adhaerentes ei omni tempore, quia ipſe portionem hereditatis ſuae, ideſt gaudia vitae aeternae daturus eſt omnibus invocantibus eum in veritate, ideſt, qui in voluntate eius ſe cuſtodire contendunt. Sequitur: *Et poſtquam omnia diſſipavit, facta eſt fames valida in regione illa, & ipſe coepit egere. Et abiit, & adhaeſit uni civium regionis illius, & miſit illum in villam ſuam, ut paſceret porcos, & cupiebat implere ventrem ſuum de ſiliquis, quas porci manducabant, & nemo illi dabat.* Poſtquam ergo quis pro peccatis ſuis obliviſcitur domini ſui praeceptis, & eius voluntati non famulatur, ſpiritualibus deſtituitur opibus, ideſt prudentia, & intellectu omnes ornatus animae conſumit. Porcos paſcere dicitur, hoc eſt ſordidas, & immundas in anima ſua enutrire cogitationes, eſcas inutiles deſiderare, quae nihil corpori proficiunt, ideſt carnales concupiſcentias adimplere, quod eſt ſeductio, & corruptio vitae, quae virtutem animae nullam praeſtant, ſed

totis

totis penitus animam bonis privant, eamque perimunt, quibus daemonia semper animas fidelium decipere, atque seducere festinant. Talis igitur merito egere dicitur, quia omnium bonorum operum fructu, & meritis est destitutus, de quo subditur: *In se autem reversus dixit, surgam, & ibo ad patrem meum, & dicam ei, Pater, peccavi in caelum, & coram te, iam non sum dignus vocari filius tuus, fac me, sicut unum de mercenariis tuis.* Quis ergo iste filius, qui in longinquam regionem peccando a Deo elongatus, tandem poenitentia motus, redit confitendo ad patrem, nisi Christianus, qui se libidine, ac luxuria perdiderat, & elongavit a Deo, probrosis se actibus, ac tota foeditate polluerat, & porcos pavit, idest daemoniorum se mancipavit servitio, qui cum se instinctu, & misericordia Dei recognoscit omni bono destitutum, & undique inopia boni operis obsessum, revertitur ad indulgentiam patris, & se coram Angelis Dei in caelo, & San-

ctis Dei peccasse, & se reum esse confitetur, imploratur misericordiam, & indulgentiam recipiet peccatorum? Nos ergo, fratres carissimi, convertamur ad Dominum Deum nostrum, & agamus praeteritorum poenitentiam peccatorum. Nulla enim debemus desperatione deterreri, cum specialiter hanc parabolam in persona poenitentis videamus aptari. Ipso Domino manifestius declarante, & dicente: *Dico vobis, sic erit gaudium in caelis coram Angelis Dei super uno peccatore poenitentiam agente*. Dedit ergo Dominus poenitentibus viam egressionis, & eos, qui a malis suis se ad pristina bona convertunt, destinavit in sorte iustorum. Igitur, carissimi, si quis inter nos gravium scelerum cogitatione maculatus sit, si quis sordidarum voluntatum sit peste pollutus, expandat misericordi Deo suae iniquitatis arcanum, aperiat internae praevaricationis opericulum. Nota quidem sunt Deo cuncta, quae gerimus, quae etsi non dixerit lingua, non potest celare conscientia:

tia : Patet quippe ei, omne, quod clausum est, & oculis eius apertum est, quicquid in cogitationibus nostris obstrusum videtur. Ergo cum omnia noverit, non quaerit pro ignorantia confessionem, sed pro misericordia desiderat confiteri, & non invenire. Haec igitur agnoscentes, dilectissimi, unusquisque serenum per officia confessionis instituat, caussamque suam semetipso accusante componat, dictet in se sub brevitate sententiam, ut Christi iudicis possit vitare iracundam; quisquis enim illum cupit habere misericordem, exerceat in se ipse censuram. Totum autem, quod timemus, fiat veniabile, si in vobis inventa fuerit haec plenitudo iustitiae. Ecce Dominus confessionis nostrae munus exspectat, & cum sit nota divinis oculis hominum conscientia, vult poenitenti ea, in qua est, lacrimis sacrificium confessionis offerre. Poenitentia, inquam, est, quae sub uno actu officia diversa complectitur. Hinc enim publicat confitentem, hinc reatum non denegat, unde crimen ex-

cusat. Hinc obiicit propria peccata peccanti, inde indulgentiam exhibet confitenti. O magnificum bonitatis divinae thesaurum! O singulare clementissimi Iudicis institutum! Cum apud saeculi Iudicem confessus statim dirigitur ad poenam, apud Dominum confitens mox pergit ad veniam, cui honor, & gloria in saecula saeculorum. Amen.

LECTIO SANCTI EVANGELII SECUNDUM MATTHAEUM.

IN illo tempore: Prope erat Pascha Iudaeorum, & ascendit Hierosolymam Iesus, & invenit in templum vendentes oves, & boves, & columbas, & nummularios sedentes, & cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes eiecit de templo, & reliqua.

Homilia II. Beati Bedae Presbyteri.

PRaesentem Sancti Evangelii lectionem, Fratres carissimi, sollicita intentione oportet considerare; quia appropinquante

Pascha

Pascha Iudaeorum , Dominus ascendit Hierosolymam , nobis profecto dat exemplum , quanta animi vigilantia Dominicis debeamus subiici imperiis , cum ipse Dei Filius eadem , quae ex divinitatis auctoritate statuit, decreta custodivit . Ne enim putarent homines absque crebris orationum , bonorumque actuum sacrificiis vel supplicia evadere , vel ad gaudia aeterna posse pertingere , ipse ad orandum , ad adorandum in Hierusalem , ad imolandumque Dei Filius ascendit , qui veniens Hierosolymam , quid ibi gesserit , audiamus : *Et invenit in templo vendentes boves , & oves , & columbas , & nummularios sedentes , & cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes ejecit de templo*. Inter omnia signa , quae fecit Iesus, hoc videtur esse maximum, quod unus homo, & ipse in illo tempore contemptibilis , & in tantum vilis apud Iudaeos , ut postea crucifigerent , principibus eorum cernentibus , lucra sua destrui audiebat , potuitque unius flagelli verbere tantam eiicere multitudi-

nem, & talia facere, quae infinitus non potuisset facere exercitus. Igneus enim fulgor radiabat ex oculis eius, & divinitatis eius maiestas lucebat in facie, & ideo manum ei non audebant iniicere principes. Videbantur enim licite vendi in templo, quae ad hoc emebantur, ut in eodem templo offerrerentur Domino; sed nolens ipse Dominus aliquid in domo sua terrenae negotiationis fieri, eiecit omnia, ipsosque factores repulit. Quid ergo putamus, fratres mei, facere Dominum, si rixantes, si otiosis fabulis vacantes, vel aliquolibet scelere reperiret occupatos, qui hostias, quae sibi immolabantur, ementes in templo vidit, & eliminare festinavit? Haec omnia propter illos dicta, & facta sunt, qui ingrediuntur Ecclesiam non solum intentione orandi negligenter, verum etiam ea, pro quibus orare debuerunt, augent, cum vitiis, odiis, detractionibusque alios insecuntur, addentes videlicet peccata peccatis, nec timentes ex eo districti iudicis examinatione damna-

damnari . Unde multum tremenda ſunt haec , dilectiſſimi , digno expaveſcenda timore , ſedulaque praecavendum induſtria , ne veniens Dominus , quando minime cogitamus , perverſum quid in nobis , unde merito flagellari, ac de Eccleſia eiici debeamus, inveniat ; & maxime in Eccleſia , quae ſpecialiter domus eſt orationis, timendum ſatis eſt , ne nos aliud in ea , quam ipſe diligit , agentes inveniat , & ipſe ſe nobis , qualem non volumus , diſtrictus redditor oſtendat , ne nos in templo ſuo nummularios , ideſt terrenis rebus, & concupiſcentiis huius mundi ſervientes , & deſideriis irretitos inveniat , ne inter Sanctos poſitos aliquid ibidem propter vanam mundi gloriam operari , ne ficte bona , & mala aperte facientes reperiens damnet, ne vendentes boves , ideſt verbum praedicationis , quod impendimus , non divino amore , ſed aeterni quaeſtus intuitu audientibus impertire, ne vendentes oves, ut ſupra diximus , humanae laudis appetitu opera exercere , de quibus alibi Dominus

dicit,

dicit. *quia receperunt mercedem ſuam*, ne nos vendentes columbas inveniens damnet, ideſt acceptam Spiritus Sancti gratiam non propter gratis, ut praeceptum eſt, ſed propter pretium, impoſitionem quoque manuum, vel ordinationem cuiuſquam, qua Spiritus Sanctus accipitur, etſi non ad quaeſtum pecuniae, ad vulgi tamen favorem tribuere. Notandum eſt autem, quia non ſoli venditores ſunt columbarum, & domum Dei domum negotiationis facientes, qui ſacros ordines largiendo pretium inquirunt, verum etiam hi, qui gradum, vel gratiam in Eccleſia ſpiritalem, quam Domino largiente percipiunt, non ſimplici intentione, ſed cuiuslibet cauſſa humanae retributionis exercent. Quicumque ergo tales ſunt, ſi nolunt, veniente Domino, de Eccleſia auferri, auferant iſta de ſuis actibus, ne faciant domum Dei domum negotiationis, unde iuſtam in futuro ſentient vindictam. Sequitur: *Recordati ſunt vero diſcipuli eius, quia ſcriptum eſt: Zelus domus tuae comedit me.*

Zelo

Zelo domus Patris Salvator eiecit impios de templo . Zelemus & nos, Fratres cariſſimi , domum Dei , & quantum poſſumus, ne quid in ea pravum geratur, reſiſtamus. Si viderimus fratrem , qui ad domum Dei pertinet , ſuperbia tumidum , ſi detractionibus adſuetum , ſi ebrietati ſervientem , ſi luxuria ſupplantatum , ſi iracundia turbidum , ſi alicuiquam vitio ſubſtratum , ſtudeamus, inquantum facultas ſuppetit, caſtigare polluta, ac perverſa corrigere , & ſi quid de talibus emendare nequimus , non ſine acerrimo mentis ſuſtinere dolore , & maxime in ipſa domo orationis , ubi Corpus Domini conſecratur, ubi Angelorum ſanctorum praeſentia ſemper adeſſe non dubitatur , ne quid ineptum fiat, nequid, quod noſtram fraternamve orationem impediat, totis viribus abigamus. Sequitur: *Reſponderunt ergo Judaei, & dixerunt ei : quod ſignum oſtendis nobis , quia hoc facis ? Reſpondit Jeſus , & dixit eis , ſolvite templum hoc , & in tribus diebus excitabo illud .* De quo templo dice-

diceret Evangelista, post aperuit, videlicet de templo Corporis sui, quod illi destruebant in morte, cum eum crucifigebant, sed ipse die tertio a mortuis excitavit. Quia ergo signum quaerebant a Domino, quare solita commercia proiiceret de templo, respondit, ideo secretissime impios exterminari de templo, quia ipsum templum significaverit templum Corporis sui, in quo nulla fuerit macula peccati, neque immerito lapideum purgavit sceleribus templum, qui templum Corporis sui, quod verum Dei fuerat templum, ab hominibus morte solutum, Divina suae Maiestatis potentia excitare posset a morte. Quia ergo iam prope est tempus, quo solutionem eiusdem templi venerabilis, quae facta est a perfidis Iudaeis, & excitationem, quam ipse tertia die, sicut promisit, mirabiliter exhibuit, annua solemnitate celebrare desideramus, mundemus templa corporum, & cordium nostrorum, ut Spiritus Dei habitare dignetur in cordibus nostris. Et iuxta quod Apostolus ammonet, abie-

abiectis operibus tenebrarum, induamus nos arma lucis, ſicut in die honeſte ambulemus, non in commeſſationibus, & ebrietatibus, non in cubilibus, & impudicitiis, non in contentione, & aemulatione, ſed induimini Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, qui cum Patre, & Spiritu Sancto vivit, & regnat Deus ante omnia ſaecula ſaeculorum. Amen.

LECTIO SANCTI EVANGELII SECUNDUM LUCAM.

IN illo tempore erat Ieſus eiiciens daemonium, locutus eſt mutus, & admiratae ſunt turbae, & cetera.

Homilia III. Beati Bedae Presbyteri.

VIrtutes quidem Domini noſtri Ieſu Chriſti factas eſſe in plebe Iudaeorum audivimus, & credimus, ſed miracula, quae nunc legebantur, requiramus. *Erat*, inquit Evangeliſta, *Ieſus eiiciens daemonium,*

nium, & illud erat mutum, & cum eiecisset daemonium, locutus est mutus, & admiratae sunt turbae. Homo iste mutus, & coecus incredulos significat, omnesque malivolos, qui mandata Domini, nec operibus facta, nolunt ad imitandum videre, nec aure cordis ad intelligendum audire, qui vinculo infidelitatis, & invidiae in lingua ligati, ut ipsa audita Dei mandata aliis invident dicere, & adnuntiare contemnunt, sive qui idola muta, & surda colunt, coeci, & muti sunt, dicente Psalmista: *Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes, qui confidunt in eis*. Tria igitur signa simul in uno homine isto facta sunt, coecus inluminatur, & mutus loquitur, & possessus a daemone liberatur, quod & tunc quidem carnaliter factum est, sed & quotidie in sancta Ecclesia geritur, cum per sanctos praedicatores quis ab infidelitate convertitur ad fidem, ut expulso, & abrenuntiato diabolo, cui ante servivit, ad fidei lumen redit, & ad agnitionem superni Creatoris venit, ac deinde

lau-

laudem Dei iugiter ex ſeipſo proferre non deſinit, & aliis verbum veritatis, quantum valet, atque aeternae ſalutis gaudia annuntiare contendit. Quidam autem dixerunt, in Beelzebub principe daemoniorum eiicit daemones. Phariſaei, & omnes ſimul increduli, & perverſi opera Dei calumniabantur. Quibus ipſe Dominus alibi ait: *Vae vobis, qui clauditis regnum caelorum, nec ipſi intratis, nec alios per invidiam introire permittitis*. Sequitur: *Et alii temptantes ſignum de caelo quaerebant*. Ipſe autem, ut vidit cogitationes eorum, dixit: *Omne regnum in ſe ipſo diviſum deſolabitur, & domus ſupra domum cadit. Cogitationes hominum nemo novit, niſi ſolus Deus*. Ideo ergo, quia Iudaei credere noluerunt in Dominum Ieſum, nos ergo eum ex fide diligamus, & timeamus, quia per ipſum facta ſunt omnia, & ipſe cogitationes, & corda omnium novit, & ipſe reddet unicuique ſecundum opera ſua. Ideoque non ad dicta Iudaeorum, ſed cogitationibus eorum reſpondit,

dit, ut vel ſic compellerentur potentia eius, quia dixerunt intra ſe, eum in Beelzebub, ideſt in poteſtate principis daemoniorum, non in poteſtate Dei eiicere daemonia. Oſtendit enim regnum ſuum individuum eſſe, qui ubique regnat, cuius regni non erit finis. Et ideo ſe in hunc mundum veniſſe, ut diaboli regnum deſtrueret, & portas regni caeleſtis omnibus credentibus, & per opera iuſtitiae intrare volentibus aperiret, & his, qui in eo ſpem ſuam figerent, aeternae ſalutis gaudia patefaceret. Eos autem, qui in diabolo ſpem potius, quam in eius miſericordia ponerent, diviſos eſſe a Beatorum conſortio, & ab aeternae vitae gaudio expulſos innotuit. Grave igitur ſcelus eſt opera Dei diabolicas credere virtutes. Ideoque, dilectiſſimi, nolite diabolo acquieſcere ſeductori, ſed potius Dei inhaerentes voluntati ponite in eo ſpem veſtram, & ipſe vos diriget in omni bono. In omnibus igitur anguſtiis, & tribulationibus veſtris, in omnibus preſſuris,

quae-

quaecumque evenerint in hoc mundo, a Domino Deo omnipotente quaerite misericordiam, & indulgentiam. Quaerite eius misericordiam fide recta, caritate sincera, eum diligite, credentes, quicquid tribulationis acciderit, vel angustiae, hoc pro peccatis nostris maxime accidisse. Confitemini peccata vestra Deo, & Sacerdotibus eius, & sanctis viris in Ecclesia, & agite poenitentiam de omnibus, quae egistis, illicitis, eleemosynis abluite a vobis sordes animarum vestrarum, vociferate ad Dominum puro corde, fide sincera, & caritate perfecta, ponite spem vestram semper in misericordia eius, credentes, quia, quicquid ab eo fide recta, & sincera petitis, accipietis. Ipse statim paratus est sua misericordia in mensa omnibus se invocantibus, in veritate indulgentiam, & refrigerium praestare sempiternum. Nolite vanis daemoniorum seduci erroribus, toto corde diaboli machinamenta despicite. Si enim semel, aut bis, aut forte ter, quaterve nequitias, quas diabolus in vos

vos temptando conatur immittere, toto animo, & tota fide contemnitis, & in eadem cautela ſemper vigilare contenditis, ita ipſum diabolum Deus a veſtra infeſtatione dignabitur repellere, ut numquam vos poſſit ſua calliditate decipere. Nolite ergo ſeduci, fratres, nolite alibi auxilium quaerere, niſi ad Chriſtum Dominum noſtrum. Nolite ab eo recedere, & a vanis, & inutilibus praecantatoribus, & a diabolicis auguriis quaerere remedia; quia quando aliqua neceſſitate, vel anguſtia, aut etiam tribulatione, vel infirmitate corporis a Domino flagellamur, ad requiem, & ad remedium ſempiternum vocamus. Et quomodo ad illum pervenire volumus, ſi ab illo flagella patienter, atque humiliter non ſuſtinemus? Quapropter ſufferamus patienter eruditionem Patris caeleſtis, ut ad patriam pervenire mereamur regni aeterni. Haec, dilectiſſimi, ideo dicimus, ut ne quis ex vobis cum aegrotatur, vel alia quacumque preſſura, vel tribulatione patitur, aliunde,

niſi

nisi a Domino, auxilia quaerat, vel deside-ret remedia, quia ipse solus, & verus est medicus animarum nostrarum. Ideo ad illius toto corde, & tota mente tendamus misericordiam, de illius semper in quibuslibet angustiis adiutorio praesumamus. Quia percutit, & medetur ipse vulneribus; inficit, & ipse sanitatem infert sempiternam, cui est honor, & gloria per immortalia saecula saeculorum. Amen.

FUNERARIA
DE OBITU
DIVI ALTI DE COMITE
PER BENEDICTUM ANAGNINUM

QUAE

NUNC PRIMUM PRODEUNT

EX COD. MS. CHARTACEO SAEC. XV

G 2

IOHANNIS CHRISTOPHORI AMADUTII

AD SPECTATISSIMOS

ACADEMIAE LITTERARIAE VOLSCORUM

VELITRIS INSTITUTAE

SOCIOS

PRAEFATIO.

EST ingenui hominis gratum se praebere erga eos, quos sibi benevolos senserit, quibusque se obstrinctum esse iure, ac merito oporteat. Scilicet vobis iam libuit, SOCII Spectatissimi, in Coetum vestrum Litterarium Velitris institutum, cui Volscorum nomen, ad honorificas conditiones, quibus vetustissima Civitas vestra excelluerat, veluti rediviva appellationis iure instaurandas, indidistis, me inglorium hominem, Dictatore Clemente Herminio Borgia, cuius virtutes, ac merita nobis iam fata inviderunt, cooptare, vobisque in Litterarum, & Societatis ipsius commodum me adlaborantem adsciscere (a). Quare ne me ingratum, & inoperosum prorsus haberetis, statui inter ea, quae otii caussa interdum molior, aliquid vobiscum conferre, quo me beneficii vestri memorem, tum & exempli sectatorem quodammodo praeberem. Est nunc ad manus Laudatio anecdota Alti de Comite, quam si ex Codice Chartaceo saeculi XV. Tuderti apud ingenuum Adolescentem Eutychium

(a) Diploma datum est postridie Nonas Februarias ann. CIƆIƆCCLXIX.

tychium Sbarram adservato nunc primum in lucem proferens vobis exhiberem, atque dicarem, nihil me facturum esse intelligebam, quod non vobis aliquo nomine conveniret. Altus de Comitibus siquidem Praeses fuit Velitrarum, ac Veliternos foedere coniunctos secum habuit, cum in Christophorum Caietanium Regni Siciliae Protonotarium, & Fundi Dominum arma movit. Patet id ex luculentissima Civitatis vestrae Historia (a), quam Popularis vester longe doctissimus, & eximium Sacerdotii exemplar Alexander Borgia primum Nucerinus Episcopus, mox Archiepiscopus, & Princeps Firmanus summo studio, & ingenio elaboravit; tum docet etiam Concordia, quam Archivium vestrum adservat, quaeque peracta est anno CIϽCCCCXXV. inter Velitrarum Urbem, & Christophorum Caietanium, aliosque ex eadem familia de praedis, excursibus, & captivis, quos eiusdem belli tempore fecerant Veliternenses in Caietaniorum ditionibus, & ob id D. ducatus, ut aiebant, Caietaniis persolverunt. Quis autem Altus fuerit, praeter haec, quae nunc delibavi, docebit ipsa Laudatio, quam vobis exhibeo, adnotationesque quinetiam, quas in ima ora subieci. Addam vero nunc summatim cetera, quae Vir Cl. Felix Contelorius (b), & Marcus Dionysius (c) attu-

(a) Istoria della Chiesa, e Città di Velletri Lib IV. sec. XV. n 49. pag 367.

(b) Genealogia Familiae Comitum Romanorum &c. Romae ex Typogr. R. C. A. 1650. in 4.

(c) Genealogia di Casa Conti brevemente descritta &c. In Parma per gli Eredi di Erasmo Viotti 1663. in 4.

attulerunt. *Altus noster filius fuit Ildebrandini, qui & Aldebrandinus dictus est, quique fuit Dominus Castri Vallis Montonis, sive, ut alii malunt, Vallis Montanae, quam vetus Labicum Scriptores nonnulli, & Contelorius ipse* (a) *censuerunt; quamquam Franciscus Ficoronius Vir apud Antiquarios satis celebris in Castro Lugnani, quod Patriam habuit, quodque a Valle Montana* M. *passibus distat, olim extitisse contendat* (b). *Ildebrandinus quapropter Altum natum suum emancipavit a. d. IX. Kal. Decembris ann.* CIƆCCCCVII., *eique iure proprio, & in perpetuum Castrum Vallis Montonis, Lugnani, Sacci cum Molendino, & territorio citra flumen versus eamdem Vallem Montonis concessit* (c). *Fratres habuit Altus Lucidum S. Mariae in Cosmedin Diaconum Card., Gratum, & Sagacem olim Abbatem Sublacensem, & dein Episcopum Carpentoractensem* (d). *Duas insuper Sorores habuit, quarum una Angela Francisca matrimonio coniuncta fuit Francisco de Comite Montisfortini Domino, altera Lucretia Ursi Ursinii coniux fuit* (e). *Fuit Altus Sacri Hospitii Apostolici Magister, aliaque munia, & honores obtinuit, de quibus adnotationes, quas Laudationi eius apposuimus, ne actum agamus, consuli poterunt. Cetera penes Contelorium, & Dionysium*

(a) *Loc. cit. pag.* 20.

(b) *Le Memorie ritrovate nel Territorio della prima, e seconda Città di Labico, ed i loro giusti siti &c. In Roma* 1745. *in* 4.

(c) *Contelor. pag.* 21.

(d) *Contelor. pag. ead.*, *& Dionys. pag* 142.

(e) *Dionysius pag.* 142., *&* 145.

sium habentur , quibus addam , quae ex Ascanio Landio Borgia vester supra laudatus (a) *exhibuit, anno scilicet* CIↃCCCCXXI. *Altum nostrum una cum Laurentio de Comitibus Cardinale Eugenii IV. partibus contra Veliternos adhaesisse, dum tumultus, & bella vigerent , quae Columnenses , Sabellii, Caietanii, aliique excitaverant. Infaustas illas temporum vices nemo certe invideat. Volupe tandem vobis erit , Socii Spectatissimi , exhiberi a me nunc vobis in ima ora potiores nonnullarum chartarum partes, quibus caret Contelorii Genealogia, quasque ipse , dum Caesis essem Octobre mense anni* CIↃIↃCCLXIX. *una cum altero Populari, & Socio vestro longe Cl. Stephano Borgia a Secretis Congreg. de Propaganda Fide, Alexandri fratris filio, & Clementis Herminii fratre, ex schedis ipsius Contelorii , quae cum pulvere , & blattis colluctantur, exscribendas curavi, & in quibus duorum nobilium Veliternensium Civium, & Oppidorum, quae vel in Agro vestro sunt , vel contermina habentur, mentio occurrit. Earum vero autographum membranaceum exstabat penes Finiam Gentem Montisfortini, ex quo exceptum exemplar , quod servabat Stephanus Serangelus eiusdem Oppidi Civis, a quo & alterum Contelorius obtinuit* (b). *Sed praestat modo*

(a) *Istoria di Velletri lib.IV. sec.XV. n.30. p.355.*

(b) Die 12.Septembris 1366. Indictione IV. Pontificatus Urbani Papae V. anno quarto Magnificus Ciccus de Comite filius q. Magnifici Viri D. Nicolai de Comite, sua bona, libera, & placabili volun-

modo ad Laudationis Auctorem gradum facere. Fuit is Benedictus Anagninus, qui eamdem paullo ante ipsius

voluntate, ſponte &c. fecit, conſtituit &c. ſuum verum, & legitimum Procuratorem &c. Nobilem Virum Luccium Pylei de Velletro, licet abſentem &c. ad eumdem, & ſe repraeſentandum coram Magnifico, & Potenti Viro Cicco de Ceccano filio q. Magnifici Viri Guillelmi de Ceccano &c., & generaliter, & generaliſſime compromittendum omnes, & ſingulas controverſias &c., quas dictus Conſtituens habet &c. aliqua occaſione &c. cum Magnifico Viro Nicolao de Comite fratre germano dicti Conſtituentis, & ſpecialiter praetextu, & occaſione ſucceſſionis bonorum, & haereditatis q. communis eorum Parentis, nec non ſucceſſionis, & hereditatis q. Magnificorum Virorum D. Innocentii, & D. Riccardi de Comite filiorum q. Magnifici Viri D. Nicolai de Comite, ac fratrum germanorum reſpective ipſius Conſtituentis. Aſſerens dictus Conſtituens vidiſſe, & ſcire omnem diſpoſitionem ultimae, & inter vivos, quae facta apparent per dictos eidem Conſtituenti communes Parentes, & per praedictos fratres eidem germanos &c., & praetextu, & occaſione Terrarum, & Caſtrorum Montisfortini, Colliſdeferro, Roccemaximi, Turriculae, & partis Caſtri Aſturae, videlicet medietatem dicti Caſtri, & bonorum, & rerum aliorum Territoriorum, & Vaſſallorum dictorum Caſtrorum, & occaſione Caſtri Pruni, Caſalis Sexani, & Territoriorum eorumdem, ac bonorum q. dictorum eidem Parentum poſitorum in Civitate Romana in

ipsius Alti obitum concinnavit, & amico suo Evangelistae de Valle Montonis Iurisconsulto dicavit.

De

in Contrada de Cavallu, & bonorum positorum in Territorio Core, & in Cora, quae bona remanserunt in bonis, & hereditate praedicti D. Nicolai de Comite Patris ipsius Constituentis, & generaliter quacumque alia occasione faciente haberet dictus Constituens cum Nicolao fratre suo praedicto &c. Actum in Castro Montisfortini, videlicet in Roccatum dicti Castri praesentibus Nobilibus, & discretis Viris &c.

Nicolaus Burellus de Castro S. Laurentii Notarius.

Die 20. Septembris 1366. Indictione, & Pontificatu, *ut in retroscripto &c.* Magnificus Vir Nicolaus de Comite filius q. Magnifici Viri Nicolai de Comite, fecit &c. Procuratorem &c. Nobilem Virum Petrum Cotum de Velletro ad se repraesentandum coram Magnifico, & Potente Viro Cicco de Ceccano filio q. Magnifici Viri Guillelmi de Ceccano &c. compromittendum &c. *ut in alio antecedente &c.* Actum in Castro Collisferri Communitatis, videlicet in Domibus Roccae dicti Castri, praesentibus his Testibus Nobilibus Viris Boetio Pilei de Velletro, Iohanne Riccardi de Montefortino, Notario Antonio Iohannis Rubei, Nicolao Boniannis de Colleferro, & Noso de Acuto Testibus &c.

Tutius Magistri Petri de Ceccano Notarius.

Die 20. Decembris 1460. Indictione 8. Pontificatus .... II. idest secundi. Magnifici DD. Stephanus, & Alexander de Comite Domini Montisfortini per sese, & eorum propriis nominibus,

De eo nihil habet Alexander Magistrius in Historia Anagnina (a), *etsi nonnullos armis, litteris, & dignitatibus insignes Cives recensendos sibi sumpserit* (b). *Neque etiam quidquam in Archivo Cathedralis Anagniae, quod exacto nuper mense una cum laudato Cl. Praesule Stephano Borgia scrutatus sum, quid-*

nibus, quam per suos heredes, & successores, quam vice, & nomine Magnifici Prosperi de Comite...., & filii Magnifici D. Antonii de Comite germani fratris dictorum DD. Stephani, & Alexandri, pro quo... cum consensu, & voluntate Magnificarum Dominarum Pernae Gaytanae Matris dictorum DD...., & Dominae Antonellae de Sangro Matris eiusdem D. Prosperi, & Curatricum, seu Tutricum eius, sponte &c. donarunt &c. Nobilibus Viris Benigno, Honorato, & Pellegrino filiis q. Nobilis Viri Petri Fini de Cora, & ad praesens subditis dictorum DD., & habitatoribus Castri Montisfortini, & Iuliano Vici etiam fratri ex latere materno dictorum Benigni, Honorati, & Pellegrini, eorumque&c. infrascriptam domum, vineas, praedia, possessiones, & stabilia exsistentia in Territorio, & Districtu Montisfortini &c. Actum in Castro Montisfortini, in Domibus Dominorum, praesentibus, &c. providis Viris Iohanne Scattotio, Titio Petri Ciarelli, Luca Andreae, & Petro Valanello, omnibus de dicto Castro.

Antonius q. Lucae
Notarius rogatus,
de d. Castro &c.

(a) *Istoria della Città, e S. Basilica Cattedrale d'Anagni &c. descritta da Alessandro de Magistris. In Roma* 1749. *in* 4.

(b) *Cap.VIII.pag.36.*

quidquam de eo offendere mihi contigit. Ceterum exstat ad eum Leonardi Brunii Arretini Epistola (a), *qua eum monet inter cetera, se eius commendationem in litteras, quas dederat ad Hispaniarum Regem Alphonsum V., iniecisse, & in quibus* (b) *sic de Benedicto nostro, quem aliquando in Hispaniis ex hoc degisse constat, verba facit*: Vale, & Benedictum Ananiensem doctum hominem, & bene litteratum, qui in obsequio tuae Praecellentiae degit, rogo suscipias recommissum. *Eiusdem meminit Leonardus ipse in Epistola altera ad Cardinalem de Columna* (c), *qui Prosper fuisse videtur, atque in ea sic habet*: Rescribo ad virum doctum, & suavem Benedictum de Anania, quae quidem rescriptio erit etiam responsum ad litteras Reverendissimae P. V. Si igitur non aderit Benedictus, poterit R. P. V. litteras aperire, & perlegere. *Haec sunt, quae vobiscum agere nunc mihi libuit,* Socii *Spectatissimi; Vos vero hoc, quidquid est, officii bonas in partes accipite, & Collegam vestrum, qui de vobis bene mereri conatur, gratia vestra fovere pergite.*

Datis Velitris in Aedibus Borgianis a. d. III. Non. Novembris otio Autumnali anni CIƆIƆCCLXXIII.

FUNE-

(a) *Leonardi Bruni Arretini Epistolarum lib.* VIII. *&c., recensente Laurentio Mehus, qui lib* IX., *ac* X. *in lucem protulit &c. Florentiae* 1741. *in* 8. *Part.* II. *lib.* VII. *epist.* X *pag.* 99.

(b) *Loc. cit. epist.* II. *pag* 77., *& seqq.*

(c) *Loc. citat. lib.* X. *epist.* XV. *pag.* 185.

FUNERARIA
DE OBITU
DIVI ALTI DE COMITE
PER BENEDICTUM ANAGNINUM.

DOMINE Evangelista, dixi. Si dignum lectione putabis, aliis quoque copiam facies, videtur, quousque conditio obveniat, ne copiam facias. Sed dixeris, quare huiusmodi conditionem fecisti? Ut si forte Virum praestantissimum, & de me optime meritum in morte anteirem, meis monumentis exornetur, & debitus honos suarum virtutum a me tribuatur. Vale iterum felix.

Benedictus de Anagnia S. P. D. Clarissimo Iurisconsulto Domino Evangelistae de Vallismontone suo amantissimo.

QUoniam pro tua humanitate mea scripta semper multifecisti: propterea cum

cum his Natalitiis Domini nostri Iesu Christi nil agerem, aliquid facere volui, & tibi Viro praestantissimo dicare, ut censor, & iudex rerum mearum, si dignum lectione putabis, aliis quoque copiam facies: si minus, aliquo abde modo, & vale.

FUNERARIA DE OBITU DIVI ALTI DE COMITE PER BENEDICTUM DE ANAGNIA.

ETSI vereor, Evangelista amantissime, tam praestantissimum funerarium munus Divi Alti de Comite pridie vita defuncti ab optimis, & egregiis amicis ad me delatum graviter, ornateque, ut par est, minime posse absolvere, tamen quia illius viri vitam, mores, & rerum gestarum praestantiam ab ineunte aetate mea, velut ex longa consuetudine novi; non alienum a meo instituto esse putavi litteris mandare, ut ceteri de his rebus scribentibus facilior notio habeatur, & ipse vehementer cupio pro dignitate tanti Viri ab omnibus superari. Dabo igitur operam ab initio pauca ex multis

tis exordiens, & ad extremum perducens, novissimaque conferens primis, quam brevius potero, rem ipsam obire, morem calculatorum, qui aere breviori ingentes summas exprimunt, imitatus, & ea tantum, quae digniora nota verissime videbuntur, quoniam singula illius Viri praeclarissima facinora recensere longum esset, & multorum dierum opus. Itaque Altus noster in lucem editus, quum primum per aetatem verba formare potuit, ad ludum litterarium se contulit; Quo exacto, ad studia humanitatis, & historiarum se addidit, quae Principibus, & rerum Dominis vel maxime conveniunt; in quibus quantum excelluerit, nemo ignorat. Aetate etenim provectiori his non contentus ad cognitionem sacrarum litterarum ire perrexit, existimans non vere Christicolam posse censeri, qui sit harum cognitione, & notitia exspers. Profecto eum libero iudicio posteritas ipsa loqui concesserit, quae nec bonos laudare, nec malos detestari vetuit; dicam,

quod

quod ſentio, & quod more meo, largiter. Non arroganter dixerim, pleroſque Principes, dum aliquando iuvenis orbem magna ex parte viſere contenderem, ſumma virtute, & litteris praeſtantes noſſe, ſed profecto hoc praeſtantiorem, de Dominis, & Principibus loquor, vidi neminem. Verum cum pridie Signiae Virum integerrimum offendiſſem, interrogaſſemque, ſi litteris ſacris aliquando vacaret, & Bibliae, Epiſtoliſque Hieronymi maxime, ſubridens ait: Item Bibliam, & Epiſtolas Hieronymi memoriter ad verbum iamdiu novi. Quodquod mirabilius dictu eſt, cum iam octogeſimum, & ultra annum agentem ſenium omnem memoriam penitus excutere debuiſſet. Rurſus tabellas hinc inde allatas ſine cunctatione, reiectis ocularibus, & quoſcumque libros contrectatione manuum oblitteratos, vel aliter interlitos lectitat, ut non legere, ſed reminiſci omnia videatur. O incredibilem, & admirabilem hominis memoriam ſempiternam, quae nec

varie-

varietate rerum confundi, quae nec multitudine obrui poterat, ut nemo in rebus magnis ſublimius, vel perfectius reminiſci potuerit! Fuit profecto Altus noſter in terris, veluti quoddam caeleſte oraculum, & inſigne vitae mortalium exemplar, traditus nobis. Multae, ſanae, eximiaeque fuerunt Viri praeſtantiſſimi animi dotes, ſed inter alia ſumma ingenii celebritas, & memoria maximarum rerum pene divina, ut nec Lucius Lucullus, aut Hortenſius in hoc genere eum excelluerint. Accedit, quod Vir ſapientiſſimus quoſcumque ad ipſum divertentes ſua hoſpitalitate, & liberalitate condonabat, ut nec Alexander ille Macedonum, vel quivis alius in hoc liberalitatis genere anteiret. Magna inſuper conſuetudine, & omni officio humanitatis undique commigrantes Vir optimus obſervabat, ut non minus quam Lyſander Antilochum, aut Athenodorum Cato, aut Lucullus Antiochum fuerit proſequutus. Florente etenim aetate, cum primum illa ſtudia evaſiſſet, ut aliquem fru-

fructum ex suo ocio quaereret, in militiam profectus est, Alexandrum, Caesarem, Octaviumque sequutus, qui in utroque laudis genere praestiterunt. Perseverassetque diutius in armis, ni eum gubernacula suae dominationis revocassent; maxime cum magnanimi filii Iohannes (a), & Stephanus (b) apud Venetiam feliciter militarent, ut his foris, illo domi laborantibus, omnis salus tuta foret. Enimvero cum Provincia Campaniae aliquando in summa difficultate, & angustia laboraret, quantus fuit ipsius Alti

(a) *Felix Contelorius in* Genealogia Familiae Comitum Romanorum *p.*41. *innuit, ex Summario Processus in caussa Romana Castrorum de Comitibus erui, Altum habuisse filium legitimum, & naturalem nomine Iohannem, ex quo alii filii plures. Hunc Marcus Dionysius in altera eiusdem Familiae Genealogia apud Venetos castris meruisse prodit pag.*142.*, tum a Iohanne XXII., ac Pio II. Vicarium Signinae Civitatis una cum Brunone eius fratre, cum onere persolvendi libram argenti singulis annis, constitutum asserit pag.* 146.*, & seq: Uxorem duxit Catharinam Farnesiam, ex qua, ut diximus, plures filios suscepit, quos recenset Dionysius pag.*151.

(b) *De Stephano nihil apud Contelorium, & Dionysium.*

Alti in negociis labor, quae fortitudo in periculis, quae industria in agendo, quae celeritas in perficiendo, quod consilium in providendo, quae eloquentia in dicendo, nemo ignorat. Sic enim in illis fluctibus Provinciae versatus est, ut cum saepe alias hostes ad ipsum opprimendum coniurassent, non vi, & armis magis, quam sapientia, comitate, & affabilitate facillime repulerit; ut iam vere sibi usurpaverit, Principum Romanorum decus, & ornamentum esse. Quanti insuper Pontifex Maximus Martinus (a), Eugenius (b), & ceteri sui posteri

(a) *Martinus V. Altum de Comite ad stipendia Romanae Ecclesiae recepit anno* 1421. *Vid. Contelorium pag.*21., *& Dionysium pag.* 143.

(b) *Eugenius IV. post Sagacis Episcopi Carpentoractensis obitum donat Alto fratri portionem, quam Ecclesia Carpentoractensis habere contendebat ex bonis ipsius Sagacis, persolutis scutis mille, anno* 1439. *Vid. Contelorium pag.* 23. *Tum Altus iure litterarum Eugenii IV. anno* 1441. *immissus fuit in possessionem bonorum hereditariorum Ildebrandini patris post litem, quae inter ipsum, & Sagacem, ac Gratum ipsius fratres exstiterat, quamque etiam pro Alto definiverat Iohannes SS. Nerei, & Achillei Card. Tarenti-*

ipſum fecerint, tota Romana Curia teſtis eſt. Talis enim fuit, dum in humanis agebat Vir praeſtantiſſimus, ut certe ex uno utero ipſe, & Cato natus eſſe videretur, ut cuiuſdam magni Viri verbis utar; huiuſmodique ex eo liberos exſtare, qui in omni paterna gloria, velut in peculiari quadam hereditate parentare videantur. In primis magnanimum, quem nuncupavi, Iohannem in litteris eruditiſſimum, & in armis diu, lateque cognitum, qui, ſicut innumeris rebus feliciter geſtis, ſemper clariſſimus fuit, ſic ſane permultis probe, & ſapienter dictis inſignis eſt ab omnibus habitus. Teſtis eſt ipſa Venetia diuturnitate libertatis, & opportunitate ſitus quadam mirabili, & copia omnium rerum in hominum uſum abundans, quae ipſum in bellis geren-

*rentinus Legatus in Regno Siciliae. Vid. Contelorium pag.*21., *& Dionyſium pag.*143. *Praeceperat tamen idem Pontifex Alto, & Grato anno* 1438., *ut reſtituerent Caſtrum Acuti pertinens ad Eccleſiam Anagninam Iohanni tit. S.Laurentii Cardinali. Vid. Contelorium pag.* 23., *& Dionyſium pag.*145.

gerendis plures annos tenuit, ubi ſic ſe geſſit, ſic eſt habitus, ut palmarium, pro ſua ſingulari in illam Rempublicam virtute, iudicio omnium ſit conſecutus. Et Ferdinandus Siciliae Rex nullo modo ipſum regnum ſibi vendicare poſſe arbitrabatur, niſi & ipſum habuiſſet, & collocaſſet in primis, cuius laudes cum notae ſint, malo ſilentio praeterire, quam nimius in dicendo cenſeri. Stephanus enim eo tempore admodum iuvenis ab ipſo Iohanne proximus ſpecimen ſummae laudis praeſeferebat, & multa laude digna perfecit; ſed ipſum immatura mors e medio in ipſa militia eripuit, cui Veneti ipſi tantum tribuerunt, ut vix illius aetatis cuiquam. Accedit & Franciſcus Epiſcopus Capaccii (a), Iuriſconſultus, qui & litteris, & optimis moribus egregie praeditus omnem paternam, & avitam gloriam magnifice imitatur, quem,

 Deo

(a) *De Franciſco Epiſcopo Caputaquenſi, ſive Capaccii in Lucania nihil apud Contelorium, & Dionyſium. Conſule Ughellium* in Italia Sacra *num.* 23. *Tom.VII. pag.*474.

Deo duce , & fortuna comite , ad ſummum faſtigium evaſurum non ambigo. Illuſtris Bruno Iuriſconſultus (a) hos , quos dixi , ſummo ſtudio aemulatur , qui , ut a pleriſque accepi , in rebus magni conſilii , ut eſt videre , plurimum valet , & laudatur eximie. Sequuntur & hos pleraeque nobiles Sorores primariis Romanae Provinciae Principibus in matrimonium collocatae , ut ſane Altus ipſe Metelli gloriam vendicare poſſit. Quare , Dive Alte , ut vere arbitror , in Concilium Deorum relatus mirum in modum gloriari potes tot egregios liberos huic noſtrae poſteritati reliquiſſe. Struetur enim tibi ara praeclariſſimarum virtutum tuarum in memoriam ſempiternam. Numquam

(a) *Ex laudato ſuperius Summario Proceſſus in cauſsa Romana Caſtrorum de Comitibus , quod recenſetur a Contelorio pag.*41. , *deprebenditur , Altum noſtrum filium quoque habuiſſe , cui nomen Bruno. Vid. ſuperius adnot.* (a) *ad pag.*114., *ex qua patet Brunonem fuiſſe Vicarium Signinae Civitatis una cum Iobanne eius fratre , largiente id Iobanne XXII. , & Pio II. Uxorem babuit feminam ex Urſinia gente , ex qua plures filios progenuit , quos memorat Dionyſius pag.*153.

quam enim ſilebitur tua admirabilis, & pene divina cunctis in rebus ſapientia, qui in tam ampliſſimae dignitatis gradum per omnes honores in ſublime ſine aliqua offenſione vitae es evectus. Ite igitur, pueri, puellaeque, linguis, animiſque faventes, ſerta ipſis delubris imponite. Iam ſequar, thuraque Iovi ipſe dabo, & omnes violae iactabo colores, Deos, Deaſque precatus, quo Divum Altum veſtrum in Concilium benigne admittatis.

THOMAE PHAEDRI INGHIRAMI
VOLATERRANI
IN LAUDEM
FERDINANDI
HISPANIARUM REGIS CATHOLICI
OB BUGIAE REGNUM IN AFRICA CAPTUM
ORATIO
DICTA IULIO II. PONT. MAX

Et ex Cod. Ms. ſaeculi XVI. Bibliothecae
Cl. Praeſulis Marii Guarnaccii

NUNC PRIMUM PROLATA

A D. PETRO ALOYSIO GALLETTIO ROMANO
ABBATE FONTIS VIVI
CONGREGATIONIS CASINENSIS.

EMINENTISSIMO . PRINCIPI
FRANCISCO . XAVERIO . DE . ZELADA
AVITA . PATRICIAQ. ORIGINE
MVRCIENSI
ROMAE . EGREGIIS . PARENTIBVS . ORTO
VIRO
A . PVERITIA . ADMIRABILIS . INGENII
IN . ARDVIS . SOLERTISSIMO
AD . MAGNA . ET . DIFFICILLIMA . NEGOTIA
A . SVMMIS . PONTIFICIBVS
ADHIBITO
CVIVS . VIRTVS . ET . OMNIS . VITA
PRO . SANCTA . ROMANA . ECCLESIA
SEMPER . IN . ACTIONE . FVIT
QVIQVE
VETERVM . CVIVSQ. GENERIS . MONVMENTORVM
AESTIMATOR . ERVDITISSIMVS
EXQVISITA . BIBLIOTHECA . INSTRVCTA
INSIGNI . CIMELIARCHIO . ANTIQVIS . OPERIBVS
NVMMIS . GEMMISQ. RARISSIMIS
ORNATO . AVCTO
STVDIOSORVM
QVOS
SIBI . VOLVIT . SEMPER . HABERE . FAMILIARES
PVBLICO . BONO . PATERE . DECREVIT
A . SSMO . D. N. CLEMENTE . XIIII. P. O. M
OB . SPECTATAM . SACRAR. LITTERAR. COGNITIONEM
VTRIVSQ. IVRIS . PERITIAM
TOT . TANTAQ. MVNERA
INCOR-

INCORRVPTE . ADMINISTRATA
SACRO . PLAVDENTE . SENATV
. AVLA . LAETANTE . ROMANA
HISPANIARVM . GESTIENTIBVS . REGNIS
IN . AMPLISS. CARDINALIVM . ORDINEM
ADSCITVS
IN . DIES . ET . FORIS . ET . DOMI
INLVSTREM . PRO . SEDE . APOSTOLICA
NAVANDO . OPERAM
HVMANITATE . FIDE . INTEGRITATE
ANIMIQVE . MAGNITVDINE
TANTI . PONTIFICIS . IVDICIVM
COMPROBAT
MAIORQVE . ASSVRGIT
PETRVS . ALOYSIVS . GALLETTI . ROM
ORD. S. BENEDICTI . CONG. CASIN
ABBAS . S. MARIAE . DE . FONTE . VIVO
THOMAE . PHAEDRI . INGHIRAMII
VOLATERRANI
LATERANENSIS
AC . DEIN . VATICANAE . BASILICAE . CANONICI
OPVSCVLVM
EX . COD. MS. MARII GVARNACCII
PRAESVLIS . CLARISS
IN . LVCEM . NVNC . PRIMVM . PROLATVM
CARDINALI
MVSARVM . PATRONO
D. D. D

EDITO-

EDITORIS PRAEFATIO.

SI ullum umquam Principem de Christi Fide propagata optime meritum Ecclesia Romana habuit, is certe fuit Ferdinandus Iohannis Aragonum Regis filius, postea Hispaniarum, Africae, totiusque Siciliae, ac novi Orbis Rex, cognomento Catholicus, qui omni conatu, studio, & diligentia, nullis laboribus, nullis impensis, nullisque parcendo periculis, etiam proprium sanguinem effundendo Granatense regnum expugnavit, Americae, Africaeque populos ad Christum adduxit, barbaros contudit, Bugiae regnum, atque Oranum subegit, sacrae censurae constituit ubique tribunalia, tantoque religionis adserendae studio aestuavit, ut ingentibus adeo cumulis auri annui, quod a Iudaeis exigebat, privari maluerit, quam perfidam nationem in suis regnis, quae impietate foedabant, retinere. Bis in hac Romana Urbe solemnes gratiae a Pontifice, & Cardinalibus omnipotenti Deo actae sunt pro partis a Ferdinando de infidelibus victoriis. Innocentius siquidem VIII. Dominica prima Ianuarii anni MCCCCXC. in Ecclesia S. Mariae de Populo grates de Mauris inclinante superiore anno perdomitis persolvit, habitaque etiam est coram eodem, ac Patribus sacri Senatus Oratio panegyrica, quae typis cusa est, ex qua Raynaldius nonnulla ad rem suam excerpsit, & in annalibus iterum protulit. Perlato ad Urbem post annos fere decem nuncio de expugnata a Ferdinando

Bu-

Bugia, olim Thabraca in Numidiae littore sita, non procul a Mauritaniae Caesariensis finibus, Barbarorum regia sede olim pugnaci, ac feroci, Iulius II. ob tantam a Ferdinando ipso non sine immortali laude relatam victoriam, qua mirum in modum Christianum Imperium amplificatum est, gratias Divino Numini agendas decrevit eo solemni ritu, quem Paris de Grassis Caeremoniarum Praefectus ita describit: In die S. Petri in Cathedra, de mandato Papae fuit habita solemnis actio gratiarum ad Deum pro victoria habita per Catholicum Regem Hispaniarum contra infideles, & Regem Bugiae, sive, ut Latini volunt, Buxeae in Africa: & quidem solemnitas fuit in omnibus, sicut in die Omnium Sanctorum anno MDV., ut supra scripsi illa die; sed in hoc plus fecimus, quia sermonem habuit Reverendus Pater Dominus Thomas de Vulterris cognomento Fedra, luculentissimum, & elegantissimum post Missam: Missam autem cantavit in Basilica apud Altare S. Petri Cardinalis Arborensis (a) de festo Cathedrae cum tribus orationibus, videlicet de S. Petro, & secunda de S. Paullo, & tertia contra Paganos, cum Praefatione de Apostolis. In fine Missae data est

(a) *Iacobus Serra Catalanus Archiepiscopus Arborensis ab Alexandro VI. renunciatus Cardinalis die XXVIII. Septembris MD., Pontificis in Urbe Vicarius. Obiit Episcopus Praenestinus anno MDXVII., sepultusque est in Ecclesia S. Iacobi Hispanorum in Sacello, quod vivens erexerat.*

eſt Benedictio per Papam. Tum oraturus, qui ſupra venit, & abſque petitione Benedictionis petiit Indulgentias, & Papa prima facie voluit dare annorum ſeptem, ut in ordinario, ſed a me intelligens de more in talibus eſſe, quod eſſet Plenaria, dedit Plenariam. *Et infra*: Papa cantavit *Te Deum laudamus*. *De Inghiramio vero conſule, quae ſuperiori Volumine, ubi alteram ipſius Orationem habes, tradidimus.*

THOMAE PHAEDRI INGHIRAMI
VOLATERRANI
IN LAUDEM
FERDINANDI
HISPANIARUM REGIS CATHOLICI
OB BUGIAE REGNUM IN AFRICA CAPTUM
IULIO II. PONT. MAX. DICTA

ORATIO.

ETSI certum habeo, Orbem Chriſtianum, quacumque rei geſtae fama percrebuit, magna in laetitia, gratulatione, ſupplicationibuſque eſſe, patere delubra, aras ſacrificiis fumare, honore, donis, precibus cumulari, quibuſque aliis multitudo ſolet laetitiam immodicam ſignificare, prope ad immortalitatem, & religionem, & memoriam conſecrari (quid enim Chriſtiano nomini contingere potuit aut nobilius ad gloriam, aut certius ad ſalutem, quam Ferdinandi Regis Aragonum virtute, ma-

gnitudine animi, felicitate, nunc primum longo intervallo in possessione Africae pedem nos ponere, firmissimis eam praesidiis, ac maximis classibus munire, gentemque efferam, & multum nostro nomini infestam, sub nostrum ius, dicionem, imperiumque subigere?) sed tamen te potissimum, Pater Beatissime, oportet omnes Christianos tantum exsultatione superare, quantum dignitate, auctoritateque inter illos antecedis. Atque hoc facit multiplex gaudium, cumulatioremque gratiam, quod ceteris de Mahumetano hoste victoriis abolitum magis dedecus, quam quicquam laudis partum est, propterea quod in repulsando magis bello, quam propagando imperio antea occupati eramus. At hic mare transiit, transmarinos hostes quaesivit, ad eorum urbes, sedesque penetravit, magnam spem, ingens decus, immortale facinus ostendit, ut nihil adiici ad gloriae magnitudinem posse videatur. Facis itaque, ut te aequum est facere, praeclare, ac sapienter, qui ob exun-

exundantis laetitiae magnitudinem diem festum instituis, supplicationes Ferdinandi Regis nomine decernis, convocatisque Patribus Amplissimis, Deo immortali gratias agis cumulatissimas, qui cum bonorum omnium, victoriarum, felicitatum dator, largitorque semper fuerit, hac tamen in victoria ita larga manu Ferdinando Regi, quique illius auspiciis militant, praesens adfuit, ut non favisse, opemve tulisse, sed ipse rem gessisse, & quasi in aciem descendisse iudicetur. Quod ipsum dum tuo iussu paucis ostendo, quaeso, obtestorque te, ut me benigne, attenteque audias.

Africam, Pater Beatissime, qui Orbem terrarum diligenti indagatione sunt perscrutati, tertiam eius partem esse voluerunt, non viribus quidem, neque magnitudine ceteris parem, quippe quae magna etiam ex parte deserta credatur, quantum autem incolitur eximiae fertilitatis homines progenerat, laboribus haud cedentes, mirae pernicitatis, & quos ni ius ferri adimat, ple-

rosque omnes senectus dissolvat, ita morbos nec patiuntur, nec sentiunt. Quae gentes eam initio tenuerint, incertum est admodum; quorum prima mentio apud vetustarum rerum Scriptores fit, Getuli sunt, Lybiesque, Persae, Armeni, Medi, qui de Herculis exercitu superfuerunt, in eam concessere, ac per connubia incolis mixti, cum omnem fere regionem longe, lateque serpendo in dicionem suam redegissent, Numidae, Maurique sunt appellati. Phoenices, deductis coloniis, Carthagineque excitata, eam partem, quae ad orientem Solem spectat, occupaverunt, ausique cum Romanis congredi, cum diu ancipiti Marte pugnaverint, propiusque periculo fuerint, qui vicerunt mari, terraque, tandem victi subcubuerunt. Christianam Fidem sero adceperunt, & licet Tertullianum, Cyprianum, Arnobium, Victorinum, Augustinum, bone Deus, quales viros! habuerit, ducentorum, & quatuordecim Pontificum contra Pelagianos Concilium celebraverint, semper tamen falsis opinioni-

nionibus iactati ſunt, neque umquam univerſi in Catholica fide conſenſerunt. Irrumpentibus deinde Vandalis, qui ex Hiſpania traiecerant, ita omnis vaſtata, everſaque eſt, ut Africa in Africa quaereretur. Sed & his per Beliſarium adtritis, rurſuſque ſub Romana dicione redacta Provincia, Sarraceni (Arabes hi ſunt Scenithae) qui ad delendum noſtrum imperium, affligendam fidem, extinguenda omnia iura, atque inſtituta maiorum, nimia fortunae indulgentia diſperſis velis ferebantur, in univerſam inundarunt; neque ſolum nulla inde vi expelli potuerunt, ſed ab illo tempore ſupra octingenteſimum annum Provinciae dominantur tanta immanitate, ſaevitiaque, ut illos ipſos vetuſtos Afros crudelitate viciſſe credantur, tanto in Chriſtianos odio, ut Romanorum, Carthaginenſiumque inimicitiae nullae prae his fuiſſe videantur. In quo cum multa eſſent indigna, tum nihil minus erat ferendum, quam quod mare, quaſi obices indignati tranſmiſerunt, atque ita certaverunt,

 ut

ut arcem in Europa Granatae regnum, Bethicae partem validissimam, in ore, oculisque nostris, munitam tot annos ad haec usque tempora tenuerint.

Non commemorabo hoc loco, quemadmodum Ferdinandus rex incredibili, ac divina quadam mente, atque virtute, tunc cum maxime bello civili Orbis Christianus arderet, nec ullis posset subsidiis inrigari, non sperantibus, nec opinantibus, nec cogitantibus quidem nobis, quia fieri posse non videbatur, regnum illud validum, munitum, invicto veteranorum genere inclitum, firmatum ceperit, vicerit, expugnaverit; possunt enim multis saepe occasionibus diversorum temporum praedicari. Ad Africam, quae me iamdudum vocat, & quodammodo observat orationem meam, contento studio, cursuque veniamus; quam Ferdinandus ipse inexplebilis virtutis, veraeque laudis spe, ac magnitudine animi concipere, hoc volutare animo, hoc palam fremere, inde decus sibi, inde nomen, inde

inde consummatam gloriam sperare. Verum dum, quo id sibi facilius facere liceret, in praemoliendis rebus, reconciliandisque Regum, gentiumque animis occupatur, incredibile dictu est, quamdiu materia gloriae suae sit erepta, quoties expeditionem differre, quoties decretam iam, & pene susceptam relinquere sit coactus. Excitato praesertim bello illo Parthenopeo duro, atroci, difficili, miseraque illi, & gravi necessitate imposita, ut armis, & caede crassari cogeretur contra eos, quos cum communi iure, tum affinitatis vinculo coniunctos haberet, quibus tamen, cum victor esset, pacem non abnuit, ut scirent omnes, se & invitum cum eiusmodi hoste bella suscipere, & percupidum finire. Amissa mox coniuge (a) fortissima, felicissima, sanctissima, atque omnium consiliorum, laborum, expeditionum non modo conscia,

 sed

(a) *Elisabeth Castellae Regina, quae e vita decessit ad VI. Kal. Decembris anno MDIIII. Mulier in tuenda, augendaque re Christiana nulli secunda.*

ſed & participe, comite, adiutrice, quo caſu, veluti ſolet terra ventis, aut aquis ſubterimmiſſis intervulſa ſui ſoliditate nutare, ita cuncta Hiſpania, ſubducta repente, qua ſuſtentabatur, dextera illius, tota contremuit, ac pene conſedit. Sed & hac quoque ſtabilita, ut pacis, libertatiſque bonis perfrueretur, ac egregie ſtatu ſuo gauderet, ſatis confiſus conſenſu Hiſpaniae, fide ſociorum Regum, ſuo praeſidio omnibus iam inſtructis, adportatiſque, & re iam ultra cunctationem non patiente, Deo bene iuvante, claſſis in Africam tranſmittitur.

Longum eſſet, nec huius proprium diei recenſere, ut Melilla (a) capta, caementaque ex

(a) *Melillae mentio, Oppiduli nempe muniti in Africa in Gareta Provincia ſub dominio Hiſpanorum ab an.* MCCCCXCVII., *cicatricem, ſi iam forte obduci coeperat, refricat. Melillae enim, in eiuſque arcis Parochiali Eccleſia conditi ſunt cineres Lucae Gallettii fratris mei unanimis, viri in militaribus rebus egregiae virtutis. Natus eſt Romae anno* MDCCXXVI. *die* IX. *Iulii, & a puero Mathematicis diſciplinis ſtudioſa ſedulitate operam navavit. Anno* MDCCXLIV. *profectus in Hiſpaniam die* XV. *Iulii*

ex Hiſpania, quo oppidum muniretur, invecta, ut magnus portus, magnum momentum affectanti res Africae, occupatus, ut Oran urbs opulentiſſima Sarraceni nominis non operibus, ſed vi expugnata, ut Gomera intercepta; quae omnia in Tingitana Provincia ſita valido ſunt Chriſtianorum praeſidio communita. Eſt in ipſa Mauritania inter Tretum promontorium, & Caeſaream haud longe a ſinu Numidico, ubi Poſſidonius vetuſtiſſimus Graecorum Scriptor

Iulii inter nobiles Italos a cuſtodia corporis Philippi V. Regis Catholici cooptatus, anno MDCCLXI. *die* XII. *Septembris ob merita Dux peditum in Neapolitana Legione creatus eſt. Multis deinde longorum itinerum exantlatis laboribus, dum tandem alae ducentorum militum ad Melillae praeſidium praeeſſet, & in maximam ſpem aſſurgeret, immatura morte heu nimium! raptus eſt die* XIV. *Septembris anno* MDCCLXXI.*, omnibus aeque properum eius obitum querentibus. Homo fuit Lucas ſtatura iuſta, forma laudata, membris craſſioribus, colore rubicundo, naſo ad aquilinum vergente, fronte lata, oculo vivido, capillo nigro, honeſtis, piiſque moribus, animo conſtanti, candido, modeſto, & qui erga omnes ſe reverenter haberet. Fratri cariſſimo quietem, & beati luminis claritatem precamini, amici, quotquot eſtis.*

ptor ingentem ſimiarum multitudinem ſe vidiſſe teſtatur, Bugia oppidum, quondam dum illic res Chriſtiana incolumis erat, Sedes Pontificia, nunc Sarracenorum omnium, qui Mauritaniam Caeſarienſem incolunt, emporium, caputque longe ditiſſimum, atque opulentiſſimum armis, viriſque. Reges eadem proſapia ſunt, quae omni fere Africae, Tuneti, Hipponae, Leptique magnae dominatur. Urbs ipſa maritimis, terreſtribuſque fructibus, multitudinis incremento ampla; ingens, amoena, arduo in colle ſita, cui tamen ad meridiem plurimus mons immineat, portum habet ad Orientem, qua parte planities aequa extenditur. Oppidani fortiſſimi, bellicoſiſſimique Sarracenorum omnium pedibus in bellum eunt, equorum apud eos modicus uſus. Hanc Urbem, quia regia eſſet, magnamque ſecum capta dicionem allatura foret, ac propter egregium portum, & aliam opportunitatem maritimam, terreſtremque contra cetera regna percommodam expeditionem praeberet, Hiſpa-

Hiſpani id unum dignum tanto apparatu conſiliorum, & certaminum, quod ingens, exſudandumque eſſet praemium fore rati, primo quoque tempore improviſam, incautamque univerſo ſimul effuſo terrore opprimere decernunt. Solvitur e Pituſa (a) claſſis, ſecundaque navigatione uſi, de induſtria morati curſum navium, ut ante lucem accederent Buſiam, luce prima ante ipſam urbem inconſpecti conſiſtunt. Ibi haudquaquam ſpei eventus reſpondit. Ventis, qui a terra flabant, quominus rectus in portum curſus teneri potuerit impedientibus, noſtri, quia rem fore haud cum imparatis cernunt, quod unum erat in re inſperata conſilium, anchoras iaciunt, armamenta demunt, inſtruunt ſe, ut ubi venti ponant, ſignumque detur, in terram evadant, ac contra fauces portus, inſtructa in fronte navium acie, conſiſtunt. Magnus apud Oppidanos

(a) *Iohannes Mariana narrat, Kalendis Ianuarii principio anni* MDX. *Hiſpanos ex Ebuſo ſolventes quinque diebus littus Africae tenuiſſe, copias eo die in terram expônere adverſos flatus vetuiſſe.*

danos pavor, & tumultus in re improvisa fuit, consultius tamen, quam quis facturos crederet, in tam subito periculo ad arma conclamant, per tumultum, ac trepidationem raptim tormenta expediunt, portas claudunt, armatos in muris, vigiliasque, & stationes disponunt. Et quia obsidionem rebantur fore, dum licet, dum tempus est, inermem omnem multitudinem Oppido emittunt. Ipsi vero rationem pugnae sic instituunt, ut pars omni genere telorum instructa tuendae urbi relinquatur. Rex ipse cum maiori parte copiarum (erant autem supra x. millia peditum, & aliquot equites) collem Urbi imminentem occupet, eo consilio, ut si nostri expugnationem adorirentur, in ipso certamine impressionem faceret, oppugnationique nostros intentos a tergo invaderet. Interim vero tormentis per muros dispositis, non terra modo adeuntes aditu arcerent, sed & navium quoque stationem infestam hosti facerent. Nec mora, ingens vis omnis generis telorum e mu-

e muris volabat: ſagittis, glandibus, iaculis, ſaxis, veluti nimbum creberrimae grandinis ingerebant, unoque tempore tormenta bellica in confertiſſimos milites ducenta excutiunt. O rem miram, & nullam apud poſteros fidem habituram, niſi felix ſucceſſus faviſſet! nemo e tanto militum, claſſiariorumque numero non modo caeſus, ſed ne laeſus quidem, ut ſi quis totidem tritici grana plena manu coniiciat, fieri non poſſit, quin pleraque omnia ſuos ictus ſortiantur. Iam venti poſuerant, iam perculſa ex alto vela in portum claſſem inferebant, iam terram capi poſſe gubernatores exclamabant, cum noſtri, adactis de repente navigiis, ſummotis vi tormentorum ingenti hoſtibus, qui toto praetenti littore ſic de colle deſcenderant, ut facilem receptum haberent, qua cuique proximum eſt, in terram evadunt, cognitoque hoſtium conſilio quadrifariam diviſis copiis (erant autem electiſſimorum militum quatuor millia) urbis oppugnatione omiſſa, inter ſe cohortati

in

in adverſum montem , iniquo ſane loco ; omnium immemores difficultatum , contra ipſum Regem , inſtructumque eius exercitum erigunt agmen , vix dum fortiſſimo , praeſentiſſimoque animo ſub iactum venerant telorum , cum hoſtes obſtupefacti tanta audacia , ne telo quidem ullo emiſſo, ingenti clamore , ac terrore terga extemplo dant , praecipitique fuga in oppidum ſeſe omnes effundunt . Inſequuntur iiſdem itineribus noſtri, tantaque celeritas fuit , ut cum intentis omnibus ad fugam nulla armatorum ſtatio , nulla cuſtodia oppoſita eſſet , uno tempore , & per patentem portam feroces victores cum victis irruperint , & muri , turres, propugnacula ſuperata , capta, expugnataque , & arx loco alto , & praecipiti ſita occupata ſit (a), ſimulque coepta res, & patrata , ut ſermo hic prolixior multo ſit , quam

(a) *Gomeſius in libro de rebus geſtis Ximenii Cardinalis lib.*IV. *ſcribit , ipſis nonis Ianuarii anni* MDX., *die ob Magorum adorationem religioſiſſimo , Bugiam urbem celeberrimam a Petro Navarro Cruceſignatorum Duce bellica virtute clariſſimo captam fuiſſe .*

quam res illa fuerit. Rex veritus, ne porta maritima navales copiae occurrerent, in medioque ipse caperetur, porta, quam primum viderat, usus, cum conglobato praesidio effuse fugiens in mediterranea, montesque proximos se recepit. Praedae plus pene, quam ex reliquis antea captis locis egestum, ea omnis militi concessa. C. Marium septies Consulem, in quo spes, atque opes Populi Romani ea tempestate sitae erant, gloriari solitum accepimus, quod oppidum Capsam in Numidia uno die, uno impetu, uno cursu cepisset. Praeclara sane laus, & quae vel sola illum poterat immortalitati consecrare. Sed tamen si rem velimus curiosius inspicere, Capsenses consternati animo de improviso sunt oppressi. At Bugienses sese confirmandi, arma sumendi, in munitionibus consistendi, aciemque contra instruendi spacium habuerunt. Illorum pars potissima in agris reperta, qua Oppidani maxime sunt perterriti, in dicione hostium erat. Hi imbellem omnem multitudinem able-

ablegaverant. Illorum portas equitatus omnis Romanus, velocissimique pedites, ne quis exire, introireve posset, obsederat. Hi decem armatorum millia pro portis stantia habebant. Illi denique, nec quid facerent, nec ubi consisterent, nec quid fidi respicerent habentes, deditionem fecerunt. Hi fusi, fugatique internecione sua aditum hosti patefecerunt, urbemque omnem scelerato sanguine sparso expiarunt. Nec mirum, si Marii decora Hispanorum virtutibus sunt inferiora. Non enim humano consilio res illa perfecta est. Non illic tunc solae vires agebant Hesperiae. Non Hispana robora pugnabant, non instructa tantum acies Ibera certabat. Ipse ille Iesus Deus Omnipotens, cui bellum contra impias, nefariasque nationes geritur, ipse, inquam, Iesus pugnabat, ipse impellebat, ipse fugabat. Quis enim fecit, ne tormenta in tam confertam multitudinem excussa nocerent? Iesus. Quis illis tantam iniecit amentiam, ut trepidi, & post terga respicientes, & in modum amentium atto-

attoniti, nondum vulnere ullo adverso corpore excepto, properarent ad Urbem, quam consulto exceperant, non explicarent aciem, non copias instruerent? Iesus. Denique quis muros illos praealtos, turres, propugnacula pervia fecit, facilemque per illa transitum dedit, & ut nostrorum opera excederent humanarum virium modum, praestitit? Iesus. An aliter sperandum erat, quin divina illa vis valeret, quam illi omni scelerum genere polluerant, ac meritas tandem aliquando poenas exigeret? Dura mihi, medius fidius, videbatur, Pontifex Maxime, vis illa caelestis, Numenque divinum, quod saepe incredibiles Christianae Reipublicae felicitates, atque opes adtulit, magnas pernicies extinxit, ingentes clades avertit, hos pati tot annos suae fidei inludere, insurgere, insultare. Etenim dici non potest, quantum omni Europae, sed miserae praesertim Italiae damni intulerint hae efferae nationes, quot funerum, quantarum cladium caussa fuerint. Recursat animo incredibilis

illa, & immanis audacia, & indigna felicitas, cum immanes illi homines, atque efferati, incerti, quo furor, velut tempestas, eos populantes inferret, correptis navibus a Gaditano usque in Siculum fretum, Hispanias, Gallias populati, in Italiam demum inruperunt, ipsam navalibus victoriis nobilem Genuam ceperunt, omnia luctu, sanguine, ac terrore compleverunt; sed tamen ex omnibus terris potissima haec Urbs, Sedes Imperii nostri, Arx populorum, Lumen gentium, Senatus Orbis terrarum, haec, inquam, Urbs praesidium, & spes ultima Christiani nominis furentium excepit impetum belluarum. Haec saevitiam illorum innocentium sanguine satiavit: Haec sacram auri famem sacrilega praeda explevit. Itaque quod omnis ora Etrusca, quae ad mare vergit, cultoribus deserta est, quod eversas Centumcellas (a) specta-

(a) *Centumcellae urbs ad mare posita* XXIIII. *millia passuum a Roma distans non muris vallata, neque ulla parte munita, frequentibus Sarracenorum adgressioni-*

ſpectamus, quod Pyrgos (a) veteres deſideramus, quod Inui Caſtrum (b) non agnoſcimus, quod totus ſqualet Romanus ager, haec ſunt immanium monumenta Sarracenorum..

ſionibus, & direptionibus obnoxia per quadraginta annos iacebat diruta, & incolis deſerta. S. Leo IV., qui obdormivit in Domino XVII. Iulii an. DCCCLV., *ut incolis per valles, & montes miſere vagantibus conſuleret, novam urbem* XII. *a Centumcellis milliario aedificavit, quam Leopolim vocari iuſſit. Superiori ſaeculo Urbanus VIII Centumcellas egregie communivit, & portum, additis operibus, ad tutiorem triremium Pontificiarum ſtationem reſtituit.*

(a) *Caſtrum S. Severae Provinciae Patrimonii in ora maris Tyrrheni quibuſdam Pyrgi Oppidum eſt, at iuxta illud ne veſtigium quidem portus ineſt. Aliis Caſtrum eſt S. Marinellae in eadem Provincia cum portu* XXXIII. *ab Urbe milliaribus in occaſum diſtans, & in eius excelſa turri legitur* NEOPYRGON, *iuris gentis Barberiniae, forſan extructum ex Pyrgi ruderibus. At Caſtrum novum Purganum veroſimilius fuiſſe videtur, ubi etiamnum viſuntur antiqui Pyrgi rudera, & in vicino colle Eccleſia S. Mariae de territorio Purgano habetur.*

(b) *Caſtrum Inui Oppidulum fuit Rutulorum in Latio, in ora littorali maris Tyrrheni. Situm erat inter Antium ad ortum, & Aphrodiſium ad occaſum, teſte Cluverio, & eius meminit Virgilius.*

Sed quid vagor longius? Cur haec Urbs Leonina (a) muris cincta est? Cur hoc Templum vetusto, novicioque opere, ut non una aedificatio adpareat, constructum? Illi, inquam, illi his parietibus, his tectis, his columnis, ac postibus horrificum quoddam, & nefarium omni imbutum odio bellum intulerunt, coementis, ac testis horum tectorum se famem suam expleturos putaverunt, aram praesentissimae religionis violarunt, foedarunt, demoliti sunt, sacraria inflammarunt, exciderunt, profanarunt, antiquum, sanctum, religiosum Templum omni nefario stupro, & scelere macularunt. Et quae nulla unquam in barbaria fecissent, illi in Sanctorum Reliquias, in defunctorum Pontificum sepulcra, in illas ipsas imagines, quibus omne Tem-

(a) *Civitas Leoniana a Leone III. incoepta, a Leone IV. absolvitur. Secundo Praesulatus sui anno, nempe* DCCCXLVIII. *sumpsit exordium, & in VI. consecrationis suae anno undique consummata est die* XXVII. *Iunii, pridie ante Beatissimorum Apostolorum Petri, & Paulli vigilias.*

Templum condecoratum erat, quaſi illos viventes peterent, exercuerunt. Gaudete vos, o Sanctorum tumuli, & tot paſſim Beatorum iacentes Reliquiae. Exſultate, Pontificum oſſa veneranda, voſque ex hoc veſtro edito monte, Petre, Paulleque, lares, penateſque noſtri, qui huic Urbi, atque huic imperio praeſidetis, hanc animis laetitiam capite, hoc vero gaudio perfruimini, hac ſolida, novaque gloria memoriam veteris flagitii abolete, quod tandem exortus eſt vindex Ferdinandus, qui hanc imperii noſtri maculam delevit, ſceleratiſſimorum impunitatem non eſt paſſus diutius propagari, feras, ac iuſtas poenas, tantoque dignas ſcelere pendere coegit. Gravioraque illos pati perdocuit, quam intulerant, non praedonum, non latrocinantium more, ut illi faciebant, nec ut rapinam, ſpoliumque inſperatae felicitatis dividat, atque diſcerpat; ſed ut incenſionem urbibus, internecionem civibus, vaſtitatem provinciae, interitum imperio perniciosiſſimo afferat. Neque enim rem ma-

gnam esse duco instructa classe invadere littora, militem exponere, agros vastare, oppida diripere; latronum est iste mos, & piratarum, qui rei plus afferat, quam honoris. Verum in hostilem terram descendere, hostes contrastantes pro patria, penatibus, ac liberis percellere, paratos invadere, urbes vi, operibusque expugnare, praesidiis communire, fines imperii, dicionisque propagare; Haec ego, qui faciat, non modo omni laude dignum, sed divinis honoribus prosequendum existimo. An vero, qui cum paullo ante urgeremur quotidie in ore, oculisque nostris, praeter antiquas iniurias, praedae averterentur, triremes etiam praetoriae interciperentur, insulae, portus, littora, terrae, maria illorum amentiam non caperent, nunc in suas Attegias, tamquam in ergastula compulerit, pedem porta efferre prohibuerit, septem iam portus in Africa importuosissima ceperit, supra septingenta passuum millia in littore occupaverit: provinciam illam iam octingente-

gentesimum annum nostris hominibus inaccessam, inhospitalem, implacabilem aperuerit, Christianam religionem profugam illinc diu, & eiectam, frustraque a nobis tot annos opem, auxiliumque implorantem non solum reduxerit, sed regnum illi, suumque in Afros imperium restituerit; Hunc ego non modo Regum omnium maximum, sed & totius memoriae Principem, Deique nostri benevolentia, & beneficio nostra tempestate, tamquam unicum fessis rebus praesidium datum non existimem? Nimis, fateor, aut duri sumus huius saeculi homines, aut fastidiosi, aut maligni. Prisca aetas, si quis, aut quomodo arandus esset ager, aut putanda vineta, aut stringendae oleae docuisset, nihil laudibus, nihil titulis, nihil honori parcebat. Nos pro tot sumptis de infestissimo hoste poenis, pro hac gloria nostri nominis amplificata, pro nostro hoc mare perpetuis his piratis, praedonibusque liberato, pro tam ampla Provincia nostro imperio adiuncta, & vindicata, non quae pos-

 sumus,

ſumus, quaeque ſcimus, ornamenta, decora, trophaeaque congeremus? Navis una propter aurei velleris furtum, & virginis raptum in caelum uſque ſublata ſideribus eſt conſecrata, certatimque tam Graecis, quam Latinis Poetis decantata. Haec claſſis, qua non ſunt convinctae Helleſponti anguſtiae, ut temporarius fieret tranſitus multitudini, ſed ipſa Africa Europae quodam quaſi ponte copulata eſt, ut eamus illuc iam intrepidi, navigemus ſecuri, negociemur tuti, non laudatur, non celebratur, non decantatur. Memini, quondam me puero, cum clariſſima, ac munitiſſima inſula Rhodos ex omni impetu barbarico, & totius belli ore a faucibus erepta, atque ſervata noſtrorum hominum virtute, aſſiduitate, conſilio ſummis obſidionis periculis liberata eſſet, nullum modum laetitiae, nullum gaudii terminum, nullum gratulationum finem eſſe habitum, multos dies per omnia Oppida ſupplicationibus, ludis, epulis publicis triumphi ſpeciem quamdam exhibitam,

bitam, neque immerito; eſt enim illa inſula ocellus Chriſtianae reipublicae, propugnaculum noſtri imperii, ſpecula, atque arx in mediis hoſtibus erecta. Sed tamen quid habet illa hoſtium propulſatio ſimile huic victoriae? aut cur ſi tantum fieri tunc meminimus, non longe nunc maiora prae laetitia exhibemus? Quid hoc eſſe dicam cauſſae? nam omnia malo alia inveſtigare, quam noſtram aetatem in tanta praeſertim cauſſa ingrati animi accuſare. An ita eſt natura comparatum, ut altius iniuriae, quam merita deſcendant, & ibi maior laetitia ſit, ubi gravior metus praeceſſerit, ac propterea ſegnius irritent animos, quae in hoſtem inferantur, quam quae a nobis pericula propulſent? An verum eſt illud, ut magis turpe eſt, cuique ſua amittere, quam glorioſum aliena acquirere, ſic maiori laetitia geſtimus in victoria, quae noſtra defenderit, quam quae externa everterit? vel potius cum in ſolo Ferdinando omnis ſpes, fiduciaque noſtra repoſita ſit, ut

aut

aut ab hoc uno, aut a nemine praeterea ſperemus poſſe nobis antiquum decus, atque imperium reſtitui? Haec tua victoria, Ferdinande Rex feliciſſime, quemadmodum in quovis altero admirationis, & gloriae haberet plurimum, ſic in te tantum abeſt a perfectione ſummae laudis, ut fundamentum, iniciumque maximorum operum, non res ipſa maxima iudicetur. Quid enim eſt, per Deum immortalem, quod de te iam non animo conceperimus, cum ea, quae hactenus per te geſta ſunt, non modo ſpem, ſed & cogitationem noſtram ſuperaverint? Tu enim Hiſpanias priorum temporum iniuriis efferatas, in ſexcentas partes diviſas, in omne libidinum genus prolapſas ad obſequium reddidiſti, ad bene ſentiendi voluntatem induxiſti, ad rectam vivendi normam exegiſti. Tu exſultantes, relegataſque virtutes quodam quaſi poſtliminio reduxiſti. Tu religionem paullo ante ſuſpectam, accuſatam, & ream purgaſti, liberaſti, omni crimine abſolviſti. Tu Regum primus noſtra

ſtra memoria Mahumetanos, cum antea omnium ore in caelo eſſent, qui illis reſiſtere potuiſſent, influenteſque repreſſiſſent, virtute tua contriviſti, domuiſti, imperio Chriſtianorum parere aſſuefeciſti. Tu ultra terminos rerum, metaſque naturae Occidentis regna extendiſti, & poſt columnas Herculeas, quibus ille terminos Orbis terrarum ſtatuiſſe ſe crediderat, tantum proceſſiſti, quantum ille ſibi poſt terga reliquerat, & ad quas regiones, quaſque gentes Chriſti nomen non penetraverat, tu Chriſtianum imperium protuliſti. Caius Iulius Caeſar maximum ſibi partum decus exiſtimabat, atque hoc in primis ſuis laudibus reponebat, quod primus Romanorum ducum in Britanniam duobus commeatibus transfretaſſet, ac propterea alium ſe terrarum Orbem Romanis peperiſſe gloriari ſolebat. Ille tamen inſulam haud procul ab Hiſpaniae, Galliaeque littoribus ſitam, & non modo cognitam, ſed qualis, quantaque eſſet, litteris celebratam, & crebro mercatorum commeatu exploratam,

tam, Ferdinandus vero noſter ſexcentas Inſulas, partemque continentis, ad quam non modo adiit nemo umquam aditurus, ſed ne eſſe quidem ob nimium rigorem putabatur. Invenit ille uno, alteroque praelio laceſſitos reliquit; hic multos populos tributarios fecit, multas gentes in dicionem redegit, multas nationes, quo nos utimur vivendi iure, coniunxit. Ille denique illinc Romana ſigna in patriam convertit, Urbemque Romam perculſam, ac proſtratam ſervitute obpreſſit; hic Chriſtianas Provincias, atque hanc praeſertim pulcherrimam Urbem, domicilium Chriſtiani Imperii, communem omnium gentium, nationumque noſtrarum patriam, non modo hac miſeria, turpitudineque liberavit, ſed etiam magnam, ac multo maximam partem utilitatis, dignitatis, imperii reſtituit. Et dubitamus, quin hoc duce in Aſiam, Syriam, Aegyptum, inque omnes ad Orientem verſas nationes, impetus belli ſit navigaturus? ut hic Africanus triumphus, non quies laborum,

borum, finisque certaminum, sed inicium, omenque futurarum victoriarum sit existimandus. Nos vero, Pontificum maxime, haec quieti audimus, haec ociosi spectamus, haec aliud agentes intuemur, neque nos tanti Regis imitatio excitat, hortatio impellit, invitatio permovet? Quin tandem aliquando per Deum immortalem expergiscimur? Quin Christianum animum, virtutemque capimus? Cur non aut fortitudinem Christiano nomini propriam recuperamus, aut mortem huic dedecori, in quo tot iam annos versamur, anteponimus? Ceterarum nationum multa sunt propria, aliarum divitiae, aliarum potentia, vis, dominatus; Christiani generis proprium est fortitudo. Hac maiores nostri Iudaeis, Graecis, Romanis, cum in eos tormentis, igne, ferro saeviretur, restiterunt. Hac veterum Deorum templa everterunt. Hac sacrilegum cultum extinxerunt. Hac potentissimos Imperatores, remotissimas gentes, barbaras etiam nationes in suam ditionem traxerunt. Hanc nobis propriam genti-

gentilitiam hereditatem, quasi per manus tradiderunt. Nos vero somnum illi, desidiam, inertiamque praeponemus? Romani pro Heduis, qui se consanguineos dicebant, cum paullum tributorum exactione a Germanis premerentur, in Gallias penetrarunt, terras, mariaque miscuerunt, ne illi ulla iniuria afficerentur. Nos, qui principes omnium hominum esse gloriamur, qui Caelo imperium nostrum terminamus, qui hanc tantam potestatem Dei, Dominique nostri Iesu Christi numine natam, auctam, retentam referimus, patriam nostram, fontem salutis nostrae, matrem nostrae libertatis Ierosolymas servire patimur nationibus natis servituti. O imperii nostri calamitatem non ferendam, o dedecus Christiani nominis singulare! Quod minus ferendum est, quia tantorum hostium opprimendorum, Deus immortalis incredibilem nobis potestatem, & fortunam ostendit, sexcenta signa dat, dum nostra voluntas non desit, suum numen

men non defuturum. Si enim prodigiis, atque portentis futura nobis praedicere consuevit, num potuit apertius denunciare, quam fulminibus, ac motibus terrae muros diruendo, aditus patefaciendo, templa profana evertendo? Quid exspectamus? Cur non duce Deo immortali invitati accedimus? Cur vocati non audimus, cur occasionem oblatam non arripimus? Nimium diu distulimus, nimis iam procrastinati sumus; nulla iam est exspectatio, nulla vel minima temporis dilatio, nisi forte exspectamus, ut aliquis inter illos exsurgat, qui face, ferroque nos exsuscitet. An obliti sumus, cum immanis illa bellua vivebat, quae ni periisset, nos interieramus, quid timuerimus, quid cogitaverimus cum foedissimam mortem omnes, aut miserabilem fugam meditaremur? Exsurget, credo, si cunctamur, & spero, quoniam per occasiones adduci ad decus, gloriamque non possumus, necessitate ingratis pertrahemur. Tibi quidem, IULI Pont. Max.,

gra-

gratia referri tanta non poteſt, quanta debetur, habetur autem, quantam maximam animi noſtri capere poſſunt: quod totus in hoc negocium incumbis, nihil aliud in ore habes, nunciis, litteris, precibus Chriſtianos Reges excitare, vigilare, adeſſe, providere Reipublicae non deſiſtis. Sed ſi illi aut male ſentiunt, aut aliud agunt, vel parum in ſuſcepta cauſſa permanent, ne paveas, ne terreare, ne deſiſtas. Nihil agit, qui omnia in iniciis parata exſpectat, & compoſita. Ubi res coepta eſt, ſequitur, ut aiunt, fortuna; multos pudor, multos aemulatio, multos gloria, multos felicitas, cum coeptam rem vident, permovet. Alexander Macedo, cum Graecia omnis nutaret, Macedonia ſuſpicione haud vacaret, Scythae finitimi ad res novas ſpectarent., Peloponneſus Perſico auro corrupta diverſa ſentiret, paterque Philippus non modo theſauros nullos, ſed ducenta etiam talenta aeris alieni reliquiſſet, adoleſcens, qui paullo ante ex ephebis exceſſiſſet, cum peditum xxx., equitum quatuor milli-

millibus viaticum in triginta tantum dies habens, Orbis terrarum imperium animo concepit, & ſucceſſerant illi cogitata, niſi victoriarum curſum immatura mors praevertiſſet. Urbanus II. Pont. Max. cum mutuis bellis Chriſtiani fere omnes arderent, & Henricus Romanorum Rex, qui expeditionis auctor eſſe debuerat, nunc Robertum Flandriae Comitem praelio laceſſendo, nunc ceteros deterrendo expeditionem ſolvere non deſiſteret, tantum tamen hortando, monendo, agendoque valuit, ut exercitum in Aſiam miſerit, ſpectatiſſimumque ob receptas Ieroſolymas triumphum duxerit. Tibi vero, ne dubita, aderit idem Deus incipienti. An, obſecro, qui vota tua, quod iuſta, quod bona, quod plena religionis eſſent, hactenus omnia audiverit, huic operi tam ſancto, tam pio, tam neceſſario defuturum ſuſpicaberis? Quapropter ego te, Chriſte Ieſu Deus optime maxime, noſtri auctor, fundatorque imperii, ſupplex quaeſo, obteſtorque, da IULIO Vicario ipſi

tuo Reges in ſuam ſententiam trahere, optimo animo, ſingulari concordia, ſummo amore coniungere; da illis ducibus, atque auctoribus, te bene iuvante, barbaras nationes tuo nomini multum infeſtas colla ſubmittere; da illum diem videre, quo tibi, quemadmodum hodie Ferdinandi Regis virtute, conſilio, felicitate ob captam Africae partem ſupplicationes celebramus, ſic de omni Aſia recepta, liberatiſque Ieroſolymis ingentes tibi, & nullo umquam tempore perituras gratias habeamus. Dixi.

BLO-

BLOSII PALLADII ROMANI

ORATIO

DE PRAESTATIONE OBEDIENTIAE RHODIORUM

LEONI X. PONTIFICI MAXIMO

ET SENATUI APOSTOLICO DICTA

QUAM

EX COD. MS. OTTOBONIANO VATICANO

SAEC. XVI

NUNC PRIMUM IN LUCEM PROFERT

STEPHANUS BORGIA

A SECRETIS

SACRAE CONGR. DE PROPAGANDA FIDE.

IOHANNI . BAPTISTAE . REZZONICO

CLEMENTIS . XIII. ALMIFICI . PONTIFICIS

EX . FRATRE . NEPOTI

S. MARIAE . IN . AVENTINO

MAGNO . ORDINIS . IEROSOLYMARI

PRIORI

ET . OB . SVMMOS . MAGISTRATVS

PRAESERTIM . PALATII . APOSTOLICI . PRAEFECTVRAM

IMPIGRE . ADMINISTRATAM

A . SSMO . D. N. CLEMENTE . XIIII. P. O. M

AD . AMPLISSIMVM . CARDINALIVM . ORDINEM

TITVLO . S. NICOLAI . IN . CARCERE . EVECTO

VIRO

INGENII . ACVMINE . VBERTATE . CONSILII

ADMIRABILI

QVI

ECCLESIASTICAE . LIBERTATIS . EGREGIVS . ADSERTOR

MAIORA . STVDET . MERERI . QVAM . ADIPISCI

STEPHANVS . BORGIA

SACRAE . CONGREGATIONIS . PROPAGANDAE . FIDEI

A . SECRETIS

BLOSI . PALLADI

SERMONEM . NVNC . PRIMVM . EDITVM

PRINCIPI . MVSARVM . CVLTORI

D. D. D

ERUDITO LECTORI

STEPHANUS BORGIA.

ORatio, *quam nunc publici iuris facimus; e Codice prodit Ottoboniano* MMCCCCXIII. *celeberrimae Bibliothecae Vaticanae. Eam triplici nomine putamus neque lectu iniucundam, neque minimo in pretio apud aequos rerum aestimatores futuram. Primo namque ea splendet argumenti dignitate, quam ipsi conciliat, atque affatim praebet inclitus Ordo Militaris Ierosolymitanus, cuius decora, ac laudes complectitur; deinde auctorem habet Blossium, sive Blosium Palladium, qui stili elegantia, ac nitore inter praecipuos claruit saeculi* XVI. *Scriptores; postremo lucem, atque ornamentum ex eo sumit, quod in publico Consistorio dicta fuerit coram Leone X. P. M., cuius amor summus, ac prope singularis erga litteras, virosque litteris cultioribus instructos nemini plane est ignotus. Pauca sunt, quae de Palladii vita, eiusque moribus ad nostram pervenerunt memoriam, cum eruditi homines, qui suis in scriptis aliquam ipsius mentionem fecerunt, parce nimis, ac stricte eiusdem tum studia, tum ingenii dotes, & qualitates attigerint. Quaedam tamen ex pluribus venis varie distractis, ac sparsis in unum quasi rivum collegimus benevolo Lectori offerenda, quem speramus ita facilem, atque humanum fore, ut nostrae sedulitati faveat, & lucubratiunculam hanc subsecivis*

vis horis partam, seu potius effusam aequi, bonique accipiat.

Blasius igitur Pallaius (hoc enim initio nomen habuit, ast paullo concinnius, ut moris tunc erat Romanae Academiae, de qua infra, postea mutatum) Romae natalia adeptus est. Eum tamen constat e Sabina originem duxisse. Primis adolescentiae temporibus adeo fervidam litteris operam dedit, tantoque successu oratoriam, & in primis Poeticen excoluit, ut illum extemplo viri omnes eloquentia, vel scientia insignes in suum cupide sinum, atque amicitiam receperint. In his chorum ducit Iacobus Sadoletus Episcopus Carpentoractensis, qui quantum Blosii doctrinae, atque ingenio tribueret, in Epistola ad Angelum Coloccium data an. MDXXIX. *satis superque ostendit, ac declaravit* (a). *Ibi Praesul ille studiorum fama, & scribendi facultate percelebris suos commemorans antiquos Romae sodales, & vitam lepide cum illis, ac suaviter actam, sic inquit* : Ac mihi recordanti spatium praeteriti temporis, & vetera animo repetenti, cum & plures convenire soliti eramus una, & erat aetas nostra ad omnem alacritatem, animique hilaritatem longe aptior: quoties venire in mentem putas eorum coetuum, conviviorumque, quae inter nos crebro habere solebamus: cum aut in hortis tuis suburbanis, aut in meis Quirinalibus, aut in Circo Maximo, aut in Tiberis ripa ad Herculis, alias

(a) *Par. I. Epist. Famil. Sadoleti ep.* CVI. *p.* 311. *edit. Rom.* MDCCLX. *curante erud. viro Vincentio Alexand. Constantio.*

alias autem aliis in urbis locis conventus habebantur doctissimorum hominum : quorum unumquemque, & propria ipsius virtus , & communis cunctorum praedicatio commendabat. Ubi post familiares epulas , non tam cupedia multa conditas , quam multis salibus , aut Poemata recitabantur , aut Orationes pronunciabantur, cum maxima omnium nostrum, qui audiebamus , voluptate : quod & summorum ingeniorum in illis laus apparebat , & erant illa tamen, quae proferebantur , plena festivitatis , ac venustatis. Quo in genere recordor pressum, & acutum Casanovam , Capellum latum , & sonantem , magniloquum Vidam , & cuius proxime ad antiquam laudem carmen accederet : castigatum , & prudentem Beroaldum : uberes, & suaveis Pierium , Granam, Mathalenum , Blosium , quosque complures nostra perspexit aetas , partim carmine , partim soluta oratione eximios : cuiusmodi Nigrum Tulliana in dicendo gravitate &c. *Ex hac Epistola quid tum egerit Blosius , quibusve adhuc uteretur amicis, liquido apparet; unus enim fuit e sociis Romanae Academiae , quam Angelus Coloccius in suis hortis miro amore , atque humanitate tunc temporis fovebat* (a). *Quod illam Blosius ingenii*

(a) *Haec Academia ortum habuit tempore Paulli II.P.M., curante Pomponio Laeto, quo e vivis sublato an.*MCCCCXCVII., *apud Angelum Coloccium mansit, nomenque obtinuit* Romanae Academiae . *Illius ima-*

genii sui fructibus , & maxime poeticis illustrare contenderit , indicio sunt versus , quibus Augustini Chisii

imaginem expressisse videtur, quae Neapoli per Antonium Beccadellium Panormitanum, Antonium Panormitam nuncupatum, instituta , mox penes Iovianum Pontanum magno cum litterarum plausu , atque incremento celebrari consuevit . Nominis mutatio inventum Pomponii fuit , isque mos viguit inter socios utriusque Academiae Romanae , ac Neapolitanae. Ac primo quidem Academici Pomponiani hanc unam ob caussam Paullo II. valde suspecti fuere . Clare id colligitur e Sabellici Epistola ad M. Antonium Morosinum Venetum Senatorem , ac virum doctrina illustrem , in qua Sabellicus praeceptoris sui Pomponii vitam, ac mores describens ita inquit : Incidit inde (*Pomponius*) in maximum discrimen,quod cum Callimacho, Platina, & aliis quibusdam non vulgari eruditione viris, in Paullum Pont. Max. coniurasse putabatur ; estque iam peregre profectus ea de caussa sub custodia Romam deportatus : sed in quaestione datum est illi noxae , quod sibi, & permultis adolescentibus , qui nostratium litterarum studia affectarentur, nomen immutasset . *Platina vero in vita Paulli II. sic scribit* : Trahitur ad urbem Pomponius Venetiis captus , per totam Italiam tamquam alter Iugurtha , ducitur in iudicium Pomponius vir simplicis ingenii , neque coniurationis, neque alicuius sceleris conscius . Rogatus , cur nomina adolescentibus immutaret , ut homo liber erat , quid ad vos , inquit , & Paullum , si mihi Forniculi nomen indo? Amore namque vetustatis antiquorum praeclara nomina

Chisii suburbanam tunc domum magnifice extructam, & nobilibus ornatam picturis celebravit. Ea domus

mina repetebat, quasi quaedam calcaria, quae nostram iuventutem, aemulatiorem ad virtutem incitarent. *Paullus etiam Iovius in elogio eiusdem Pomponii (inter Elogia doctorum Virorum* XL.) *hac de re sermonem habet:* Eum mox Paulli II. iniuria percelebrem fecit, quum litteratos quosdam, & in his Platinam, atque Callimachum, tamquam impios, atque maleficos tormentis excruciasset. Nam e Venetiis Romam pertractus ad dicendam caussam, perpetua vitae innocentia tutus nihil terreri potuit, ut integro, constantique animo indigna fateretur. Veterum enim ingeniorum illustria nomina sibi ipsis indiderant, quum in coetu sodalium laureati Musas colerent. Ea nominum novitate Pontifex elegantiae litterarum imperitus, suspiciosusque vehementer offendebatur, quasi id esset coniurantium tessera ad obeundum insigne facinus. *Et Federicus Ubaldinus in Angeli Coloccii vita Romae edita an.* 1672. *pag.* 47. *de Pomponio haec narrat:* Primus omnium, qui Academiae nomen pridem sepultum excitaverit, fuit Pomponius Laetus. Is cum in monte Quirinali praeclaros hortos possideret, una cum idoneis aedibus (in quarum fronte insculpta erat Inscriptio POMPONI . LAETI . ET . SODALITATIS . ESCVILINALIS .) quas viri docti frequentabant, eidem loco tribuit illud nominis, quo celebris fuit secessus Platonis &c. Porro huiusmodi litterati coetus exhilarabantur conviviis, & recitationibus scriptionum, quae in dies ab uno-

mus postquam in gentem Farnesiam transivit Villae Farnesianae *nomen accepit, & conspicua etiam nunc est ob illud praesertim egregium opus Raphaelis Urbinatis, quo Deorum convivium elegantissime pinxit. Blosii liber titulum hunc praetulit:* Suburbanum Augustini Chisii per Blosium Palladium, *fuitque Romae impressus per Iacobum Mazochium Romanae Academiae Bibliopolam anno* MDXII. *die* XXVII. *Ianuarii. Huic libro, quem primum novimus Palladii operum, complures tum viri docti,* quo-

unoquoque conficiebantur: cum nihil opportunius litteris accidat, quam mutuum commercium. *Vitile igitur est habere, quos imitari primum, mox vincere velis*, ait Quintilianus. Sic ingenia magis, magisque excolebantur, & aemulatione interposita quisque tum scribendo, tum recitando reliquis excellere studebat. Nec, extincto Pomponio Laeto, Academia locum alium certum habuit, quo se reciperet, quam domi cilium Colotii. *Nonnulla hic liceat exempla adscribere doctorum hominum e Romana, vel Neapolitana Academia, quos novum sibi nomen adscivisse comperimus. Philippus igitur e S. Geminiano* Callimachus *vocatus fuit*; *Iohannes e Ponte Umbriae oppido* Iovianus Pontanus; *Sannazarius* Actius Sincerus; *Lucas Grasso* Lucius Crassus; *Iohannes Eliseo* Elisius Calentius; *Iulius Sanseverino Calaber* Iulius Pomponius Laetus; *Iohannes Franciscus Betti* Codrus; *Iohannes Petrus Bolzano* Io. Pierius Valerianus; *Petrus Zanchi* Lucius Petreius Zanchius; *Iohannes Parisio* Ianus Parrhasius; *Antonius della Paglia* Aonius Palearius

quorum Carmina in fronte leguntur, & praesertim Ioh. Baptista Casalius, Philippus Beroaldus iunior, Faustus Capiferrus, Marcus Antonius Casanova, &c. laudes eximias, plaususque dederunt.

Praeclarum aliud hic iungimus de Palladio, eiusque doctrinae praestantia documentum desumptum ex Archivo secreto Capitolino (a). *Scriptum hoc fuit anno* MDXVI., *nostrasque in manus devenit beneficio eruditissimi, & amici viri Abbatis Petri Aloysii Gallettii Monachi Cassinensis, cuius praecellens industria*

rius *&c. Hanc nominis invertendi, & ad indolem latinitatis reformandi superstitiosam levitatem merito irridet Areostus in Satyra* VI. *sic inquiens*:

Il nome, che d'Appostolo ti denno,
O d'alcun minor Santo i padri, quando
Cristian d'acqua, non d'altro ti fenno;
In Cosmico, in Pomponio vai mutando;
Altri Pietro in Pierio, altri Giovanni
In Iano, e in Iovian và riconciando,
Quasi, che 'l nome i buon giudici inganni;
E che quel meglio t'abbia a far Poeta,
Che non farà lo studio di molt'anni.

Gretserus quin etiam I. Rer. Var. *pag.*93. *graviter declamat in illos, qui Christianum* Iohannis *nomen in ethnicum* Iani *mutant. Hac de re scripsit quoque M. Fridericus Balduinus Hoffmannus in Commentatiuncula Epistolica, edita Vitenbergae Saxonum an.* MDCCXXVII, *cui titulus* de mutatione nominis Baptismalis Christiano non libera, *quamvis nonnulla hac occasione adiecerit Ecclesiae Catholicae calumniosa.*

(a) *Tom.* XLIX. *pag.*84.

ſtria in veteribus monumentis eruendis, & ſumma Hiſtoriae cognitio, praeſertim aevi ſequioris, magno apud omnes in pretio eſt, atque honore. Tantos quidem in hoc ſtudio progreſſus fecit, tantumque congeſſit rerum antiquarum theſaurum, ut herculeus hic labor munifico litterarum, artiumque omnium patrono CLEMENTI XIV. P. M. *oblatus & meritas ab eo laudes retulerit, & dignum locum in Palatio Vaticano obtinuerit. Sed haec ſatis; en ipſum, de quo ſermo eſt, documentum:*

MARIUS DE PERUSCHIS
FRANCISCUS DE NOVELLIS
HIERONYMUS DE RUFINIS
CAMERAE ALMAE URBIS CONSERVATORES

Nobili Viro Bloſio Palladio Scutifero Apoſtolico, & Archivii Romanae Curiae Scriptori Concivi noſtro ſalutem.

Accepimus, quod licet tu ex origine, & domicilio Romanus Civis verus, & non fictus ſis, taliſque reputeris, ac aliquando in Reformatorem Gymnaſii Romani publice electus fueris, quod officium nemini, niſi Romano Civi, conceditur, & ab hinc annis ferme XL. tu, tuuſque Genitor Romae habitaveritis; tamen eo forte praetextu, quod maiores tui ex Sabinis oriundi fuere, nonnulli ex noſtris parum animadvertentes, Sabini nominis ignominiam

niam ad nos quoque recidere, tamquam ipsi ex optimatibus sint, aut Sabinum esse pudendum sit, te Sabinum per contumeliam interdum appellant, ridentibus nostratibus viris, qui & illos, & te probe norunt. Nos, inquam, provide considerantes maiorum tuorum ex Sabinis originem tibi non modo non obesse, sed & prodesse debere, quum ex nulla magis gente Civitas nostra olim aucta fuerit, & a Romulo uno nomine Romani, & Sabini Quirites appellati fuerint, Reges quoque, & Principes Sabinos Romae habuerimus, infinitamque ex eo genere nobilitatem, tum vero tuis innumeris virtutibus permoti, cum & Orator, & Poeta insignis habearis, gratia polleas, rerum experientia censearis, publice, privatimque utilis sis, aeque Urbi, & Civibus, aeque Curiae, & aulicis carus, omnes officio, fide, benevolentia complectaris, unde Romanum nomen non origine modo, & domicilio, quaeque natura, & lege sunt, sed virtute, atque animi dotibus, quae ex cultu quoque sunt, impleveris. Nobis nos de tali Cive merito gratulantes ad calumniantium ora obstruenda, motu, & scientia nostris, ac de consilii nostri publici sententia te verum, & non fictum Romanum Civem fuisse, & esse, ac futurum esse, ita quod tu, tuique posteri omnibus privilegiis, immunitatibus, & honoribus verorum Romanorum Civium gaudere posse, & debere censeamini, ac gaudeatis, tenore praesentium atte-

atteſtamur, & declaramus, & quatenus opus ſit concedimus, & indulgemus.

In quorum &c. Datum &c. die XIII. Decembris MDXVI.

Hieronymus de Vallatis Secretarius.

Hinc diſtincte magis, & clare unuſquiſque intelligit tum Bloſii origo quae fuerit, tum quae ad annum MDXVI. *geſſerit munera, quantique eum fecerint ſui temporis homines ob eam, quam ſibi peperit, poeſeos famam, atque eloquentiae. Diſerte igitur e Sabina oriundus dicitur; ſed iure, ac merito inter Cives Romanos cenſetur, eo quod revera ipſius pater, agro Sabinorum* (a) *relicto, ab annis qua-*

(a) *Quod Palladius origine Sabinus fuerit, nullus eſt dubitandi locus, cum diſerte id afferat Romani Senatus Diploma. Quod autem fuerit ex eo ſignanter* Oppido, *quod* Collis Vetus *in Sabina dicitur, nulla ſunt vetera documenta, quae liquido id probent. Tantum Ferdinandus Ughellius Tom. I.* Ital. Sacrae *edit. Venet.* MDCCXVII. *col. 712. refert, Paullum III. Fulginatis Eccleſiae Infulas tribuiſſe* BLASIO deinde PALLADIO Sabino *e* Colle Veteri: *Quibus verbis, ut Ughellius non ſatis recte nomen expoſuit, ita fieri poteſt, ut veram ignoraverit loci originem. Ab Ughellio Cl. Bonamicius* de claris Pontific. Epiſtol. Scriptor. *pag. 223. in hoc tantum diſſentit, ut Palladium e* Caſtro Veteri, *quod Oppidum nuſquam eſt in Sabinis, oriundum dicat. Sed neque ipſe, neque eruditus Ioh. Franciſcus Lancellottius, qui* Collem Veterem *deſignat in notis ad Carmina Latina, & Ita-*

quadraginta in urbem migrasset. Quoad munera, quae gessit, in propatulo iam est, eum non modo Scutiferum Apostolicum, & Scriptorem fuisse in Archivo Romanae Curiae, sed locum etiam tenuisse aliquando inter ceteros Gymnasii Romani Reformatores, quod munus, ut communem de sua doctrina opinionem ostendit, sic idipsum confirmant ea verba honorifica, quibus illum Senatus Romanus hoc in Diplomate Oratorem, ac Poetam insignem appellat. Ac talis quidem Palladius fuit, etsi Vir Clarissimus, & eruditissimus Philippus Bonamicius ab Epistolis Latinis CLEMENTIS XIV. in eo Syntagmate, quod typis vulgavit de claris Pontificiarum Epistolarum Scriptoribus (a), *eum censeat haud aeque facultate oratoria, quam poetica ingenii ubertate floruisse:* Habemus etiam (*en ipsius verba*) Fabium Vigilem Spoletinum, & Blosium Palladium Sabinum, elegantes auctores ita duntaxat, quum carmina scriberent, quae pauca legimus, verum suavissima, atque optima. Nam soluta eorum oratio carminum gloriae, atque elegantiae non respondet. *Nobis certe Blosius in utroque stilo excellens videtur, idque*

& Italica Angeli Colocii per eum edita Aesii an. MDCCLXXII. *pag.*123. *aliquid proferunt, quo haec assertio constabiliri possit. Blosius certe quamvis oriundum se sciret e Sabinis, tamen se Romanum appellavit in* Corycianis, *de quibus infra agemus, idque ob eas caussas, quae in Diplomate habentur Senatus Romani.*

(a) *Pag.*86. *edit. Rom.* MDCCLX.

idque arbitramur evinci posse hac ipsa Oratione, quam edimus, quaeque in tenebris tamdiu delituit nulli hactenus cognita, qui de illo sermonem fecerunt. Hanc Orationem, ut supra innuimus, coram Leone X. recitavit anno MDXXI. *auctoritate, ac precibus motus Iuliani Rodulphi Equitis Ierosolymitani, & Capuae Prioris, qui Romam tunc venerat tamquam Legatus Philippi Villerii Lileadanii in Magnum Ordinis Hospitalarium, ac supremum Militiae Magistrum recens assumpti. Orationis autem thema praecipuum, & scopus hic fuit, ut idem Legatus sui Principis nomine debitum fidei, ac reverentiae honorem Pontifici redderet, utque illum ad sacros Milites iam summo in discrimine positos omni ope tutandos accenderet. Erat namque Turcarum Tyrannus Insulae Rhodo, ubi ab an.* MCCCX. *Ordo degebat, ac dominabatur, longe quam antea formidabilior, clareque apparebat, eum sibi nihil aptius, aut gloriosius ducere, quam ut ipsam armis, belloque subigeret. Ac Selimus quidem, qui superioribus annis post Caliphas eversos Aegypti regnum cum tota Syria, ac Palaestina occuparat, animum quoque ad Rhodum quam cito expugnandam adiecerat* (a), *sed barbarus Princeps morte praeventus voti sui compos esse non potuit, & atrox procella, quae populo Christiano impendebat, paullisper evanuit. Verum quae Selimus praestare non potuit,* eius

(a) *Vid. Litteras Leonis X. an* MDXIII *directas Guidoni Magno Magistro, & Conventui Rhodio inter Epistolas a Petro Bembo compositas nomine dicti Pontificis lib.I. epist.*XII. *edit. Venet.* MDLII.

eius filius, atque successor Solimanus paterna ferocia plenus confecit; siquidem post Albam Graecam, quae regni Hungarici propugnaculum erat, anno MDXXI. *devictam, innumeras in Rhodum copias transvexit, atque urbem terra, marique validissima obsidione conclusit. Periclitantem Rhodi fortunam, summasque emergendi difficultates, si Turcica vis eo tenderet, atque Insulam hostiliter invaderet, Palladius facunde multum, ac ornate descripsit. Sed tanta eo tempore flagrabat inter Christianos Principes animorum divisio, ut nec Pontificis curae, nec Equitum virtus imperterrita quidquam proficere, aut excidium potuerint iam paratum avertere. Solimanus igitur anno insequenti* MDXXII. *cruentissima victoria potitus Insulam cepit, & Equites Ierosolymitanos extorres abire coegit, donec, curante eodem Magistro Philippo Villerio Lileadanio, Insulae Melitae per Carolum V. Caesarem possessione anno* MDXXX. *donati, Ordinis sedem in ea collocarunt, & munitissimis arcibus excitatis, eam prope inexpugnabilem Christiani nominis hostibus reddiderunt. De celebri hac Rhodi expugnatione multa quidem illius aevi Scriptores retulerunt; sed nemo melius, atque accuratius, quam doctissimus Sebastianus Paulius Presbyter Congregationis Clericorum Regularium Matris Dei in suo* Codice Diplomatico *sacri Militaris Ordinis Ierosolymitani* (a).

Redeamus nunc ad Palladium, eiusque in poeticis studiis praestantiam, ac laudem. Aliud huius

M 2 *gene-*

(a) *Tom.II. num.*XLIV.*, in Lucca* MDCCXXXVII.

generis monumentum habemus in Libro CORYCIANA *inscripto non aliam ob caussam, quam quod in eo pia liberalitas celebretur Iani Corycii Lucumburgensis, ut recte adnotat Petrus Antonius Seraſſius* (a) *multiplici eruditione, atque editis Operibus clarus. Extruxerat Romae hic Ianus circa annum* MDXIV. *in Templo S. Augustini aram cum Sacello in honorem Christi Servatoris, Beatae Virginis, & S. Annae Matris dicato, in eoque picturas longe inclitas addiderat, & imagines e Lunensi marmore poni curaverat, plurima industria, atque artificio elaboratas. Hanc Germani hominis pietatem omnes tunc temporis urbani Poetae certatim carminibus extulerunt Ea carmina collegit* Blossius Palladius Romanus, *& suis additis Hendecasyllabis, atque Epigrammatibus opus in tres libros tributum elegantissima epistola* IANO CORYCIO LVCVMBVRGEN. A LIBELLIS IVST. V. C. *addixit, illudque impressit* Romae apud Ludovicum Vicentinum, & Lautitium Perusinum mense Iulio MDXXIIII. *Neque hos tantum fuisse putandum est oratoriae, ac poeticae virtutis proventus, quibus notum se Blosius Orbi litterario fecit; plura enim alia ipsius carmina legi possunt in Collectione, quam sub titulo* Deliciae Poetarum Italorum (b) *typis mandavit Ranuccius Gherius Florentinus, cui debemus praeclaram veterum Inscriptionum Syllogen, quae sub* Iani Gruteri *nomine in lucem prodiit.*

Non-

(a) *Tom II delle Lettere del Conte Baldessar Castiglione pag.* 344, *in Padova* MDCCLXXI.

(b) *Part.II.*

Nonnulli etiam Palladii versus adhuc in Codicibus latent (a), *& in eo, unde Orationem hanc extraximus, aliqui habentur optimae notae versus Paulli Iovii in Palladium nostrum, quorum argumenta hic tantum proferre libet:*

Argumentum Criminis.

Deprehensus est a Iovio Blossius Phasianam ingentem solus vorans. Nunc Blossium timore adductum non sponte, aut dapsili animo exhibere convivium; verum trepidantem, conterritum, ac voti reum, instante quadrata acie Phalaeciorum.

Ad Convivas.

Convivae, eximii, caterva Vatum,
Mensas commeriti aureas Deorum &c.

Iniuriarum libellus.

Iovius Blossio diem dicit, & diras, quod avem Phasianam solus comederit:

Quaenam te mala mens, misselle Blossi,
Immane ad scelus impulit? &c.

Facile ex dictis patet, quare illum M. Antonius Flaminius in suis Carminibus Poetam doctum, cul-

 tum,

(a) *Eruditus Lancellottius in libro Carminum Angeli Colocciip.122. affirmat, apud Card. Passioneum exstitisse Codicem chartaceum in 4. ita inscriptum*: Paulli Nomentani Sylvicolae Felici Ruerae litteratissimae, *in quo nonnulla Carmina Palladii nostri continebantur, quibus credere par est, eum Felicis Roboreae, quae Hieronymo Ursino familiae suae Principi nupsit, non minus corporis formam insignem, quam singulares animi, atque ingenii dotes celebrasse.*

tum, amabilissimum *appellaverit* (a); *Franciscus Floridus Sabinus inter praecipuos Latinae linguae cultores adnumeraverit* (b); *& Ludovicus Areostus inter*

(a) *Lib.I. Carmine* LXV. *pag.* 61. *edit. Patavinae* MDCCXLIII. *In aliis Carminibus in eodem libro contentis num.* LVI. LVII. LVIII. LIX. LX. LXI. LXII. LXIII., *&* LXIV. *Flaminius multa eleganter scribit de* Turunda, *deque lepore versuum in eam ipsius Blosii. Apud antiquos* Turunda *erat massa, seu bucella, qua farciuntur, sive saginantur altilia. Varro lib.* 3. de Re rust. *cap.* 89. *ait*: Gallinas farciunt, turundis hordeaceis. *Verum quidnam fuerit Blosii* Turunda, *nihil certi elici potest ex Carminibus Flaminii; suspicor tamen pultis genus fuisse ex Indico frumento confectae, quod nunc vulgo* Polenta *appellatur. De* Polenta *videatur elegantissimum Bernardini Baldii Urbinatis Italicum Carmen, cui titulus* Celeo, e Orto, *in quo modus conficiendi* Polentam *vivis coloribus describitur. Ceterum alia habentur Carmina Flaminii ad nostrum Blosium lib.* V. *n.* XXXVI., *&* XLII., *ex quibus discimus, Blosium Carmina Catulliano stilo per iocum, atque lusum scripsisse ad Iovium, forsan, ut vicem rependeret eius Carminibus de ave Phasiana a se vorata. Discimus quin etiam Blosium tanta voluptate captum fuisse elegantia versuum Flaminii, ut de iis in lucem edendis Flaminium ipsum enixe rogaverit.*

(b) In Apologia adversus Latinae linguae calumniatores, *in qua de Blosio ita scribit*: Sed nimis patentem campum ingredior, si singulos ornate recensere posse confidam. Franciscum tamen Molsam, M. Ant. Flaminium, BLOSIUM PALLADIUM, Romulum

inter viros eximios, ac venustiora sui temporis ingenia recensuerit (a), *ita canens*:

Dimmi, che al Bembo, al Sadoleto, al dotto
Iovio, al Cavallo, a Blosio, al Molza, al Vida
Potrò ogni giorno, e al Tebaldeo far motto.

Amoeniora haec studia, quibus Palladius praecipuam sibi laudem, & nominis celebritatem comparavit, haud sine praemio, atque ornamento diutius fuere; etenim Clemens VII. eum, quoad vixit, non modo plurimi fecit, sed suos inter familiares allectum munere scribendi Pontificias Epistolas decoravit. Huius rei testem habemus Iacobum Sadoletum in Epistola Carpentoracti data v. Idus Mart. MDXXXIII. (b), *in qua Palladium Pontificis Secretarium appellans, ab eo petit, ut omni studio, atque ope contendat, ne Iohannes Franciscus Ripa, qui Ius Civile magna cum fama doctrinae, atque integritatis Avenione docebat, Mediolanum transferre se debeat. Quanto Sadoletus amore erga Palladium foret, haec ipsa Epistola docet in ea praesertim parte, ubi se* fratrem amicissimum *subscribit. Ex alia Sadoleti epistola* (c) *hoc eodem anno* VIII. *Kal. Decembris ad Blosium scripta, intelligimus eum tunc*

 Massi-

lum Amasaeum, Alexandrum Manzolum, Sebastianum Delium, Achillem Bocchium, P. Cursium, Hieronymum Fundulum, Bassianum Landum, Laurentium Palicium, Gallos autem Vatablum, Germanumque Brixium non praeteriero.

(a) *Satyr* VII.

(b) *Tom I. Miscell. Coll. Rom. pag.* 579 *edit. Rom.* MDCCLIV.

(c) *Part. II. epist.* CXCV. *p.* 191. *edit. Rom.* MDCCLX.

Massiliae in Galliis fuisse. Imo ex Blasio Martinello, & Ioh.Francisco Firmano (a) *illud etiam constat, ipsum paullo ante Bononiam accessisse occasione colloquii, quod inter Pontificem, & Carolum V. Imp. ea in urbe habitum fuit; narrant enim Clementem Bononiae IV. Kal. Februarii an.* MDXXXIII. *Consistorium habuisse, & in eo a Francisco Alvarez Presbytero Lusitano Oratore Davidis Aethiopum Regis litteras excepisse, quibus ipse Rex, seu Presbyter Iohannes, uti vulgo putabatur, seipsum, & Christianos omnes Imperio suo subditos Romanae Sedi conciliari petebat; adduntque Blosium illas coram omnibus legisse* (b), *atque responsum*

(a) *Part. II. Diar. Caeremonial de Itineribus Romanor. Pontif. a Sixto IV. ad Bened. XIV pag.* 166.

(b) *Hae litterae scriptae fuerunt an* MDXXIV. *Praestat earum titulum recitare ex libro Damiani a Goes Equitis Lusitani de Fide, Religione, moribusque Aethiopum ad Paullum III. P M. edit. Paris.* MDXLI. *pag* 45. Ego Rex, cuius nomen leones venerantur, & Dei gratia Atani Tinghil, id est, Thus virginis vocor, quod nomen est a baptismate, nunc vero in ipso suscepti regni initio assumpsi nomen David, dilectus a Deo, columna fidei, cognatus stirpis Iuda, filius David, filius Salomonis, filius columnae Syon, filius seminis Iacob, filius de manu Mariae, filius Nau per carnem, Imperator magnae, & altae Aethiopiae, magnorum regnorum, & ditionum, & terrarum, Rex de Xoa, de Caffate, de Fatigar, de Angote, de Baru, de Baaliganze, de Adea, de Vangue, de Goiame, ubi Nilus oritur, de Damaraa, de Vagemedri, de

ſum Pontificio nomine recitaſſe. Poſt haec reverſus Pontifex Romam, neque multum ibi moratus Maſſiliam verſus iter arripuit menſe Septembri MDXXXIII., *ut cum Franciſco I. Galliarum Rege negotia quaedam magni momenti explicaret. Hac etiam vice Pontifex, ut habet Sadoletus in mox citata epiſtola, & Martinellus* (a), *Bloſium in comitatu ſuo habuit, eiuſque opera uſus eſt in Conſiſtorio Maſſiliae celebrato die* XII. *Octobris, ut Epiſcopo Pariſienſi honorifice reſponderet, qui eum, adſtante ipſo Rege Franciſco, regiis verbis convenerat, gratiaſque egerat tum pro mirifica voluntatis oſtenſione erga Regem, tum pro laboribus, & viae in commodis adeo prompte, ac benevole ſuſceptis. Redeamus nunc ad Sadoleti amorem erga Palladium: Uberiora ſigna huiuſce amoris, & mutuae caritatis collucent alia in Epiſtola* (b), *quam Sadoletus idem ad Paullum nepotem, qui Romae tunc erat, direxit v. Kal. Ianuar.* MDXXXV.; *Ibi namque ſic ſcribit*: Tu ſemper de Bloſii Palladii noſtri humanitate, comitate, benevolentia erga nos aliquid ad me ſcribis; tibi autem quid ego reſcribam? niſi illud, quod ſolenne, & fixum eſt, eum a me ſcilicet incredibiliter amari. Quod cum ſumme faciam, non

de Ambeaa, de Vagne, de Tigri Mahon, de Sabaym, unde fuit Regina Saba, de Bernagaes, & Dominus uſque ad Nobiam, finem Aegypti. Hae Provinciae omnes in mea poteſtate ſunt &c.

(a) *Part. II. Diar. Caeremonial. pag.* 172.

(b) *Part. II. Epiſt. Famil. epiſt.* CCXXIX. *pag.* 336. *edit. Rom.* MDCCLX.

non tamen tantum mihi videor posse facere, quantum illius erga nos officia postulant. Vellem scripsisses ad me, ecquid habeat gratum, quod ego illum in meo Hortensio intexui (a): & certe habere debet &c.

Clementi VII. Paulus III. in Pontificatu ann. MDXXXIV. *successit, qui Palladii virtutem iamdiu perspectam, atque exploratam habens, & illum benevole in eodem scribendi latinas Epistolas ministerio retinuit, & mox die* XIV. *mensis Novembris an.* MDXL. *ad Fulginatem Episcopatum promovit, ut videre est apud Ughellium* (b). *Idem tradit, Palladium sancte, integreque Ecclesiam illam administrasse, pluraque de sua doctrina, prudentia, ac largitate monumenta reliquisse, praesertim erga Fratres Minores Capuccinos, quos e Conventu S. Valentini humili nimis, atque angusto in alterum S. Iosephi* de Vignola, *a se*

(a) *Intelligit hic Sadoletus librum alterum* de laudibus Philosophiae, *in quo laudatio ipsius Philosophiae habetur, sicut in priori libro, qui* Phaedrus *inscribitur, vituperatio continetur eiusdem Philosophiae. In fine igitur huius libri secundi sic de Blosio scribit:* At ego, inquit Citrarius, habeo statim, queis cum communicem, familiareis hos nostros, quorum quotidianis coetibus domus tua, Galle, celebratur, Camillum Porcium, & Blosium Palladium: quorum ingeniis, spectabilique morum, & sermonis elegantia soliti sumus omnes apprime delectari: & quamquam uterque utramque, tamen alter eorum oratoriam magis laudem, alter poeticam est prosecutus.

(b) *Tom. I. Ital. Sacr. col.* 712.

a se commode magis , atque honeste praeparatum transtulit . Paullo ante haec tempora , seu verius post initia Pontificatus Paulli III. scriptam fuisse puto Epistolam Hieronymi Nigri Canonici Patavini (a) , *qua Matthaeum Pizamanum iuvenem Veneta nobilitate , & litterarum studio conspicuum Palladio commendat . Epistola hunc titulum praefesert:* Blosio Palladio Pontificis Maximi ab Epistolis Romam ; *sed anno caret , & diem tantum , ac mensem exhibet , quo illam Hieronymus obsignarat* Patavii pridie Kal. Novembris . *Ex iis autem , quae Niger idem subiungit , nempe quod iam Pizamanus iussu Pontificis in domum , & contubernium Cardinalis Farnesii receptus fuisset , argui videtur posse , hunc Cardinalem non alium fuisse , quam Alexandrum Paulli III. nepotem , qui primo adolescentiae flore ad sacram purpuram an.* MDXXXIV. *evectus fuit . Sub Epistolae finem haec verba leguntur , quae nobis indicant Palladium Romae non solum hortum , seu villulam habuisse , de qua eleganter scripsit M. Ant. Flaminius* (b) ; *verum etiam multum voluptatis ex agriculturae studio capere solitum fuisse* : Dedi Pizamano munusculum ad te , Avellanas Vincentinas , quas in Blosiano isto tuo inseri curabis . Hae si pervenerint ad frugem , non ingratae erunt rosoribus Savoinis (c) . Serendi tempus , modumque minime

(a) *Append. Epist. Iac. Sadolet. edit Romanae* MDCCLXVII. *pag.* 45.

(b) *Lib I. Carmine* LV.

(c) Savoia , *unus ex sociis Academiae Romanae ,*

nime opus est, ut te doceam, qui in agricolatione, cultuque hortorum iam cum Catone ipso certare potes.

Anno rursus MDXLII., *cum Romae Palladius esset, Sadoletus ad eum scripsit amice postulans, ut Bullae expeditionem accelerarет pro Ecclesia Carpentoractensi, qua se abdicaverat in gratiam nepotis sui Paulli. Aperte id evincunt litterae eiusdem Sadoleti ad Carolum Gualterutium datae* XIII. *Kal. Aprilis* MDXLII., *in quibus sic ait* (a): Per la Lettera, che io scrivo al Rmo Signor nostro Polo, ed a Monsignor Blosio, vedrete, come io sono risoluto di spogliarmi del tutto dell' amministrazione, e cura di questo Vescovato &c. *Simili curarum pondere, quas Pastorale officium exposcit, affectus Palladius paucos post annos ipse etiam Fulginatem Ecclesiam resignavit, ut primo suo muneri scribendarum Epistolarum animo magis tranquillo, ac soluto vacaret. Ughellius eum refert hanc fecisse dimissionem Ecclesiae in manibus Paulnae, de quo Sadoletus in epist. ad Hieronymum Nigrum Part. II. ep.* CCXLVIII. *p.* 407. Nec quicquam est omnium rerum, quod libentius faciam, quam usurpare crebro memoriam eorum, quos carissime semper, constantissimeque dilexi, Aesini Colotii, Petrasanctae, Thaebaldei, Blosii nostri, etiam SAVOIAE mirifici hominis, quem audio magnis de Republica occupationibus impeditum quotidie se minus vobis fruendum praebere posse.

(a) *Part. III. Epist. Familiar. epistol.* CCCXCI. *pag.* 304. *edit. Romanae* MDCCLXIV.

Paulli III. Pontif. VI. Kal. Februarii an. MDXLVII., *eique statim suffectum fuisse Isidorum Clarium* (a). *At nisi Ughellius in hac anni designatione erravit, arbitrari oportet, vel Palladium Episcopi Fulginatis titulum aliquamdiu retinuisse, vel potius Isidorum Clarium tunc habuisse cum futura successione Coadiutorem. In Actis enim Consistorialibus a Sfortia Pallavicino adductis* (b) *sub die X. Kal. Februarii anni* MDXLVIII. *Palladius tamquam Papae Secretarius, & Episcopus Fulginas Didaco Mendozzae Caesaris Oratori indicit, ut in proximo futuro Consistorio se sistat responsum habiturus protestationi per eum factae Caesareo nomine, ac verbis, quod accidit Kalendis Februarii eiusdem anni* MDXLVIII., *in quibus idem Blosius dictae protestationi uberrime satisfecit. Post haec nihil ultra invenimus de Blosio Palladio, nisi quod vitae multa cum gloria, summisque honoribus actae finem habuit Idibus Augusti anni* MDL., *sedente Iulio III.* (*alii perperam scribunt anni* MDLVIII.) *ut aperte significat Hannibal Carus in aliquot litteris nomine Cardinalis Alexandri Farnesii datis Idibus mensis, & anni praedicti* (c). *Condi-*

(a) *Loc. cit.*

(b) *Istor del Concilio di Trento lib X. cap.* XIII. *pag.* 149. *ediz. Romana* MDCLXIV.

(c) *Tres litterae in Vol. I.* delle Lettere del Commendat. Annibal Caro scritte a nome del Card. Alessandro Farnese; in Padova MDCCLXV. *habentur, in quibus Farnesius loquitur de gravi infirmitate, & de sequuta Blosii morte, quaeque omnes datae sunt* di Gradoli alli XV. di Agosto MDL., *ubi tunc Cardinalis degebat, in*

Condito teſtamento heredes ſcripſit in rebus ſuis Orphanotrophium Vrbis, & Noſocomium Incurabilium, ut Inſcriptionem legentibus patet, quae cum ipſius protome viſitur in pariete Eccleſiae S. Mariae in Aquiro: D. O. M

BLOSIO . PALLADIO . SABINO
PRAESVLI . FVLGINAT. CLEMENTIS . VII
PAVLI . III. IVLII . III. PONT. A
SECRETIS . VIRO . IN . OMNI . VITA
PROBATISSIMO . INCVRABILIVM
ORPHANORVMQ. SOCII . HEREDES
POSVERE . M. D. L

Haec ſunt, erudite Lector, quae tecum de rebus a Palladio praeclare geſtis conferre volui, & noſtris ſtudiis favere perge.

BLO-

*in Oppido ſcilicet Caſtri Ducatus. In priori p.*261. *his verbis ſcribit Pontifici*: Pater Sancte. Intendendo, che Monſignor Bloſio ſtà gravemente malato, deſidero prima la vita ſua, come di perſona degniſſima di vivere, benemerita della Sede Appoſtolica, e mio cariſſimo amico. Di poi, quando a Dio piaceſſe di tirarlo a ſe, propongo alla Santità Voſtra in ſuo luoco Meſſer Romolo Amaſeo &c. *In altera Cardinali Maffeo directa pag.*262. *ait*: Ritornando Annibale m' ha detto aver laſciato Monſignor Bloſio in pericolo di morire; il che piaccia a Dio, che non ſia. Ma &c *In poſtrema tandem* a Meſſer Curzio Frangipane, *ita pag.*270. *loquitur de morte iam ſequuta*: Per la morte di Monſignor Bloſio è vacato a Monteruoſolo l'emolumento delle Poſte, e certo terreno, ch'io li conceſſi. Vorrei &c.

BLOSII PALLADII ROMANI
ORATIO
IN PRAESTATIONE OBEDIENTIAE RHODIORUM
LEONI X. PONT. MAX
ET SENATUI APOSTOLICO
DICTA.

CUM hoc in vetuſto ſit more poſitum, Pater Beatiſſime, ut novi ſemper Principes, qui Chriſtiani ſunt nominis, Apoſtolicam Sedem, quique ei praeſident, Summos Pontifices per Legatos, & Nuncios venerentur, eique obedientiam praeſtent, nunc devotiſſimus S. V., ac S. R. E. filius Fr. Philippus de Villers Lyleadan Rhodiorum novus Princeps, totiuſque Hieroſolymitanae Militiae Magnus Magiſter, eum morem cum S. V. eo exſequitur libentius; quo veriſſime, ac ſine iactantia fateri poteſt, nullum in Orbe Chriſtiano populum, aut militiam (abſit verbo invidia) acrius,

aut crebrius, quam Rhodios, pro Christi fide contra Turcas, & Mahumetanos decertare. Itaque eius Principis proprium est Sedem Apostolicam per Nuncios venerari, qui per Milites, & suum sanguinem noctu, dieque Sedi Apostolicae, ac Religioni Christianae operam impendit; quare ille a Rhodo absens, atque in Gallia degens creatus, Princepsque, ac Magister electus omni huic curae re posthabita, hunc genere, moribus, religione nobilem, Iulianum Rodulphum Equitem Hierosolymitanum, Capuaeque Priorem Sanctitati Tuae fidum, & carum, suum Oratorem, & Nuncium delegit, ut quod ille maluisset praesens, ac coram facere, pedes S. V. beatissimos per hunc osculetur, venereturque, ac benedictione V.S. accepta in Asiam, atque Orientem naviget Christo militaturus. Atque utinam illi non tam propere agere licuisset, & in suum Magistratum non tam festine evocaretur, fecisset libens, atque ex animi sui sententia, ut per Italiam ipsam Romam prius

prius pertenderet, ubi ossa Martyrum, sepulcra Sanctorum, sacrosanctas Basilicas, ipsam Sanctitatem Tuam, atque hoc Augustissimum toto Orbe Collegium inviseret, adoraretque, putaretque se ad Deum ipsum proxime accedere, quum Dei Vicarium, Sanctitatem Tuam in terris coram cerneret, ac veneraretur. Nunc quoniam suorum Equitum Rhodi agentium litteris, & quoque Sanctitati Tuae in custodiam Christiani gregis invigilantis monitis, & adhortationibus propere Rhodum accitur, quod Turcarum Tyranno classem, qua in Syriam naviget, solito maiorem parantem, Rhodumque, & Rhodiae ditionis insulas transituro, haudquaquam tutum arbitrantur sine suo Principe Rhodios esse, paret monitis, cedit necessitati, atque uno tempore hinc Sanctitatem Tuam per Nuncium veneratur, inde eidem Tuae Sanctitati, ut debet, obtemperat; se, classem, navales socios, ad iter expedit, ac Rhodum mari pertendit, ut eam religionem, quam diu

 iuve-

iuvenis, validusque annis defendit, non deserat senex, atque eidem Christo, cui vixit, moriatur: De cuius sane nostri Principis plurimis, maximisque virtutibus, summaque in Gallia nobilitate multa possem dicere, nisi Tuae Sanctitati ea nota essent, cui nihil est ignotum, nive adeo hoc Rhodiorum iudicium facile comprobaret, fortissimum, sapientissimum, & pietatis studiosissimum esse, quem absentem, & in Gallia sepositum Principem legerint, qui, ut vix per aetatem licebat, Ordinem Ierosolymitanum ingressus quadraginta iam annos Rhodianam militiam, & in ea infinitos labores, ac pericula, summosque magistratus, & munia sustinuit, Galliarum Prior, priusquam per leges liceret, factus est, diu Insulam Rhodum Senescalchus (qui summus a Principe magistratus est) custodiit, neque sub illo, quamquam multa interea, & gravia a Turcis proximis pericula ingruerint, detrimentum, aut damnum ullum acceptum, quod huius prudentiae, ac fortitudini

dini maxima ex parte tribuendum eſt. Acer enim eſt in acie, gravis in Senatu, manu ſtrenuus, conſilio prudens, ſuis carus, hoſtibus formidoloſus, nec ſolum fortis, ac ſagax, ſed felix etiam Imperator. Sultani claſſem ſemel in Cilicia, Turcarum ſaepe in Aegeo, atque Ionio, validam ſane, ac multo numeroſiorem parva ſemper manu, & pauciſſimis navibus devicit, propulit, diſſipavit. Sed haec, & praeterea, quae dici poſſent plurima, is de ſe commemorari minime cupit, humanam gloriam, ut eſt pius, ac vere Chriſtianus, contemnit. Itaque, quod ſolum nos agere voluit, eius nomine Sanctitatem Tuam, ut verum Chriſti Vicarium, Petri ſucceſſorem, Summum in terris Pontificem, & Principem, omni cordis affectu, humilitateque veneramur, eique ſolitam, ac debitam obedientiam, cum omnimoda ſubiectione praeſtamus, Rhodum, Rhodiorumque omnia, quamquam iam pridem Tuae Sanctitatis ſunt, dedimus, offerimus, ac pro fide Chriſti devovemus. Tum

vero Ordinem Ierosolymitanum de Religione Christiana optime semper meritum, Insulamque illam hostibus Turcis circumseptam Sanctitati Tuae, ut Christianorum Capiti, atque huic Sacratissimo Collegio commendamus. Quod sane facimus multo maiore animorum, quam verborum affectu. Pulcherrima enim Rhodos, clara, & fortis Rhodos, semper libera Rhodos, Europae colonia, sedes militiae, Christi columna, flosculus Urbium, lilium Insularum, hinc ab Asia quam proxime, inde ab Africa non longe, hinc etiam ab Europa, hinc mari, hinc terra ab hostibus potentissimis, numerosissimisque tot iam saecula premitur, ut quotquot Rhodii sunt, fueruntque, tot sibi Sampsones, tot Davidas esse oportuerit; pugnarunt enim singuli, si numerus hostium perpendatur, contra decem millia. Quid decem millia dico? non mentiar, si dixero centum millia. Cogitate universam Asiam, & in ea tot validas Provincias Pontum, Colchidem, Propontidem, Phrygiam, Bythiniam,

niam, Galatiam, Cappadociam, Lyciam; Ciliciam, Lydiam, Cariam, Pamphiliam, cogitate bonam Europae portionem, quam Turcae possident, Misias, Daciam, Dardanos, Thraciam, Macedoniam, Epyrum, Graeciam, Insulasque in his maribus permultas. Iam additis, o lugenda respublica! ipsis Aegypto, ac Syria, quot populos, quae exercituum examina, quot millia nedum hominum, sed Civitatum hae Provinciae effundunt? His omnibus tot, ac tam validis populis, & regionibus, tantula Insula, ac pauxillula Civitas Rhodes premitur in dies, atque oppugnatur. Procul Italia, procul omnibus Christianorum auxiliis seposita, ac deserta, quasi virguncula inter basiliscos, & dracones, nullum pacis, nullum induciarum tempus novit. Qui in ea Insula nascuntur, hi in bello, atque ad bellum nascuntur, in armis omnem aetatem exigunt, nec minus caniciem galea premunt, quam adolescentiam, ac virilitatem, continue ad bellum armati, atque instructi invi-

 gilant;

gilant; Nam Cariae ipsi tam proximi sunt, ut pene voces ex Caria exaudiantur, Halicarnassi vero promontoriis, quasi laterum obiectu, clauduntur, ut undique hostes in fronte, in lateribus, a tergo sint, periculumque in proximo sit, longe, ac de procul sit auxilium. Annus iam octingentesimus est, Pater Beatissime, ex quo Turcae de suis nivibus, & montibus in Asiam cum saevissima procella descenderunt, diripuerunt, in servitutem habuerunt: quo fit, ut Rhodiorum calamitates, periculaque a Turcis proximis, quae maxima, & acerbissima semper fuerunt, fuerint etiam quam diutissima per hoc omne tempus. Maiores nostri cum his bellarunt, bellum, quasi hereditatem posteris suis per manus tradiderunt, quamquam ab hoste numerosissimo, truci, proximo superfuimus, non nostri meriti, sed Dei misericordiae est. Urget siquidem hostis, tumet, irascitur, infrendit, quod in eius oculis, ac tanto circum suo imperio parvam Insulam paullo plus centum m. pass. in ambitu

bitu continentem a paucis militibus tot iam ſaecula videt defenſam, ac propugnatam, atque quamquam ille interdum plures, ac maximos exercitus compararit, maria claſſibus conſtraverit, omnibus tormentorum, ac telorum generibus, apparatuque omni bellico oppugnaverit; ſtat tamen Rhodos inconcuſſa, victrix tot hoſtium, ſervatrix tot animarum, & quum Ieroſolymae Chriſto ceciderint, Rhodii adhuc nomen, ac militiam ſuam tuentur. Itaque non iam ego huius Inſulae priſcas, & priſcis memoratas laudes repetam, quod triquetra in Siciliae formam, tribus olim, mox quatuor urbibus diſtincta, ac munita fuerit, ut pluribus circa ſe Inſulis imperaverit, ut mari diu dominata ſit, Piratas ſuſtulerit, aurum in ea pluerit, ferrum, & aes prima operata fuerit, amica Romanis, parens Philoſophorum, Oratorum, Poetarum, & omnis generis ingeniorum; non hic tabulas Protogenis, non aliorum quamplurium ſtatuas, & picturas; non illum ex aere coloſſum LXX. cubitorum, inter Orbis mi-

racula numeratum, cuius ſane tanta moles, ac magnitudo fuit, ut eum confractum noningenti haud minus Cameli avexerint. Haec, & complura eius Inſulae vetera haud magnifaciam: novam, & Chriſtianam Rhodum expendam, nec tam quod Soli olim ſacra, vel per nubilos dies Solem ſemper viderit, quamquam nigris, ac turbidis tot circa ſe regionibus, & Mahumetano errore foedatis, verum Solem Chriſtum agnoverit, coluerit, & a circumſtantibus venenis illaeſa, vitam, quae Chriſtus eſt, ſervaverit. Nam poſteaquam noſtrorum maiorum peccatis, ſegnitieque natale Chriſti ſolum, ac ſepulcrum Urbani Secundi Pont. Max. cura Bolionum praecipue fratrum vi, ac virtute receptum rurſus perdidimus, illam militiam, & reliquias Ieroſolymitani praeſidii ex Syria eiectas, ac diſperſas Rhodus recepit, receptas fovit, florenteſque, ac pollentes terra, marique ad Chriſti gloriam in dies tuetur; ut ſi non omnino Deum noſtris culpis avertimus, ſperandum aliquando ſit, has parvas reli-

reliquias in Chrifti trophaeum, & Mahometi excidium confurrecturas, quod, te Principe, & optamus fieri, & futurum confidimus; & fi gloriari oportet in Chrifto, multo interea laudabilior haec Rhodiorum profeffio, optabiliufque periculum, quam armis inter fe confici, ferrum in nos ipfos verti, pati excurfiones piraticas, ludibria hoftium, caedes, rapinas, tot Chriftianarum Provinciarum miferrimam fervitutem, a noftris ne pauculam quidem iniuriam inultam finere, de gleba interdum; & poffeffiuncula decertare. Contra Rhodos, ut & Chriftianam decet Infulam, nihil nifi pium cogitat, ferrum contra Chriftianos ei hebes eft, bellum ei omne impium eft, nifi quod contra Turcas, & pro Chrifto fufcipitur; qua quidem pietate, & Dei mifericordia promeruit, ut non timeat leones circa fe rugientes, & fuper afpides ambulet, draconefque conculcet, non intacta folum a morfibus, fed victrix etiam, & triumphatrix. Scilicet Deus pro illa pugnat, quia pure diligit Deum,

Deum, nec timet minas Pharaonis, aut quid faciat ei homo. Hac etiam ſacroſancta Sede non ſolum orante Deum pro ſalute Rhodiorum, ſed auxilia quoque, & claſſem interdum tranſmittente, ceterorumque Chriſtianorum opem advocante, Rhodii facile agnoverunt, ſe ſuam ſalutem, ac victorias omnes Deo, Deique Vicariis Romanis Pontificibus debere referre acceptas. Et quamquam nihil interea malorum fuerit, quod non paſſi ſint, ut ad ultimum fidem Chriſto praeſtarent, ea tamen Sedis Apoſtolicae in eos merita fuerunt, ut cladium eos ſuarum non poeniteat, quin potius ob id iucundiſſima recte, ac pie factorum memoria recreentur. Tu ipſe, Pater Beatiſſime, ut reliquos ante te Pontifices taceam, quid pro Rhodiorum ſalute, utilitate, gloria non egiſti? Primum omnium, vix ad Pontificatum evectus, omnia eis privilegia per omnes ante te Pontifices, Imperatores, Reges, Reſpublicas conceſſa, non confirmaſti ſolum, ſed auxiſti, curam eius Inſulae, ac totius Ieroſolymitanae Mi-

litiae

litiae peculiarem ſuſcepiſti, Equites Rhodios antea in ſuis Sacerdotiis diutius morari ſolitos Rhodum frequentes coegiſti. Iam eum, qui ſumma auctoritate apud te, & Principes Chriſtianos eſſet, quique ex Ordine Ieroſolymitano antea fuiſſet, clariſſimum virum, ac Praeſulem fratrem patruelem tuum, patriae ſuae columen, huius Senatus ſplendorem, Rhodiis petentibus, patronum tribuiſti, ut per eum ad te omnia Rhodiorum referrentur, atque à te impetrarentur. Poſtea vero in illis Aſiae, Syriae, atque Aegypti motibus, Sultanoque hinc, inde Turcarum Tyranno validiſſimis inter ſe exercitibus concurrentibus, ac Sultano devicto, Syriaque, & Aegypto in Turcarum poteſtatem redactis, tu tuae Rhodo timens, omnibus curis poſthabitis, claſſem quantam, & quam validam potuiſti, Rhodum miſiſti, neque te aut occultae noſtrorum diſcordiae, aut ſuſpecta multorum ingenia ab ea cura retraxerunt, quin ageres, quod te decebat, & Chriſtianorum caput membris tuis ſuccurreres. Mox vero

vero idem tu , aliud Rhodiis , haud ſcio an minus, beneficium praeſtitiſti, dum Turcarum ſucceſſibus auditis , tuaeque plebi metuens, Chriſtianos Principes inter ſe odiis diffidentes, & in apertum bellum , ut apparebat, erupturos, tu tua auctoritate, ac monitis ad inducias quinquennales compuliſti, atque ad ſanctiſſimam contra Turcas expeditionem litteris, nunciis, precibus etiam invitaſti ; quae ſane Principum concordia per te conciliata novit Rhodos , atque Oriens , quantum nōn modo noſtris metum dempſerit, ſed hoſtibus etiam intulerit ; non enim illi tam ſuis viribus , quam noſtris diſcordiis confidebant. Sed neque praeteritis beneficiis contentus, maiora adhuc meditaris : Aſſidue enim, quod ſcimus, animo volvis , quo pacto, compoſitis Chriſtianorum rebus, ad bellum pium , ſanctum , dignumque & Apoſtolico nomine , tuas , tuorumque vires traducas , & quod ſub Urbano II. incoeptum , ſub Paſchali II. confectum , ſub Clemente III. repetitum , & a reliquis Pontificibus

tificibus saepe tentatum, nunquam absolutum, tu repetas, conficias, atque absolvas, ut Rhodii, ac Christiani illius Orbis ceteri a caedium, rapinarum, cruciatuum, miserrimaeque servitutis continuo, proximoque metu liberentur. Quare magnitudo beneficiorum nos cogit, ut Sanctitati Tuae gratias agamus, magnitudo periculorum, ut preces obtendamus, potentia, ac saevitia hostium, ut timeamus, tua prudentia, ac pietas, ut speremus. Supplex igitur, atque omni cordis affectu, humilitateque hic legatus nomine sui Principis, ac totius Ordinis Ierosolymitani tum agit gratias Sanctitati Tuae de beneficiis eius maximis, quam potest maximas, tum eam enixe per Christi nomen, ac numen precatur, ut hanc piissimam curam curare non desinat, & quod iamdiu animo concepit, parturiat, expleat, atque ad optatum finem perducat. Sed neque rogandus es, qui ad id pronissimus es, neque monendus es, qui sapientissimus es, neque confovendus, qui es constantissimus.

Solum

Solum itaque Iesum Christum Servatorem nostrum, Praecursoremque eius Iohannem Baptistam Rhodiorum proprium, ac tutelare numen rogabimus, supplicesque, & prostrati obsecrabimus, ut Deus suam plebem miseratus, tuam mentem ceteris Christianis Principibus immittat, ut velint iidem plurimum, qui plurimum possunt, debentque pro hac caussa velle permultum, quo tu, Deo auspice, omnium Christianorum animos, sicut a discordiis ad inducias traxisti, ita ab induciis ad pacem, a pace ad sanctum, piumque bellum traducas, atque hoc tandem videamus, historiaeque testentur, ut quod tam diu concupivimus, Patresque nostri speraverunt, LEONIS X. Pont. Opt. Max. temporibus, atque auspiciis vincat Leo de Tribu Iuda, Rhodii a perpetuo Turcarum metu liberentur, fiatque, quod promisit Dominus, tandem unum Ovile, & unus Pastor.

FRAN-

FRANCISCI ALIGERI
DANTIS III. FILII
DIALOGUS ALTER
DE ANTIQUITATIBUS VALENTINIS
EX COD. MS. MEMBRANACEO SAEC. XVI

NUNC PRIMUM IN LUCEM EDITUS.

IOHANNIS CHRISTOPHORI AMADUTII

AD SPECTATISSIMUM PRAESULEM

PHILIPPUM VALENTIUM

SIGNATURAE IUSTITIAE VOTANTEM

ET CANONICUM BASILICAE VATICANAE

PRAEFATIO.

Dialogum alterum anecdotum de Antiquitatibus Valentinis, quod Franciscus Aliger Benedicto Valentio Gentili tuo iampridem inscripserat, nunc ego ex Codice Ms., qui Trebiae in tuis avitis Aedibus adservatur, in lucem prolaturus non alteri, quam tibi inscribendum, dicandumque intelligo. Cum enim tua sint omnia, quae nunc a nobis tractantur, eadem ad te idcirco plenissimo iure etiam spectare, nemo unus inficietur. Autographum siquidem in Gentis tuae potestate exstat, apographum tui beneficio ipse obtinui, atque Aedium tuarum aulam pleraque nunc ornant marmora, quae hoc Opere illustrantur, quaeque ego ipse ab anno usque CIϽIϽCCLXIX. *a te humanissimo, laudatissimoque exceptus hospitio una cum Cl. Praesule Stephano Borgia tui amicissimo oculis meis saepe, ac libenter perlustravi. His si addas, me tibi omnino devinctum ob quamplurima iam a multis annis in me conlata pro tua humanitate officia, ac studia plane singularia, facile intelliges id sua sponte fluere, ut etiam, me tacente, non alio*

sane , quam in tui sinum haec ipsa nunc advolet scriptiuncula . Non ignoras , VALENTI Praesul Spectatissime , iam ab anno CIƆIƆCCLXVI. *editam fuisse Epistolam meam ad Cl. Virum Iohannem Lamium in ipsius Ephemeridibus Litterariis Florentinis* (a), *at dein in aliis etiam Venetis recusam fuisse* (b), *de Opere sane rarissimo , quod* Antiquitates Valentinae *inscribitur , quod Romae editum iam fuerat anno* MDXXXVII. *per Antonium Bladum Asculanum , quodque Benedicto Valentio Trebiati Clementis VII. primo , ac dein Paulli III. Romanorum Pontificum Tribuno Aerarii , sive potius Advocato Fisci Auctor nuncupaverat . Neque nunc te pigeat rursus commemorari a me nonnulla , quae ibidem attigi , tum & addi quinetiam alia , quae me tunc praeterierunt . Innuit hoc Opus Vir Cl. Marchio Scipio Maffeius non uno in loco* (c), *qui tamen Antiquitates illas non* Valentinas , *sed* Veronenses *appellandas comminiscitur , utpote qui Libri , quem numquam manibus tractaverat , ignarus facile suspicari posse censuerit , Aligerum potius patrias antiquitates , quam Valentinas , ut perperam sibi finxerat , in Hispaniis , ad quas numquam processerat , illustrasse . In huiusmodi errorem quinetiam prolapsus est Vir alter aeque Cl. Comes Ioh. M. Mazzuchellius* (d), *qui confi-*

(a) *Novelle Letterarie di Firenze* 1766. *num.*9. *col.*135., *& seqq.*

(b) *Corriere Letterario di Venezia* 1766. *col.*334.

(c) *Osservazioni Letterarie Vol* VI. *pag.*314., *& Verona illustrata; De' Scrittori Veronesi lib.II. col.*53., *&* 54.

(d) *Scrittori d' Italia, Vol.I. Part.I. pag.*493.

confidenter sane nimis existimat, id ab Amanuense peccatum, ut quaedam antiquae, *quemadmodum prius ab Auctore scriptum fuerit, dein* Valentinae *Antiquitates prodierint. Opus hoc tamen contrectasse apparet Iohan. Baptistam Donium, neque illud quidem Ms., ut censuit Mazzuchellius* (a), *sed typis editum, ut ex Operum impressorum, quibus Doniana Inscriptionum Collectio coaluit, Elencho, quem dedit Cl. Gorius ad calcem eiusdem iam Florentiae excusae anno* CIↃIↃCCXXXI., *manifestissime coniicere licet; quamquam & ipse saepe ad Valentiam, & ad Valentinum perperam provocet. Nonnullas quoque Inscriptiones vel laudato Aligeri Opere contentas, vel ex eo selectas ediderunt, praeter Donium* (b), *Gruterius* (c), *Reinesius* (d), *Fabrettius* (e), *Malvasia* (f), *Bonada* (g), *Cannegieterius* (h), *Dona-*

(a) *Scrittori d' Italia, Vol.I. Par.I. p.*493 *not.*(4).

(b) *Class.* v. *num.* 124. *pag.* 193., *& num* 204. *pag.*211., *Class.*VII. *n.*141. *pag.*301., *Class.*x. *num.*89. *pag.*374., *& Class.*XII. *n.*20. *pag.*396. *Vid. eiusdem Appendicem omissorum p.*555. *n.*6., *qui Veronae designat ex Antiq. Valentinis Francisci Aligeri Inscriptionem sacram* DIVAI. VENEREI, *quae tamen in eius Opere desideratur.*

(c) *Pag.*991. *n.*6., *ex Iacobonio apud Valentes in Trebio oppido.*

(d) *Class.*XVI. *n* 65.

(e) *Cap.*I. *n.*170. *p.*34. *ex Gruterio.*

(f) *Marmora Felsinea, pag* 361.

(g) *Carmina ex Antiquis Lapidibus Vol* I. *Class.*II. *n.*13. *pag.* 193. *Vid. Dissert.*III. *pag.*218., *ubi Aligeri meminit.*

(h) *Epistola ad Dorvilium col.*531. *Tom.I. Supplem. ad Nov.Thes.Inscript. Murator., Sebast.Donati.*

Donatius (a), *ac tandem*, *me suggerente*, *popularis meus longe eruditissimus Paschalis Amatius* (b), *ut nunc praeteream laudatum Maffeium*, *qui in* Arte Critica Lapidaria (c) *unam ex his Inscriptionibus inter spurias*, *aut saltem suspectas amandandam putavit*. *Tandem Vir inter Antiquarios longe notissimus Rodulphinus Venutius Cortonensis in Opere*, *quod de Clitumno amne exaravit* (d), *& cui in adnotationibus nonnullae adsutae sunt Iacobi Comitis*, *Germani fratris tui* τοῦ Μακαρίτου *ad Venutium ipsum epistolae*, *memorat adservatam in aedibus tuis iacentis Fluminis*, *forte Clitumni statuam*, *quam etiam aere caelatam exhibuit* (e), *quamque ab Aligero nostro in* Antiquitatibus Valentinis *descriptam innuit: quemadmodum & superius aliud signum*, *etsi primaevo destitutum capite*, *retulerat* (f), *tamquam in iisdem aedibus tuis prostans*, *quod vel Iovis Clitumni*, *vel homonymi Fluminis vulgo censetur*. *In Bibliotheca vero Divi Marci*, *quae Florentiae a Praedicatoribus Dominicanis obtinetur*, *exstat Ms. Codex* (g) *continens* inscriptiones quas-

(a) *Cit. Supplem. Tom.I. n.2. pag* 153.

(b) *Collectio Pisauren. omnium Poematum To.IV. Antholog. Class.* III. *Epig.* CCVI. *pag* 463., *& Class.*VI. *Epig.*XIX *pag* 475.

(c) *L.*III. *c* IV *col* 374. *Tom.I. laudati Supplementi.*

(d) *Osservazioni sopra il Fiume Clitunno*, *detto in oggi le Vene*, *situato trà Spoleto*, *e Fuligno*, *del suo culto*, *e antichissimo Tempio*, *e dello stato suo presente &c. Roma* MDCCLIII.

(e) *Tab* III. *pag*.37.

(f) *Tab. II. adnot.* 2. *pag*.32.

(g) *Olim Armar. II. num*.142.

quasdam antiquas cnm adnotationibus Francisci Aligeri Dantis Tertii filii, *teste Mazzuchellio supra laudato ; quem sane eumdem censeo , ac illum , quem laudat Cl. Antonius Franciscus Zaccherius* (a) , *tamquam chartaceum in* 4. , *& saeculo* XVI. *exaratum , in quo multa esse dicit partim collecta , partim descripta a Ioh. Bapt. Bracceschio Ordinis Praedicatorum ; tum & Inscriptiones quasdam Spoleti , Mevaniae , Ravennae , & Fulgineae repertas ; ac tandem Inscriptiones quasdam in marmoribus , & urnis sepulcrorum cum adnotationibus Francisci Aligeri Dantis III. filii . Alter Codex Ms. Francisci Aligeri de Veterum Inscriptionibus adservabatur a Cl. Viro Marco Foscarinio Senatore Veneto amplissimo , teste altero erudito Viro Sebastiano Donatio Lucense in Monito ad Maffeii* Artem Criticam Lapidariam (b), *in cuius nempe Libro* III. *de Aligeriano hoc Opere , & de ceteris similibus Maffeius, si operi fuisset imposita manus, pertractasset . Quis fuerit Franciscus Aliger, docebit Cl. Maffeius , ubi de Scriptoribus Veronensibus* (c) ; *siquidem scribit , Franciscum Aligerum Dantis III. filium fuisse , ac duos habuisse fratres se ipso maiores Petrum , & Ludovicum . Veronae in Ecclesia S. Fermi Maioris Franciscus Sacellum exstruxit ad laevam Arae maioris , & fratribus Petro , & Ludovico monumentum posuit , quod Maffeius* (d) *refert , nempe*: Petro Aligero Dantis III. filio ,

O 3

(a) *Iter per Italiam Part.I. cap.II. n.14. p.72.*

(b) *Pag.*XVI. *cit. Tom.I. laudati Supplementi .*

(c) *Cit. Veron. Illustr. lib.II col.53. , & 54.*

(d) *Loc. cit.*

filio, Graece, & Latine docto, & Theodorae eius coniugi incomparabili; *Et aliud*: Ludovico Aligero Iuris utriusque Consulto, omnibus virtutibus ornatissimo, Fratribus amantissimis, & sibi Franciscus Aliger fieri curavit. *Franciscus tamen doctior inter fratres ex Latino in Italicum idioma Vitruvium vertit, & illustravit, teste Nugarola in Epistola ad Barbarum. Gentis Aligerae postremus fuit Franciscus, ut proinde Comites Saregii (quoniam Iunipera Petri Aligeri, quem supra laudavimus, filia Marco Antonio Saregio nupserat) hereditatem, & nomen Aligerorum obtinuerint, atque Aedes quinctiam Saregiorum pluribus in locis stemma Aligerorum praeseferant, quod ala auri in fundo caeruleo exprimitur. Cum vero Franciscus noster amicitia coniunctus esset, dum Romae degeret, Benedicto Valentio Viro egregio, & Veterum Monumentorum Conservatori eximio, Monumenta ipsa, quae pro ornamento Aedium suarum Trebiae comparaverat, commentariis, & dialogis, instituto inter se, & Xanthum Pontium sermone, illustrare studebat. Dialogus primus tamen, quem habes in* Antiquitatum Valentinarum *Libro* (a) *olim iam edito, interlocutores habet Benedictum Valentium, Franciscum Aligerum, & Xanthum Pontium, ut proinde alter hic, qui adhuc anecdotus fuerat, edendus iure videatur. Nunc restat, ut de Benedicto Valentio Gentis tuae antiquissimae, & nobilissimae ornamento aliqua attingamus. Fuit is Clementi VII., & Paullo III. Romanis Pontificibus carus*

(a) *Pag.* 84.

carus quammaxime, qui ab ipsis Advocati Fisci, sive, ut Aligero appellare placet, Tribuni Aerarii munus obtinuerit, ipsisque lauto hospitio Trebiae excipere, ut ex Diariis Caeremonialibus patet, non dubitaverit. Filios habuit longe praestantissimos Montem Valentium Romandiolae nostrae Praesidem (a), *& Praefectum Urbis Romae, quem Gubernatorem vocant, & Romulum Conversani Episcopum, qui unus ex Tridentini Concilii Patribus esse promeruit. Dies me deficeret, Praesul humanissime, si veteres Gentiles tuos, quos & tot, & tantos censes, & quorum magnifica Mausolea Trebiae in Templo Deiparae Lacrimarum sacro Gentis tuae claritatem, & amplitudinem in aevum testatura videntur, commemorare esset animus; cum praesertim tanta Iuris prudentia, tanta amplissimi officii in Romana Aula dignitate, tanta morum, & vitae integritate, tantaque in omnes humanitate, ac liberalitate ipse excellas, ut veterum imagines praeteriens ex tuis dumtaxat virtutibus & laudem, & decus quammaximum petere tute possis. Haec sunt, VALENTI Spectatissime, quae mihi ex agro, & ex itinere recenti ad te etiam Romam ex Narniensi rusticatione reducem, quasi salutationem, gratulationemque aliquam mittere placuit. Festinanter scripta, tum & inconcinna haec ne, quaeso, crimineris; saepe enim usuvenit, ut in summa temporis angustia mea me & exarare, & in publicum*

O 4

(a) *Vide, quae de eo honorificentissima protulit Vir sua aetate clarissimus Hieronymus Rubeus* Histor. Ravennat. *lib.* X., *&* XI.

blicum submittere cogar. Erunt haec tamen testimonium grati in te animi mei, tum & singularis observantiae monumentum, quod quidem, aut quodcumque aliud numquam vel tuis meritis, vel debito meo respondens futurum confidam. Ceterum tu haec bono animo excipias, meque inter tuos, quos tibi devinctiores habeas, recenseas velim. Vale.

Datis Roma ex Aedibus meis Postridie Nonas Novembris anni CIƆIƆCCLXXIII.

MAGNI-

MAGNIFICO ATQUE EXCELLENTI DOMINO SUO
OBSERVANDISSIMO

D. BENEDICTO VALENTI

PONTIFICII AERARII TRIBUNO DIGNISSIMO
FRANCISCUS ALIGER
DANTIS TERTII FILIUS
S. D

CUM in tota rerum antiquarum inveſtigatione multa inveniuntur, quae nequaquam ſatis adhuc comperta ſint, tum perdifficilis, Benedicte ampliſſime, & perobſcura imaginum eſt agnitio, de qua quum priori libello ſatis diſputatum videatur, actum non agam; Tantum dicam nihil eſſe mea ſententia eorum temeritate ferocius, aut quod vecordiae propius accedat, quam quod non ſatis explorate perceptum ſit, primo aſſerere, deinde ſine ulla dubitatione defendere: unde Academicis quondam ſumma dabatur laus inter Philoſophos, qui aſſenſionem a rebus perſpectis, & cognitis etiam

etiam cohiberent, neque vellent quidpiam pro certo affirmare, tantum in omnibus haesitarent. Nulla igitur laus nostra esse potest, imo erubescere omnino debemus, cum marmora ne priscis quidem fortasse cognita, satis audacter certo nomine donamus. Nam tametsi de variis antiquarum figurarum rationibus, locis, & sedibus, ornatuque earumdem multa ab Auctoribus passim dicantur, quibus facile fieri coniectura possit; difficillimum tamen est de aliorum sensu praesertim a nobis tam remoto iudicare: nec is sum, qui putem nihil omnino, quod in iis sit verum, coniici posse, sed audacia peccare nos praedico, qui disiectum, & rude quodammodo marmor, cum naribus, tum ceteris membris comminutum caput velimus, non dico, diiudicare, sed ne suspicari quidem, cuiusnam fuerit. Inde nos verecunde mehercule tibi obtemperantes, cui nihil denegare prorsus datur, eamdem rem non haesitabundi tractabimus, quam superius temporis brevitate oppugnati non

satis

ſatis perfecta reliqueramus, ut cum ſemel tua cauſſa verecundiae fines tranſiverimus, bene, & naviter impudentes, te nunc efflagitante, denuo ſimus. Id autem commode, quod iubes, videmur praeſtare poſſe, cum nuper inſtitutum ſermonem cum eodem Xantho Pontio in ſuo pago perfecerimus, ne ſermo hic ſcilicet cum ſuperioribus diſcrepet. Tu interea, Benedicte mi, dum haec agimus inter nos, Romanis ſpretis delitiis, animum tuum transferas in Vicum Pontium, ut una eſſe poſſimus, & iucundiſſima conſuetudine frui.

SECUNDUS DIALOGUS PONTII HABITUS

Interlocutores iidem, qui ſupra, Franciſcus, & Xanthus.

CUM ſumma me ſatietas cepiſſet Urbis, ſtatuiſſemque ab ea tantiſper faceſcere, dum ii in Columnenſes Pontificii motus conticeſcerent, transferendi me in Vicum Pontium ſumma cupiditas inceſſit; nam & ibi ſumma ſalubritas aeris praedicabatur, & Xanthum

thum meum me conventurum ſperabam, cui tamen non mediocriter ſuccenſebam, quia pollicitus coram ſaepius, & per litteras Romam protinus ſe collaturum, & mecum per hiemem totam futurum, fruſtratus erat exſpectationem meam: eo igitur cum protinus acceſſiſſem, apud te quum divertiſſem, praeter ſpem non adeſſe Xanthum comperi, ſed percunctatus fratrem de eo inveni appropinquare adventum ſuum. Biduo iam ibi fueram, cum eum adeſſe cognovi, quare nolui officio deeſſe, verum ſtatim hominem conveni; ille ubi me inſperato videt, ut eſt omnium humaniſſimus, ſtatim me amplectitur, rogatque: ſatin ſalve? quod ea tempeſtate praeter inſtitutum meum in ſolitudines conceſſeram. Enimvero cum didiciſſet omnia, gaviſuſque plurimum fuiſſet, de eo non vulgariter conquerenti, quod ad conſtitutam diem Romae non affuiſſet, tenuiſſimam valetudinem ſuam cauſſatus eſt. Vix excuſationem ſuam acceperam, cum de te percunctatus pluribus verbis audivit,

quae

quae ſibi maxime voluptati fuerunt, de rebus tuis; nec multo poſt ſubiecit haec verba Xanthus. Heri poſt meridiem, Trebii dum eſſem, erraremque, ut ſoleo, cum me ſtudiorum coepit ſatietas, occurrit mihi mulio D. Benedicti noſtri, qui mutua data, acceptaque ſalute, dixit mihi habere ſe ab urbe Roma ſex capita marmorea mirae pulchritudinis, & vetuſtatis. Rogavi, ut eorum mihi faceret copiam; ille haud gravatus ſtare mulum iubet, diducit gauſape, quo tegebantur clitellae, educit Iani caput ſane examuſſim marmore Pario deductum; in quo novum quodpiam offendi, quod haud temere alias offendi, anteriorem ſcilicet faciem iuvenilem figuram praeſeferentem, poſteriorem vero provectiori aetate hominis. Id quamobrem uſurparint praeter omnium conſuetudinem marmorarii, non facile diſpicio, niſi celeritatem temporis, cui praeeſt Ianus, fortaſſe voluerint iis ambagibus innuere; ſive quod mihi ſit veriſimilius, nos oportere in iuventute plurimum ſapere, ut

dum

dum aetas viget, senectuti viribus defectae viaticum mature praeparemus, ne ludibrio simus, & despectui, nec minus oneri tribulibus, & consanguineis nostris ad senium redacti. Nec tertium gravabor addere, quod meo iudicio haud quaquam ratione caret, fuisse scilicet Ianum iam tunc aetate integrum, cum hospicio Saturnum regno profugum comiter acceperit, qui postea nimia concordia in unum coaluerint. Tu de hac tota quaestione quid dicas, exspecto. *Franciscus*. Ego amplius de ea re deliberandum censeo, quippe maior est multo, quam fronte promittat; sed tu perge, obsecro, & nobis enarra, quae praeterea fuerint capita, nihil enim in praesentia facere gratius potes. *Xanthus*. Ita faciam. Deposito Iano, extulit aliud caput nempe mulieris, quod nescio, utrum Iolae Euryti filiae Oechaliae regis, an Omphalae reginae Lydiae tribuam, certe Lydiae potius fuisse dixerim, quippe nihil Graecum sapit, sed utramque pellem leoninam induisse, clavam gessis-

gessisse, relictis fusis, & pala Herculi, vel pueri norunt. Quo satis contemplato capite, tertium sustulit ex opere albario Marsiae Satyri sigillum geminas tibias una inflans, quarum auctor fuit. *F.* Vide, quid dicas, plerique enim sunt, eidemque Auctores optimi, qui contendant, Pallada primam tibias hasce mortalibus monstrasse, quas cum inflasset in stagno tumidiores buccas contemplata, tale propterea commentum detestata abiecerit eas, quas postea Satyrus inventas asciverit sibi, & se auctorem professus non dubitaverit in certamen modulandi Apollinem provocare, nec detrectasse Phoebum huiusmodi certamen. Musis igitur praesentibus, eisdem iudicibus Deum vicisse, Satyrum suae temeritatis excoriatione poenas dedisse, qui postea in fontem sui nominis conversus fuerit. *X.* Huius rei non eram nescius, sed dicentem praeoccupasti: fuit etiam Romae Marsiae statuae insignis speciei, nempe, ut opinor, in Clivo Capitolino, ubi rei vadimonia sistebant, nec cedit

dit ſpecie eiuſdem Satyri ſignum, & fortaſſe idem eſt, quod nuper vidimus in Aedibus Camilli Capranicae Civis Romani : diceres Marſiam alte ſublatum ligatis manibus, & pedibus deglubentem in ſaxo ſentire. *F.* Et nos vidimus : quamobrem alterum ſaxum expedi nobis. *X.* Mos tibi geratur ; ubi ſatis Marſiam ſumus contemplati, reddidimus ; at ille Olympiadis caput Alexandri Magni matris obtulit, cuius pulchritudinem obſtupuimus, nec fabulas eſſe opinati fuimus, quibus antiquitas, Auctores tradunt, eam cum Iove clam conſueſſe ſolitam, ex quo Alexandrum pepererit ; certe tradunt, filium ad eam familiariter ſcribentem ſe Iovis filium ſubſcripſiſſe, cui refragata reſcripſerit mater, ne ſe amplius in invidiam Iunonis deducat, cum eius pellicem ſe faciat hoc commento. Nec me praeterit, Philippum Macedonem Alexandri patrem ad Olympiada ventitantem, modo ſi ſcribentibus haec credimus, inveniſſe ſerpentem ſaepius ea, ut videbatur, imprudente coniugis lectum obſervan-

ſervantem, propterea non auſum regem propius accedere, deincepſque poſt natum filium minus regina uſum fuiſſe, quae verita pellicatum Amyntam ſubornaverit, ac veluti in regem armaverit, non inſcio, ut ferunt, Ariſtotele Philoſophorum tunc temporis partes ſibi vindicante. Sane haec Olympias ex Cacidarum nobiliſſima gente orta fratrem habuit Pyrrhum Epirotarum regem, ſummum Imperatorem, qui cum Romanis diutius bellum geſſit, poſtremo dum Argos Graeciae urbem oppugnat, ſaxo caput ictus occubuit. Obiit autem filio ſuperſtes, iam natu grandior, quae omnia quamvis te optime memoria tenere compertum haberem, volui tamen dixiſſe, tentans, num excidiſſent mihi. Proinde tu, ſi quid imprudens praetermiſi, ſuggeras. *F.* Garris modo, nihil enim, quod ſciam, niſi fortaſſe defuerit, ſuſpicionem fuiſſe, Amyntam iſtum propter corporis pulchritudinem Olympiadi prius conciliatum fuiſſe, quam tantum facinus aggrederetur. *X.* Sit ſane, ſed per-

gam. Ubi mulio caput Olympiadis composuit, extulit Agrippinam eius, quae Germanici uxor C. Caesarem Caligulam faecem totius humani generis dictum genuit, soror alterius Agrippinae, quae C. Domitium Neronem monstrum hominis peperit; filia autem fuit Marci Agrippae ter Consulis ex Iulia Augusti filia, sed maritum Germanicum Caesarem unice dilexit, quem numquam sine se, post mortem etiam passa est esse ad omnes expeditiones, quas marito capessere necesse erat, cum eo profecta, mulier omni laude digna, castitate in primis, quam Livia Drusilla semper suspectam habuit, utpote privigna nata. Sed vereor, ne tibi tam molestior sim, & putidiusculus videar, qui harum rerum veterano talia reponam. *F.* Nihil minus, perge qua coepisti. *X.* Dimissa Agrippina, Praeficam sustulit, cuius omen aversatus statim recondi iussi; postea caput pulcherrimum nobis mulieris apposuit, quod ex ornatus genere vetusto Corneliae matris Tib., & C. Gracchorum,

T. Sem-

T. Sempronii Gracchi uxoris fuisse, in suspicionem venimus, quae quidem Cornelia adeo, ut optime nosti, a marito dilecta fuit, ut eius vitam suae praetulerit; quonam pacto id comprobatum fuerit, dicerem, ni te scire arbitrarer. *F.* Novi, nempe de serpentibus illis masculo, & femina dicis. *X.* Rem tenes: ceterum Plinius lib. VII Nat. Hist. hanc ortam concreto genitali testatur, praesagium naturae Reipublicae opitulantis, nam Tribuni Plebis ex ea nati pene Rempublicam everterunt. Curata igitur a Medicis, a P. Scipione Africano patre, Graccho, cum quo prius gravissimas inimicitias exercuerat, nuptum datur, ex quo cum plures filios suscepisset, marito, ac veluti parente orbata, vidua, quoad vixit, permansit erudiens filios; sapientissima quippe semper ab omnibus habita fuit, eleganti specie, & mira morum suavitate; periit autem natu iam grandis paullo ante mortem Tib. Gracchi filii. *F.* Quibus omnibus satis perspectis, illi plurimas gratias egi, qui me tanti spectacu-

li participem fecerat. *X.* Sed tenui te fortasse diutius iis nugis, quam par erat. *F.* Immo, ut scias, quomodo res se se habeat, prius noster ostenderat herus mihi, dum Romae eram, sed dissimulavi, ut te pluribus dicentem tenerem, quod quoniam praestitisti exacte, tibi plurimum debemus; sed nunc spaciatum eam, si libet, & alias res agamus. *X.* Fiat, quamvis coenandi iam tempus immineat. *F.* Sane quidem, propterea ne longius abeamus: sed ne sit huiusmodi deambulatio oneri potius, quam voluptati, indicabo tibi malitiam meam. Quae capita non minus memoriter, quam belle recensuisti mihi, Romae per otium videram, sed propterea eam rem tibi celavi, ut esset prolixior oratio tua. Dispeream quippe, ni te cum disserentem audio, omnes mihi Curios, Hortensios, Caesares, aut si quid emunctius est, Varrones, & Tullios audire videar: nec me hercule immerito, nihil enim tuae meo iudicio addi potest, aut demi orationi, ita verbis perfecta, numeris abso-

abſoluta ad aures meas devolvitur ; ſed vereor pluribus te laudare , ne tibi aſſentandi gratia videar id agere , quod magis a me alienum volo, quam quod maxime. De iis igitur hactenus ; nunc ut reponam , quod attuliſti mihi , niſi memoria defecerit , addam, quae denuo capita noſter herus ex amicorum munificentia nactus fuerit, in quibus, ſi quid defecerit, ſuccenturiatus ut ſis, rogo; nam video noctuas in praeſentia me Athenas. X. En, tu ne hic eras , mi Franciſce ? Ergo inter bonos ſic agitur ? Sic a te capimur ? Ut quae maxime contemplatus fueris , neges te vidiſſe , qui me garrientem diutius audias ? Sine modo , ego enim , qua poena plectendus ſit ob admiſſum tale, poſtea videro ; nam quod orationem meam ſatis ieiune prolatam tantopere laudas , amice tu quidem facis , ſed huiuſmodi non agnoſco eſſe eam , nec probo ; quo fit , ut ni te , tuumque amorem in me alias perſpectum haberem , mihi verba dari per te crederem ; ſed quaenam ſint haec tandem ma-

iorum fragmenta, vicissim pluribus explica: alio enim pacto multum deprecari non potes. *F.* Ne sim in culpa apud te diutius, expediam, quod quaeris, quamlibet multis. Primum omnium Cariatidis columellae fragmentum ex non sincero porphyrite vidimus oculis captum, simis naribus, capite depresso, ut facile in eo servitutem agnoscas: huiusmodi autem columnarum unde processerit origo, nemo, quod sciam, priscorum apud Latinos auctor praeter unum Vitruvium declarat, quem quoniam prae manibus habere te semper scio, in hoc argumento haud latius evagabitur oratio mea. *X* Immo perge, quaeso, & hanc mihi Cariatidum fabulam pluribus explica, nec enim C. Vitruvium manibus, ut tu reris, usque adeo contrivi, ut memoria, quae in eo sunt, omnia examussim teneam. *F.* Nihil mihi facilius, modo si labor is meus tibi non iniucundus fuerit, nec verecundabor aliqua de meo addere, quo sit magis auribus tuis accepta nugatoria nunc oratio mea. *X.* Perge modo,

modo, ac mitte has ineptias. *F.* Caria igitur Peloponnesi quondam civitas non dubitavit, ingruentibus in Graeciam Xerse Duce, & Rege, Persis adhaerescere; sed cum primum Leonida Spartanorum Rege, postea Themistocle Duce, pugna navali Medorum res adeo concisae, & attritae forent, ut Rex ille, qui potuit Abydo ponte Sesto coniungere, Neptunoque compedes minitaretur, scapha vix hostes aufugere, Graeci bellum Cariatibus intulerunt, quorum civitate post secundum praelium vi in potestatem redacta, virorum internecione, tectorum incendio, totius Urbis eversione suas iniurias ulti sunt; nec hoc satis, matronas, & puellas inimicorum in servitutem abegerunt, & ludibrio habentes matronales habitus deponere has inter serviendum non sunt passi, quae postea quum fato functae fuissent, ut memoria nihilominus Cariatium perfidiae, Graecorum victoriae perduraret, servili facie, caecutientibus oculis ex marmore vultus earum duxerunt, & co-

lumnarum instar in aedificiis publicis eas collocarunt. Habes Cariatium perfidiam non minori coniunctam poenae: nunc accipe pauca de Fortunae Fortis signo, seu capite potius: ea est facies autem, ut hominem referat, an potius feminam, non facile intuentibus iudicare sit in promptu, cuius superficies amiculi nova specie caelati haud dissimili tegitur, incompta coma in dextrum humerum reiecta, hirta, incomptaque iacet. Sed Stoici, qui fato omnia regi contendunt, nullam dant fortunam, cum quibus summa est Epicureorum digladiatio, omnia fortuito fieri asserentium. Postremo nosti adagium illud: sapientem sibi fortunam parare; sed nunc cum populo crassa, ut aiunt, Minerva agamus. Antii, quod nunc Neptuni Castellum scimus esse, nec minus Praeneste Fortunae numen praesens habebat, unde & Praenestinae sortes; & nos ibidem reliquias templi magnifice aedificati, eidem dedicati, tum simulacra duo Fortunae, trunca ramenta quaedam

ex

ex auro adhuc ſervantia, quo illita fuerant, non ſine maximo ſtupore conſideravimus. Ceterum Romae quoque religioſiſſime colebatur non ſolum apud Portam Collinam, ubi trina erant templa eiuſdem, lacuſque is ad tres Fortunas appellabatur, ſed Fortis quoque Fortunae aedes erant trans Tiberim; cuius diem feſtum celebrabant, qui ſine aliqua arte, aut induſtria de die in diem vivebant; Eamdem de amne Meſim (Graeci ut aiunt) Perſae dicebant. Sed ut ad alias tranſeamus, vidimus etiam Terentiam M. T. Ciceronis uxorem naevo circa frontem inſignem: dicerem profecto eam ad centeſimum ſupra vigeſimum annum aetatis ſuae perveniſſe, ni te ex Plinio noſtro didiciſſe ſcirem; adderem etiam poſt Aciem Pharſalicam male ſecum Cicerone profugo tamdiu geſſiſſe, niſi cognoſcerem liquido ligna me in ſilvam ferre. Quod vero habuerit Fabiam virginem Veſtalem, cum qua L. Sergius Catilina clanculum rem habuerit, ſororem, eamque accuſatam inceſtus, patro-

patrono Cicerone, absolutam dicit C. Sallustius, M. etiam Cicero ad Atticum scribens innuit. Nam ridiculum mihi videtur tibi redigere in memoriam non solum, quod Tulliolam, & M. Ciceronem Tullio genuerit, verum etiam quod repudiata a Cicerone Salustio nupserit, post quem M. Messalae nihilominus matrimonio, quamvis decrepita, se coniunxerit. Aderat etiam Hercules, quem ex Iove, & Alcmena delusa ortum ferunt, cuius XII. feruntur expeditiones memorandae. Sed Cicero, Diodorus etiam Siculus plures fuisse Hercules asserunt, quorum egregia facinora in unum Boeotium Graeci gloriae ieiuni contulerint. Nunc solus relinquitur Britannicus, quem ex Statilia Messalina, & C. Claudio Caesare ortum ferunt, optimae indolis iuvenem, quem prima iuventa veneno sublatum ferunt, ut tamen generosi prius nomen optimis moribus usurpaverit. Unde Iuvenalis:

Ostenditque tuum, generose Britannice, ventrem.

Sed

Sed nos, quod piaculo proximum fuisset, pene taciti statuam praetermisimus, quam specie, & sua novitate ceteris pulchrioribus praetulimus, ea est Domitiani Flavii pacificatoria, sedens in hemicyclo, dextra manu protensa ab aure, toga praetexta a dextro latere in sinistrum genu reiecta, ceterum sinistrum est latus totum eadem toga ab humero ad imos pedes velatum, ut omne tamen pectus, & dextrum brachium cum scapula sit omnino ab omnibus vestibus liberum. Quaeris fortasse, ut nunc tibi pluribus eam laudem, sed non est mehercule huius otii; nam dies citius me defecerit, quam vel minimam eius pulchritudinis, & venustatis partem explicaverim. Quamobrem breviter in praesentia tecum agam, & in pauca colligam, quae dici possunt: marmor est Parium, Mentor artifex, quem marmorariis suae aetatis nullis prorsus cessisse, satis constans scriptorum fama est; species, cui in eo genere nihil addi posse videatur; unde non immerito nunc herus noster, ut

eam

eam in integrum restituat (ut est ad id diligentissimus) aliquam impensam facit ; quippe desunt pedes , totumque dextrum brachium cum naso . Illud est autem , quod summopere mirati sumus ; artifex ille , ne videretur cum suo magno malo calvitiem Domitiani statuae , ut erat , calvum fingendo exprobrasse , nollet tamen a veritate discedere , capillum finxit ad cutem adeo , ut vix tactu deprehendi possit oculis conspicuis . Unde statuarius quidam , qui primas in arte sua sibi vendicat , nobis risus fecit , cum voluit asserere capillamentum huiusmodi sibi non placere , nec esse antiquum , sed de eo hactenus . In sinistrae manus digito minimo est annulus ille sibi carissimus , quo libellos obsignare consueverat , & , omnia ne attingere coner , sceptrum eadem inclinatum retinet manu , vetustatis , seu barbarorum incuria truncatum . *X* Mira narras , mi Francisce: statuam quam mihi ante oculos pene constituisti ! sed quod sit Mentoris manu facta , vetat ratio temporis , quippe is ante calvum tuum

tuum Auguſtum per multa ſaecula floruit. *F* Ita eſt, ut dicis, mi Xanthe, ſed cum dixi Myronis (ah volui Mentorem dicere, nam ille faber aerarius, cuius bucula praedicatur) eſſe, iuxta eius artem volui dicere conformatum ſignum, ferme igitur novo modo loquentem. Quid quod magnitudinem ſtatuae pene oblitus ſum dicere? *X.* Illud, ſive utrumque potius parum retulit, ſed dic magnitudinem, quando inſtituiſti. *F.* Ea eſt, ut ſtans ad ſextum pedem poſſit pervenire. *X.* Tu vero quid affers de noſtro Domitiano? Nam ego (ut tute ſcis) Graecis totum otium terens auctoribus, eiſdemque ſacris omnia, quae de eo tradantur, prorſus ſum oblitus. *F.* Videbis, poſteaquam pauca praefatus fuero: ſtatua haec igitur ex Villa Flaviorum effoſſa ab octavo ſub terram pede a quodam Sellulario Romano Germani Ambroſii opera eius, qui hero noſtro plurimum debet, duodecim nummis aureis in poteſtatem Benedicti noſtri pervenit eo nomine, atque fama, ut paucis diebus poſt Flamen quidam no-

noſter ſex millia nūmmûm pro ea ſe daturum pollicitus fuerit; ſed noſti Benedictum; profecto ſi, ut arbitror centies HS. protuliſſet, numquam potuiſſet impetrare, nec iniuria. Sed vereor, ne ſi pluribus laudavero, videar mentiri; quamobrem hanc totam extimationem, ad te cum allata fuerit, libens reiiciam. Sed heus tu, quid attinet plura de Domitiano nunc garrire, cum ſuperius de eo ſatis multa videamur dixiſse?
X. Tu vero caput tantum ornaſti verbis, nunc cum additum fuerit pene totum corpus, nonne erit facinus admiſsum flagitioſum, ſi reticueris? Quamobrem cenſeo, ut pro portione de eo mecum agas, ideſt, ut quanto totum corpus eſt capite maius, tanto magis quod pridem in capite fecerat, nunc exuberet oratio tua. *F*. Vah iniqua poſtulas.
X. Quid ita? *F*. Quia trivialia a me repeti poſtulas, & Sol in veſperum iam eſt inclinatior; ſed ne perpetua ſit haec oratio uſque in noctem, ſimul ut tibi morem geram, uti deeſse non poſsum, operam dabo. Flavius igi-

igitur Domitianus inopia rapax, metu saevus, in fratrem, & patrem impius Romae ad Malum Punicum IX. Cal. Novembris patre Cos. designato, & Domicilla liberta natus est in ea domo, quam postea gentis Flaviae Genio consecravit: infamis adolescens fuit, & contaminatis moribus, Vitelliano bello relatus in Capitolium, post eius expugnationem, & incendium, Sacerdotis Isidis habitu velatus vix mortem evasit. Superfluas omnes expeditiones iuvenis affectavit; Princeps declaratus quotidie per horam secretum petebat, ubi nihil aliud ageret, quam stilo muscas caperet, aut conficeret. Uxorem Domitiam duxit, quam repudiatam propter amorem Paridis Histrionis paullo post dissidii impatiens, quasi cogeret Senatus, reduxit, ex qua suscepit filium non diu duraturum. In spectaculis magnificus fuit, ut virorum non solum pugnas, sed & feminarum in Amphitheatro instituerit. De Dacis, Cattis, & Sarmatis ter triumphavit. L. Antonium molientem bella Civilia mira felicitate oppressit;

pressit ; castrari mares vetuit , spadonum pretia apud mangones moderatus est ; ius diligenter, & industrie dixit, nummarios Iudices notavit ; scripta famosa abolevit cum summa auctorum ignominia ; probrosis feminis usum lecticae, adeundaeque hereditatis ius ademit ; Virgines Vestales incesti damnatas more maiorum coercuit . Principatus initio ab omni caede abhorruit, ut edicere , ne deinceps boves immolarent, destinaverit ; nec aliud suos admonebat, quam ne quid impie, aut sordide facerent. Hereditates ab iis , quibus erant liberi superstites , non accepit ; Fiscales calumnias magna calumniantium poena repressit , una vox eius : Princeps, qui delatores non castigat, irritat. Sed brevi post cruentior omni belua fuit , ut omnes cuiuscumque gradus ulla minima suspicione cunctatos vel minimo verbo mori coegerit. Philosophos Italia expulit , aliquos immisso per obscoena igne interfecit , plures cruci affixit minima , aut nulla caussa ; nam quemque animadvertebat,

bat, quin hac praefatione verborum non uteretur in Senatu: Permittite, P. C., a pietate vestra impetrari, ut damnatis liberum mortis arbitrium indulgeatis, nam & parcetis oculis vestris, & intelligent me omnes Senatui interfuisse. Exhaustus tandem edendis spectaculis, & operibus publicis, quocumque delicto damnatorum bona Fisco addixit, omnes hereditates subvectis falsis testamentis sibi vindicavit, vel minimo viventis dicto, & quidem falso prolato morientis bona usurpavit. Iudaeos maxime expilavit, & urbe demum, sublatis omnibus eorum bonis, sub gravi edicto expulit. Superbissimus, idemque arrogantissimus semper fuit, ut dictando epistolas semper sic inciperet: Dominus, ac Deus noster sic fieri iubet. Statuas sibi in Capitolio non nisi aureas, & argenteas, & ponderis certi poni permisit; Septembrem mensem, & Octobrem Germanicum, Domitianum iussit appellari, quod altero sumpsisset imperium, altero natus fuisset. Inde terribilis, & odiosus cunctis: tan-

dem intimorum, & uxoris conſpiratione, poſteaquam Iuliam neptem ex obitu patrui Domitiani periiſſe compertum habuit, oppreſſus eſt eodem die, hora, genere mortis, quae ſemper, ut perniciem certam ſibi afferentia, ſuſpecta habuit. Adoleſcentulo Chaldaei cuncta praedixerant; pater quoque a fungis tamquam lethalibus adoleſcentem pertinaciſſime abſtinentem iis verbis increpuerat: Quid tu fungos tantopere tamquam noxios, & lethum tamquam afferentes averſaris? Ne fati ignarus es tu? ferrum enim tibi, ferrum, inquam, non fungi, lethum afferet. Appropinquante autem hora mortis ſolicitior in dies inter alias fungite lapide parietes, porticus, in qua deambulare plerumque conſueverat, veſtivit, & niſi ſecreto tenens catenas manibus ſuis cuſtodias numquam audierit, Epaphroditumque a libellis, quod Neronem in adipiſcenda morte adiuverit, capitali poena multavit, patrueles ſuos interemit nulla pene ſuſpicione, quae omnia ſibi mortem maturarunt; ſed eo anno, quo

extin-

extinctus est, continuis octo mensibus tot fulgura facta sunt, ut ipse exclamarit: Iuppiter iam feriat, quem volet. Tactum de caelo Capitolium, Flaviae gentis templum, Domus Palatina, cubiculum ipsius, e basi statuae suae titulus erasus a procella; Arbor, quae privato adhuc Vespasiano eversa surrexerat, rursus repente corruit; Praenestinae sortes fatum imminens praedixerunt; Minerva etiam in somniis illi negavit solitum praesidium eo, quod esset a Iove exarmata; Ascletarionis autem responsum maxime Domitianum afflixit, qui nullis ambagibus fatum imminere sibi praedixit: cumque immineret hora peragendi facinoris, quamquam semper expaverat, interroganti, quota hora? sexta de industria pro quinta nuntiata est; ille vero quasi periculo functus non amplius animum fatis adiecit, quae fuisse eiusmodi, compertum habemus. Dum esset in cubiculo, Stephanus Domicillae Procurator interceptae pecuniae reus, professus insidiarum inditium, confestim admittitur, ad-

 missus

miſſus tradit coniurationis libellum, legenti ferro identidem haurit inguina; repugnantem adorti Clodianus Cornicularius, & Maximus Parthenii Libertus, Saturius Decurio Cubiculariorum, & gladiator vulneribus septem trucidarunt XIIII. Kal. Octobris anno aetatis XLV., imperii XV. Cadaver tamquam ex infima plebe per veſpilliones elatum Phyllio nutrix in ſuburbano ſuo, unde hanc habuimus, via Latina tumulavit, poſtea reliquias clam templo Flaviae gentis intulit, & cineribus Iuliae neptis, quam vivens in delitiis habuerat, immiſcuit. Ceterum ſtatura fuit procera, vultu modeſto, rubore ſuffuſo, grandibus, & hebetioribus oculis, maiore tamen naſo, praeterea decens in iuventa, pleno ore, digitis pedum reſtrictioribus, cetero corpore pulcherrimo; vergente in ſenium aetate, calvitio laboravit, graciliora habuit crura, ventrem obeſum, laboris impatiens, armorum nullo, ſagittandi ſummo ſtudio tenebatur, ut protenſam manum pro ſcopulo per intervalla digitorum

citra

citra noxam pluribus ſagittis tranſmiſerit. Liberalia ſtudia initio principatus attigit, paullo poſt abiecit, quamvis Bibliothecas incendio conſumptas maximo ſtudio reparavit. Maximi fuit cibi, alea tenebatur, portentoſae libidinis in feminas dumtaxat, quam lectulariam colluctationem graece ſolebat dicere. Eius interitum miles aegerrime tulit, ut non prius deſtiterit, quam mortis auctores ferme omnes fuerint interfecti. Voluit etiam monſtrum hominis Diis adſcribere, perfeciſſetque, ni Senatus coeptis obſtitiſſet, qui contra adeo morte laetatus eſt Domitiani, ut ſtatuas eius deiecerit, titulos abraſerit, maledictis omnibus inceſſerit mortuum, parumque abfuerit, quin unco cadaver in Tiberim per carnifices trahi iuſſerit, acta eius omnia reſciderit, & leges antiquarit. Nec mehercule immerito, fuit enim ſemper omnium bipedum nequiſſimus, quamvis in iuventute vitia ſapientiſſime diſſimularit; Nam quid de eo dicas, qui Iunium Cerealem in Germania Imperatorem ſuccintum

pluribus legionibus per litteras, & occultos internuncios incitare conatus fuerit in patrem, fratremque rerum dominos? Titum postea fratrem non semel, atque iterum insidiis appetiverit, animam agentem ab omnibus destitui eumdem iusserit, mortuos variis iocosis dictis, acerbissimis tamen in commessationibus propalam perstrinxerit, omnia iura humana, divinaque nihil fecerit, omnes omnium fortunas, & uxores, aut filias concupierit, & per facinus tandem adeptus fuerit? Paridis Histrionis cum uxore adulterium aequo animo tulerit, feminae mancipium se professus, ne se nequissima femina privaret, quam ardentissime dilexit. Haec sunt, quae de vita nequissima impuri hominis stricte colligenda duximus.

ALDI

ALDI MANUTII

PAULLI FILII ALDI NEPOTIS

TRACTATUS

DE STATUIS DEQUE EARUM ANTIQUITATE ET USU

Ex Schedis Mss. nunc primum in lucem editus.

IOHANNIS CHRISTOPHORI AMADUTII

AD SPECTATISSIMUM PRAESULEM

IOHANNEM M. RIMINALDIUM

PRO PATRIA FERRARIENSI CIVITATE

IN ROTA ROMANA

STLITIBUS IUDICANDIS XII. VIRUM

PRAEFATIO.

L*itterarias res iis potissimum inscribi decet*, Riminaldi *Praesul praestantissime, qui vel eas pro dignitate aestimare noverint, vel quibus eaedem quoquo modo convenientes Editoris animum & obstrictum, & gratum, & observantem testaturae ex officio videantur. Hac igitur* de *caussa id mihi nunc pro tua in me humanitate, ac benevolentia integrum esse censui, nec te dedignaturum quinetiam putavi, hanc Aldi Manutii Iunioris Tractatiunculam* de Statuis, deque earum antiquitate, & usu *nomini tuo inscriptam in eruditorum lucem nunc primum emittere. Res siquidem est, uti vides, quae antiqua monumenta, Statuas nimirum, illustret, quibus omnibus colligendis, comparandisque operam tanto laudabiliorem, ac magnificentiorem ipse navas, quanto maiori eruditionis, & litteraturae commodo, ac emolumento ratio, qua id peragis, conducit. Tu enim parum laborans de domestico luxu, cui plerique, multum ceteroquin commendandi,* aesti-

aestimandique, litterariae cuiuscumque supellectilis acervos inservire quodammodo & satagunt, & gloriantur, vetera omnia monumenta vel quae Romae parasti, vel quae in Patria prostabant dispersa, in unum colligenda curasti, ac laudando in aevum consilio id tuis impensis perfectum tandem est, ut Ferrariensis Academiae, quae tuis pene immensis, atque etiam incredibilibus diligentiis, ac sollicitudinibus suffragantibus a CLEMENTE XIV. P. O. M. *pro suo in litteras amore, ac studio ad novum decus, & amplitudinem erecta est, vestibulum, & porticus qua Inscriptionibus, qua Anaglyphis, qua Signis, ceterisque huiusmodi antiquitatis cimeliis ornatae tum civium, tum advenarum oculos eruditione, & oblectamento illectos in se converterent. Cur & non memorem internum Museum, quod & a Vincentio Bellinio populari tuo sane diligenti, ac erudito iam conditum, & Academiae adscitum tu aeneis Signis potissimum, aliisque locupletandum curasti? Cur taceam Libros quamornatissimos, & sumptuosos, tum ad haec studia, tum ad cetera omnia scientiarum, & artium instituta, quae in Academia traduntur, pertinentes, quibus Bibliothecam ipsam quotidie ditandam eniteris? Verumtamen his omnibus etiam accedit, quod haud praeterire nunc decet, te novum insuper decus Templo Urbis tuae primario, maternoque addidisse, inlatis in ipsum SS. XII. Apostolorum Protomis ab Alphonso Lombardio egregio sane Sculptore affabre elaboratis; quod & tuam in Patriam pietatem omni commendatione dignissimam, & tuum in bo-*

nas

nas artes studium vere mirificum , & singulare, ut & cetera alia , quae iam raptim innui , abunde testantur . Quare recte me fecisse videor, qui celeberrimi Scriptoris Opusculum de Statuis erudite edisserens tibi nuncupaverim . Ast & gratus animus, & officium quinetiam ad id me urgebant . Versabantur enim mihi ante oculos singularis comitas tua , ac humanitas , tum etiam insignis tuorum in me meritorum cumulus , quibus me saepe devinxisti , quaeque me saepe monebant , aliquod a me etiam in te promendum vicissitudinis officiorum testimonium . Sed quae exhibeat homo tenuioris litteraturae , nisi quae sunt ex penu suo ? Habe igitur , RIMINALDI *Praesul spectatissime , hoc litterarium munusculum , atque ex Manutiano nomine , quod praefert , aliquid aestimare ipsum ne te nunc pigeat . Nosti , qui sit Aldus Iunior , tum & nonnulla superiori Anecdotorum Volumine a nobis dicta fuerunt , quae quidem nobis eadem repetendi otium nunc faciant . Illud tamen monebo , in Libro altero Aldi Iunioris , qui est* de Quaesitis per Epistolam (a) , *unam legi ad Ioh. Michelium Equitem* de Signo , & Statua , *in qua nimirum differentia , quae inter haec fere synonyma interest , breviter statuitur . Accepi non ita pridem , in Bibliotheca Fratrum Minoritarum Conventualium Bononiae haberi Ms. Orationem Aldi nostri* de Laudibus Sixti V. , *quae & a Tempestio in Vita eiusdem Pontificis memoretur . Certe cura omnis adhibebitur , qua aliquod ex subsequentibus hisce no-*

(a) *Venetiis 1576. lib.II. num.V. pag.67.*

noſtris Voluminibus ipſam litterato Orbi communicet. . Id unum reſtat modo , RIMINALDI *praeſtantiſſime* , *ut Amadutium tuum* , *qui te colit* , *& obſervat quammaxime* , *gratia tua fovere pergas* . *Vale* .

Datis ex Aedibus meis a. d. III. *Idus Novembris anni* CIↃIↃCCLXXIII.

ALDI

ALDI MANUTII IUNIORIS
TRACTATUS
DE STATUIS.

STATUARUM usus haud est dubitandum, ut in omni terra habitabili cognitus fuit, ita & antiquissimum fuisse, & aequalem temporibus Deorum falsorum Gentilium, & antiquiorem forsan, quam iis, quorum nomina in Graecis, & Latinis litteris celebrantur. Namque Osiris, & Isis in Aegypto, ubi per multa saecula tamquam Dei venerati sunt, Statuas fecere Iovi, & Iunoni, & templa, quorum inventores esse volunt Aethiopes, & ab ipsis Aegyptios didicisse usum Statuarum, & litterarum, & quomodo coli debeant Dii. Alii originem Statuarum tribuerunt servo ex progenie Iapheti. Hic voluit eos, qui in vita fuerint praestantes viri, post mortem consequi divinos honores cum Statuis, vel imaginibus,

tam-

tamquam humano generi optime consuluerint, & venerari, tamquam viverent adhuc, singulisque annis eorum memorias magna adhibita solemnitate celebrari, credereque homines hos esse Deos benefactores. Inde nata est Idololatria, id est adoratio Statuarum, quae duravit usque ad Tharan patrem Abrahami, qui fabricatus est Statuas, & docuit earum adorationem populos. Verum iustus filius videns honorem, qui vivo Deo dari debebat, verti ad cultum mutarum, & materialium Statuarum, ruptis paternis operibus, in Palaestinam transit, ubi credens divinae voci principium dedit populo a Deo electo. Statuarum notio non prius fuit in Graecia, quam ab Orpheo ab Aegypto reverso allata fuerit; quamvis ex quorumdam sententia ante eum Cadmus auctor Civitatis Thebanae ex eadem regione in Italiam profectus primus dicatur in templis dicasse Statuas. Opinantur áliqui, Telchinos Rhodi primos Statuas formasse, alii populos Etruriae voluerunt esse primos auctores.

res.

res. Et certe quanto ſerius alicubi hic cultus acceptus fuit, eo maiore in obſervatione, & reverentia fuit, & ideo Aethiopes minus deditì Idololatriae fuere, quam Aegyptii, hi a Graecis victi fuere, apud quos mira leguntur de hac ſuperſtitione, veluti in Delo, ubi fuit Statua Apollinis eo habitu, ut dextera manu ſuſtineret inflexum arcum, altera tres Gratias, quarum quaelibet habebat muſicum inſtrumentum, cuius fabricatores fuere eodem tempore, quo famoſus Hercules. Haecque nulla fuit, ſi ſpectemus eas, quae temporibus proximis ſubſecutae ſunt. Materies prima Statuarum in Graecia fuit ex ligno, & ideo Apollinis Statua in Delo ab Eryſichthone dicata fuit lignea. Pariter illa Palladis, quae per multos annos fuit apud Athenienſes, itemque illa Iunonis in Inſula Samo, ut ſcribit Callimachus. Apud Romanos potentes, quamvis ſpatio centum, & ſeptuaginta annorum non eſſent Statuae Deorum ex quorumdam opinione, primae ex terra fabricatae fuerunt,

runt, vel ex ligno. Inde tam apud Graecos, quam apud Romanos, crescente cum superstitione cultu, factae fuerunt ex marmore, ebore, & aliis metallis, ita ut, sicuti ipsi fuere postremi in hoc cultu, ita omnibus aliis nationibus fuerint superiores. M. Varro scribit, antiquos formasse simulacra Deorum, & insignia, & ornamenta illorum, qui videntes eos oculo animae, qui intellexissent mysteria doctrinae, possent animo aspicere animam mundi, & suas partes, id est veros Deos, quorum simulacra, qui humana specie figurabant, hoc videntur elicere, animum mortalium, qui est in corpore humano, immortalem reddi, ut si fuissent posita vasa, ut significarent Deos; & in templo Bacchi collocata lagena, ut denotarent vinum, & ita ob Statuam, quae haberet formam humanam, intelligeretur anima rationis compos. Variis modis a veteribus fabricatae fuerunt Statuae, & ex affectibus, quos ex iis derivare homines videbant, cum in iis operarentur etiam daemones, homines,

nes, vel sapientes temporum illorum, & in rerum usu admodum versati, non modo vulgus, ad errores adducti fuere. Quem non timore replesset Statua Hieronis in Delphis posita, quae per se cecidit eo ipso die, quo ipse Syracusis obiit? Pariterque Statua Hieronis Spartani, cuius oculi cecidere prius, quam ille in pugna Leuctrica occumberet? Et stellae a Lysandro dicatae ob victoriam in pugna navali partam apud flumina Aegadum cum evanuerunt, cui non horribilem admirationem attulissent, veluti, quando a Statua marmorea eiusdem germinavit in capite herba spissa, ita ut ea vultus totus obtegeretur? Statua Dianae Pelleneae, si fuisset loco mota, ita spectatorum oculos praestringebat, ut nemo eam attente spectare potuerit, nec solum erat terrori hominibus, sed etiam in his omnibus regionibus, per quas circumferebatur, adducebat arboribus sterilitatem. Narrat M. Cicero, cum Verres spoliasset insulam Deli multis Statuis, & vellet ex insula solvere, illico natam ter-

ribilem ventorum pugnam, quae non solum raptorem non sivit pervenire cum praeda ad optata patriae littora, sed etiam ex fluctibus magno impetu navis prostrata fuerit, salvis Deorum imaginibus. Statua Fortunae Muliebris posita in via Latina a Roma milliaribus quatuor bis locuta est. Cum Carthaginiensis Civitas praedaretur, milesque Statuam Apollinis spoliare vellet aurea veste, manus a brachiis divulsas sibi reperit. Penates ab Aenea e Troia in Italiam allati, & in Lavinio collocati bis ab Ascanio in Albam translati fuere ab eo aedificatam, & bis per se reversi sunt ad antiquum sacrarium. Cum Magnus Alexander transire voluit cum hoste in Asiam, Statua Orphei, quae apud Pierios erat, per longum temporis spatium sudorem sudavit; qua ex re cum alii terrerentur, Anstander dixit, nullam huius rei dubitationem esse debere, quod ea re significaretur maximus labor, quem Scriptores ferre deberent in narrandis magnificis Alexandri gestis. Quod Lucianus inter

inter alios narrat de Statuis positis in Civitate Hierapolis, digna admiratione de Statua Apollinis omni humana fide maius est, cum, quando responsum aliquod datura esset, in sedili suo agitaretur. Quod cum viderent Sacerdotes statim loco movebant, quod nisi fecissent, sudabat, & maiori agitatione agitabatur; sublata autem supra Sacerdotum humeros, illos movebat in gyrum eos vertens, & ab uno ad alium saltabat. Tandem cum ei Pontifex obviam veniret interrogabat eam de iis rebus, quas volebat, & cum aliquid laudabat, eos, qui eam ferebant, movebat, cum aliquid fieri nolebat, eos fecit regredi. Dicit idem auctor, ipso praesente, ferri a Sacerdotibus ex antiquo more, ipsamque, relictis iis in terris absque humano auxilio, & ingenio, per aera ferri. Multa his similia leguntur in Scriptoribus utriusque linguae, quae modo ob brevitatem recensere supersedeo. Hinc magnus Mercurius opinatus est, Statuas has esse corpora Deorum ab homine fabricatorum. Nam

veluti Deus fecit Deos aeternos, ut ipſe dicebat, ut ipſi ſimiles eſſent, ita humanitas manens in imitatione divinitatis fecit ſuos Deos ad ſimilitudinem vultus ſui, id eſt Statuas animatas cum ſenſu, & ſpiritu plenas, quae tanta, & talia efficiunt, praevidentia futura, & praedicentia, de quibus divinatores nullam cognitionem habuiſſent, generantes debilitatem, & infirmitatem hominibus, & eam curantes, afferentes gaudium, & triſtitiam ex merito cuiuſque. Alibique dicit, homines reperiſſe artem, qua efficerent Deos, cui repertae addiderunt virtutem convenientem ex mundi natura; & eam miſcentes, cum non poſſent animas formare, vocantes eas vel Daemonum, vel Angelorum, inducebant in eorum imaginibus, ex quibus ſoli Idoli poſſent habere vires efficiendi bonum, & malum. Attamen his omnibus illuſionibus inventi fuerunt homines ſingulari prudentia, qui cognovere has omnes operationes eſſe Daemonum fallentium multitudinem, & ab huiuſmodi

cultu

cultu removebant alios dicentes: non posse rem aliquam efficere aliam se meliorem, hominemque, cum sit melior Statuis, & a meliori origine procreatus, non debere operata ponere in fabricandis Idolis mutis, in quibus nihil aliud est, nisi umbra quaedam. Et quamvis aliquando repertum sit, ob violatas Statuas, violatorem damnum accepisse, hoc factum esse Daemonum opera, qui in iis habitabant, qui se privari consueto honore sentiebant. Ideoque apud populos Seres dictos, erat lex, quae vetabat neminem adorare Statuas. Eadem observatur ab Indis dictis Brachmanis, & Bactrianis, & Persis. Dicamus nunc de virtute, quam homines addidere Statuis, ex mundi natura, infundentes in ipsis animas Daemonum. Solebant veteres prudentes fabricari quasdam imagines, quo tempore planetae ingrediebantur caelum similibus adspectibus, opinantes res inferiores subiici caelestibus formis: & ideo dicebant, tunc cum aliqua utilitate posse formari imaginem Serpentis, cum Luna

ingreditur caeleſtem Scorpionem , & haec efficacia univerſa in has imagines a caeleſtibus figuris transfundebantur . Erant & alia genera Statuarum , quas Magicas vocabant , quod ab iis eſſent magia naturali formatae , & ut ſciatis , quales eſſent , conabor brevibus modum narrare . Dicebant in rebus naturalibus eſſe quamdam ſimilitudinem , & conformitatem , quae a Graecis dicitur ſympathia , inter unam , & aliam , & virium manifeſtarum ad occultas , & tandem rerum ſupremarum cum infimis , & infimarum cum ſummis , ideoque in caelo eſſe res terrenas ex cauſſa , & modo caeleſti , & in terra eſſe res caeleſtes , verum modo terreſtri . Quare videri eas plantas , quae ab effectu dicuntur heliotropiae , id eſt vulgari nomine *giraſole* , in gyrum verti motu Solis , & verſus Solem , & ſilenetropias ſequi lunarem curſum , cum omnia precentur , & decantent , tamquam laudes Divis ſui ordinis . Verum alias modo intellectuali , alias rationabili , alias naturali , alias ſenſibili . Ergo planta ,

quae

quae Solem ſequitur, movetur Solem verſus, quo modo poteſt : & ſi quis poſſet audire ſonum, quem facit, cum in gyrum ſe vertens aerem percutit, certe cognoſceret illam eo modo eſſe fabricatam erga ſuum Regem, quae ab ipſa proficiſci poteſt. Lotos arbor eſt, qui, antequam Sol oriatur, folia habet in ſe collecta, ſurgente Sole, pedetentim ea explicat, & ita ſequitur explicare, donec ſit ad medium caelum : poſtea incipit denuo ea claudere paullatim, donec in mare Sol proluit. Haec planta non minus videtur Solem colere, claudens, & aperiens folia, quam homines faciunt geſtu oculorum, & motu labiorum. Ideoque Aegyptii, qui variis figuris pro litteris exprimebant mentium cogitata, cum oſtendere volebant ſacris eorum litteris Solis ortum, formabant puerum ſupra Loton aſcendentem, qui videbatur quaſi a materno alvo ad lucem proveniſſe. Et non ſolum poteſt hoc videri in plantis, quae aliquo argumento vitae partem habent, ſed & in ſaxis ſimiliter quaedam imi-

 tatio,

tatio, & participatio supernorum luminum, veluti in petra dicta Helite, id est Solari, quae radiis aureis imitatur radios Solis, & ea, quae dicitur Caeli oculus, vel Solis oculus, habet pupillam similem pupillae oculi humani, a cuius medio exit radius. Petra Selenites, id est Lunaris, quae formam Lunae refert quadam sui ipsius mutatione, sequitur lunarem motum. Hoc modo omnia plena sunt divinitatis, terrena caelestibus, caelestia supracaelestibus, & procedit quilibet rerum ordo usque ad extremum. Nam ea, quae supra ordinem, in unum colliguntur, descendentes postea disperguntur, ubi aliae animae aliis Numinibus ordinantur. Sunt etiam multa animalia solaria, veluti Leones, & Galli participes, ex eorum natura, cuiusdam solaris Numinis. Est vero mirandum, quantum res inferiores in eodem ordine cedant superioribus, quamvis & viribus, & magnitudine eas praecedant. Ideoque videmus Gallum a Leone timeri, & quasi venerari, quod nulla alia ex caussa

proye-

provenit, nisi quod praesentia virtutis solaris magis convenit Gallo, quam Leoni, quod ex eo cognosci potest, quod Gallus quibusdam laudibus, & cantibus fere applaudat surgentem Solem, & invocat, cum ex Antipodibus revertens medium caeli iam transiens hemisphaerium nostrum versus suos equos movet. Aliquandoque quidam solares Angeli, his formis, quamvis informes sint, ostendunt se, aliquandoque Daemones solares leonina fronte apparentes, ostenso illis Gallo, illico evanescebant. Quod eveniebat, ut iam diximus, quod res interiores in eodem ordine superiores referunt. Et ut summatim dicam, aliqua moventur motu Solis, veluti plantae, quas diximus. Aliqua imitantur figuram solarium radiorum, veluti Palma, & Dactylus; alia igneam Solis naturam, veluti Laurus; alia aliam quamdam qualitatem. Quare ex hoc videre possumus virtutes, quae sunt in Sole unitae, qui in ordine primus est, esse tributas separatim in sequentia constituta in ordine so-

lari,

lari, id est Angelos, Daemones, Animas, Animantia, Plantas, & Petras. Hinc auctores veteris sacerdotii ex rebus apparentibus reperere cultus superiorum virium, & miscentes multa in unum, quod viderent simplices habere aliquam Numinis proprietatem, cum tamen nulla separatim posset trahere Numen illius, huiusmodi compositione trahebant supernos influxus, & quod ex multis rebus formatum erat, referebat id, quod supra multa erat, & ita formabant Statuas multarum materierum, una mistas eiusdem ordinis. In quibus haud difficile erat inducere Daemones solares, si ex solaribus rebus fabricatae essent, & ita Daemones lunares, ioviales, saturnios, & aliorum planetarum in Statuis ex lunaribus, iovialibus, & saturniis, & ex aliis planetarum rebus formatis. Huiusmodi creduntur fuisse Statuae Telchinorum producentes pluvias, tonitrua, ventos, & alios effectus. Pariter Statua Daedali, Promethaei, & Columba Archytae Tarentini, quae scribitur vo-

volaſſe. Polemon narrat, in Chio Bacchi Statuam ligatam eſſe, ut inde non diſcederet, & ita caput aereum a Magno Alberto factum, quod dicitur loquutum fuiſſe. Huiuſmodi & fuit forſan Statua nigra Memnonis ex ſaxo Aethiopico facta, quae ſalutabat ſurgentem Auroram, voce laetitiam oſtendens ad eius adventum, & diſcedente die, lugubres notas proiiciebat, dolorem ſignificans ob diſceſſum; eoque loco ſita erat, ut Echo eas voces duplicaret. Haec Statua Thebis in Aegypto poſita fuit a Rege Cambyſe, capite ad cinctum uſque truncato, reliqua parte ſedens, & cum Sol oriebatur, referebat fere ſonum ruptae chordae fidis. De hac loquitur Iuvenalis Satyra decima quinta dicens:

Dimidio magicae reſonant ubi Memnone chordae.

Praeter has erat quaedam ars, quae vaporibus, neſcio quibus, igne ſubtus accommodatis influxus ſtellarum faciebat, ut in aere ſtatim viderentur imagines Deorum, Deis fere ſimilium, & habentes aliquam ſimilem vim.

vim. Et hoc eſt, quod memini me apud fide dignos Scriptores legiſſe de Statuis.

Dicamus aliquid de Daemonibus. Hoc nomen Daemon ab antiquis dignum exiſtimatum fuit, quod Deis attribueretur, & Plato vocabat Daemonem univerſi opificem, & Homerus cum dixit Daemones, nihil aliud ſignificat, niſi Deos. Daemonum cognitio primum patefacta fuit a Zoroaſtro, ſive Orpheo, ſive a Phrygiis, qui voluerunt tres eſſe ordines naturarum rationabilium, ideſt Deos, Daemones, Homines. Heſiodus quatuor fecit addens Heroas, & dicit eos homines, qui fuerunt Saturni tempore in aurea aetate, poſt mortem ex voluntate Iovis factos Daemones bonos terrenos, cuſtodes hominum circumdatos eſſe aere undique, & obſervare opera iuſta, & iniuſta; donantes divitias mortalibus. Habuere Daemones ex quorumdam ſententia ſubſtantiam a prima idea vivifica, & inde ceu ex fonte procedentes eſſentiam animalem, & hanc eſſentiam magis intellectualem habent ii, qui

qui ſunt maioris ſubſtantiae, & magis perfecti, minus intellectualem, & magis rationalem illi, qui medium tenent. Tertii, & poſtremi habent naturam variam, & magis rationabilem, & materialem. Cum ſint igitur ſubſtantia diviſi, ſunt miniſterio Deorum quoque diverſe tributi. Namque alio modo ſerviunt Deis, qui ante mundum omnibus rebus principium dedere, & eas vident: alio modo Deis mundanis, qui praeſident mundi partibus, tributi ſecundum duodecim Deos ſupercaeleſtes, & ſecundum proprietatem horum Deorum mundanorum tributi ſunt Daemones; Quamvis fuerint quidam Scriptores, qui voluere Deos ſupracaeleſtes eſſe illos, quos nos vocamus Angelos, ab ipſis dictos filios Dei, praeſidentes alicui caeli regioni, & quibuſdam ſtellis, quibus tributa eſſet maxima vis. Deos mundanos, vel caeleſtes intelligebant planetas, vel ſtellas, quas dicebant eſſe Deos, vel formas Deorum. Iuxta hanc ſententiam dixit Ovidius lib. 1. Metamorphoſ:

Stel-

Stellas tenere caeleste solum, & formas Deorum.

Sub his sunt Daemones non confusi, verum distincti per tot ordines, quot sunt stellae in caelo; quod sub quolibet planeta, vel stella est ordo Daemonum, id est sub Saturno Saturnii Daemones, sub Iove Iovii, sub Luna Lunares, accipientes a suis stellis earum proprietatem, & dantes rebus mortalibus divinos influxus. Legimus prope Mare rubrum fuisse hominem, omnium, quotcumque fuerint umquam, pulcherrimum, ita corpore firmo, ut nullam invaletudinem sensisset, quique semel tantum in mense comederet, cibusque ipsius esset ex nescio qua herba, uteretur variis linguis, & cum loqueretur, tota ea regio adimpleretur suavissimo odore, qui ab eius ore spirabat: & habebat scientiarum omnium cognitionem, & omnium historiarum, omnium regionum, & omnium aetatum. Is inter alia de Daemonibus loquens, aiebat, nos, si Daemones vocamus iis nominibus, qui Deis sunt attri-

attributi, nil mirandum esse, si ipsis rem gratam facimus; nam ab eo Deo, cui quilibet eorum coordinatus est, & a quo sumit potentiam, & honorem, ei placet nomen comparare, veluti ex antiquis aliquis vocabatur Apollonius, alius I[illegible]us, alius Palladius, alius Dionysius. Non multum distantes ab hac distinctione Theologi sacri faciunt differentias inter caelestes substantias, nam, ut scribit S. Dionysius, eae sunt in tres ordines divisae, quorum quilibet in se tres continet. Ternarius primus est ex sanctissimis Thronis, oculatis Cherubinis, & pennatis Seraphinis, qui semper Deo assident, & nihil medium est. Ternarius secundus est Potestatum, Dominationum, & Virtutum. Tertius Angelorum, Archangelorum, & Principatuum. Eaeque omnes intellectuales naturae ex nihilo a Deo creatae fuere, ut etiam dicit D. August. de Fide ad Petrum, & Damascenus, qui dicit solum Deum scire, an illae sint aequales secundum substantiam, an potius differentes. Verum omnes

omnes Theologi consentiunt, superiores Angelos, & Deo proximiores maiorem divini luminis partem habere, quam inferiores. Sed, ut ad prima redeamus, quidam persuadere conati sunt Daemones factos ex humanis animis, Hesiodi auctoritate, & dicunt, ut videmus corporum mutationes fieri, ita & de animis pariter debere nos opinari. Namque veluti ex terra fit aqua, ex aqua aer, ex aere ignis substantia saliente; eadem ex hominibus in Heroes, ex Heroibus in Daemones meliores animae mutantur, & ex Daemonibus paucae, & longo tempore virtute perfecte redditae purae, fiunt participes divinitatis. Plato in Cratylo vult hominem bonum esse in vita, & post mortem Daemonem, id est prudentem, & felicem ex vocabuli significatione. Sed in Politicis facit humanam animam diversam a Daemone, cum dicit animam tyranni truncari a Daemonibus ultoribus. Hi Daemones, quiqui sint, erant Dii Gentilium, ideoque cum legimus in Homero, & aliis Poetis tot eorum

eorum facta, cogitare oportet fuisse Daemones, & eorum opera facta esse quaecumque leguntur de auguriis, somniis, portentis, monstris, vaticiniis, interpretationibus rerum occultarum, praedictionibus rerum aliquarum futurarum, & de aliis multis huiusmodi, vel his similibus, quae qui omnia narrare vellet, pari modo id efficere posset, ac numerare arenas Libyci maris, tamen ea omnia si tacerem, viderer non prorsus pensum absolvere. Et hac de caussa ex infinitis aliqua, quae mihi obviam fiunt, modo narrare volo. Legimus Hannibalem post excidium nimium fidelis Sagunti, vidisse in somnio Iovem, eum in Concilium Deorum vocare, quo cum venisset, a Iove fuit ei praeceptum, ut bellum Italiae inferret, deditque ei ducem unum ex Consistorio, quem videbatur ei sequi cum exercitu proficiscenti, & ab eo ei praecipi, ne aliquo modo retro se volveret. Ille primum timens neque retro, neque in gyrum se movens ducem sequebatur, postea, ut est humani moris, cupidus sciendi,

quod vetitum ipsi foret, non potuit oculos cohibere, ecceque magnam, & terribilem feram a serpentibus undique septam, quocumque ille proficiscebatur, illum sequi, arbores proiiciens, & virgulta, & aedificia ruens. Hoc miratus Hannibal, quaesivit ab eo iuvene, quid hoc esset: cui ille respondit, esse id exitium Italiae, quod ab ipso profecturum erat (a). Hoc somnium credendum est, si praedictas opiniones sequi volumus, missum fuisse a Daemone Ioviali. Ptolemaeus, qui primus Macedonum Aegypti regnum possedit, cum novae Alexandrinae civitati moenia adderet, templa, & religiones, vidit in somniis pulchrum, & venustum adolescentem, maiorem omni humana Statura, qui ei praecipiebat, ut aliquos ex suis magis fidis amicis in Pontum mitteret, & inde ad se ferendam curaret suam imaginem, fore hoc & laetum, & proficuum

(a) *Somnium hoc paullo aliter refertur a Valerio Maximo lib.I. cap.VII.*, *ubi* de Somniis, *inter extera exempla. Conferat, cui vel vacat, vel lubet.*

cuum ſuo regno, eumque locum, qui hanc Statuam exciperet, magnum futurum, & fama perſpicuum. Hoc dicto, magno comitatus igne in Caelum aſcendit. Rex terribili ſomno perterritus ad ſe vocavit Aegyptios Sacerdotes, & iis nocturnum viſum patefecit, qui cum neſcirent, quid reſponderent, multis ſuper hoc dictis, ut mos eſt, tandem unus dictus Soſibius, homo, qui multas regiones viſerat, vel (ſecundum alios Scriptores) Timotheus Athenienſis, dixit huiuſmodi Statuam, qualem aiebat Rex fuiſſe adoleſcentis effigiem, inveniri in Ponto in civitate Sinopis dicatam Plutoni. Ptolemaeus, hoc relicto, & ad alia animum adiungens alia cogitabat, cum iterum idem ei ſomnium apparuit, multo horribilius, minans exitium ipſi, & regno, niſi exploret, quod ei praeceperat. Tunc Rex miſit Sotelem, & Dionyſium Oratores ad Regem Scydrotemidem, qui tunc temporis dominabatur in Sinope, a quo variis cauſſis, & multis fictionibus Oratores detenti fuere tribus ipſis an-

 nis,

nis, quamvis Rex Ptolemaeus interim eum multis, & pretiosis donis donaret, & rogaret, ut Oratores remitteret una cum Statua optata. Caussa morae fuit, quod populi Sinopenses nolebant permittere Numen eorum alio transferri. Tandem Rex cum statuisset Ptolemaei voto satisfacere, Oratoribus dedit simulacrum; quamvis alii dicunt ipsos nocte quadam illud furatos, illudque, cum proximum navi esset, sine ullo auxilio humano illam conscendisse, rem certe dignam admiratione, tribus diebus ex Ponto pervenisse in Alexandriam. Stratonice uxor Seleuci priusquam a viro amanti privigno concederetur, vidit in somniis praecipi sibi a Iunone, ut aedificaret sibi templum in civitate Hierapolis, quod nisi faceret, minabatur multa, & magna mala. Primum cum ea hanc visionem nihil faceret, a subita, eaque gravi infirmitate correpta fuit, quare conscio marito facto, & ex eius consensu pollicita Deo parere statim fuit aegritudine liberata. Sic ad pristinam valetudinem restituta, &

a vi-

a viro Hierapolim miſſa multa pecunia, & honeſto comitatu, tum ut fabricaretur templum, tum ut uxor & tuta, & honeſta foret, ante eius diſceſſum vocavit ad ſe unum ex familiaribus adoleſcentem, & mirae pulchritudinis nomine Combabum, cui Rex dixit: Cum te, o Combabe, probum virum noverim ex omnibus proceribus, & familiaribus, amo te maxime, teque multum commendo, & ob tuam ſapientiam, & obſervantiam, quam mihi ſemper praeſtitiſti, nunc occaſio fert, ut fide tua mihi ſit utendum: volo igitur te comitem eſſe uxori meae, ut opus quoddam expleatur, & ſacrificia fiant, teque ducem eſſe totius familiae; reverſus ab hoc munere faciam, ut maximo tibi honori, & emolumento hoc tibi fuiſſe ſentias. His verbis dictis, Combabus admodum moeſtus Regem rogabat ſuppliciter, ut eum non mitteret, neque ſibi maiora ſe fideret, id eſt pecuniam, & uxorem, & ſacrarum aedium fabricationem. Hoc faciebat ipſe dubitans, ne Rex in futu-

 rum

rum aliquid mali suspicaretur de eo ob Stratonicem, quae soli sibi in custodiam tradita esset. Verum cum videret nulla prece quidquam a se perfici, Regem oravit, ut saltem spatium octo dierum sibi concederet, quo quibusdam negotiis prospicere posset, & postea eum mitteret; quod perlibenter a Seleuco illi concessum fuit. Domum igitur profectus, humique prostratus plorans, ita dolebat: Me miserum, quo me in hoc itinere fides mea adduxit, cuius exitum iam video; adolescens sum, & adolescenti mulieri comes esse debeo, maxima haec mihi erit infelicitas, nisi omnem futuri mali caussam praecidere statuam. Est igitur faciendum mihi aliquid summum, ut omni me timore solutum reddam. His dictis, virilia sibi abscidit, amputataque membra in parvo vase mirrha, & melle, & aliis rebus odoriferis collocavit, quod signo suo cum signasset solito, valetudinem curavit; postmodum cum ei visum est, uti posse pedibus tute, ad Regem profectus, multis praesentibus parvum

vum vas ei dedit dicens : Rex, hoc mihi pretiosi thesauri loco erat in domo mea, idque mirifico amore amabam, & cum sim tam longum iter profecturus apud te collocare statui ; fac, Rex, ut mihi id cum fide servetur, gemmam multo cariorem aestimo, quam aurum omne, quod in terris sit, ut reversus possim integrum accipere. Rex, vase suscepto, alio suo sigillo signavit, eoque uni ex suis magis fidis dato imperavit, ut qua maxima posset fide custodiret. His peractis, Regina, & universus comitatus Combabo duce iter ingressi, post aliquos dies ad civitatem Hierapolis pervenerunt, ibique summo studio in templi aedificationem incumbebant, in cuius fabricatione antequam expleretur trium annorum spatium consumptum fuit. Interim accidit id, quod Combabus timuerat. Stratonice frequenti consuetudine cum Combabo coepit aliquem amoris stimulum experiri, inde eius amore inflammari, postea ad insaniam usque flagrabat. Cuius rei caussam fuisse dicunt Deam

 Iuno-

Iunonem, quae nolebat, cum Combabus esset bene moratus, celari, quod fecisset, ut fidelis erga Regem esset, & Stratonicen hoc modo puniri, quod non subito divino praecepto obsecuta esset. Illa igitur primum modeste occultam retinebat aestuantem ignem, sed malo silentium superante aperte dolebat, diemque lugebat amoris, atque Combabum vocabat, cum ipsi Combabus pro omnibus esset. Tandem non potens amori amplius resistere, quaerebat quomodo eum honeste ipsi posset patefacere. Namque neque alicui manifestum facere fidebat, & sola Combabo declamare non audebat. Cum igitur varia animo volveret, tandem hoc statuit, ut cum multum vini bibisset alloqueretur Combabum, vino etenim sermonis libertatem concedi, & repulsam tunc temporis non prorsus non convenire; nam quidquid ex eo procedat ignorantiae tribui solet. Ita igitur faciens, & ad genua eius prostrata, amorem suum narravit rogans, ut aliquam sui miserationem haberet. Verum

rum ille Reginam loquentem audiens minime libenter monebat, ut desisteret ab hac prava cogitatione, vinum obiiciens. Tandem cum videret eam in proposito manere, minarique, si ille id negaret, fore, ut in semetipsam aliquod magnum malum optaretur, timens, ne id eveniret, narrato quidquid ante discessum fecisset, ut id esse revera crederet fecit, ut ea videret. Stratonice, viso, quod neque cogitasset, neque voluisset umquam, ita furorem cohibuit, (non tamen amoris oblita, verum pristina eius consuetudine continuo usa est) ut tamen ex amore imperfecto solatium caperet. Qui amor inter Reginam, & Combabum, cum ad Regis aures per multos allatus esset, qui ad Hierapolis civitatem proficiscebantur, ille animo summopere motus Combabum ab imperfecto opere domum revocavit, qui cum revocationis praeceptum accepisset, laetus reversus est, cum domi reliquisset, quod satis esset ad sui defensio-

fensionem. Combabus reversus illico Regis iussu capitur, ligatur, & in carcerem traditur. Inde cum Rex cum multis proceribus, & aulicis esset, qui aderant, cum Rex Combabo Reginam custodiendam, & regendam, eaque omnia, quae ad eam profectionem pertinebant, dederat, iussit, ut ad se duceretur, eoque increpato, obiiciens factum esse adulterum, & impudicum, fidem datam conquerens, amicitiamque violatam, dicebat tria ab ipso esse peccata, cum factus esset adulter, fidei violator, & impius erga Deum, in cuius ministerio haec perpetrasset facinora. Multi ex iis, qui aderant, testabantur vidisse ambos lascive admodum una esse, tandem ad eam sententiam omnes convenere, ut Combabus supplicio afficeretur veluti homo, qui morte digna commisisset. Ille tunc temporis stabat nil dicens, verum cum vidit se duci ad mortem, loqui coepit thesaurum suum petens, dicensque Regem in eum saevire, non quod ali-

aliquid mali a ſe commiſſum eſſet, neque quod iniuriam aliquam ipſi intuliſſet, ſed quod cuperet ſua facere, quae apud eum in diſceſſu cuſtodienda reliquerat. Rex, hoc audito, ſtatim ad ſe eum vocavit, cui Combabi vas dederat, eoque ad ſe allato, Combabo mandavit, ut id aperiret, quod cum ille feciſſet, viderunt omnes, quae in eo celabantur, ipſeque oſtendit contra, quod paſſus eſſet, dicens: Rex, cum tu mihi iniunxiſſes, ut ad hoc iter me accingerem, taliaque, qualia evenere, timerem, invitus proficiſcebar, ſed coactus, hoc, quod vides, ut ſervus domino fidus feci, rem tibi bonam, mihi infelicem, cumque ſim, qualis ſum, tamquam iniuſtus, & iniquus homo damnor. Seleucus haec ſummopere miratus, brachia collo iniecit, & flens dicebat, male ipſum feciſſe, quod ſolus ex omnibus hominibus tam ſaevus in ſe fuerit, quae nec illum pati, nec ſe videre decebat, ſed cum ita iniqua ſors voluerit,

pri-

primum velle iniquos accusatores morte multari, illumque multis, & pretiosis donis remunerari, auro, & argento multo donatum, Assyriis vestibus, & regiis equis. Quotiescumque Combabus vellet ad se venire, neminem illi clausurum ostium, vel si cum uxore iaceret. Haec dixit Rex, & ingenui Combabi fidem omnibus notam fecit. Legitur de Attio Navio, ipsum, cum aetate puerili esset, obscuro loco natum pascere solitum sues, quorum unum amisit, quare votum vovit, si reperisset, donaturum se Deo uvam, quae maior esset in horto: Porcum reperit, versusque ad meridiem in medio horto eum in quatuor partes divisit, quarum cum tres avibus coopertae essent, in quarta, quae in divisione reliqua erat, reperta est uva mirae magnitudinis. Quod cum in iis regionibus palam factum esset, propinqui omnes ad eum concurrebant consilii caussa. Fuit id tanto ei nomini, & gloriae, ut Tarquinius

nius Rex Romanorum eum ad ſe vocaret, eiuſque ſcientiam experiri volens dixit: Eſt mihi neſcio quid in animo, quod faciam, vide tu proinde tua arte, an poſſibile ſit per me id fieri. Ipſe, conſultis avibus, viſoque, quid ſignificarent, reſpondit poſſe fieri. Cui Rex, vide, dicit, quo in errore verſeris hac tua arte; volebam ego excidere ſaxum novacula, danſque cotem, & novaculam dixit, cape, & fac, quod aves tibi poſſe fieri nuntiant. Dicunt Scriptores eum utraque re, Rege praeſente, accepta, facile novacula ſaxum abſcidiſſe. Narrat M. Varro in Trallenſi civitate, cum quaereretur, quis eſſet futurus exitus belli, quod per multos annos geſſit Magnus Mithridates cum populo Romano, populum repertum eſſe, qui, Mercurii ſimulacro in aquis viſo, praedixit omnia futura eius belli centum ſexaginta verſibus. Quid dicam de Caelo pluiſſe ſanguinem, carnem, lac, lanam,

in

in aere viſas turmas ordinatas bella gerere, & alia multa portenta ? Certe non eſt credendum alios, quam Daemones, fuiſse auctores.

SYLLO-

SYLLOGE EPISTOLARUM

VARIORUM SCRIPTORUM

NIMIRUM

Francifci Petrarchae, Nicolai Eftenfis, Bafinii Parmenfis, Leonardi Arretini, Antonii Auguftinii, & Latini Latinii

QUAE EX DIVERSIS MSS. CODD.

NUNC PRIMUM PRODEUNT.

IOH. BAPTISTAE MONTECATINO
PATRITIO LUCENSI NOBILISSIMO
I. L. B.

NIsi Bottinius Praesul noster amplissimus, Civisque tuus generosissimus certiorem saepe me fecisset, te a molesta aegritudine tandem penitus convaluisse, anceps hactenus inter spem, timoremque, MONTECATINE dulcissime, de tam caro capite fluctuarem. Tanto adhuc tempore me litteris tuis carere inhumaniter voluisti, ut de tua in me benevolentia, ac voluntate quasi dubitassem, nisi prius innumerabilibus argumentis ipsam confirmasses, omnemque scrupulum ex animo nostro exemisses. Liceat ergo mihi te publice lacessere, & quasi excutere, atque quoniam litterae ad te meae satis non fuerunt, ut diuturnum nimis, molestissimumque silentium abrumperes, alienas, & quidem ab hominibus doctissimis exaratas experiamur. Haec igitur Epistolarum Sylloge tua sit, ac nomine tuo, Apollini Musisque caro, insignita in Anecdotis nostris prodeat, eoque libentius, quod aliquot novas, quae tuam diligentiam effugerunt, Epistolas profert Antonii Augustini Episcopi doctissimi, ad cuius opera ornanda, ac typis edenda tanto cum nitore, & elegantia in Republica tua, praeteritis annis adlaborasti. Augustinianas Epistolas una cum duabus Latini Latinii ad Augustinum, quas frustra exquiras etiam in Latinii ipsius Operum Voluminibus duobus, quae Romae edidit ann. CIƆIƆCLIX.

Dominicus Magrius Melitensis, Viterbiensis Ecclesiae Canonicus Theologus, ex Vaticano Codice excerptas nobis liberaliter communicavit Petrus Franciscus Fogginius Theologus eruditissimus, quem honoris caussa nominamus. Hasce attamen praecedet Epistola Francisci Petrarchae ad Marchionem Nicolaum Estensem, ipsiusque Marchionis responsio, quas utpote nondum editas, aliquot ab hinc annis ex ditissima Lipsiensis urbis Bibliotheca egomet exscripsi, celeberrimo dictante Mascovio. Basinii Parmensis Poetae leges hic etiam Epistolam ad nescio quem Robertum Ariminensem, fortasse ad Robertum Ursium Iurisconsultum, ac Poetam, qua acerrime Porcellium Graecarum litterarum expertem Basinius perstringit, immo pungit, ac mordet. Quae de hac Epistola praefatus est, quasque adnotationes eidem apposuit Hieronymus Ferrius Polyhistor celeberrimus, lectionem tuam, suffragiumque merentur. Epistolam Leonardi Arretini Florentinae Reipublicae nomine ad Venetorum Ducem benigne nobis ex suo Ms. Codice excerptam concessit Cortonensis Patricius Reginaldus Sellarius, cuius doctrinam, eruditionemque sola humanitas superat. Haec desideratur siquidem in postrema Florentina Leonardi nostri Epistolarum editione, quam anno CIↃIↃCCXLI. peractam nosti. Verum quid plura tibi homini doctissimo, totiusque litterariae historiae peritissimo? Vale igitur, tecumque valeat Nicolaus frater Reipublicae vestrae decus, eiusque uxor Catharina Lucensium Matronarum, ac familiae Montecatinae, Bonvisiaeque singulare ornamentum, & honor.

Dabam Romae XII. Kal. Decembrias CIↃIↃCCLXXIII.

I.

I.

EPISTOLA
DOMINI FRANCISCI PETRARCHAE
FLORENTINI POETAE

In qua improperat fortunae, propter obitum amicorum.

HEU mihi duro, & nimium vivaci! En ego infelix, & ſiniſtro natus ſidere in hac miſera, ac fugaci vita tamdiu ideo reſervatus ſum, ut laetum, ac dulce nihil ſentiam. Triſtia, & amara eventu perpatior. Ad haec ſolum vivo, ut quotidie dominorum, quotidie amicorum mortes audiam, utque ait Sathirius, multis in luctibus, atque perpetuo moerore, & nigra veſte seneſcam. Per omnem vitam flendo fatigatùs nullius hominis deinceps mortem flere decreveram, idque profeſſioni meae debitum, & aetati rebar. Sed nimis ad vivum tangit dolor. Heu, mi Domine, amiſimus,

imo praemisimus, vos fratrem amantissimum, atque optimum, ego dominum mitissimum, qui nullis omnino ex meritis meis, sed sola nobilitate animi me ut noscere, sic amare dudum coeperat, nec tantum amare, sed colere, ut ego ipse & gauderem vehementissime, ac mirarer non minus, unde illa tanta dilectio, tantaque veneratio in tanta status, atque aetatis imparitate. Solet enim aetas illa hanc fugere, vel horrescere, ille vero, non ita memini, nec umquam obliviscar, nec oblivisci debeo, ut hoc ipso anno dum Romam petens casu illo terribili retardatus apud vos, quo me sors mea in haec saltem pluenta detulerat; qui mei curam, non quasi alienigenae parvi hominis, sed ut magni cuiuspiam viri vestro de sanguine, suscepistis, dura, & gravi, &, ut publice creditum fuit, ultima aegritudine laborantem. Quibus sermonibus, qua pietate, quo vultu per singulos dies ter, ac quater ad me visendum illa felix, & benedicta anima veniebat, quas mihi

mihi assidue consolationes, quas oblectationes, quae lenimenta doloris afferebat, voce illa humili, ac benigna, ut prae gaudio, & suae admiratione virtutis meum ipsum incommodum vix sentirem. Sileo e longinquo salutationes amicissimas, sileo nuncios cum muneribus, & munus omne vincentibus suavissimis, & honorificentissimis litteris ad me missis, quod est summum, sileo floridum adolescentem moribundo sic astare seniculo. Heu mihi non credebam, nec credibile erat, ipsum ante me mori debere, nec accidere potuisset, si quis esset ordo rerum humanus. Accidit autem, quia hic ordo nullus est, nulla stabilis, ac certa iucunditas, sed confusio, & labor, ac dolor, & gemitus, a quibus nulla altitudo, nulla sublimitas se abscondit. Damnum quidem vestrum, nostrumque omnium, qui vos, illumque dileximus, neque dissimile; nam vobis immineo. Magnumque profecto, rarumque, & eximium vitae decus, ac solatium ad tempus amisimus, quod non flere

etiam ad tempus, & desiderare non possumus. Sunt tamen & magnis inventa remedia, de quibus agere non brevis epistolae, sed libri materia sit ingentis. Unum hoc pro temporis brevitate sufficiat. Siquidem pro nobis dolemus, occurrit Ciceronianum illud: *Suis incommodis graviter angi, non amicum, sed se ipsum amantis est*. Si autem propter illum non frustra est, non solum quia irreparabilis est eventus, sed etiam quia faustus utique est. Audebo enim dicere, quod unum credo, quia fratri vestro nihil mali, imo multum boni acciderit. Omnes enim oculi mei illum anxie requirunt, illi tamen procul dubio bene est, cui nobilis animus, cui mitis, & innocens vita fuit, ut sperari de eo aliud non possit. Nunc ille, qui oculis hominum mori visus est, imo nunc vivere incipit. Haec enim, ut sapientibus placet, quae dicitur vita, mors est. Vivit, inquam, & cum Creatore suo, cumque Angelis, ac Beatis, Sanctorum omnium spiritibus laetum habet, & tranquillum

quillum eventum, ereptus mundi periculis, & lusibus fortunae, neque si reditus pateret, reverti vellet. Gaudet enim permutasse cum requie laborem, cum securitate formidinem, cum felicitate miseriam. Nam licet tum imbecillis erat, felix videtur, verumtamen hic nemo felix, ut Deo visum est. Felix ergo ille, nos miseri, dum hic sumus. *Quocirca moerere hoc eius eventu, vereor*, ut apud Ciceronem ait Laelius, *ne invidi magis, quam amici sit*. Et ille quidem nunc, ut mea fert opinio, recordatur vestri, suorumque omnium. In quibus quia ita sibi placuit, ego me numero. Sed in primis talem, tantumque germanum, quem semper vivens dilexit, eo nunc amat ardentius, quo aeterno propinquior est amori. Non sumus enim, Deo gratias, de illorum grege, qui putant animas cum corporibus interire. In nostra igitur, & amicorum morte immortales animae, & resurrectio corporum nos solantur; quarum prima consolatio Philosophis fuit, altera nobis est solis, de quibus si in-

quietem, atque ardorem animi ſequi velim, longus ero, ſed non poſſum, quia vires mihi corporeae nullae ſunt. Neque enim poſtquam a vobis diſceſſi, ullus mihi dies ſine morbis, & languoribus actus eſt; itaque vix hoc ſcripſi. Confido autem de ſapientia, ac magnitudine animi veſtri, quod & hunc caſum, quo nullus iam nobis acerbior evenire poteſt, & humana omnia invicta mente tolerabitis, & ingentem ſenſibus triſtitiam lenientes inſita virtute voluntatem veſtram in omnibus divinae conformabitis voluntati, & cogitabitis caeleſtem providentiam, a qua tam multa, & tam grandia recepiſtis, vobis hoc nunc, licet amarum guſtu, bonum tamen, & conſideratis mundi malis, ſalutiferum forſan, & optabile tribuiſſe. Hoc vobis manu tremula, humentibuſque oculis ſcripſi, cum hac ipſa hora ad me rumor moeſtiſſimus ſuperveniſſet, ita ego aeger, triſtis, deſolatus ſolari alios nitor. Proinde ſutandae ſunt lacrimae, comprimenda ſuſpiria, calcandus dolor. Hoc excellentiam

tiam vestram decet, quae si vera est, nihil illi arduum videri debet. Positi estis in altum, o Principes, ac terrarum Domini, ut exemplo aliis sitis. Vos oculi omnium intuentur, omnes aures audiunt, omnes linguae de vobis loquuntur, omnes actus vestri, & verba pensantur. Enitendum summo vobis est studio, ut nihil plebeium sentiatis, nihil vulgare loquamini, sed magnifica omnia, & excelsa. Nec vos ullis impulsibus fortuna deiiciat, nec inclinet quidem, quae in vos, quo maiores estis, eo saepe maiori accingitur apparatu. Frustra hoc inter homines fastigium possidetis, nisi sereniores, & alacriores ceteris hominibus animos habeatis. Laboriosum fateor, sed vera gloria, & magnus honor sine magno labore non acquiritur. Hic loquendi ultimum, & dolendi finem facio, sperans vos, quod poscitur, sponte facturos, utque ita sit, affisus ego, & omnes, qui vestrum nomen diligimus, observamus. Christus omnipotens vos soletur, & conservet in gratia sua.

ſua. Scripta Arquadae quinto Auguſti, mane.

Devotus veſter Franciſcus Petrarcha cum recommendatione.

II.

RESPONSIO
MARCHIONIS NICOLAI ESTENSIS
AD LITTERAS SUPERIORES

Scripta per Antonium Rovenium de Parma eius Cancellarium.

ANxia mens variis emixta doloribus ob caſum miſerabilem dilectiſſimi fratris noſtri litteris veſtris eſt in talibus lenita doloribus, ut difficile exiſtimemus, potuiſſe ſic aliunde ſolari, quibus vulnus apertum medicamine veſtrae benignitatis potiſſime ſolidatur. Et quamquam diſpoſita eſſent paullatim refrigeria auctoritate flebili cordi noſtro, praevalebunt ſaepe fraternae compaſſionis anguſtiae, adeoque abdicatis conſolationibus quibuſcumque, inſidias percu- tientis

tientis aculei vix valuimus ſufferre. Et nimirum, prout diſtinctio veſtra novit, ſupervenit tandem ſalutaris epiſtola, in qua ſpeculamur, & legimus ſcripta veſtra, & affectionem praecipuam, quam ad noſtrum fratrem ſemper habuiſtis. Inſpicimus perſonae veſtrae avidum, & de fama veſtri nominis philocaptum. Tandem veſtris volentes hortationibus adhaerere, Deo gratias referimus, qui pro libito aufert, quod tribuit, & ſic eius acquieſcimus voluntati; hic parentes, fratreſque praemiſit, & nos recipiet, cum placebit. Veſtrarum paſſionum, quas ſic continuatas aſſeritis, in noſtris viſceribus ſuſcipientes taedium, & gravamen, & quamvis luctu ſit animus noſter oppreſſus, non propterea omittere volumus vos hortari, ut dies veſtros ex diverſitatibus occurrentium minuere non velitis, ſed vitam incolumem reſervare, iucundam toti mundo.

Nicolaus Eſtenſis Marchio.

III.

III.

BASINIUS PARMENSIS

ROBERTO (a) ARIMINENSI

SAL. D. PLURIMAM.

GRatissimae mihi tuae fuerunt litterae, quibus a me maiorem in modum petebas, ut quaenam dissensionum inter me, & vesanum illum Poetam fugiendum Porcellium, vel potius porcum caussa fuisset, tibi significarem. Paucis igitur verbis rem omnem a principio enarrabimus. Porcellius apud

(a) *Robertus, ad quem Epistola, Ursius sine dubio, Iureconsultus, Poeta, & Historicus, quando de Valturio, sive Vulturio suspicari non possumus, quo in primis agente, Porcellius locum dicitur apud Sigismundum obtinuisse. Multa Ursii circumferuntur carmina tum edita, tum manuscripta, in quibus si non excellit, naturam satis idoneam ad Poesim praesefert. Elegantior in Commentario, quod de obsidione Tiphernatum scripsit, cui non solum interfuit, sed praefuit nomine Praetorio. Exiit primum an.* MDXXXVIII. *Iterum Mannii viri laboriosi, ac eruditi opera, II. in Volumine, quo rerum Italicarum Scriptores supplentur.*

apud (a) Regem meum meo, & Valturii (b) favore locum tandem obtinuit, ibique puerilia quaedam, & censura gravi dignissima scriptitavit; quae cum ego bis, & ter emendassem, non divino, nec quo Poetae solent, sed verissimo furore ad maxima exagita-

(a) *Eo saeculi* XV., *&* XVI. *Scriptores, sive assentationis, sive nimiae Latinorum imitationis caussa venere, ut Divos, non modo Reges, Principes appellaverint suos. Quod primum impietatis aliquid sapit; alterum a veritate absonum, & alienum. Isottaei Libri inscriptionibus eiusmodi pleni; quodque magis mirere, nummi non solum in honorem Malatestii, & Isottae, sed templum ipsum ea superstitione conspurcatum.* D. MALATESTAE *pluribus in locis,* D. ISOTTAE SACRVM *legimus in tumulo. Ita Ferrariae in Turre marmorea ad Aedis maximae sane pulcherrimae, neque parem habitura, si ad fastigium ducta:* DIVO. HERCVLE. SECVND. IMPERANTE. *Haec, aliaque id genus superstitiosa illuc, unde malum pedem tulerant, abiere, cavendumque, ne temporum calamitate umquam referant.*

(b) *De Valturio satis erit afferre Epigramma, quod in tumulo incisum:*

D. O. M. QVE

ROBERTI. VALTVRII. QVI. DE. RE. MILITARI. XII. LIBRIS. AD. SIGISMVNDVM

PAN. MAL. ACCVRATISSIME. SCRIPSIT. ROBERTO. MAL. FILIO

COMITATE. INSIGNI. FACVNDIA. ATQVE. FIDE. CHARVS. EXTITIT. PANDVLFVS. MAL

ROBERTI. F. SIGIS. NEPOS. ADHVC. IMPVBES. OFFICII. MEMOR. HOC. MONVMENTO

B. M. OSSA. CONDI. IVSSIT. VIX. AN. LXX. M. VI. D. XVI

gitatus est iurgia ; quippe qui graecum me ignorare , & latinum inculcare omnibus in locis praedicaret , cum laniis , cum coquis , cum fartoribus , cum laenonibus , quorum domi maximam habet copiam , de me verba faceret . Non potui ulterius impudentissimam eius perferre audaciam ; itaque versus eius malos , incompositos , ac male tornatos incudi esse reddendos publice , & in Sismundea arce ei demonstravi , quos versus paullo post tibi referam : quam rem ille adeo aegre tulit (quoniam magna inter molles concordia) ut Senecae , sive potius Secae (a) illi sceleratissimo homini strictissimo foedere se se coniungeret ; in meque coniuratione confestim facta ad Regem (idque clam me) uterque se contulit , ibique homini latino graecis non opus esse litteris perditissima confidentia praedicabant ; idque omne tempus , quod ego in his consumpsissem , me omnino perdidisse clamitabant .

Quae

(a) *Iocum non intelligo , nec quid* Seca *sit Latinis, umquam didici . Quid si legamus* Sica ?

Quae cum ego accepiſſem, ambos una conveni: dixi me probaturum linguam latinam ſine graeca perfecte ſciri non poſſe: illi ſe defenſuros pollicentur. Scripſi verſus non multos, quibus facillime oſtendi ſine graecis latina perfecte ſciri non poſſe; non ad propoſitum ullum, ſed ut fallaciis, ac dolo, quando doctrina, & virtute non poterant, contenderent, linguam latinam graecae anteponere conati ſunt; quaſi ego graecam, quam latinam, laudaſſem magis, ac meos verſus non vidiſſent, in quibus hi ſunt. Haud equidem invideo noſtrae pulcherrima linguae verba, ſonoſque graves, numerumque, aut terſa latinus nomina, nec graecam cupio praeponere noſtrae: ſed ſine Graecorum auxilio Romana valere non multum ſemper docui, ſemperque docebo. Vides igitur, quid de latina dixerim lingua, cui me adverſarium eſſe dixerunt: quaſi ego Graecus homo, ac non Romanus eſſem, ideſt Parmenſis: quam civitatem fideliſſimam Romanorum coloniam fuiſſe, Cicero ipſe

ipſe ſcribit (a). Scripſerunt itaque in me ſatyras, ſed Seneca primo : deinde Porcellius. Senecae errores, quos in ſatyra fecit ſua, primum, poſtea Porcellii quamquam non omnia, ſed quaedam errata tibi referam. Ac primo quidem de Senecae erroribus dicendum videtur: quamquam profecto, ſi eius omnes errores perſcribere vellem, repetere opus mihi eſſet totam illam eius ſtercoream ſatyram. Primus eius verſus malus eſt hic: *Non opus aoniis, non uſus Apolline Delpho*; en qui ſe eſſe primum omnium gloriatur grammaticorum : qui Delpho dixit pro Delphico (b). O dementiſſimum Poe-

(a) *Parmenſium meminit Cicero in Philipp.* IV. *C.* III., *quos optimos viros, honeſtiſſimoſque homines maxima cum auctoritate Ordinis Senatorii, Populique Romani dignitate coniunctos ait. Parmam direptam ſcribit Pollio ad Fam. l.* X. *ep.*XXXIII. *Cicero memorat tamquam Reipublicae ſtudioſiſſimam l.* XII. *ep.* V. *Nihil vero de Colonia, quam ſcimus cum Mutina conſtitutam Q.Fabio Labeone, M. Claudio Marcello Coſs.an.ab U.C.*DLXXI. *M. Aemilio Lepido, T. Aebutio Caro, L. Quinctio Criſpino, III. Viris deducentibus.*

(b) *Eadem in voce peccatum a Scriptore non indiſerte memini me legiſſe. Sannazarius ſtat a Camerte, qui Elegia* II. *l.*II. *cecinit* :

Iamque Panhormitae luſus.

Nec

Poetam, o litterarum ignorantissimum grammaticum! Haeccine te docuerunt Romani illi, quos sine Graecis latinas litteras intelligere posse putasti? Alius versus Senecae hic omnino mendosissimus est: *aut lucos lustrare alacres, dulcemque Panormi*. In hoc aperte ostendit se ignorantissimum graecarum esse litterarum, qui Panormi brevi prima protulerit syllaba, cum omnino ea longa sit. *Pan* enim ea gratia circumflectitur, quoniam ipsa longa est. Alius locus est in eius satyra, qui nullo tolerari potest pacto. Est autem hic: *cur vos pia turba cavete, ne nimium faciles ad inania vota ruatis. Cur*

Nec aliter se habent versus relati in vita Guielmi II. stilo candido, nitidoque scripta ab eruditissimo Antistite Montisregalis Francisco Testa, quem nunc fatis abreptum dolemus, ad pag. 262. in animadversionibus:

Moenibus ipsa licet fuerim fundata Panormi,
Regalis Montis debita iura colo,

qui versus auctorem censent Antonium Vinitianium; quemadmodum coram significavit Carolus Castellius, Vir & genere, & instituto, & doctrina nobilissimus. Quid plura? Veteres ita usi sunt prima Panormi syllaba:

Tergemino venit numero secunda Panormus.

Sil. lib. 14. *v.*262.

cavete enim non dicimus: *cur* enim dictio haec interrogative, aut infinite tantum ponitur; quorum neutrum incertum cum sit, imperativo modo certissimo iungi potest, quod fanaticus, sceleratissimusque senex ignoravit. Sunt alia per multa, quae coram tibi aliquando exponentur. Nunc ad Porcellii senis delirantissimi errata devenio; quae quot sint, quae Polymnia satis umquam explicare possit? Non mihi si centum linguae sint, oraque centum: pauca tamen pro tempore tibi referam. Primus Porcellii malus versus est hic: *Basilus* (a) *hanc heresim*.

(a) *De Basinii praenomine haec fere ad nos Paciaudius, Vir eruditionis summae, Italo usus sermone, qui latino aeque potuisset. Venit in mentem mirari, Paullum Cortesium, qui aetate non multum abest a Basinio, nisi forte aequalem volumus, in Dialogo de hominibus doctis* Iohannem *appellasse (p. 36.). Qui de patriis rebus egerunt, Franciscus Carpesanius, Odoardus Herbius, Ranutius Pichius, postque eos quotquot Poetae mentionem fecerunt, eo numquam praenomine donarunt, sed Basinium* de Basiniis, *ut tum barbare loquebantur, dixerunt. Primus, qui occurrat proprie Basinium nominans, est Innocentius Baldius Bononiensis, Carmelita in Oratione habita Parmae Comitiorum caussa an.* MDLXXXVII., *qui litteram s ab re duplicaverit. Is de*

resim iacit , & mala semina primus . Heresim , quod verbum per *ae* diphthongon scribitur, brevi prima protulit syllaba . Hoc autem propter ignorantiam graecarum fecit litterarum . Pessimus praeterea est hic versus : *Ne videare igitur Romanae gentis , & artis ignarus , graecis misce* (a) *latina* , *pro-*

V 2

de Parmensibus viris excellentibus agens Bassinium de Bassiniis *appellat . Illud quoque magis mirandum Iosiam Simlerium in Epitome Bibliothecae Gesnerianae tres inepte Basinios fingere . Basinium Poetam , Basiniam Parmensem , Basilium . Basilius nonnullis in Codicibus dicitur , sed perperam . Pace viri tanti , qui amice mecum multa alia communicavit de Basinio , quibus utemur , si Deus sinerit , in Astronomicorum libris illustrandis , ego crediderim Basilium esse vere , quod Basinium nomen praeiverit . Si enim secus fuisset , haud Basinius inultum reliquisset , quique Porcellium Poetam minime contemnendum tam male habet , in ipso praenomine errantem suo haud aequo animo tulisset . Verum alio die , uti aiebant Romani .*

(a) *Porcellius versus dimensus videtur non ad Latinorum normam , sed ad aurium unum iudicum contentum . Quas ut in Oratione solutiore iudices probos habeamus , non ita aequas , & rectas experimur in carmine , in quo & Poetarum usui , & Grammaticorum legibus multum tribuendum . Quas leges qui tollere memoria nostra volunt , aut nihil vident , aut eo vident oculo , quo Porcellius Basinianus , ad quem nos amandabimus . Praestat tamen dicere in libris suis emendatiorem fuisse . Liberior interdum in*

probo . *Misce* , quod omnino longa est ultima , brevi protulit syllaba . Alius praeterea mendosissimus est hic versus : *Nil puto divina dignius Aeneide* . *Aeneide* enim , cuius antepenultima longa est , syllaba brevi protulit . Est enim H , & AINHIS scribitur , quod Ovidius , & Statius apertissime declarat , quorum alter dicit : *Et tamen ille tuae felix Aeneidos auctor* : *Contulit in tyrios arma* , *virumque thoros* ; alter vero : *Vive* , *precor* , *nec tu divina Aeneida tenta* . Alius Porcellii mendosissimus versus : *Si quis Heliconios vegio*(sic) *subduxerit haustus* , *Iudicio certe fallitur ille meo* ; *Heliconios* enim verbum hoc male posuit , ita ut in solo verbo duos faceret barbarismos . Hic praeterea est pessimus : *Hyeronime* , *uberibus dulcis alu-*

in producendis ; *quae brevi terminantur* . *Aliquot etiam peccat syllabas pag*.22. b :

Utile consilium pro tempore *praestes* honesto .

Et.*pag*.67. a :

Ilicet accinctus labentem *falcis* amicum .

Sed multis sane praeclaris vitia illa satis compensat, *aliumque ut habeamus facit* , *quam Basinius maledice nimis fortasse venditat* .

alumne meis ; *Hieronymus* enim , quod etiam barbarus homo male ſcripſit , brevi prima , & ſecunda eſt ſyllaba . Eſt praeterea hic malus : *Et Flacco ſimilis ſcribis aonio* . In verbo hoc *aonio* duo ſunt barbariſmi . Item hic mendoſus : *Fontis Heliconii pectore ducta tuo* . Item hic mendoſus : *Pectore Hyeronimi ſint , precor , iſta mei* . Item hic mendoſus : *Grammata qui neſcit , quo modo rhetoricus* ? Haec quoque mala e grammatica : *Ut duce me extremos ſua geſta* (a) *ferantur ad Indos* ; nam & *ſua* hoc modo non ponitur , & *geſta* hoc pacto non dicimus , ſed res geſtae , bella geſta , & huiuſmodi . Poſſem ego infinitos tibi memorare peſſimos boni viri illius verſus ; ſed non eſt mihi tantum ocii . Mitto compoſi-

 tionem ,

(a) *Si quo Baſinius tempore ſcripſerat , excellentium Virorum vitae ab Aemilio Probo , ut tum ferebatur , revera a Cornelio Nepote puriſſime ſcriptae , fuiſſent in manibus , non ita confidenter adverſarium ſuum damnaſſet . In Datame enim C.* 1 : Obſcuriora ſunt eius geſta pleraque . *Non improprie igitur Porcellius pag.*67. a :

Hoc *geſtis* unum , Rex animoſe , tuis .

tionem, ac versuum sonoritatem (a). Audi tamen hunc, quaeso: *Grammaticos, Logicos, Medicos, Iurisque peritos*; nonne tibi videtur hic versus esse Alexandri, sed non Macedonis? Haec sunt, quae in me scripserunt levissimi nebulones. Crediderunt fortasse voce sua illa acerbissima, ac raucissima deos omnes, tamquam Typhoeus ille vastissimus, in Aegyptum usque profugare. Vides itaque, mi Roberte (b), quam parum sine

(a) *Ursium in Graecis aut parum, aut nihil valuisse, testes illius versus ad Petrum Andream Bassium Ferrariensem, qui & ipse Poeta, & Boccatii Theseidem exposuit:*

Nil mihi cum Graecis; libros mihi mitte Latinos:
Sub nostris dulces novimus esse favos.

Retulit in Poetis suis Lancilottius, qui Bassii etiam meminit in Colotio, opere eruditionis pleno pag. 51.

(b) *Nollem vox barbara* sonoritatem. *in barbarum hominem dum invehitur, excidisset Basinio, quod etiam dolendum de* certissimo *certe quidem minus latine usurpato, & de verbo* profugare. *Ut enim fugare latine dicatur, non puto illud fieri, ut profugare item dicere liceat. Quare Porcellius, si vir fuisset, poterat inimicum armis ipse suis confodere. Graeca multum iuvant: sed nolim eorum arrogantiam imitentur nonnulli, qui nationis superbissimae fastum secuti praeter Graeciae fines nil nisi barbarum putant, barbarosque habent omnes, qui cum iis graecari non didicerint. Malum, fatemur, graece nescire, lon-*

ge

ſine graecis latinae valeant litterae ; ſcilicet eos graecarum ignaros, tamquam ignaviſſimos fucos ad aliena pendentes pabula, vel in minimis oſtendi apertiſſime erraviſſe. Hoc unum habent refugium, ut credi ipſi volunt, graecae linguae latina anteponunt; & quid dicant neſciunt. Ἕκαστος γὰρ κρίνει καλῶς, ἃ γινώσκει. Si quis igitur bene iudicat, quae novit, quid tu, homo audaciſſime, quae non noſti iudicas ? Unum praeterea mihi obiiciunt, quod videlicet nihil emolumenti, nihil laudis graecae mihi attulerunt litterae : qua in re certe falluntur. Nam & benevolentiam tanti principis, quantus hic meus eſt, & agrum pulcherrimum, & villam amoeniſſimam mihi compararunt; quibus illi famelici (a) paraſiti indigent; qui veſtes militares, tamquam pueri induti ſenes dementiſſimi omnibus riſum praebent.

 Sed

ge peius graecis tinctos litteris latina ignorare : quod Graeculorum ſcripta non raro declarant.

(a) *Famelicum Porcellium vere dictum exiſtimo. Certe magna in rerum omnium inopia ſenior vixit. Lege ſis, quae attulit Zenius ſub finem e Porcellii ad Fuſcarinium litteris;*

Sed de moribus tacendum eſt : peteret enim hoc plus temporis , atque olei plus . Audiviſti igitur diſſenſionum inter nos novarum , quae cauſſa fuerit , Roberte humaniſſime ; illos autem tanti facio , ut plura ego eorum exemplaria ſcriptorum , quam ipſimet , qui ea ſcripſerunt , emiſerim , atque doctis hominibus patefecerim : itaque librario non indigent . Vale , & Aſtronomica mea a me nuper edita , quae noſter Paullus (a) Saxoferratenſis habet , perlege ; a te enim , quid de eo opere videatur , ſcire percupio . Vale iterum . Arimini die Octobris XXVII.

IV.

(a) *Quis fuerit iſte Paullus, nondum comperi . Dies adſcripta Octobris* XXVII. *non ſatis latine; annus deſideratur. Certe ſi in Arce Si'mundea , orta diſſenſionis cauſſa poſt annum* MCCCCXLVI., *quo tempore Arx conſtituta, ut ex iis, quae inſcripta marmore ſupra portam interiorem ſunt, licet intelligere . Vellem , inquam , annum adſcriptum . Conſtaret enim de tempore , quo Aſtronomica edita ; poema longe nobile , quodque ut exeat , curabimus , ac tum fuſius de Baſinio . Interea habe , quae hominis tumulum diſtinguunt , qui ordine primus in exteriore Templi latere , quod Arimini Sigiſmundus magnificentiſſime excitavit :*

BASINII . PARMENSIS . POETAE
D. SIGISMVNDI . PANDVLFI . MAL. PANDVLFI . F
TEMPESTATE . VITA . FVNCTI . CONDITA
HIC , SVNT . OSSA

IV.

EPISTOLA

Transmissa ab Illustrissimis DD. Dominis Prioribus Artium Communis Florentiae Duci Venetiarum

PER LEONARDUM ARRETINUM.

Illustrissime, atque Egregie Domine, Amice Carissime.

QUum per effectum operis manifeste deprehenditur, neque inimicis, neque amicis nostris placere, ut Lucana Civitas in potestatem Florentini populi deveniret, decrevimus contra illam amplius non pugnare, sed nos retrahere a certaminibus, & contemptionibus illis, in quibus, uti vere dixerimus, a sociis quidem desertos, ac destitutos, ab hostibus vero totis viribus impugnari cernebamus. Itaque deposito contra Lucenses bello, amicos, & benevolos, quantum in nobis erit, habere illos quaeremus, ne in hac parte fatigare socios, aut

aut eorum ſubſidia implorare compellamur. Quae omnia talia ſunt, ut ſalva fide, & honeſtate, & reſervato iure foederis, quod vobiſcum habemus, facere poſſumus. Haec igitur quantum ad nos. De Comite autem Franciſco dolemus, non fuiſſe praeſtitam fidem iuſtis, ac rationabilibus ſuaſionibus noſtris, toties apud Veſtram Celſitudinem proficuo, ac fideli animo iteratis. Dat. &c.

V.

ANTONIUS AUGUSTINUS
LATINO LATINIO SAL (a).

GRata mihi fuit & commemoratio officiorum tuorum, quorum mihi perpetua haereat memoria neceſſe eſt, niſi ingratiſſimus eſſe velim, & excuſatio intermiſſionis tuarum litterarum, quae me magis ad officium meum diligentius exſequendum adhortatae fuiſſent, ut tanto, talique amico placerem, quam deterrerent, ullumve impe-

(a) *Cod. Vatic.* 6201. *pag.* 11.

impedimentum afferrent. Quare si vivit apud te, ut scribis, nostrae benevolentiae recordatio, fac in hoc quoque appareat; ut saepius ad me scribas, vel quidquid in buccam venerit. Nec tibi poterit deesse argumentum litterarum, cum Romae sis otiosus, & noscas, quam sim curiosus earum rerum, quae ad alicuius eruditionis genus attinent. Itaque, si quid novi, vel veterum tituli, vel libri, aut si quid recentes eruditi homines afferunt, aut excogitarunt, gratissimum mihi feceris, si me feceris certiorem. Id quoque erit gratius, si addideris tuum, & Octavii nostri iudicium, quo plurimum valetis: sed haec ita tibi committo, si modo commodo tuo facere possis. Nos vero valemus, & urbanum desiderium hoc solatio consolamur, quod tu, tuique similes amici nondum me diligere desieritis. Ego id solum praestabo, ut non indignissimus iudicer amicitia vestra. Cura, ut valeas. Benavarra iv. Eidus Iun. M. D. LXVI.

VI.

VI.
ANTONIUS AUGUSTINUS
LATINO LATINIO SAL (a).

CUM ad manus meas venissent libri aliquot veteres, quos ex Italia attuleram, in quibus erant Crispi Sallustii Iugurthinum bellum, & pars Catilinae coniurationis, conferre coepi cum satis diligenti Aldina editione, ac delectatus varietate, non inutile esse putavi te huius rei facere certiorem: ut cum omnia amicorum veteri proverbio communia esse oporteat, ne hac quidem parte sive delectationis, sive utilitatis priveris. Dices, tenui quodam, ac levi filo haec munera fuisse contexta: at ea tu quasi sudaria Saetaba ex Hiberis aliquo in pretio habebis. De Grucchiana, & Sigoniana contentione silentium tuum indicat, aquam tibi adhuc haerere. Audio Sirletium Cardinalem nostrum in urbem reversum; id mihi tua de caussa iucundissimum est.

(a) *Cod. Vatic.* 6201, *pag.* 3.

eſt. Si duo praeterea tales Roma tuliſſet, non laboraremus. Tu nos ama, & vale. XI. Kal. Quinctil. MDLXVII. Ilerda (a).

VII.
ANTONIUS AUGUSTINUS
LATINO LATINIO SAL (b).

CUM litteris tuis IV. Kal. Sextileis datis, quae mihi gratiſſimae fuerunt, titulum cuiuſdam monumenti accepi, & teſtimonia περὶ τῆς συνδέξεως, quae libenter legi. Tituli quidem permulta exempla habui, ſed hoc mihi quam emendatiſſimum viſum eſt, & cogitationes meas de veteri ratione ſcribendi mirifice adiuvit; qua de re libet nonnihil tecum per litteras colloqui, ut, ſi quod erroris ſuſceperim, poſſim facile, te admonitore, reſipiſcere. Equidem, mi Latine, praeclare nobiſcum actum eſſe exiſtimo, quod his temporibus nati ſimus, quibus

(a) *Latinii reſponſum habetur inter eius Opera edita Romae Tom.II. pag.126. & ex eo anni deſignationem, quae in Auguſtinii epiſtola deſiderabatur, excerpſimus.*

(b) *Cod. Vatic.* 6201. *pag.* 1.

bus omnes artes, & linguarum peritia reviviſcant, cumque noſtri maiores maximis tenebris obruerentur, tum in aliis rebus, tum in hac ipſa dicendi, ſcribendique facultate, non poſſum non his temporibus gratulari, quibus perſpectum eſt, ac cognitum, non alios recte latina lingua uti, quam eos, qui Ciceronis tempore vixerunt, quique ad Ciceronis imitationem ſe totos compoſuerunt: quorum hodie licet in re praeclara pauci principatum obtinent, tamen magna frequentia eſt eorum praeſertim, qui hac ratione uſi bene latina lingua utantur: ſed illud unum mihi videtur nondum fuiſſe aſſecutos, quemadmodum ſingulae litterae, ac ſyllabae proferri, ac ſcribi debeant: & de pronuntiatione alias; nunc paucis de ſcribendi ratione attingam. Non dubium eſt, quin eiſdem Tullianis temporibus, quibus latina lingua effloruit, optime omnia ſcriberentur: at ſi oſtendero hoc tempore eamdem ſcribendi rationem obſervare neminem, facile vincam, quod propoſui, certum eſt.

Illius

Illius autem temporis monimenta aliquot exſtant, quae aut tabulis legum, aliorumve inſtrumentorum publicorum, aut privatorum, aut titulis monimentorum, aut pecunia ſignata continentur: eorum omnium litterae ab his, quibus utimur, longe differunt. Cumque omnia verba latina quinque litteris, quas vocales appellant, efferantur, in his ipſis monumentis animadverti ſaepe alia ratione has eaſdem vocales litteras conſcribi, ut in hoc eodem titulo, quem ad me miſiſti, in quo verbum feci non uno in loco cum *ei* diphthongo ſcriptum eſt; ſic etiam *ponteis*, *omneis*, *poſeivei*, *meillia*, *eidem*, *conqueiſivei*, *rediaeique*, *heic*. De hac ſcribendi ratione exſtant Lucilii verſus apud Quintilianum: *Iam puerei venere*, *e* poſtremum facito, atque *i*, ut *puerei* plures fiant &c. Exſtat etiam praeceptum P. Nigidii, qui Tullianis temporibus doctiſſimus habitus eſt apud Gellium lib. XIII: *Si huius amici, vel huius magni ſcribas, unum i facito extremum, ſin vero hi magni;*

gni, *hi amici casu multitudinis recto*, *tum ante* i *scribendum erit* e *&c.* Hac ratione scribendi plerisque in locis Verrius Flaccus in Fastis est usus, quem nos imitati sumus in editione Varronis libri de lingua latina, secutique sumus in plerisque locis exemplum libri veteris Achillis Maphaei. In nummis quoque ante Augustum Caesarem signatis idem genus scribendi animadvertimus: in quibus est L. Opeimius, & Floralia preimus: fecit, & EID. MART., & alia id genus, ut etiam in Kalendario veteri pro IDIB. semper scriptum est EID. Eadem ratione Plautus utitur in argumento Comoediae, quae *Captivi* inscribitur; nam si primas litteras singulorum versuum coniunxeris, efficies non *Captivi*, sed *Captivei*, quod etiam Politianus animadvertit. Non ignoro Augusti tempore coepisse pro hac diphthongo *i* litteram maiorem scribi, quae ordinem aliarum litterarum excederet; uti in nummis, & titulis Augusti animadvertimus Augustum DIVI F. appellatum, eique civicam esse do-

natam

natam ob cIvIs servatos. Id ipsum nonnumquam sequitur Verrius in Fastis, cum PAPIRIos, & ATILIOS enumerat, quos Graeci cum *ei* diphthongo scribunt. Hic usus aliquot annos obtinuit, & mox paullatim desiit. Idem dicendum est de *ou* diphthongo, namque in titulo, quem ad me mittis, *Nouceriam* pro *Nuceriam* scriptum esse video, ut in multis veteribus monumentis *Oufentina* pro *Vfentina tribu*, & in nummis FOVRIVS CRASSIPES, & FOVRI PHILI, & alia; & in tabulis legum IOVDICES, IOVDICARE, & IOVS. Quae posterioribus temporibus, omissa *o* littera, usurpata sunt, nonnumquam vero apice apposito supra v littera conscripta, ut in nummis Q. POMPONII MVSAE. Vetustius est, ut Latini longas litteras vocales duplicarent, ut multi testantur, exstantque monumenta Tullianis temporibus, vel eis vicinis conscripta, in quibus AA pro A, & EE pro E, & OO pro O, & VV pro V agnoscimus: sic in nummis NVMONIVS VAALA, quem Horatius Valam appellat illo

carmine : *Quae sit biems Veliae*, *quod Caelum*, *Vala*, *Salerni*, & Faustus FEELIX, & in tabula Genuate Q. MVVCIO COS., & in alia IVVS. Ab hac scribendi ratione paullatim descivere, coeperuntque apicibus uti, quod vel Quintiliano fecit negotium, qui mavult, ut apex tantum ambiguitatem tollat. Sunt alia, in quibus a scriptura eorum temporum discessum est, ut cum *intellego*, *epistula*, *optinet*, *thensaurus*, scripserunt. In quibus colligendis non sine laude operam posuit, ut nosti, Aldus Manutius Paulli filius; quamvis is monendus nonnumquam esse videatur, quod non distinxerit temporum rationem. Namque sunt quaedam nimis pervetusta, ut in titulo Columnae Rostratae C. Duilii IN. ALTOD. MARID. CLASEIS, & alia sine ullius litterae duplicatione, ut in denario quodam legi Q. PILIPVS, & apud Plautum MEDERGA, & alia sexcenta. Alia sunt posterioribus tantum temporibus usurpata, cum eloquentiae arcem Romani amisere; ut qui GAIVS scribunt, & GN., & EX-

& EXCONSVLE, & COSS., atque AVGG. Accedit praeterea punctorum mutatio, de qua video quosdam nimis sibi placere, atque gloriari, cum ea usurpant, quae nullo exemplo fiunt: mihi quidem satis est, si illis opponam Tulliana tempora, quae se velle imitari iactant. Quod si quis obiiciat nullum exstare exemplum veterum librorum Ciceronis, Caesaris, Sallustii, in quo haec scribendi ratio conservata sit, ac ne illa quidem, quae omnes laudant, exempla Terentii, & Vergilii Bembi, & si qua alia exstant, & in pretio a doctissimis viris habentur; huic argumento facile respondemus, nulla exstare optimis temporibus scripta volumina, sed aut Iustiniani, aut Theodosii, aut, ut omnia illis concedamus, Constantini Maximi temporibus, quibus linguam latinam concidisse fatentur. Et quamvis in his veteribus libris multa melius scripta sint, quam in iis, qui vulgo circumferuntur; tamen ab optima ratione scribendi longe absunt. Sed haec hactenus.

Titulum, cuius exemplum ad me misisti, Cicerone vivo conscriptum fuisse indicium est, quod de fugitivis in Sicilia comprehensis adiectum est; nam & Manius Aquillius, & M. Crassus eodem tempore fugitivos comprehenderunt. Quod vero REGIVM recte scriptum sit, non dubito, ut REGIVM LEPIDI, & a Graecis video in nummis signatam pecuniam his litteris ΡΗΓΙΝΩΝ, nec Strabonem audio aliunde, quam a Rege, id nomen ducentem, aut si quem alium Aldus, & ceteri sequantur. Sallustianam emendationem tibi placere gaudeo; si per valetudinem licuisset, reliqua habuisses. Sirletio Cardinali plurimam salutem dices, & valebis. Postridie Kal. Sept. Ilerda.

A. A. Ilerden.

VIII.

VIII.

LATINIUS

ANTONIO AUGUSTINIO EPISCOPO ILERDEN.

SAL. P. D (a).

Litteras tuas longiſſimas ſimul, & ſuaviſſimas Poſtridie Kal. Septemb. Ilerda datas ad VII. Kal. Novemb. accepi: in quibus mirifice me omnia delectarunt, praeterquam quod erat adſcriptum in extremo, te, ſi per valetudinem licuiſſet, reliquas in Salluſtium varias lectiones fuiſſe miſſurum. Nam etſi ſpero, Dei benignitate, iam convaluiſſe, fuit mihi tamen permoleſtum, te vel leviſſima morbi tentatiuncula a neceſſaria gregis tui curatione, atque a ſtudiorum tuorum curſu honeſtiſſimo abduci, aut retardari. Quod autem ad me, quae de recta latine ſcribendi ratione, multorum annorum diligentiſſima obſervatione collecta abs te erant, tam amanter miſeris, fuit mihi certe cum eo nomine gratiſſimum, quod in re

(a) *Cod. Vatic. 6201. pag. 12.*

tam varia ſemper, & incerta, circumſcriptis quibuſdam quaſi finibus, certam rationem adinveneris, cui aſſentiri facile quivis poſſit; tum honoris quoque mei cauſſa. Cur enim non ingenue fatear, me tam liberali, prolixaque tua erga me humanitate, cum aliqua honeſtae de me opinionis ſignificatione coniuncta, non permoveri ſolum, & affici, ſed gaudere plane, atque laetari? Sed quod ſcribis, te, ſi quid errore ſuſceperis, me monitore relicturum, non ſatis adhuc video, quid ſpectaris. Nam in tuam ſententiam ut mihi deſcendendum omnino ſtatuam, tam mihi aequum in ea re eſſe videtur, quam ut in iure dicendo ne latum quidem unguem a te quiſquam diſcedat. Verum quando iam multis ante ſaeculis latinae linguae uſum ita amiſimus, ut ne litterarum quidem ullum ſonum retineamus, in quo certa nobis ratio conſtare poſſit, recte ne a nobis, an ſecus latina verba pronuntientur; atque ea inveſtigatio non multum ad erudiendos animos hominum conferre poſſit,

con-

consultius facturos nos iudico, si abiecta tam anxia, peneque inutili circa litteras, & veterem scribendi consuetudinem cogitatione, & cura, in rerum honestarum, atque ad omnes vitae rationes in primis utilium investigatione operam omnem nostram, industriamque ponamus. Erit id cum nobis ipsis omnino honestius multo, & laudabilius, tum posteris quoque nostris longe utilius. Sed haec hactenus. Affero nunc ad te quaestionem mihi, multisque nuper propositam: quia digna visa est, in quam animi tui vires, ingeniique acumen intenderes. Ea vero est huiusmodi: Plutarchus in libello, cui titulus est περὶ τῶν ἐκλελοιπότων χρηστηρίων, cum finitam daemonum quoque vitam ex Hesiodi versibus ostendisset, eamque ad novem millium septingentorum viginti annorum spatium produxisset, eum numerum ita ortum habere scripsit, & perfici, ut si verbis eius stare omnino volumus, nulla ratio iniri posse videatur, qua nos ad propositam summam pervenire valeamus. Erit

igitur dignus acri ingenio tuo nodus: ad quem explicandum hic ab eruditis viris nihil adhuc allatum eſt, quod ſatisfaciat, fereque omnes in ea ſententia ſunt, ut vel manca Plutarchi verba, vel depravata omnino exiſtiment, cuius rei manifeſtum argumentum eſse volunt, quod cum initio ſcriptum ſit *συνθέσει μὲν*, nihil poſtea ſequatur, quod veluti neceſsaria quaedam portio, orationem abſolvat. Praeterea, *τεσσαράκοντα γὰρ ἑκατέρως γίνεται*, verbum *ἑκατέρως* mendi ſuſpicione non vacare putant; & infra *ταῦτα δὲ πεντάκις τετραγωνισθέντα*, ſi verborum communes, receptaſque hactenus notiones ſequamur, nullo modo tantum annorum numerum perficere poſse arbitrantur. Conſiderabis ergo locum diligenter. Et ſi erit otium, videbis etiam, quanam ratione defendi poſſit Lucretius in VI., ubi Thucididis verba pene ſingula latine reddens *τὴν καρδίαν* *cor moeſtum* dixit: cum certum ſit *καρδίαν*, id eſse Hippocrati, & fere omnibus, quod *στόμαχος*, id eſt *ventriculi os*. Hunc Lucretii

cretii lapſum nuper viri eruditiſſimi Petri Victorii cenſura animadverſum legimus ; ſed non omnes facile aſsentiuntur Victorio . Ego vero contra ſentio , nihil in tota ea parte factum a Poeta venuſtius , nihil magis proprie , nihil in quo praeſtantioris eruditionis , quae vere Philoſophum virum deceret , expreſsa veſtigia appareant , quam in moeſti cordis appellatione . Sed exſpecto prius , quid ſentias , ne ſi aliquid occupem prior , excluſum te ab eius poſseſſionis aditu , veluti interdicto praetorio , aſtute videar ſubmoviſse ; cum facile fieri poſſit , ut te eadem via ad idem mecum ſentiendum perduxeris . Vale , cum ex me plurimum , tum ex Sirletio Cardinale , qui te peramanter etiam , atque etiam ſalutat . Roma XVII. Kalend. Septemb. M. D. LXVII.

IX.

IX.

ANTONIUS AUGUSTINUS
LATINO LATINIO SAL (a).

NON possum tibi negare, quod a me tantopere efflagitas, ut ad te scribam, quid sentiam de controversia Sigonii nostri cum Gruchio de binis Comitiis, & lege Curiata. Est illa quidem ab utroque docte, & eleganter, quodque mihi vehementer placuit, modeste satis tractata: sed in neutrius opinione acquiesco. Verba Ciceronis mendosa esse arbitror, rem ipsam perobscuram. Emendatio Gruchii nimis audax est, & a veteribus libris, ut scribis, aliena. Eius opinio, qua putat Ciceronem sensisse binaComitia omnibus magistratibus, exceptis plebeiis, fuisse necessaria, etiam si neque rem militarem attingerent, neque extra urbem proficiscerentur: mihi incerta esse videtur, nullisque veterum monumentis probari. Quae de praerogativa attulit ex Asconio

(a) *Cod. Vatic. 6201. pag. 7.*

nio Sigonius, ut bina centuriata Consulis indicaret, parum accommodata sunt, & recte a Gruchio reprehenduntur. Quod scribis in multis libris addi CVM ante illa verba (*Centuriata lex*) id libens amplector; sed ita, ut tollam primam syllabam eius verbi *Centuriata*, quod mihi insolens videtur; T litteram in C muto, & scribo CVM CVRIATA pro *Centuriata*, quae duo verba postea scripta sunt, & nescio, an illic delenda sint, & hoc loco scribenda. Fit enim saepe, ut cum alter Scriptor errorem corrigit, alter postea utrumque scribat non suo loco. Verbum *Consulib.* placet, neque enim video, qua in re indigeant Censores aliis Comitiis, quam quibus creati sunt, & cum lustrum faciunt, non aliquod imperium accipiunt, sed exsequuntur ius magistratus sui. Sic igitur sentio scribendum: ***Maiores de omnibus magistratibus bis vos sententiam ferre voluerunt. Nam quum Curiata lex Consulibus ferebatur, quum ceteris patriciis magistratibus: tum, iterum de iisdem iudi-***

caba-

cabatur, ut esset reprehendendi potestas, si populum beneficii sui poeniteret. Sensus horum verborum apertus est, & ad Ciceronis caussam maxime accommodatus. Quod enim lege Servilia fiebat, ut Decemviri Curiata lege ornarentur: id ne quis existimaret, exemplo Consulum, & aliorum Patriciorum, hoc est maiorum Magistratuum, fieri, qui etiam eadem Curiata lege ornabantur, cum extra urbem cum imperio proficiscerentur, docet Cicero multum interesse; namque alteri sine ullis comitiis iustis magistratum adepti fuerant, alteri iustis comitiis. *Iam hoc inauditum,* inquit, *& plane novo more, uti Curiata lege Magistratus detur, cui nullis Comitiis ante sit datus.* Caussam postea affert, cur id institutum sit, & adhuc debeat retineri: *Maiores*, inquit, *bis vos de omnibus his Magistratibus, qui ea lege ornantur, & maiores, atque Patricii dicuntur, sententiam ferre voluerunt.* Explicat hoc namque, quum Consulibus, vel aliis Magistrati-

ſtratibus lex Curiata ferebatur . (*ferebatur* , inquit , non *fertur* , ut elevet uſum Curiatae legis ſui temporis) olim ideo praeter ea comitia , quibus deſignabantur , Curiatis Comitiis opus erat , ut extra urbem imperium exercerent praetorium , quale hoc eſt , quod Servilius optat ſuis Decemviris ; quum ceteris , inquit , patriciis magiſtratibus (adde lex Curiata ferebatur) ut omnibus Praetoribus in Provincias ituris , quid agebatur ? Tum iterum de eiſdem iudicabatur , ut eſſet reprehendendi poteſtas , & nihil, inquit , aliud tum agebatur , quam iudicare iterum , an illi eodem magiſtratu digni eſſent , vel exercitui praeeſſe , vel Provinciam regere , aut ea poteſtate uti extra urbem poſſent . Olim haec hac de cauſſa fiebant : nunc vero prima illa Comitia , quibus Magiſtratus dantur , ſive ea Centuriata , ſive tributa ſint , retinetis vos quidem adhuc , & frequentes in eis adeſtis ; at haec Curiata , de quibus locuti ſumus ; auſpiciorum tantum cauſſa remanſerunt , ea vos non initis ,

tis, ea per triginta lictores, quod magis oratorie, quam vere esse dictum suspicor, habentur. Sed ego nimis ineptus sum, qui tam multis ad te verbis utar, ut te doceam scilicet, quod neque scio, neque didici. Volui tamen in hanc potius partem peccare, ut magis ineptus dicerer, quam minus amicus. In verbis Messallae verbum *iustius* retineo, ac si mutandum est, pro eo VETVSTIVS scribendum censeo. Loquitur enim de minoribus Magistratibus, quibus inauditum est dari ius aliquod lege Curiata, praeter ius suae potestatis, quam inito Magistratu consequuntur. At olim tam plebeiis, quam Patriciis minoribus Magistratibus Comitia Curiata solemnia fuerunt. Quod scribis aliud esse legem Curiatam, aliud Comitia, non dubium est: sed abutitur nonnumquam Cicero his verbis. Primum, inquit, lege Curiata Decemviros ornat, uti Curiata lege Magistratus detur; at postea Curiatis, inquit, eam Comitiis confirmavit. Vides hic, dici Comitiis Curiatis, quod illic lege

Curia-

Curiata. Tu me amabis, & valebis, tuaeque, & Octavii nostri sententiae de his eisdem rebus facies certiorem. Ilerda III. Nonas Novemb. A. A. Ilerden.

X.

LATINUS LATINIUS

ANTONIO AUGUSTINO EPISCOPO ILERDEN. SAL. D (a).

ETSI nihil erat, quod hoc tempore ad te scriberem, nolui tamen committere, ut proficiscenti Sanctio nihil litterarum darem; cum praesertim ille me propterea profectionis suae admonendum putarit, ut aliquid omnino scriberem. Ego vero cum diligenter in hoc officiorum genere omnibus semper satisfacere studui; tum uni tibi omnium maxime id ipsum a me deberi putavi, planeque sum professus. Illud autem, fateor, interdum me a scribendo deterret, quod tibi homini in rerum gravissimarum contemplatione, actioneque assidue occupato

(a) *Cod. Vatic. 6201 pag.6.*

to importune me facturum arbitror, si vel tantillam moram afferam; dum vel inanes prorsus, vel certe de levissimis rebus scriptas litteras meas legis. Scripsi XVII. Kal. Decembris ad te de Plutarchi loco, vel mendoso, vel mutilo in libello περὶ τῶν ἐκλελοιπότων χρηστηρίων. Exspecto avide, quid tu primum, deinde etiam quid eruditi alii apud vos de tota ea re sentiant. De Lucretii quoque lapsu a viro doctissimo Petro Victorio animadverso, erit mihi gratissimum, si quaenam sententia tua sit, pro tua humanitate ad me, cum satis erit otii, scribendum duxeris. Nos hic valemus utcumque, Octavius item pater. Sed quid de me futurum sit, difficile est praevidere. Urbem colere, atque in hac luce virorum eruditorum, optimorumque suavissima consuetudine frui, quamdiu liceat, tam mihi firmum, certumque est, quam quod certissimum. Itaque extrema omnia ferenda censeo, priusquam urbem desero. Verum haec alias. Tu perge amare nos, & vale. Roma XVII. Kal. Ian. MDLXVII.

XI.

XI.
ANTONIUS AUGUSTINUS
LATINO LATINIO SAL (a).

PErcommode accidit, ut ad me litterae tuae XVII.Kal.Decemb. datae, praeſente doctiſſimo quodam viro Petro Ioh. Nunnio Valentino, pervenirent. Ab eodem enim didici Plutarchi locum, de quo me his litteris interpellabas, non minus verbis, quam ſententia perobſcurum interpretationem hanc recipere, quam his litteris comprehendam, ut potero; eaſque notas numerorum adſcribam, quibus facilius explicare conabor acutiſſimi viri ſententiam. Principio non credo, te deſiderare explicationem illam, quae apertiſſima eſt, quo pacto ex Heſiodi ſententia Nympharum vita novem millia ſeptingentos viginti annos non excedat; cum ex ſingulorum numerorum multiplicatione ea ſumma reddatur: homini anno uno, cornici novem, cervo triginta ſeptem, corvo

(a) *Cod. Vatic.* 6201. *pag.* 17.

centum & octo, phoenici nongentis septuaginta duobus, & natis, ultimisque his decies auctis. Difficultas maxima est, quo pacto utrimque quadraginta, sive quadragena illa fiant; & postea summa eadem fiat, si quinquies quadragena multiplicentur. Ab hac difficultate elabimur, si noverimus duplicem numerationis rationem a veteribus usurpatam. Altera est, quam ἀπὸ μονάδος appellabant, qua singuli numeri infra decem, & singuli singularum decuriarum, sive centuriarum tantum colliguntur; ut si quis hac ratione enumeret CCXXVI. decem esse affirmare cogetur; at CCCXLIII. item decem, CCCCLXIIX. decem & octo. Altera ratio numerationis est, cum saepius numeri multiplicantur, non solum ipsi inter se, sed etiam summa, quae ex ipsis conficitur; ut cum dicitur πεντάκις τειγωνισθέντα a Plutarcho, significatur quadragenarium illum numerum quinques esse cum sua summa augendum, ita ut ter singulae summae multiplicentur. Nam si ter quadragena multiplices,

ces, efficies CXX., si haec eadem item ter, tunc novies quadragena ad CCCLX. ascendent, quae si ter augeas, hoc est vicies septies quadragena, colligitur summa mille octoginta numerorum. Iam si quarto ter multiplices hanc summam, fient tria millia ducenta quadraginta, quod fit ex multiplicatione LXXXI. numeri quadragenarii. Si denique hanc quoque summam ter multiplices, eam summam efficies, quam Plutarchus significat, quae fit ex multiplicatione CCXLIII. illius primi numeri quadragenarii. Sic vides, quo pacto, cum quinquies quadragena multiplicaveris triangulari illa ratione, summa conveniat. Sed quo pacto quadragena fiant ἀπὸ μονάδος, obscurum est; nisi fingamus, vel potius meminerimus, cornicem a cervo quater, cervum a corvo ter, corvum a phoenice novies, hunc a nympha decies aucto annorum numero vinci. Hi numeri singillatim quater augendi sunt, quod Plutarchus dixisset, nisi mendosus eius liber esset. Quod si quatuor

quater augeas, fient ſexdecim, ſi tria item quater, colliges duodecim; ſi novem eadem ratione multiplices XXXVI. fient, ſi dena, quadraginta. Horum numerorum utrimque ἀπὸ μονάδος collige ſummam; hoc eſt quatuor, trium, novem, decem, fient XVII. item ſexdecim, duodecim XXXVI., & quadraginta, ſi eadem ratione enumeres, fient XXIII., ita ex utriſque efficiuntur quadraginta, quod Plutarchus, ut cogitamus, dixit. Verba Plutarchi ita ſcribi poſſunt: συνθέσει μὲν ἐκ τῶν τεσσάρων ἐφεξῆς, ἀπὸ μονάδος δὲ τετράκις γενομένων τεσσάρων τῶν πολλαπλασιαζόντων· τεσσαράκοντα γὰρ ἐξ ἑκατέρων γίνεται· ταῦτα δὲ πεντάκις τριγωνισθέντα τὸν ἐκκείμενον ἀριθμὸν παρέσχειν (a). Mihi quidem ſententia Plutarchi acute ſatis explicari videtur, verba tamen audaciuſcule mutari. Hadrianus Turnebius Latinus interpres fatetur, ſe meliorem librum deſiderare. His tamen verbis utitur. At haec ſumma novies mille ſeptingentorum, & viginti,

(a) *Tom.I. 740. ante med.*

ginti, compositione ex quatuor numeris iam inde usque ab unitate deinceps quater multiplicatis nascitur. Utroque enim modo quadraginta efficiuntur, quae quinquies in triangulos redacta, propositam summam absolvunt (a). De corde moesto Lucretiano quid Victorius noster scripserit, ignoro, Thucydidis Graecus interpres recte videtur καρδίαν interpretari, Valla praecordia, Lucretius dedita opera cor moestum, Gallus quidam cor. At cordis morsum, aut morbum solent Graeci καρδιωγμὸν, καὶ καρδιαλγίαν appellare, id Lucretium cor moestum dicere reprehendendum non est. Haec scripseram, cum mihi cor moestum ex litterarum tuarum lectione, quas XI. Kal. Ianuarii dederas, fuit. His enim me certiorem litteris de morte Octavii nostri fecisti, quem uterque nostrum unice amabat. Sed cum illo actum esse praeclare puto, quod eum mors a malis, quam a bonis ad perpetuam illam

(a) Utroque enim modo &c. *Deest, inquam, aliquid, cum modus unus exstet, alter desideretur.*

Beatorum animorum sedem transtulit. Nec mors dici potuit repentina, aut improvisa, quae accidit septuagenario, & quinquennio dimidia parte corporis capto, ac manco. Vita vero fuit beata, cui & animi dotes, & nonnullae corporis eximiae, a Deo Optimo Maximo religione, & sinceritate fidei illustriores effectae summam illam ei gloriam pepererunt, in quo multos annos vixit in isto Orbis terrarum theatro, vel ipsis invitis, qui summam Reipublicae tenuerunt. Titulum sepulcri legi, elegans est, & te, atque illo non indignus. Sed si res est integra, illis verbis (Sodalit. Servor. observant. Sodali) scriberem (Huius Sodalitii Sodali), & post verbum (probitatis) adderem (ingenii, atque eruditionis) & pro illis verbis (tantique erga omnes officii) scriberem (ita erga omnes officioso). Illa quoque verba auferenda censeo (Sodales amantissimi Sodali suavissimo P.), & pro Cal. (Kal.) scribo. Non video autem, cur non etiam Abbatem, sive Pro Abbate inscribamus; cum id

id quoque nomen patrem significet. Narbonensem inscriptionem tantopere a te laudari miror. Habet enim nonnulla minus exacta; sed amo diligentiam tuam, quod me diligenter de ea admonueris, exemplumque eius miseris pereleganter conscriptum. Vale VIII. Kal. Martias. Ilerda.

A. A. Ilerd.

		4	
9.	Cornix	4.	16.
36.	Cervus	3.	12.
108.	Corvus	9.	36.
972.	Phoenix	10.	40.
9720.	Nympha		

40.

3

1. 120.

2. 360.

3. 1080.

3240.

4. 9720.

XII.

ANTONIUS AUGUSTINUS

LATINO LATINIO SAL (a).

Litteras tuas Nunnio meo ostendi, ut de Plutarchi numeris iterum plenius tibi satisfaceret. Laudavit, quae scripseras, sed non esse adhuc omnem difficultatem sublatam affirmavit; qua de re postea pluribus, ut opinor, cognosces, & quid ille sentiat, & quid in tuis litteris desideret. Interea, ut peterem abs te enixe hortatus est, ut Diophanti de Arithmetica libros, qui in Vaticana Bibliotheca non uno exemplo servantur, describi, & ad nos mitti cures; aut si graece, vel latine editi sint, eius rei nos facias certiores. Quod quaeris, quid existimem significare in Narbonensi, & Patavino titulo *Magmentum protollere*: rem tu quidem mihi perobscuram a me enarrari cogis. *Magmentum* ex Catonis, Varronis, Festi, Nonii, Servii, & Arnobii verbis id esse videtur, quod augendae Religionis caussa sacrificio adderetur, unde etiam *mactare* dicitur,

(a) *Cod. Vatic.* 6201. *pag.* 15.

citur, & *mactum esse*. *Macte*, inquit Servius IX. Aene., *magis aucte*. Sermo tractus a sacris. Quoties enim aut thus, aut vinum super victimam fundebatur, dicebant: *mactus est taurus vino*, vel *thure*: hoc est cumulata est hostia, & magis aucta. Id igitur *non protolli iubetur in legibus arae Narbonensis, & Illyricae*; hoc est non alio duci, sed in eam aram inferri: ita enim interpretor *protollere* esse porro tollere. Sunt autem quaedam verba duriuscula composita, & in veterem quamdam formulam concepta in utroque titulo, quae obscuritatem augent, quale in his ipsis verbis est: *Sive quis hostia sacrum faxit; qui Magmentum nec protollat idcirco tamen: probe factum esto*. Nam si scriptum esset, *qui tamen Magmentum non tollat*, non laboraremus. *Nec* pro *non* in duodecim tabulis fuisse nostri testantur; *cum de furto nec manifesto agitur*. Idcirco significare videtur circa id sacrificium, vel in eo sacrificio. Quod in Patavina inscriptione est (*Quod Magmentum*) mendosum

dosum esse suspicor, nisi forte ad verbum *sacrum* referre oportet, quod minime probo(a). Habes sententiam meam, tu me certioris tuae facies certiorem, & cum erit commodum, vel Cardinalem Sirletium, vel Matthaeum Devarium, vel Fulvium Ursinum, vel omnes potius percontabere, si cognoscere possint, cuius sint verba ab Suida relata verbo πανδέκται, quae alio quoque loco ab eodem relata sunt, quidque de eodem verbo a Graecis fuerit memoriae traditum, aut quis eo usus fuerit, praeter Tironem Tullium, Plinium, Gellium, Carisium, & Iurisconsultos Ulpianum, ac Modestinum, & Iustinianum, & Iustinianeos interpretes. Versiculos quosdam ad te mitto, si minus verbis, aut numeris, at sententia, ut arbitror, non ingratos. Cura, ut valeas. Nonis Iuniis. Ilerda. A. A. Ilerden.

LETTE-

(a) *Videndus Herodianus lib.v. de Elagabalo scribens, ubi sacrificium eius nominis institutum narrat, extaque victimarum, atque aromata in lancibus aureis capitibus virorum honestissimorum impositis circumlata describit. Id enim videtur solemne pompae genus quoddam adhibitum ad augendum Deorum honorem.*

LETTERE ITALIANE

DI ALCUNI ILLUSTRI SCRITTORI

DEL SECOLO XVI

CIOE'

Di Annibale Caro, di Antonio Agoſtini, di Matteo Bruno, e di Gio: Batiſta Guarini

CAVATE DAI LORO ORIGINALI.

AL REVERENDISSIMO PADRE

DON CESAREO POZZI

ABATE ULIVETANO

L' EDITORE DI QUESTI OPUSCOLI.

IL dono, che a Voi faccio di queste poche Lettere Italiane inserite nel Tomo secondo de' nostri Aneddoti, è un piccolo contrassegno del molto, che vi debbo, e che vi debbo ben volentieri. La cara amicizia, di cui m' onorate, ed il comodo, che generosamente ne' miei letterarii passatempi m' accordate della bella Biblioteca Imperiali confidata alla vostra direzione, sono i motivi di questo mio dolcissimo debito. Capisco quanto poco vi doni, ma la costituzione di questa Raccolta composta di soli Opuscoli è tale, che in essa agli amici non possiamo donare, che piccole cose. Eccovi precisamente il caso dell' antico proverbio, che i piccoli regali alimentano l' amicizia, ed i grandi colla lor mole l' opprimono. *I pochi Autori di queste Lettere sono notissimi a Voi, ed a qualunque cadranno sotto gli occhi; quindi è inutile il parlarvene a lungo. La prima, benchè sotto nome di Monsig. Giovanni Guidiccioni Presidente di Romagna, deesi attribuire ad Annibal Caro, che allora gli servia di Segretario. Ma sia dell' uno, o dell' altro, sono amendue nomi cari alle Muse, e cari a tutti noi. Le tre Lettere d' Antonio Agostini le troverete secondo il solito piene di erudizione, e mancano nella Raccolta di Lucca. Matteo Bruno*

Giu-

Giureconsulto Ariminese non vi sarà men noto per le lodi, che gli danno lo Struvio (a), *e il Gottofredo* (b), *che per l' elenco dell' Opere sue nel Mazzuchelli* (c). *Di costui dunque leggete una Lettera, dalla quale vedrete essere lui non meno amante delle belle Lettere, che delle Pandette. In fine le due del Guarino, che da me copiate sull' originale devono, se non per altro, esserci grate, perchè scritte da quella medesima fortunata mano, che scrisse tant' altre belle, ed eleganti cose. Una di queste servirà ancora alla storia di sì grand' Uomo, perchè accenna la sua Ambasceria a Venezia, ed una Orazione da lui recitata in quella congiuntura, e di cui non mi pare d' aver sentito menzione. Ma per tornare al mio tenue regalo, non lo crediate interamente però spogliato d' interesse. Noi vorremmo con ciò impegnarvi sempre più a comunicarci le cose, che avete fra' vostri manoscritti, e che possono abbellire la continuazione di quest' Opera, la quale dalle molte ricerche sembra assai grata al pubblico. Non è già, che manchiamo di materiali opportuni, che anzi ce ne piovono da tutte le parti, ma bramiamo di avere il piacere di ottenerne anche da Voi; giacchè i doni diventano più cari per la mano del Donatore. Vale.*

LETTE-

(a) *Biblioth. Iur. Select. lib.* IV. *tit.* XX. *de Cession. Bonor. cap.* VII. §. 94.

(b) *L. 2. Cod. Theodos. To.* II. *Part.* IV. *pag.* 2219.

(c) *Scrittori d' Italia*

LETTERA I.

Di Annibale Caro a nome di Monsig. Giovanni Guidiccioni Presidente di Romagna al Card. Camerlingo in Roma (a).

NON mi è parso investirne ancora i Rangoni, perchè, Monsig. Rmo, questa mi è riuscita una cosa degna di grandissima considerazione, e mi parrebbe far contro coscienza, se S. S. non la intendesse bene. Io darò loro il possesso del Castello, ogni volta, che essi non potranno di manco; ma sia certa V. S. Rma, che tanto è l' odio, che portano a questi Signori, e tanta la ostinazione, e la paura di tornare loro sotto, che impossibile cosa è, che abbiano se non il loco ruinato, perchè gli uomini sono risoluti di abbandonar il Castello, e venduto, e portato via quel, che possono, abbruciare, e minare il resto, e tengono questa deliberazione

(a) *Cavata dal Libro delle pubbliche Riformanze della Terra di Savignano segnato lettera* A *in fine*.

ne con tanta coſtanza, che mi fa ricordare dei Lici contra Bruto, e dei Saguntini contr' Annibale; e ſono certo, che, ſe queſta coſa và innanzi, Sua Santità fa manifeſta perdita di queſto Caſtello, il quale per tutti i riſpetti è bene, che lo mantenga, e che ſtia ſotto a queſto governo, tanto più, che per redimerſi offeriſcono di sborſare 5000. ſcudi, coſa, che mi pare impoſſibile a un Caſtelletto, come quello. E quando con tanto fervore deſiderano il governo Eccleſiaſtico, e con la morte, e con ogni generazione di calamità non ſi poſſono indurre a ſervire ad altri, mi par, che ſi debbano raccorre, ed aver loro compaſſione, e non ruinare, e mandare a diſperſione un popolo, per darlo a chi a ogni modo non lo può tenere, ed a Signori, ai quali non ſono mai per ſervire. Aſpetto, che V. S. Rm̃a mi dia avviſo della mente di S. Beatitudine ſopra queſto, ed a V. S. Rm̃a umilmente mi raccomando. Di Forlì alli xx. di Febraro MDXL.

LETTE-

LETTERA II.

Di Antonio Agoſtini a Fulvio Orſino (a).

Molto magnifico Signor mio.

AVendomi riſoluto di ſtare in Sicilia tutta queſta eſtate per molte neceſſarie cauſe, è forza, che ſcriva a V. S. alcune coſe, che più volentieri riſerberei alla viſta voſtra; ma in queſto mezzo deſidero, che per lettere ragioniamo un poco inſieme delle Medaglie, *ut ſaepe*. In una di argento di quattro dramme in circa, è un Ercole nudo con una clava nella deſtra, con la quale alta percuote, e con la ſiniſtra tiene un toro per il corno deſtro, con certe lettere fuggite. Ha di roveſcio un'altro Ercole nudo ſacrificante, ovvero turificante, perchè colla deſtra vuota una patera ſopra un'altare, il quale altare è circondato da un ſerpe. Colla ſiniſtra Ercole tiene la clava, appoggiata in terra, e dietro lui è una grue, ovvero altro uccello. Le lettere ſono guaſte,

(a) *Cod. Vatic.* 4104. *pag.*327.

ma simili a queste ΗΤΨΙΑΣ. Desidero sapere, se V.S. ha visto altra simile, e con quali lettere, ed interpretazione. Ho in bronzo un'altra Medaglia, della quale penso aver trovato una bella interpretazione, benchè essa non è bella, ma brutta, e mal conservata. Da un canto è la testa di una donna più onesta, che bella. Dall'altro canto portano due giovani due persone sopra gli omeri. Io credo, che sia moneta di Catania, e la testa della Pietà, e li due giovani quelli due fratelli, che portarono suoi padre, e madre fuora della terra in un'incendio; de' quali fa menzione Pausania lib.x., e Virgilio, ovvero altro autore nell'*Aetna* alla fine: *Namque optima proles Amphion, fraterque pari sub munere fortes &c.* Credo, nelli nomi fosse varietà fra gli Storici. V.S. mi farà grazia di chiarirsi e con Medaglie, e con Libri, se sono fuor di strada, ovvero in essa. Fra le Medaglie dei Siracusani, ho alcune con una testa, come di Giove, ma molto più bella, che le ordinarie,

con

con queste lettere ΖΕΥΣ . ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ, dall'altra parte è un fulmine. Penso, che si ritrova in Aristotele *lib.* v. *Politicorum*, che morto Gerone li Siracusani fecero una statua d'oro a questo Giove, per essergli tolta la servitù delli delatori del tiranno. Così interpreto un'altra con queste lettere nella testa ΔΙΟΣ . ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ, e dietro un'Aquila con un fulmine ΣΙΡΑΚΟΣΙΩΝ. Ed un'altra colla testa di Diana ΣΩΤΕΙΡΑ, e con un fulmine di rovescio, volendo dire, che Diana, e Giove gli avesse liberati; e che Diana fosse Nume tutelare de' Siracusani. Credo, che lo dica Diodoro Siculo libro VI., dove dice delli pesci della fontana di Aretusa sacri a Diana, e dell'Isola Ortigia, la quale era una parte della Città di Siracusa appresso Cicerone, Virgilio, Livio, ed altri. Questi pesci credo, che siano quell'istessi, che si vedono nelle belle Medaglie Siracusane di argento attorno di una testa di donna colla quadriga a rovescio. Silio Italico lib. XIV. v. 53. *Hic Arethusa*

 suum

suum piscoso fonte receptat Alpheon sacrae portantem signa coronae. E perchè ho una Medaglia, e forse più (per parlar più a gusto di V. S.) dove è una testa di una bella donna coronata di foglie di canna, con un toro di rovescio con due pesci ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ, avendo letto, che li fiumi si facevano come tori nella favola di Acheloo, ed Ercole, ed altrove, sono in pensiero, che sia la testa di Aretusa, ed il toro, Alfeo piscoso. Non voglio tacere un'altra fantasìa di altre Medaglie pur Siracusane con un Pegaso di rovescio, le quali in argento, e rame si trovano molte in Roma, e quà, ed io seguendo Giulio Polluce, quelle, che non avevano lettere, l'interpretava Medaglie di Corinto. Ora vedo, che Bellorofonte, ed altri Corinti vennero con Archia, e fondarono Siracusa, come trovo scritto da uno Storico moderno, il quale cita Tucidide libro VI., Strabone lib. VIII., Dionis. Alicar. libro I., e l'interprete di Teocrito, ma non dice dove. V. S. mi faccia grazia di vederlo, dove parla Teocri-

Teocrito di Bellorofonte. Questo Archia, dicono, che fosse delli descendenti di Alceo figliuolo di Ercole; e per questo penso, che in alcune Medaglie di Siracusa si trova una testa di un giovane con l'exuvie d'Ercole, la qual testa io credeva, che fosse di Alessandro. Non sò, se ho ragionato a gusto di V. S., pure avrò dato occasione, che mi risponda, e che mi faccia sapere, se il Sig. Annibale Caro si trova in Roma, al quale dia li miei saluti strettissimamente, e prosit l'affinità con Sua Santità, e Camerino. Addio. Da Palermo alli 3. di Giugno del M. D. LX.

Di V. S. A. A.

LETTERA III.

Del medesimo ad Onofrio Panvinio (a).

Reverendo Padre singolarissimo.

LA vostra delli 10. di Decembre mi trova fuor di Lerida nella Visita, dove non ho Medaglie, nè Libri per satisfar al desiderio di

(a) *Cod. Vatic.* 6412. *pag.* 246.

di tante cose , come ad un tempo volete. Il peggio è, che non ho ivi designatore , se non certi, che depingono nel muro per eccellenza una battaglia di φτιζί (*), e gatti, e qualche scimiotto, o papagallo. Pure con parole cercherò di satisfarvi , benchè siate il Mastro di tutto quello , che vi potrò dire , ed in Roma ci è ogni cosa, e il microcosmo, come dice non sò chi Greco. Delli Libri di Medaglie ho smarrito il Libro delli XII. Cesari del Vico , ho bene il Cesare Dittatore , e le Auguste. Ho ancora l' Erice , ed il Francese Choul , il Golzio non ho visto , ma intendo , che finisce nelli percussori di Cesare, e che non è assai copioso delli superiori. Quelli , che ho visto , mi pare si gabbino in molte Medaglie finte, che essi pigliano per vere , ed alcune vere dichiarano male , ed altre disegnano etiam male , in alcune cose comuni si stendono , le difficili tralasciano, come molti interpreti di Libri ; e qualche volta nelle comuni vanno a capi-

(*) *Così stà nel Ms.*

a capitolo, come fa l'Erice in provare, che le Medaglie non furono mai monete, con argomenti, che provano appunto, che furono. Pure alli principianti giovano tali Libri, ed a chi non ha modo di aver le Medaglie istesse. Desidero, che l'Istoria vostra Ecclesiastica vada innanzi, la quale vi può immortalare più, che queste altre ciance, benchè siate atto per cicalare di ogni cosa bene. Questa estate messi in ordine certe famiglie Romane, e nelli vostri Fasti trovai alcune cose, che potrebbono mutarsi, e vorrei mandarvele. Come ritorno dalla Visita, che sarà fra un mese, ve li manderò con queste altre baie, che volete, se avrò un poco di ozio. Ma se il vostro Padrone ha i Libri del Pirro nostro, lì trovarete ogni cosa a tutto pasto, ed a merenda, e colazione. Interim vale, mi Panvinie, (pane, & vino dulcior). Dat. in Tamarid alli x. di Febraro del M. D. LXVII.

Di Vostra Magnificenza

A. A. Ilerd.

LETTERA IV.

Del medesimo a Fulvio Orsino (a).

Sig. Fulvio mio singolarissimo.

HO differito di rispondere a una di V.S. data alla fine di Settembre, ricevuta in Barcellona dal mese di Ottobre, pensando in breve ritornare al mio nido: *Tandem aliquando huc pervenimus* tre dì sono, ed eccovi la risposta *non cumulatiore cumulo*, Esiodicamente, ma come posso. Dite, che avete perso gli Antiquari Onofrio, Egio morti, e Pirro, e Manuzio assenti; mi condoglio con esso voi, *sed quousque*? Così si vive morendo, il tempo vola, e tutti corremo pigliando per un piacere cento fastidi. Promettete di scrivermi spesso, e sete non più, che li Parti, e Peni verace. Della Tavola Greca, e Latina mi rallegro, ma che aspettate a pubblicarla? Il Consolato di Catulo, e Lepido fu principio dell' Istorie di Sallustio, come si vede nelle parole relate da

(a) *Cod. Vatic.* 4105. *pag.* 70.

da Prisciano, e Rufino, come credo *de numeris*. L. Cornelio Sisenna scrisse la guerra Italica, ed il Civile sotto Silla *non satis libero ore*, come nota esso Sallustio nel Iugurtino. E' lodato magramente da Cicerone in più luoghi. Ho raccolto gli Autori da me notati in un' altra carta, che fanno menzione di Sisenna. In Medaglie trovo in argento CN. CORNEL. L. F. SISENA, ed in bronzo dal tempo di Augusto APRONIVS. MESSALA. III. VIR., SISENNA. GALVS. A. A. A. F. F., ed in altro SISENNA. MESSALA. APRONIVS. GALLVS. III. VIR. A. A. A. F. F.; ed in altro SISIINA. PR. COS. L. STATI. ... Ho visto questa scrittura II pro E in alcune iscrizioni, ed ho giudicato esser nota di H per distinguere le vocali lunghe dalle brevi, ma in Plutarco Sisenna si scrive per ξ. STATI. ... interpreto *Statili*. La Pretura di Sisenna in quel Consolato mi fa ricordare, che non sò, come possa accordare le parole di Cicerone con quelle di Paterculo. Fa Cicerone menzione dell' Istorie di Sisenna in bocca di Antonio

tonio molti anni avanti della guerra Civile di Silla; e Paterculo dice, che scrisse le Istorie molti anni dopo essendo vecchio. Questo scriveva fidatomi della memoria, e pensando la soluzione di questo argomento, vidi, che pigliavo errore, che Antonio non fa menzione di Sisenna, se non di Celio Antipater. Ma nell' Orazione pro Cornelio nelli fragmenti salvati da Asconio si fa menzione della Pretura di esso Sisenna, e Plutarco nella vita di Lucullo nota, come Sisenna Istorico, ed Ortensio Oratore fecero, come per burla, che Lucullo giovane scrivesse il Bello Marsico in Greco, e non sò, se sia vero quello, che afferma Seb. Corrado nel Bruto, Plutarco aver detto, che Sisenna scrisse in Greco, come nell' interpretazione delli versi di Ovidio, non intende essere altra Opera le *Milesiae Fabulae* tradotte da Aristide dell' altre Istorie. E così io trovo in Nonio, ed altri, citati luoghi latini dell'Istorie, dove sono cose chiare del Bello Marsico, ed altri luoghi delle Milesie. Quanto alli

alli tre Greci onorati nella vostra Favola, non ho cosa a proposito; si potrà cercare nell'Istorici di quelle guerre. Essendo chiaro, che lo Storico fosse Lucio, facilmente si potrà credere essere suo figliuolo CN. il monetale, essendo L.F., e forse insieme con Messala, e con Apronio Gallo al tempo di Augusto, e così il medesimo figliuolo fu Proconsole, e suo Questore, o Proquestore quel Statilio dell'altra Medaglia. Quanto alli due nomi di Sulpizio Iurisconsulto, non ho cosa certa, nè credo si possa dimostrare in antichità; li moderni pigliano de' granchi spesso. *Ser. Sulpicius Q. F. Lemonia Rufus*, si trova nelle Filippiche parlando con parole di S. C. sopra la statua di esso Sulpicio. Ed in una Medaglia di argomento SER. SVLPICIVS . RVFVS III. VIR., M. BIBVLVS IMP., la qual moneta credo fosse fatta dal figliuolo del Iurisconsulto, essendo Bibulo Imperatore in Siria, o Asia, se non m' inganno, al tempo del Proconsolato di Cicerone in Cilicia. La vostra, dove si legge *L. Servius Rufus*, è for-

è forse errata per dire *L. Servilius*, ovvero *L. Sergius Rufus*; ovvero diremo, che fosse nome di famiglia *Servius* in sola questa vostra Medaglia. Il luogo di Nepote *in vita Attici* è guasto, e credo si debba levar via la parola *Servio*, e che resti *M. fratri Sulpicii*: e credo, che qualcuno scrivesse Servio in margine, credendo, che parlasse del Iurisconsulto. Ed avvertite, che gli Rufi erano Patrici, come dice Cicerone *pro Muraena*; e questo Marco era fratello di P. Sulpicio Trib. Pl., e così plebeio. Dunque tutti i Sulpici patrici, e plebei si dicevano Servii? non lo crederà Marsodio. Trovo in Plutarco nella vita di Galba, (il quale era Sulpicio, e Patricio, non Sergio, come il volgo crede), che era delli Servii. Ecco dunque un'altro scrupulo; tuttavia mi perdoni Plutarco col suo parlare improprio, che volendo dire esser nobile patricio per padre, disse la nobiltà de' Servii, intendendo per il pronome la famiglia; come se volesse dire uno delli Claudi, e dicesse

degli

degli Appii, perchè come nelli Claudi si trova il pronome di Appio spesso, e non è frequente in altri, così degli Sulpici è familiare *Servio*. *Hoc placet*. Ricordatevi di Cicerone, che scrivendo ad Appio Claudio, usa di Appietate, e Lentuliate per dire queste vostre nobiltà di fumo, non perchè Appio sia nome di famiglia, ma perchè si usava nella Claudia spesso. Nel numero di più si potrà comportare M. SER. SVLPICII. RVFI, per dire Marco, e Servio Sulpici Rufi.

Vengo al fragmento delle Ferie Latine in Monte Albano, gioia degna di essere conservata. Solamente dirò aver notato in Dionisio lib. IV., e nel fine del sesto, come si facevano tre giorni dette Ferie, (nel sasso si nota il primo giorno delli tre), il primo dì da Tarquinio introdotto, il secondo *exactis Regibus*; il terzo reconciliatasi la plebe con li Patrici. E nel libro VIII. dice, che li Tribuni non potevano pernottare fuori di Roma, eccetto, che per queste

Fe-

Ferie, andando con tutti li Magistrati al Monte Albano: e per questo restava in Roma un Prefetto *Urbis Latinarum Feriarum caussa*, del quale parla Pomponio nel titolo *de origine Iuris*.

Della Colonna di Duilio non ci ho considerato altro di quello, che allora scrissi al q. F. Onofrio.

Delle monete di Caio Mario Pro III. Viro del tempo di Augusto, non ci ho altra considerazione, che, come si trova Pro Cos., Pro Pr., e Pro Quaest., così Pro III. Viro. Chi fosse costui non mi sovviene. Di tre di questo nome sono chiaro, che avanti Augusto furono C. Mario VII. Cos., ed il figliuolo morto in Preneste, il terzo fu il finto nipote, del quale nelle Epist. Fam. ci è menzione. Si trova in argento C. MARI. C. F. CAPIT. S. C. — C. MARIVS. C. F. C. N. — C. MARI. C. F. — M. MAR. Il Libro *de Ludis Circensibus* vederò volentieri, e li Commentari di Cesare. Di Medaglie dette Consolari ho visto poche in Hspagna; ed ho fatto

poco

poco ſtudio in eſſe, ſolamente ho conſiderato ſopra l'interpretazione di quella del fratello di Africano, L. Scipione ASIAG, al quale tutti dicono Aſiatico, come a' poſteri, de' quali fu uno Conſole an. 670. U. C., che nelli Faſti Capitolini tanto eſſo Lucio, come quell' altro ſono detti Aſiatici, e ſi trova (non appreſſo me) una Medaglia di argento così inſcritta L. SCIPIO. ASIATIC. Tuttavia quella più frequente non è ben copiata dal curioſiſſimo Uberto Golzio, il quale ſcrive ASIA. G. Io ho viſto molte così ſcritte L. SCIP. ASIAG., e dubitando dell' interpretazione mi ſono riſoluto in *Aſiageta*, ovvero *Aſiagetes*, ed ho in mio favore un ſolo verſo di Sidonio Apollinare aſſai guaſto, e corrotto. Scrive queſto Autore:

Vae mihi qualis eram, cum per mea iuſſa iuberet
Sylla, Aſiae gentes, Curius, Paullus, Pompeius,
Tigrani, Antiocho, Pyrrho, Perſae, Mithridati

Pa-

Pacem, *regna*, *fugam*, *vectigal*, *vincla*, *venenum*.

Intendo, che in Libri antichi pro *Asiae gentes* si trova *Asiagenes*, a me piace *Asiagetes*, ed è molto vicino alla scrittura; e la sentenza ricerca, che si parli di Lucio Asiatico, che vinse Antioco, come Silla a Tigrane, Curio a Pirro, Paulo a Persa, Pompeio a Mitridate. Di Apolline Arcageta si trova una Medaglia appresso me ΤΑΥΡΟ ΜΕΝΙΤΑΝ -- ΑΡΚΑΤΕΤΑ, ed in Tucidide lib.VI. si trova questo cognome, ma per H. Resta una difficoltà, ed è la quantità della sillaba *ge* in *Asiagetes*, ed in *Asiagenes*, che essendo breve il verso desidera E longa. Di questo scrupulo desidero essere levato, o diremo, che Sidonio usò libertà in questa sillaba, come Prudenzio, ed altri in molti nomi Greci.. V. S. mi dirà suo parere. Item in questo, che tutti i moderni Poliziano, Budeo, Alciato, ed altri diciamo *Pandectae Florentinae*, e tutti gli antichi li danno articolo masco-

mascolino, declinando ὁ πανδέκτης, τοῦ πανδέκτου. Si trova in Suida τοῖς πανδέκταις, benchè non dica il nome dell' Autore. V. S. mi faccia grazia di vedere, se potrà indovinare chi sia, e se ha osservato in altri Libri questo nome. Io ho trovato Iscrizione di un Teologo detto Antioco, del quale desidero le parole del testo, che non l'ho Greco, ma l'interprete uomo dotto, se ne accorge di questo abuso de' moderni. Item Tullio Tirone fece un Libro così detto, come riferisce Gellio, e Carisio. Trovasi nel Prologo di Plinio, e nel Libro de' Digesti Fiorentini, ed in Teofilo, ed in Apicio corrotto. Tutti i Lessici moderni errano nell' articolo, nell' accento, e nella declinazione, ed uno cita a Teofilo τῷ πανδέκτῳ falsamente, perchè in Teofilo tre volte si legge τοῦ πανδέκτου, e non altrimente. *Sat prata biberunt*. *Vale*. A' 24. di Febraro 1571. in Lerida

Di V. S.

A. A. Ilerden.

LETTERA V.

Di Matteo Bruno a Francesco Bolognetti del Reggimento di Bologna (a).

Molto Magnifico Sig. mio Ofsmo.

E' Ben vero, che le Leggi non hanno conformità alcuna con la Poesìa, pure io trovo, che alcuna volta i Leggisti hanno fatto professione ancora di quella, come si legge nelli argomenti di Virgilio, ed anco il Petrarca il dimostra in quella sua Canzone, che comincia: *Quell' antico mio dolce empio Signore*. Ed alcuna volta noi altri per fuggire la noia, e travaglio di questo studio, e per pigliare qualche dilettazione, ci dilettamo di legger queste Poesìe volgari, però ho voluto con l'altra mia pregar V. S.

(a) *Dall' originale, che stava in Casa Bolognetti, ove si trovavano ancora altre* IV. *Lettére del medesimo scritte allo stesso nell' anno seguente sopra il Nipote Giovanni, che stava a studio in Bologna; siccome altra pure ve n' ha del suddetto Giovanni scritta al Bolognetti, ma sì questa, che quelle non contengono, che cose di poca importanza. Ora stanno presso Monsig. Giuseppe Garampi.*

V. S. a farmi un dono di quelle sue Rime, come altre volte Ella me ne fece di quelle, che scrisse sopra gli ornamenti delle Donne, e di quelle, che scrisse al Sig. Girolamo Focari, ed al Sig. Emilio Malvezzi, ed avendomele ora mandate con la sua, le ho accettate molto volentieri, e ne ringrazio V.S. infinitamente, e già le ho date al legatore per legarle, ed avutole, mi forzerò vederle con qualche comodità, e dipoi darò avviso a V. S. di quel, che ne sentirò; benchè non avranno bisogno di mia sentenza, perchè io non atto a dar giudizio delle cose sue. Ringrazio V. S. ancora dell'avviso datomi di Monsig. Illmo Paleotto, e la causa, perchè non ho avuto risposta della mia da sua Illma Signoria. Io me ne starò con questa amorevolissima offerta, e quando mi farà bisogno, me ne prevalerò, sendo io sicuro, che sua Illma Signoria non mi mancherà di favore, quando mi occorrerà, come ha fatto per il passato. Mi è stato grato ancora intendere del Sig. Al-

berto (a); prego ben V. S., che quando li ſcriverà, ſi degni mandarli in mio nome infinite raccomandazioni, e con queſto fine di cuore bacio la mano di V. S., e la prego a conſervarmi nella buona grazia di Monſig. Illmo Paleotto, e del Sig. Cammillo ſuo fratello con baciarli le mani in mio nome. Da Rimino alli XII. di Marzo del MDLXVI.

Di V.S. MM. Affezmo Ser.re

Matteo Bruno.

LETTERA VI.

Di Gio. Batiſta Guarini a Franceſco Bolognetti.

Molto magnifico Sig. mio Oſsmo.

SOno ſtato così tardi a dar riſpoſta alla ſua amorevoliſſima lettera aſpettando di far due colpi in un tiro, cioè mandarli queſta lettera direttiva al Sig. Carlo Sigoni per un negozio, che non è ſtato in ordine prima d'adeſſo. Ringrazio dunque ſenza fine V. S.

(a) *Alberto Bolognetti Giureconſulto Bologneſe, fu Nunzio a Firenze, e a Venezia, indi Veſcovo di Maſſa di Maremma, Nunzio in Polonia, e Cardinale per pochi anni.*

V. S. della consolazione da Lei sentita del mio accomodamento col Sig. Duca, il quale come che per ogni rispetto mi deva esser caro, mi sarà nondimeno allora carissimo, che io conosca di poter fare qualche servizio a V. S., alla quale son tanto obbligato. Ebbi poi le tre bellissime Epistole di Monsig. Rmo Campeggio, delle quali, secondo l'ordine suo, due ne dispensai alli Signori Pigna, e Riccio, che ne baciano infinitamente le mani all'uno, e all'altro delle SS. VV., e la terza ho tenuto per me, e letta con mio grandissimo gusto. Con l'inclusa lettera del Sig. Sigoni, la quale mando a V. S. perchè sia Ella l'appresentante, sarà una Orazione fatta da me nell'Ambasceria, che a' dì passati mandò il Sig. Duca mio Signore a Venezia per rallegrarsi col nuovo Principe della sua creazione, la quale avendo io recitata in quel Senato, piacqui per mia ventura a molti, che l'udirono, sicchè sono astretto a mandarla alla stampa. Ora io la invio al Sig. Sigoni,

perchè, come oro, che nel fuoco affina; pigli qualche parte di perfezione dal suo molto giudizio: ma mi è parso di fare, che V. S. sia quella, che la dia, ed insieme colla sua autorità l' astringa a servirmi, com' è dovere in questi casi di servir gli amici, non per adulazione, ma per verità. Il soggetto è da se aridissimo, avendo avuto per mia sventura a parlare di un Principe, che nè mai seppe, nè mai fece nulla, e pure è stato forza a lodarlo. Desidero, che Sua Signoria mi spedisca prestissimo, perchè io sono assai importunato, e però così prego V. S., che procuri la prestezza, come il servizio medesimo. Appresso il giudizio del Sig. Carlo, sò bene, che non può se non giovare anco quello di V. S., la quale se anco in questo mi gioverà, come il servizio sarà maggiore, così l' obbligo riuscirà duplicato. E con questo fine le bacio le mani, e desidero saper nuova del suo mirabilissimo figliuolo, del quale non ho udito parola, poichè lo lasciai partendo a Bologna.

logna. N. S. Dio la profperi lungamente. Mando queſt' uomo a poſta, acciocchè ſerva per memoria a V. S. di rimandarlomi quanto prima eſpedito. Di Ferrara li v. di Gennaio MDLXVIII.

Di V.S. Gio. Batiſta Guarini.

LETTERA VII.

Del medeſimo allo ſteſſo.

Molto magnifico Sig. mio Oſsmo.

RIcevuta che io ebbi la lettera ſua, trovai ſubito lo ſtampatore, e con lui lungamente diſcorſi del ſervizio di V. S., il quale mi riſolſe in poche parole, che per aver egli ſpeſo aſſai nel Volume dell' Iſtoria, che fa ſtampare il Sig. Duca noſtro, la quale ha tolto a fare a tutte ſue ſpeſe, non può gravarſi di maggior ſomma, ma che piacendo a V. S. di far la ſpeſa, e pagare a lui l'opera, l'accetterà molto volentieri. E' ben vero, che del prezzo non ha voluto reſtar d' accordo meco, deſiderando egli ſaper prima di quanti fogli ſia l'Opera, e quanti vo-

 lumi

lumi Ella ne voglia ; le quali condizioni (quando pur si risolva a questo partito) mandando V. S. a me , spererò , che sia per esser compiaciuta , e servita con quel maggior vantaggio , che sarà possibile . E perchè sia benissimo informata di ogni cosa , le mando una mostra di caratteri , acciocchè scielga qual più le piaccia per far quest'Opera . E se in altro la posso servire mi comandi , come a persona desiderosa , e obbligata a farlo . Baciole la mano , e prego Dio , che lungamente la conservi . Di Ferrara li xv. di Gennaio MDLXVIIII.

Di V.S. Gio. Batista Guarini.

M. VA-

M. VALERII MARTIALIS
S. DAMASI PAPAE
ET
VALERIAE FALCONIAE PROBAE
CARMINA ANECDOTA

EX VARIIS MSS. CODD.

NVNC PRIMVM EDITA

Additis etiam pluribus variantibus lectionibus
ex iisdem Codicibus excerptis.

IOHANNIS CHRISTOPHORI AMADUTII

AD DOCTISSIMUM AC NOBILISSIMUM VIRUM

CAROLUM MOSCAM BARZIUM

EQUITEM COMITEM ET MARCHIONEM

PRAEFATIO.

Quos nunc primum profero, quosque in instructissima Pisaurensi Collectione omnium Poematum, Carminum, & Fragmentorum Latinorum (a) edendos versus, si tunc mihi innotuissent, ad te, Eques nobilissime, qui ipsam ingenti sumptu, & magnanimo consilio curasti, vel ad Paschalem Amatium Popularem meum longe eruditissimum, cuius egregia opera in tanta re perficienda utebaris, misissem, ut alia etiam non pauca tunc temporis communicavi, sinas nunc modo tuo inscriptos nomini, ac tuae commendatos clientelae in Eruditorum lucem prodire. Commode Vir Cl. Iohannes Aloysius Mingarellius Abbas, & Procurator Generalis Canonicorum Regularium S. Salvatoris pro sua in me humanitate, ac munificentia sane non vulgari communicavit Epigramma M. Valerii Martialis ex Cod. Ms. membranaceo saec. XIV. Bibliothecae S. Salvatoris Bononiae, quod est ad quemdam Trebonum, quodque temporis ratione primum locum sortitus est. Codex, quem diximus,

(a) Pisauri CIƆIƆCCLXVI. ex Amatina Chalcographia Tom. VI. in 4.

mus, *Epigramma hoc exhibet libro* XI. *post Epigramma* LII., *atque in Codicis margine exaratum cernitur*. *Stilus sane*, & *lusus a Martiale non abhorret*, *ac forte ex vetustiori Codice petitum Epigramma hoc ipsum dein Bononiensi Codici accessit*. *Deest quidem tum in omnibus editionibus*, *tum etiam in editione Cornelii Schreverii* (a), *qui* XXI. *Epigrammata Martiali tributa ad calcem recensuit*. *Habet insuper laudatus Codex variantes quasdam Lectiones sane non aspernandas*, *quas subiungere in ima ora paginae non inutile duximus*. *Hic accedit*, *eodem Mingarellio largiente*, *Sancti Damasi Papae Epistolium*, *decem constans versibus*, *ad quemdam Fratrem corripiendum*, *erutum ex Membranis quibusdam olim Bibliothecae amplissimi Cardinalis*, & *affinis tui Dominici Passioneii*, *nunc vero Angelicae Eremitarum Augustinensium in Urbe*, *cui dein ipsa adhaesit*. *Tandem ex altero Passioneiano Codice nonnullos anecdotos versus Falconiae Probae doctissimae Feminae per laudatum Mingarellium exscriptos exhibemus*; *nec plures etiam variantes Lectiones*, *quae ad eius notissimum Virgilianum Centonem pertinent*, *quaeque in suprascripto Codice prostant*, *heic nunc deesse patiemur*. *Codex hic scriptus apparet saeculo* XV., *ac pag.*134. *habetur* Prologus Semproniae Probae Hortanae Feminae doctiss. ad Honorium Aug. Theodosii Magni F., & Arcadii Aug Fratrem in suum Virgilio Centona, repertus a Petro Seb. Florentiae. *Prologus tamen scriptus est saeculo* XVI., *hicque*

(a) *Lugduni Batav.* 1656. *pag.*737.

bicque a nonnullis tributus est C. Sedulio Presbytero, tamquam eiusdem ad Theodosium Augustum dedicatio. Ast ipsum Fabricius, qui edidit, Sedulii esse negavit, ac Falconiae Probae restituit. Ceterum inter Sedulii Carmina ipsum locavit Amatius noster (a), *sequutus editionem, quam sibi proposuerat. Prologum, quem diximus, in laudato Codice sequitur Iohannis Boccaccii fragmentum* de Proba Adelphi Coniuge; *tum Carmen ipsius Probae, quod sic inscribitur*; Incipit praefatio in Virgilio Centonam Probae ingeniosissimae feminae gentilium Carmina ad obsequium fidei retorquentis. *Ad calcem vero haec habentur*: Explicit Virgilio Centona Probae, cuius Homero Centonam non habet latinitas, sicut Virgilio Centonam eius non habet graecia; studuit enim utramque gentem ad fidem Catholicam invitare priorum documentis Auctorum. *Mingarellius noster contulit haec Probae Carmina cum Bononiensi editione* (b) *peracta a Thoma Simeonio, & ad eius tramites exstantiores notavit lectionum discrepantias; at nos rursus eius apographum cum Pisaurensi tua editione* (c) *contulimus, in quacum earum multas receptas deprehenderimus, eas idcirco consulto omisimus, dum ceteris in ima ora locum fecimus. De Falconia Proba quid dicere praestat post Fabricium, qui ipsam illustravit in utraque Bibliotheca, scilicet in latina vetere, & in altera mediae, & infimae latinitatis, tum etiam post*

(a) *Tom* v. *pag.*331.

(b) *Anni* CIƆIƆCXCII.*in* 4.

(c) *Tom.* v. *pag.*160.

post Praesulem Cl. Iustum Fontaninium, qui in Antiquitatibus Hortae (a) *de eadem plenissime disseerit? Tibi, qui ita comparatus es, ut profanorum, ac incredulorum Mathematicas disciplinas in Fidei, ac Religionis nostrae propugnaculum converteris* (b), *quibus ad illarum mysteria tum gustanda, tum reverenda eorumdem studiis, quae non ita statim refugiant, ac fastidiant, invitares, gratum praesertim erit praeeuntem quodammodo in hoc ipso consilio nunc cernere doctissimam Feminam, quae nimirum Ethnicos ipsis veterum Auctorum Carminibus, quibus rapiebantur, ad Christiana dogmata allicere tentavit. Osculaberis insuper pro tua pietate sacros Sanctissimi Pontificis Damasi versus; nec pro tua eruditione aspernaberis quinetiam Valerii Martialis Epigramma, quod & antiquitatis pretio, & modestiae, a qua ipse saepe aberrat, commendatione pluris sane aestimandum venit. Quare haec omnia a te facile impetrabunt, ut parumper a Musis severioribus, quas colis, abscedas, ac gravissima purioris Philosophiae studia abrumpas, quibus ornandis, amplificandisque operam adeo & sedulam, & strenuam navas, ut novo etiam, atque eo sane ingeniosissimo systemate veluti manu monstrandum illud phaenomeni mysterium aggressus fueris, cuius cognoscendi, explicandique desperatione Aristotelem olim se in Euripum praecipitasse vulgo circum-*

(a) *Lib.* II. *cap.* I., & *Tom.* VIII. *Thesaur. Scriptor. Ital. Part.* III.

(b) La Matematica fatta guida per credere, Lettera scritta ad un' Amico dal Cav. Carlo Mosca Barzi. In Roma 1772. in 4.

circumfertur (a); *neque etiam universalem Noachicum Cataclysmum tuis intactum illustrationum tentaminibus reliqueris* (b). *Erunt haec etiam, per me nomini tuo dicata, quantulacumque ea demum sint, argumentum sane luculentissimum, certissimumque meae in te observantiae, ac benevolentiae, quam quidem non fucatam te iam agnovisse confido, tum etiam ingenuum grati erga te animi mei monumentum, non id certe, quod deberem, ac vellem, sed quod hoc tempore, atque his viribus unice possum. Erunt praeterea etiam alia, & quidem edita, quae tibi in Collectione tua omnium Poematum praetermissa, expletis mancis & ipsis Stephani Marchesellii, quae nosti, paralipomenis, ostendam* (c). *Illud vero interim tibi persuadeas velim, tua in me praestantissima merita, ac benefacta tum sempiterna memoria me colituram, tum etiam perenni laude, & commemoratione exorna-*

(a) Saggio di una nuova Spiegazione del flusso, e riflusso del Mare &c. del Cav. Marchese Carlo Mosca Barzi. In Pesaro 1764. Nuove Ragioni sopra il Saggio *suddetto*. In Pesaro 1764. *Utrumque Opus dein excusum est in altero eius Volumine inscripto*: Pensieri Filosofici &c. In Pesaro 1769. *in* 4.

(b) Lettera scritta al Sig. Marchese Gio. Paolucci sopra una Dissertazione spettante al Diluvio dal Marchese Cav. Carlo Mosca Barzi. Seconda edizione. In Venezia 1770. in 4.

(c) Esame del P. Stefano Marchefelli sopra la Raccolta Pesarese di tutti gli antichi Poeti Latini diviso in cinque Lettere. Tom. XXI., e segg. della Nuova Raccolta d'Opuscoli scientifici, e filologici, stampata in Venezia, e continuata dal Ch. P. Lettore Don Fortunato Mandelli.

exornaturum. Tandem hoc unum restat modo, ut tibi fausta omnia adprecer, atque insuper, si in re seria, ac sacra quinetiam licet iocari, pudicae Veneri verticordiae votum solvam, ut blando eius numine te pristinae quieti, ac tranquillitati restitutum tandem aliquando intelligam. Verumtamen est, ne desperes, severae saltem Nemesis auctoritate, & imperio aliquod tandem sollicitudini, qua angeris, importari posse levamen. Haec, imminente salutifero Christi Servatoris nostri Natali, sint felicitatis omina, quae a me nunc exspectes. Vale.

Datis Romae Idibus Decembris anno Gratiae CIↃIↃCCLXXIII.

M. VALERII MARTIALIS
EPIGRAMMA ANECDOTUM
AD TREBONUM
Ex Cod. Ms. Membranaceo Bibliothecae Sancti Salvatoris Bononiae.

Dispensator eris per tempora multa, Trebone,
Unum qui leporem multiplicare sapis.
Unus quippe lepus vix uni sufficit: at tu
Servando veterem mille facis lepores.

VARIANTES LECTIONES EX EODEM COD. MS.

Edita exemplaria habent	Codex habet
Lib. I. Epigram. 63. *abit Helene*	*abit* Thymele.
Lib. I. Epigr. 109. *pro me dicat avere liber*	*pro me* dicet aveto *liber*.
Lib. II. Epigr. 60. *tantum dum puerile times*	*tantum* nec, puer Hylle, *times*.
Ibidem: *Vae tibi, dum ludis*	*Vae tibi*, qui *ludis*.
Lib. II. Epigr. 81. *Dum tamen haec tua sit, Zoile, sandapila.*	Cum *tamen haec tua sit*, Zoile, *sandapila* est.
Lib. IV. Epigr. 10. *Dum novus est, neque adhuc rasa mihi fronte libellus.*	*Dum novus est*, & *adhuc* non *rasa fronte libellus*.
Lib. IV. Epigr. 55. *Haec tam rustica malo, quam Bituntos.*	*Haec tam rustica malo, quam* Britannos.
Lib. IV. Epigr. 56. *Munera quod senibus, viduisque ...*	*Munera quod senibus*, vetulisque.

Lib.VI. Epigram.21. Codex habet : *Atlantida* pro *Tanthida*, versu primo. *Exitiosa* pro *exitiose* , versu quarto. *Esset* pro *isset*, versu sexto. *Sed tu iam Dea parce Deo* pro *Sed tu iam Dea caededuos* , versu ultimo.

Lib.VII. Ep. ultimo : *Cur uxor lactitet , edam* *Uxor cur fertilis , edam.*

Libro VIII.Epigramma 73. penes Codicem in duo dispescitur. Primum versu 4. terminatur ; alterum incipit : *Cynthia te vatem &c.*

VER-

VERSUS
SANCTI DAMASI PAPAE
AD QUEMDAM FRATREM CORRIPIENDUM (a)

E Membranis Bibliothecae Passioneiae, nunc Angelicae Eremit. Augustinensium (b).

Tityre, tu fido recubans sub tegmine Christi
Divinos apices (c) sacro modularis in ore,
Non falsas fabulas (d) studio meditaris inani:
Illis nam capitur felicis gloria vitae,
Istis succedent poenae sine fine perennes.
Unde cave, Frater, vanis ne te subdere curis,
Inferni rapiant miserum ne tartara taetri.
Quin potius sacras animo spirare memento
Scripturas, dapibus satiant quae pectora castis.
Te Domini salvum conservet gratia semper.

(a) *Ita inscribitur a Librario hoc Epistolium.*

(b) *Cod. Ms. membran. saeculi* XI. *fol.* 31. *sign. num.* 87.

(c) *Psalmos, ut puto, denotat.*

(d) *Haud eleganter primam vocis* fabulas *syllabam corripit.*

VERSUS NONNULLI ANECDOTI
VALERIAE FALCONIAE PROBAE
HORTANAE FEMINAE DOCTISSIMAE

Ex Codice Ms. Bibliothecae Passioneio-Angelicae.

Post versum 42.

UT liquidissimus ignis, ut iis exordia primis,
Terrarumque animae, polique, marisque fuissent.

VARIANTES LECTIONES EX EODEM COD. MS.

Spectantes ad Prologum ad Honorium Aug. Theodosii Magni F., & Arcadii Aug. Fratrem, qui ab aliis tribuitur C. Sedulio Presbytero.

Editio Pisaurensis anni 1766.	Codex Passion. Angelic.
Vers. 2. *Eoum, qui regna tenes.*	Eoa, *qui regna* regis.
3., & 4. ... *dignare Maronem. Mutatum.*	..... *dignare*, Marone. Mutato.
5. *Scribendum famulo, quem iussisti.*	*Scribendum famulo*, qui iusserat.

Sequuntur aliae Lectiones variantes spectantes ad Centonem ipsum Virgilianum.

Editio Pisaurensis anni 1766.	Codex Passion. Angelic.
Vers 4. *pollutas caede.*	pollutos *caede*.
6 *conspersos tulerat*,	*conspersos* tulerit.
Ibid. *quod fama triumphos.*	*quos* Roma *triumphos.*

Vers. 7.

Verf.7. *Innumeris totiens.*	Innumeras *totiens.*
9. *Sacrum praecor.*	Sanctum precor.
10. *aeternumque tui.*	aeternique *tui.*
12. *possim Vatis proba.*	*possim* Vates Proba.
14. *nec libet aonio.*	non *libet aonio.*
15. *loqui vanus persuadeat horror.*	*loqui* magnus *persuadeat* error.
16. *Laurigerosque sequi.*	Laurigerasque *sequi.*
17. *Iurgantesque Deas.*	*Iurgantesque* Deos.
21. *sanctae libamina pacis.*	sacrae *libamina* lucis.
24. *repetens ab origine pandam.*	*repetens ab origine* pergam.
25. *siqua fides animo.*	*siqua fides* animi.
26. *& toto se corpore.*	*&* magno *se corpore.*
29. *o pater, o hominum.*	*o pater*, oque *hominum.*
36. *Iam pridem memini veterum monimenta virorum.*	Nam *memini veterum* volvens *monimenta* sacrorum.
37. *Museum ante omnes totum.*	*Museum ante* alios nostrum.
38. *fuerint, & quae ventura.*	*fuerint*; quae mox *ventura.*
41. *Unde hominum.*	Inde *hominum.*

Vid. superius in textu duo versus, qui sequuntur. In Codicis margine ad latus versiculi: *Ut liquidissimus &c.* scriptus est hic versus: *Et si quid simul ignis habet, vel mobilis humor*, qui est in editione.

44. *crescentis origine.*	*crescentis* imagine.

De quatuor temporibus anni.

Verf 5. pag. 74. *ut certis possemus.*	*ut certis* possimus.

Dies primus.

Verf.5. *Et variae pelagi facies, immania cete.*	Tunc *variae* Comitum *facies, immania cete.*
7. *circuibant aequora.*	*circuibant* humida.
8. *Iam sole infuso.*	*Iam* caelo *infuso.*
9. *roremque simul dispargit.*	*rorem* late dispergit.

Dies secundus.

Verf.2. *Fudit humus,*	fundit *humus.*

Dies tertius.

Verf.4. *cessabat turtur.*	cessavit *turtur.*

Dies quintus, & sextus.

Verf.3. *genitor perfectis ordine rebus..*	*genitor* diversis orbibus orbes.
5. *Terrarum, tractusque.*	Terrasque, *tractusque.*

De formatione primi hominis.

Verſ 5 *Proceſſit nova.* — Procedit *nova.*
Ibid. *pulcherrima rerum.* — *pulcherrima* primum.
6. *ſimilis ; cur mentem, animumque.* — *ſimilis* mentemque, *animumque.*

De formatione Evae.

Verſ.9. *clara cum luce.* — claraque in *luce.*
10. *Inſignis facies, & pulchro.* — *Inſignis* facieque, *& pulchro.*

Deum protoplaſtum, & Evam benedixiſſe.

Verſ.2. *Iuſſit : eo dicente.* — Infit : *eo dicente.*
4. *Interque virentia culta.* — *interque* nitentia *culta.*

Quid prohibitum primis Parentibus.

Verſ.2. *brachia tendens.* — *brachia* pandens.
9. *liceat te voce.* — *liceat* nec *voce.*
10. *nec te ullius violentia.* — *nec te* unquam *ullius violentia.*

De deliciis Paradiſi.

Verſ.4. *ſub limine ſolis, & ortus.* — *ſub* lumine *ſolis* adorti.
11. *croceis halantes floribus.* — *croceis* pallentes *floribus.*

Tentatio per ſerpentem.

Verſ.5. *ramo frondente.* — *ramo* florente.
7. *Iraeque, invidiaeque, & noxia crimina.* — *Iraeque*, inſidiaeque, *&* crimina noxia.
19. *Varia ſuperſtitio.* — Una *ſuperſtitio.*

Verſus alter anecdotus poſt verſ. 19. tit: *Tentatio per ſerpentem.*

Quo vitam dedit aeternam, cur mortis adempta eſt
Conditio &c.

Sequuntur variantes lectiones.

Eva ſeducta ſeducit virum.

Verſ.2. *ſubiiciunt epulis oculi.* — *ſubiiciunt epulis* olim.

Vident ſe nudos &c.

Verſ.5. *hominum ſator, atque deorum.* — *hominum*, rerumque repertor.
6. *Obſervans oculis.* — Proſpiciens *oculis.*
7. *notumque furens.* — Noviſque *furens.*

Adam

Adam abscondit se.

Vers.1. *Dira frementem.* Dura *frementem.*
3. *silvasque, & sicubi.* silvas, *& sicubi.*
4. *lucemque, nec auras.* Incisque, *nec auras.*
5. *Respiciunt.* Despiciunt,

Increpat Adam Dominus.

Vers.1. *creber ad aures.* *creber ad* auras.
2. *per umbram.* *per* umbras.
3. *Talibus affatur.* *Talibus* alloquitur.
5. *furor ille.* *furor* iste.

Post versum sextum in Codice sic legitur: *Maturate fugam, totoque absistite luco, Dicite, quae* regnis *miseris tam dira cupido. Nec revocare &c.* Qui in Edito praecedit versus, in Codice subsequitur.

Adam se excusat.

Vers.2. *Merui, nec deprecor.* memini, *nec deprecor.*
4. *monitique sinistri.* monitusque *sinistri.*

Maledictum serpentem.

Vers.5. *Mala gramina pasces.* *mala* semina pastus.

Maledictum Adam.

Vers.8. *exspectabis acerrum.* spectabis *acerrum.*
11. *& dirae rapit.* *&* durae *rapit.*

Maledictum Evam.

Vers.1. *o saevissima coniux.* o sanctissima coniunx.
2. *commissa tibi : heu.* *commissa tibi* est : *heu.*
5. *quod tota mente.* tota quod *mente.*

Expulsos Adam, & Evam &c.

Vers.4. *festinant rapidis, iussique.* *festinant* iussi, rapidisque.
7. *vestigia figunt.* *vestigia* fingunt.

Evam peperisse duos filios.

Vers.5. *gramina tuto.* *gramine* toto.
7. *udoque docent inolescere succo.* *udoque docent* mollescere libro.

Abel a fratre occiditur.

Vers.1. *adolens.* adolet.
2. *Alter, & alterius.* *alter* in *alterius.*

Post occisum Abel, Deus &c.

Vers.5. *frumentis labor.* frumenti *labor.*

Verſus alter anecdotus poſt verſ.6. tit: *Poſt occiſum Abel &c.*

Tunc almos primum fulvi ſenſere carinas.

Sequuntur variantes lectiones.

Verſ.10. *paulatim decolor.* — *paulatim*, ac *decolor*.

De diluvio.

Verſ.2. *Tellurem effundit.* — *Tellurem* infundit.
3. *diluvio miſcens.* — diluvium *miſcens*.

Noe ſervatur.

Verſ.2. *qui fuit in terris &* — *qui fuit* inventus *&*
3. *tantis ſurgentibus.* — *tantis* fulgentibus.

Poſt diluvium Deus &c,

Verſ.3. *quid memorem.* — *quid* numerem.
Ibid. *facta tyranni.* — *facta* tyrannum.
8. *magna virum.* — *magna* viri.
9. *Sacerdotes adſint.* — *Sacerdotes adſunt.*

De Novo Teſtamento &c.

Verſ.8. *adventumque Dei, cum* — *adventumque* tui quo
11. *ſed quia terrifico.* — ſacraque terrifici.

De Nativitate I. C.

Verſ.3. *miſſa ſub imperio.* — miſsus in imperium.
4. *miſſa Deo ſubiit.* — magna *Deo ſubiit.*

De ſtella, & Magis.

Verſ.2. *magna cum luce refulſit.* — multa *cum luce* cucurrit.
3. *proceres, cunctique repente.* — *proceres*, cunctiſque *repente*.
6. *nomen virtutis, Chriſtique agnoſcere vultum.* — *nomen* erat *virtutis*, & ipſi *agnoſcere vultus*.

Metuiſse Herodem &c.

Verſ.1. *clamore furentem.* — *clamore* cruentum.
2. *magnaſque acuit.* — magniſque *acuit*.
4. *haud inſcia.* — *haud* neſcia.

Herodes iubet occidi Infantes.

Verſ.5. *urbem terroribus.* — *urbem* clamoribus.

At in Cod.

Fugit Virgo cum Filio in Aegyptum. — Mater Domini in Aegyptum ſeceſſit cum Filio.

Verſ.2. *ipſa manu prae ſe.* — *ipſa* ſimul *prae ſe.*
Ibid. *turbante tumultu.* — *turbante* tumultum.

Verſ.3.

Verſ.3. *plena ad praeſepia*.	media *ad praeſepia*.
6. *Haec tibi prima*.	Hic *tibi prima*.
Chriſtus diſputat &c.	*In Codice nullus titulus*:
Verſ.3. *ante annos animum geſtans caeleſtis origo*.	*ante* omnes *annos animumque* gerens *caeleſtis origo*.
Mirantur omnes Chriſtum.	*In Codice nullus titulus*.

Verſ.5. ſic ſe habet in Codice: *Quis vultus*, vociſque *ſonus*, *vel greſſus* euntis.

Teſtimonium Iohannis de Chriſto.	*In Cod.* Intendit de Iohanne B. cum dixit Ecce Agnus Dei.
Chriſtus baptizatur a Iohanne &c.	*In Codice nullus titulus*.
Verſ.1. *merſare ſalubri*.	merſere *ſalubri*.
Multos baptizatos cum Chriſto.	*In Codice nullus titulus*.
Vox de caelo audita eſt, Hic eſt &c.	*In Cod.* De voce Patris ad Filium.
Omnia rident, adveniente Domino.	*In Cod. nullus titulus*.
Verſ.6. *cadant*, *unum pro munere*.	cadent *unum pro* nomine.

Verſus duo anecdoti poſt verſ. 7. tit: *Omnia rident*, *adveniente Domino*.

Namque erit ille mihi ſemper Deus, illius aras
Cuncti obteſtamur, veniamque rogamus ab ipſo.

Sequuntur variantes lectiones.

Tentatur Chriſtus: *hic titulus in Edito ponitur poſt verba*: omnia valles; *ſed male*.	*In Codice poſt verba*: memorabile nomen, *ponitur hic titulus*: de tentatione diaboli in deſerto.

Verſ.6.

Verſ.6. *ferox, dictuque potentem.*	*ferox*, dominumque *potentem.*
7. *ſaucius, ac ſerpens.*	*ſaucius* at *ſerpens.*
9. *qui noſtra ad limina.*	quid *noſtra ad limina.*
Chriſtus diabolum alloquitur.	*In Codice nullus titulus.*
Verſ.4. *nec dubites, nam.*	*nec* dubita, *nam.*
7. *corpore terrae?*	*corpore* terram?
Diabolus fugit, audito Chriſto &c.	*In Codice nullus titulus.*
Verſ.3. *ſe condidit umbris.*	*ſe* immiſcuit *umbris.*
Dominum elegiſſe Diſcipulos &c.	*In Cod.* De electione Diſcipulorum, & concurſu multorum ad Ieſum.
Verſ.1. *Interea magnas volitans it fama.*	*Interea volitans* fit maxima *fama.*
3. *velit pelago deducere.*	*velit* pelagi divertere.

Poſt verſum 5., nempe poſt verba *ſtipantque frequentes*, ſequuntur in Codice ſeptem verſus, qui deſunt in Edito. En illos:

Verſus ſeptem anecdoti poſt verſ.5. tit: *Dominum elegiſſe Diſcipulos &c.*

Conveniunt, vitamque volunt pro laude paciſci,
Poſtquam altos ventum in montes, aeterna poteſtas
Iure dabat, legeſque viris, operumque labores
Edocet, humanis quae ſit fiducia rebus:
Admonet inmiſcens cari praecepta parentis;
Spemque dedit dubiae menti, curaſque reſolvit,

Conſpi-

Conſpicit ecce alios, dextra, laevaque frequentes.

Sequuntur variantes lectiones.

Verſ.7. *Exſtantem ſuſcipit.*	*exſtantem* conſpicit.

Poſt verſum 9. nullus in Edito titulus; ſed in Codice hic legitur: *De ſermone Domini in monte.*

Verſ.21. *Infernisque ciet.*	Inferiusque *ciet.*
22. *Supplicia expendunt.*	*Supplicia* expediunt.
25. *omnem Cocyto.*	*omnem* Cocyti.
verſ. ult. *Semper, & obtenta.*	*Semper, &* obducta.
	In Cod.
Praecipitur, ne colantur Idola.	De eo, quod Dominus prohibuit ſacrificium animalium, quae res fidem iniecit.
Verſ.3. *robore natas.*	*robore* nota.
4. *mortalive manu effigies, nec templa deorum.*	mortalique *manu* efficies, *nec templa* tueri.
5. *Audire, & repetens.*	Audite, *& repetens.*
verſ. penult. *irrevocabile tempus.*	inreparabile *tempus.*
De Iudicio venturo.	*In Codice nullus titulus.*
Verſ.4. *excidium, vaſta.*	*excidium*, & *vaſtu.*
5. *pariter rutilo miſcerier igni.*	*pariter* venturo inmiſcier *igni.*
	In Cod.
Quid ſibi faciendum foret &c.	De adoleſcente divite, qui dixit ſe omnia mandata legis ſervaſſe.
Verſ.1. *Haec ſuper adventu cum dicta horrendo moneret.*	Hoc *ſuper adventu cum* dira *horrenda* moveret.
3. *Studiis florens.*	ſtudii *florens.*
4. *quinque greges.*	quique *greges.*
7. *ore effatus.*	*ore* affatus.
9. *confugio, & ſupplex.*	*confugio ſupplex.*
11. *Eripe me his invicte.*	*eripe me his* inimice.
12. *ſuperare labores?*	*ſuperare* dolores?

Reſpon-

Respondit ei Dominus.	*In Codice post v.1., id est post verba* reddidit heros, *hic titulus ponitur*: De responso Domini, & recessu iuvenis, quia Dominus suasit contemptum opum.
Vers.4. *tua si mihi.*	*sua* sit *mihi.*
8. *si iungi hospitio.*	*si iungi* officio.
vers. ult. *gemens, sesesque oculis.*	*gemens*, seque ex *oculis.*

Post verba *avertit, & aufert*, sequitur in Cod. titulus: *De tempestate orta in mari discipulis piscantibus*, qui in Edito habetur inferius.

Vers.3. *funda latum transverberat.*	latum funda *transverberat.*
8. *& fluctus ad sidera.*	fluctusque *ad sidera.*

Sequitur in Cod. titulus alter: *De adventu Dei ad discipulos*, qui in Edito inscribitur: *Christum ambulasse super aquas*, quique in Edito pariter inferius occurrit.

Vers.3. *& pelago decurrit.*	in *pelago decurrit.*
4. *praeeunte carina.*	pereunte *carina.*
6. *focii, & magno clamore.*	*focii magno clamore.*
8. *Hic vero horrendum, ac visu mirabile fertur.*	Id *vero horrendum*, & *visu mirabile* fertur.
11. *nec dum fluctus latera ardua tingit.*	*nec dum* fluctu *latera ardua* traxit.
13. *Ecce gubernaculo.*	Ipse *gubernando.*
14. *Intremuit malus.*	*Intremuit* malis.
23. *puppique Deus consedit in alta.*	*puppique* Pater conscendit *in alta.*
vers. ult. *laeti notae advertuntur arenae.*	*laeti* nautae *advertuntur arenae.*

	In Cod.
Christus insedit asello.	De eo, quod pueri obviaverunt Domino sedenti super asinum.
Vers.1. *costis agitatus.*	*costis* agitator.
2. *effulgens, tum plurima.*	*effulgens*, cui *plurima.*
3. *atque viri, pueri.*	*atque viri*, & *pueri.*

Post versum 4., seu post verba: *contingere gaudent*, hic sequitur titulus in Codice: *De evectione vendentium, & ementium a Templo.*

Vers.5. *Iamque propinquabat portis.*	*Iamque* propinquabant *portis.*
6. *Antiqua ex cedro centum.*	Antiquae cedri *centum.*

Chri-

Christum ementes &c.	*In Codice nullus hic titulus.*

Post versum 7., seu post verba, *insania mutas*, sequitur in Codice hic versus: *Hae nobis propriae sedes, hic tempore certo, Perpetuis soliti &c.*

Vers. 10. *obstupuere animis.*	*obstupuere* animi.
	In Cod.
Discipuli periclitantur in mari.	De Coena Domini, & distributione Corporis, & Sanguinis Christi.
In Edito sequuntur tituli, quos in Codice antepositos supra monuimus, nempe De tempestate &c., *&* De adventu Dei &c.	*In Codice sequuntur versus, qui in Edito inscribuntur*: De Coena Domini.
Docet Sacramentum.	*Codex nullum hic habet titulum.*
	In Cod.
Praedicit ab uno se traditum iri.	De eo, quod Dominus suam praedixit passionem, & inde proditionem; *qui tamen titulus in Codice est post verba*; talia fatur.
Apostolos fugisse.	De principibus Sacerdotum, qui convenerunt, ut Iesum caperent.

Post verba: *cura quietem*, sequitur in Codice articulus, qui incipit: *Oceanum interea*, qui in Editione inscribitur: *Sacerdotes cum populo &c.* Cetera occurrent inferius.

Vers. 3. *& patribus, serturque.*	*patribus*, seritque. (*forte* serpitque).
Post versum 7. sequitur in Edito hic titulus:	
Christus hora sexta &c.	*In Codice nullus titulus.*
Vers. 2. *Tunc subito nunc acciri omnes, populusque.*	Cum *subito* accersiri *omnes*, populosque.
4. *ipse ferat, praedamque tuentes.*	*ipse ferat*, praeclara tuentis.
5. *mistus dolor, &.*	mixtusque *dolor*.
6. *hominum, certant illudere.*	*hominum*, certavitque *illudere*.

post

Poſt verſum 6., nempe poſt verba *illudere capto*, ſequitur in Codice hic titulus : *De eo, quod Chriſtus ligatur, & crucifigitur.*

Verſ.10. *decifis undique ramis.*	decuſſis *undique ramis.*
11. *ligant ingentibus illum.*	*ligant* inſignibus *illum.*

Poſt verſum 14., ſeu poſt verba *auſoque poſiti*, ſequitur in Codice hic titulus : *Verba Chriſti ad tortores.*

Verſ.15. *impavidus, quo vintula.*	*impavidus*, quae *vincula.*
16. *Tanta ne vos generis tenuit fiducia veſtri?*	*Tanta ne vos* omnes *tenuit fiducia* noſtri?
	In Cod.
Fit terraemotus, & Sol obſcuratur.	De terraemotu, & eclipſi, & alia, quæ evenerunt, Domino crucifixo.

Chriſtum deſcendiſſe ad inferos.	*In Codice nullus titulus.*
Verſ.1. *Extemplo comites erebi.*	*Extemplo* commotae *erebi.*
6. *Sol quoque & exoriens.*	*Sol* etiam *exoriens.*

Poſt verſ.7., ideſt poſt verba : *ferrugine tinxit*, in Codice ſequitur hic titulus : *De fuga diſcipulorum.* Et ſequitur articulus incipiens: *Diffugiunt comites*, qui in Editione exſtat ſuperius pagina 168. col.1.

Verſ.3. *haerent infixi pectore vultus.*	horrent infixo *pectore vultus.*
	In Cod.
Conqueſtio Petri ad condiſcipulos.	De clamore Domini, eo expirante.
Verſ.3. *ubi ponere ſedem?*	*ubi ponere* ſedes?

Chriſtum tertia die reſurrexiſſe.	De reſurrectione Domini.
Verſ.1. *Hoſque inter motus.*	Hos *inter motus.*
5. *Corpus ubi exanimum.*	*Corpus ubi* exanime.
v. penult. *concuſſa eſt pondere tellus.*	*concuſſa eſt* robore *tellus.*
verſ. ult. *Horror ubique animos, ſimul ipſa ſilentia terrent.*	*Horror ubique* animi *ſimul ipſa ſilentia* terret.

Foribus clauſis apparuiſſe &c.	*In Codice nullus titulus.*
Verſ.1. *Ecce autem primi volucrum.*	Et matutini *volucrum.*

Poſt verſum 3. ſequitur in Codice hic titulus : *De eo, quod Ieſus intravit ianuis clauſis.*

Verſ.4. *ille gerens foribus ſeſe ingerit arctis.*	ipſe *gerens foribus ſeſe* intulit atris.
8. *pietas, & vivida virtus,*	*pietas*, atque invida *virtus.*

In-

Instruit Apostolos.	*In Codice nullus titulus.*
Vers.8. *Mittite, iam vosmet.*	*Mittite*, huc *vosmet*.
Christum Apostolis pacem reliquisse.	*In Codice nullus titulus.*
Vers.2. *Pacem optate manu.*	*Pacem* orate *manu*.
3. *Magnanimi, pacis solum inviolabile.*	*Magnanimi*, pacisque olim *inviolabile*.

Post versum tertium sequitur in Codice hic titulus: *De ostensione vulnerum Christi, & gaudio Discipulorum.*

5. *populataque pectora ferro.*	*populataque* tempora *ferro*.
De Ascensione Christi.	De die Ascensionis.
Vers.1. *exactis spirantes dimovet auras.*	*exactis* fato ventura resident.
2. *caeloque invectus aperto.*	*caeloque* inventus *aperto*.
4. *Infert se septus nebula mirabile.*	In primoque refert *septus mirabile*.
5. *Ast illum solio stellantis gloria caeli.*	Atque *illum solio stellantis* regia *caeli*.
6. *aeternumque tenet per.*	*aeternumque* capit *per*.

Post versum octavum, idest post verba *labentibus annis*, sequitur hic titulus in Codice: *Finita narratione, auctoris deprecatio, & admonitio.*

Vers.9. *I decus, i nostrum.*	*I decus*, & *nostrum*.
11. *Et nos, & sua.*	*Et* vos, *&* tua.
v. penult. *coniux, & si pietate moventur.*	coniunx, *& si pietate* fatemur.

APPEN-

APPENDICULA.

Exstabant apud nos humanitate , & munere Cl. Mingarellii pauculae aliquot Variantes Lectiones spectantes ad Praefationem Claudiani , quae praecedit Panegyrim de sexto Consulatu Honorii Aug. , *quas ipse exceperat ex Cod. Ms. membranaceo saec. xv. Bibliothecae Card. Dominici Passioneii, nunc Angelicae Augustinensium , qui continet Claudiani* Opera *omnia . Quandoquidem pagina* ἀνέγγραφος *beic occurrebat , ne ipsa otiaretur , & ut impressionis concinnitati , & Lectorum bono prospiceretur , visum est heic ipsas apponere .*

	Editio Pisaurensis anni 1766.	Cod. Passion. Angelic.
Verf. 2.	*Tempore sopito .*	*Tempore* nocturno .
3.	*Venator defessa toro cum membra reponit .*	*Venator* cum fessa toro sua *membra reponit .*
7.	*Furto gaudet amans .*	Gaudet amans furto .
12.	*Artibus assuetis .*	*Artibus* assiduis .
18.	*Hic subit Inarimen , hunc gravis Aetna domat .*	Hunc premit Inarimes , *hunc* premit *Aetna* gravis.
19.	*Quam laetum &c.*	*Quam* laetus &c.
23.	*Aequatus Olympo .*	Aequatur *Olympo* .
25.	*Altaque Vati .*	*Altaque* menti .

BASI-

BASINII PARMENSIS
EPISTOLA
VERSIBUS EXARATA
AD SIGISMUNDUM PANDULPHUM MALATESTAM
ARIMINI DOMINUM
DE LINGUAE GRAECAE LAUDIBUS ET NECESSITATE

Quam nunc primum ex suo Ms. Cod. saec. XVI in lucem edit

HIERONYMUS FERRIUS LONGIANENSIS
IN PONTIFICIA FERRARIENSI ACADEMIA
Eloquentiae, & Romanarum, Graecarumque Antiquitatum Professor.

IOHANNI CHRISTOPHORO
AMADUTIO
VIRO CLARISSIMO
In Athenaeo Romano Graecarum Litterarum Professori
HIERONYMUS FERRIUS
MEMOR ET GRATUS.

UBI primum περὶ ἀνεκδότων *consilium a te coeptum significasti, mecum ipse statui Epistolas Basinianas binas* (a) *e Codice nostro exscribere, illudque simul rogare, ut tuo in nomine emitti sineres. Cui enim donarem potius, quam* AMADUTIO, *qui Latinas, Graecasque litteras in primis doctus, hasce alteras* CLEMENTIS XIV. *Pontificis de Provincialibus suis optime meriti beneficio in ista Sapientiae luce profiteatur? Et Scriptoris auctoritas, & res ipsa monebat, quae de linguae Graecae praestantia, immo vero necessitate ageret, quam frustra improbuli vellicant nonnulli aetate, qua vivimus, rerum omnium optimarum studiosissima. Nihil enim in praesentia dicam de benevolentia in me tua, non otiosa illa quidem, & inerti, sed fructuosa admodum, & frugi-*

Cc 2   *fera;*

(a) *Harum altera, quae prosa oratione exarata est, locum habuit, ut praestabilitus ordo horum Opusculorum constaret, in Sylloge Epistolarum Latinarum num.* III, *pag.* 300.

giſera ; quae nullo non tempore praeſto ſit , iiſque multis iuvet , quibus Urbs beata abundet , noſtrae egeant , quam quae maxime . Teſtis Hadriani vita , in quam operam tantam contuliſti , quantam monumenta per te eruta , & communicata teſtantur ; quod ego numquam ſatis praedicavero : praedicavero autem , dum vixero . Vale ; & de Aſtronomicis *ne deſpera . Ad ceteras enim cauſſas acceſſit Ferrarienſis conditionis neceſſitudo , qua in Civitate Baſinius Leonelli liberalitate invitatus publice docuit .*

Dabam XII. *Kalen. Maias* CIↃIↃCCLXXIII.

BASI-

BASINII EPISTOLA

AD MAGNANIMUM INVICTUMQUE REGEM

SIGISMUNDUM PANDULPHUM MALATESTAM

In qua ostendit Poetas Latinos sine Litteris Graecis nihil omnino posse.

QUis ferat indocti temeraria iurgia vulgi,
Dum putat Ausonios Graecis sine posse Poetas
Artibus e medio deducere vertice Musas
Parnassi? Quorum princeps Porcellius(a) omni

 In

(a) *Porcellius, sive Porcelius, Neapoli natus, parente, qui, ut scribit Iovius* De vita Magni Sfortiae cap. LXXXI., ob translatos Caesarem, & Sallustium honesta domo cum hortis donatus est, *Poeta laureatus, & Historicus carminis condendi facilitate commendatur a Ludovico Foscarinio, quo usus est familiariter: neque Philelphi testimonio caruit, dum benevolum habuit, & amicum. Ubi enim hominis in suspicionem venit, more suo, litteris ad Antiquarium datis, proscidit, & discerpsit. Cortesius in Dialogo de Hominibus doctis nec politos, nec festivos Porcellii hexametros dixit versus, cui assensus est Gyraldius. Iudices aequiores, & probabiliores nactus est Muratorium, & Quirinium: quorum alter in Historia contexenda elegantiam, sermonis facilitatem, atque facundiam tribuit. Videatur Praefatio Tom.* XX. *rerum Ital.* Scri-

In populo haec iactat, Graiae quin vocis egenum

Id

Scripsor. pag. 63. *ad Commentaria Comitis Iacobi Picinini. Alter suffragator accessit in Diatriba, quae Epistolas Francisci Barbari praecedit pag.*LXXXVIII. *Malatestio in primis carus; cuius res gestas domi, forisque Epistolis praesertim* XII., *quas praeclaras vocat Iacobus Philippus Bergomas, ad caelum tollit:*

Quidquid ab undecimo numeris depinximus anno,
In decus, & laudes iussimus ire tuas.

*Ipse cecinit in libro de Amore Iovis in Isottam pag.*35.b. *Hunc excipiunt libri quatuor, qui Isottaei inscribuntur: quos, si naevos aliquot excipias, non dubitaverim & latine, ut ea ferebant tempora, & poetice scriptos dicere, dignosque propterea, qui in numismate Sigismundi iussu fuso* ELEGIAE *nomine exhiberentur, cum D. Isottae capite. Edidit Simon Colinaeus Parisiis an.*1539. *primum* diligentia eruditissimi viri Christophori Preudhomone Barroducani. *Ita enim praedicatur; sed non eum facile dixerint, qui in dedicatione legerint, Porcellium, Basinium. Trebannium* homines Florentinos, *& Sigismundum Malatestam* Ducem Florentinum totam Etruriam, quae Thuscia dicitur, optimam, & florentissimam Italiae partem summa virtute, & prudentia moderantem, *Isottam vero* Principis Ariminensis filiam. *Ea sunt peccata in historia non minora, quam quae peccaverat Vossius, & Baillettius, qui Porcellium Petrarchae nequalem fecerant. Carminum inscriptiones ipsae oscitantis Scriptoris negligentiam evincunt; qui ne verbum quidem addidit de Thaddaeo Bononiensi, de Roberto Flaminio, de Guarino Veronensi, qui & ipsi versus habent ad calcem. Secundum Sigismundum, Alphonsum Aragonium, & Federicum Fel-*

Id (a) Senecam ſtulto cogit ſermone fateri.
O ſi Democritus noſtrum remearet ad orbem,
Ederet hic riſus quales? o gaudia corda
Quae quaterent? certe inſanos nunc eſſe Poetas
Audiret, quamvis ſtrepitus horreret & urbis.
Quos fletus alter, lacrimas quas ille cieret,
Aſpiceret mancam cum ſic ſe efferre poeſim?
Haec ratio vulgi, vatumque haec verba novorum.

Feltrium coluit Porcellius, cuius vitam verſibus exaravit, ediditque Muratorius. Haec, ceteraque alia ad vitam, & ſcripta pertinentia videre licet apud Apoſtolum Zenium, Hiſtoriae Litterariae parentem optimum, ad Voſſianas Diſſertationes To.I. pag.15., & ſeq. Non eſt praetereundum, quod Muratorius Praefationis ſub finem monuit loco citato, Porcellii poetae cultiſſimi opera quatuor Voluminibus *comprehenſa in Bibliotheca exſtitiſſe Urbinate, quae in Vaticanam commigravit.*

(a) *Thomas Seneca Camers, quem* inſignem Magiſtrum *vocat Blondus in Italia illuſtrata, Aeſii, Arimini, Bononiae, & Florentiae docuit; non Latinis modo, ſed Etruſcis litteris commendatus. Imitatorem idoneum Petrarchae vocat Creſcimbenius in Hiſt. Ital. Poeſis lib.3. p.214. Quadrius meminit Vol. II. pag.195. Latina habentur inter carmina illuſtrium Poet. Ital. Floren. 1721. Tom. IX. pag.39. Quemadmodum notavit diligentiſſimus Lancilottius noſter ad Ludovici Lazarellii verſus pag. 95., & ſeq. in Specimine Poetarum Aeſii edito an. 1766.*

Ante quidem ad ſummum venit quam Lingua Latina,
Tunc opus auxilio noſtris maioribus illo,
Utile tum fuerat ſacrum vidiſſe Platonem,
Maeoniumque ſenem. Sed poſtquam Roma ſupremo
Eſt elata gradu ad ſuperos, caelumque petivit
Vertice turrigero, vicit Romanus, & artes
Abſtulit egregias mediis bellator Athenis.
Dic mihi Siſyphium lapidem qui vertice geſtas
Tempore, quo tenuit faſtigia ſumma Latina
Lingua, quis illorum praeſtantior? inclitus, inquis,
Arpinas. Vatum quis praeſtantiſſimus alter?
Virgilius. Bene habet. Quo fonte bibiſſe feruntur
Tullius, atque Maro? patrione, an fonte Pelaſgo?
A tribus Iſocratis, Demoſthenis, atque Platonis
Fluminibus ne ſitim ſedavit Tullius, inquis?
Ille Syracuſii, nec non aſcraea ſecutus

Rura

Rura beata ſenis Smyrnaei, & carmen Homeri.
Argumenta, locos, verſus, totumque poema
Virgilius rapuit (a), Graio Romanus Homero;
Aeneaſque locum magni ſibi ſumpſit Ulyſſis,
Carthagoque fuit captis Phaeacia terris,
Alcinous Dido, Scylla eſt eadem, atque Charybdis,
Idem etiam Polyphemus. At hoc mutavit, ut eſſent
Harpyiae nitidi pecoris cuſtodia patris
Lampetiae, atque ſoror Phaetuſa. Quid Ilias ipſa eſt?
Qua variis volitans agitur victoria pennis?
Pandarus Atridae violato foedere divum
Tela manu mittit: quae tela Tolonius augur
Reiicit in Teucros: legatos ipſe repulſos
A Diomede canit; quos ante remiſit Achilles.
Barbarus interimit Pallanta hic Turnus, at illic
Dat letho inſignem Patroclum maximus Hector.

Iur-

(a) *Apage cum verbo iſto quid erit imitari? Rectius* rapuit. *Si hoc enim rapere, ſub finem dixerit* iuvare.

Iurgia Drancis enim, & Turni lis illa molesta est
Pelidae magni, & late regnantis Atridae.
At Turnum Aeneas stygias dedit ire sub umbras;
Hectora magnanimum letho dat magnus Achilles.
Singula ludorum posuit certamina uterque:
Nec mutavit enim quicquam, nisi forte, quod alter
Quatuor in currus pandas dedit ire carinas.
Res gestae regumque, ducumque, & tristia bella
Quo scribi possent numero, monstravit Homerus.
Inde monet Flaccus: „ vos exemplaria Graeca
„ Nocturna versate manu, versate diurna. „
Quod si forte viris imitari talia summis
Est visum, cur non sit fas & talia nobis
Tentare? atque trabes silva vectare pelasga,
Unde ferunt veteres magnas fabricasse carinas?
Virgilium ante ipsum Graios pater Ennius omnes

Vide-

Viderat; at post hunc quicumque fuere Poetae,
Statius, & duro Lucanus, & Annaeus (a) ore.
Cur licuit nostro Iuvenali cernere Graeca
Grammata? cur pueros a Graio exordia iussit
Quintilianus enim sermone assumere rhetor
Maximus? aut quare tantis Hieronymus ausis
Inseruit sese: quidnam Lactantius? aut quid
Augustinus adit Graium tot scripta virorum?
Denique post Gothos, & tempora perdita luxu,
Amissas & opes Graiorum Lingua Latina
Quo fuit in precio? nisi nunc? quando optimus ille
Victorinus (b) opes gremio defudit aperto,
Guari-

(a) *Legendum omnino aeneus, praeterquamquod* Annaeus, *gentis nomen, carminis legibus repugnat, particula* & *redundaret*.

(b) *Victorinus Feltrensis* per annos tres, *inquit Cortesius pag.*26., toti Galliae Transpadanae tradidit praecepta dicendi. *Theodorum Gazam inter alios auditorem habuit, & (quod notavit Mannius ad Cortesium) ita morum integritate excelluit, ut D. Antonino Florentino Archiepiscopo par virtute, at pietate haberetur. Iure igitur* optimus *dictus a Basinio*.

Guarinuſque (a) pater, nec non Leonardus (b), & omnis
Ante alios melior Theodorus (c), & ipſe (d) Philelphus,
Atque alii ſurgunt noſtro qui tempore vates.
Perottus (e), noſtrique decus Laurentius (f) aevi
Orator, noſtraeque ſimul facundia linguae
Pog-

(a) *Guarinus, ſive Varinius Veronenſis*, Magiſter fere omnium, qui noſtra aetate in Humanitatis ſtudio floruerunt, *vere ſcripſit Pius II. Comment. lib.*11. *Praeclara de eo multa Corteſius ad pag.*13., *& ſeqq. Videantur Iovius in Elogiis, Zenius ad Voſſium*.

(b) *Tres Leonardos habemus eadem fere aetate litteris claros. Datum, Iuſtinianum, Arretinum: de quo poſtremo loqui Baſinium nemo dubitaverit*.

(c) *De Theodoro Gaza praeter alios magnifice Pierius Valerianus*: Tantae eruditionis vir, quantae multis abhinc annis nemo Graecorum, dicere auſim, etiam & Latinorum, fuit.

(d) *Illuſtrius Philelphi nomen, quam quod per nos ornari poſtulet*.

(e) *Idem dicito de Nicolao Perottio, lucuiento ad Martialis Librum primum Commentario praeter alia de omni Litteraturae genere optime merito*.

(f) *Vallam hic deſignari puto: De quo recte iudicatum a Corteſio pag.*27., *& a Zenio ad Voſſium*.

Poggius (a), & qui ſunt ſub te, Siſmunde (b), Poetae,
Dulce decus noſtrum, Martis certiſſima proles,
Magne virum victor, patriae ſervator (c) avitae,
Cuius & auſpiciis & Graeca, & Lingua Latina
Floret Ariminea (d) magnis cum laudibus urbe.

Sci-

(a) *Poggii vitam edidit Iohannes Baptiſta Recanatius Patricius Venetus, & Mehus Florentinus, quos conſulat, qui de ingenioſa hominis in dicendo facultate pronunciare velit.*

(b) *Sigiſmundus Pandulſi F. & litteris delectatus, & litteratis hominibus; quorum alios apud ſe habuit, alios beneficiis auxit.*

(c) *Sive Malateſtios Verucnlo Ariminenſis Dioeceſis oppido oriundos dicamus, ſive Germaniae ab oris profectos, ſive aliunde, Ariminenſes rectiſſime appellaveris, qui cum imperio, & poteſtate tot annos multas & Piceni, & Galliae Togatae, & Inſubriae, & Cenomanum urbes tenuerint, ſemperque Arimini gens armis, opibus, gratia florentiſſima conſederit.*

(d) *Quo in honore fuerint litterae, Sigiſmundo duce, ac auſpice, Arimini paſſim teſtantur Hiſtorici. Iuvat verſus nonnullos afferre Porcellii in Epiſtola* Inclito Militum Imperatori, ac Poetarum Deo SigiſmundoPandulſoMal., *quae legitur ad pag.* 34. b:

Hic Cicero, hic Criſpus, hic ſancti Muſa Maronis,
Hic & virtutum praemia, & altus honos,

Arma

Scire velim, an fuerit quiſquam, quicumque fuere
Scriptorum, qui non Graiae commercia Linguae
Noverit. Ipſe putas, quod tu, Polypheme, cavendum.
Quod ſi ſegnis, iners, & plumbeus ipſe fuiſti,
O uno (a) Polypheme oculo contente, quid audes
Deterrere alios? ne diſcant cognita priſcis
Vatibus. Ite alacres, Senecae ne credite: Graecas
Diſcite litterulas: quod ſi Porcelius obſtat,
Obturate aures conſtanti pectore, & ipſum
Maeo-

Arma canit Vates Baſinius aere canoro;
Et tua Smyrnaeo carmine facta canit.
Valturius miris defunctus laudibus iſtic
Deſcribit leges, iuraque militiae.
Parleo quin etiam Graeco, & ſermone Latino
Enitet, orator clarus, & hiſtoricus.

Praeterea Iuſtus Comitius, Robertus Urſius, Poetae, & Iuriſconſulti celeberrimi.

(a) *Poliphemum vocat Porcellium. quod una ne lingua contentus, tamquam uno oculo, an quod revera oculo uno caruerit?*

Maeonium, atque alios Graium perarate
Poetas.
Illic invenies ſcribi quo more decebit
Nomina, & heroum genus immortale, virumque,
Quod ſine Graecorum auxilio neſcire neceſſe eſt.
Haud equidem invideo noſtrae pulcherrima
Linguae
Verba, ſonoſque graves, numerumque, aut
terſa Latinus
Nomina, nec Graecam cupio praeponere
noſtrae:
Sed ſine Graecorum auxilio Romana valere
Non multum ſemper docui, ſemperque docebo.
Nec laudamus equum, pluſquam calcaribus
illum
Qui ferit; aſt equitem ſine equo nil poſſe
putamus.
Ipſe ego Maeonii Vatis, qui carmina nuper
Inſpexi, atque libens, iterumque, iterumque
relegi,

Inve-

Invenio noſtrum quantum iuvat ille Maronem.

Quod ſi laudis habent aliquid mea carmina, ab illo

Fonte mihi, & fluviis magni defluxit Homeri.

LA

LA DIFESA DELLE DONNE

CONTRO IL DIVIETO DEGLI ORNATI

CAPITOLO

DEL SENATORE

FRANCESCO BOLOGNETTI

AL CONTE

NICCOLO' LODOVISI

CAVATO DAL SUO ORIGINALE.

ALLA NOBILISSIMA ED ORNATISSIMA DAMA

LA SIGNORA ANNA SERNINI

NATA CONTESSA TOMMASI

CORTONESE

GIOVANNI CRISTOFANO AMADUZZI.

VOI, Ornatissima Dama, che così volentieri andate pascendo il coltissimo vostro spirito colla lettura di buoni Libri, Voi, che così gentilmente vi compiacete gradire la frequenza delle mie lettere, non avrete ora a noia, che io vi comparisca d'avanti e con questo mio scritto, e con un' altro Poetico ben degno della vostra attenzione. Sarà questo un Capitolo, che fa la difesa del vostro bel sesso adontato per una legge prammatica spettante ai suoi ornamenti. Io ne dichiaro francamente Autore il Senatore Francesco Bolognetti, perchè una lettera di Matteo Bruno Giureconsulto Ariminese al Bolognetti istesso ci dà sicuro argomento di ciò (a)*, e perchè il Ms., da cui ho tratto questo Capitolo, fu da me veduto in questa Casa Bolognetti di Roma fra altri Mss. del nostro medesimo Poeta. Anzi quattro altri Capitoli scritti di pugno dell' Autore, e da lui in più luoghi corret-* Dd 2 *ti,*

(a) *Anecdot. Litter. Vol.* II. *pag.* 370., *e segg.*

ti, vi avrei voluto ora mandare, ma la loro lunghezza me l' ha vietato. Spero però, che in altra occasione potranno essi pure vedere la luce del pubblico, e meritarsi l' onore di venire nelle mani vostre. Sono questi sotto nome del Brusco Bidello, *che io credo sicuramente un nome seudepigrafo, adottato dal Bolognetti istesso, e cosa affatto diversa da Giulio Bidelli di Siena, di cui voi favoriste procurarmi alcune notizie; e sono questi insieme ad altro Personaggio, cioè al Sig. Don Federico Gonzaga indirizzati. Voi non ignorate il famoso Bando promulgato l' anno* 1451. *dal gran Card. Bessarione allora Legato di Bologna, in cui fu proibito generalmente a tutti, e a tutte l' uso delle vesti intessute d' oro, distinguendo poscia sei ordini di persone infra i Cittadini, a ciascun de' quali fu assegnata una certa misura, o limitazione nella foggia, e nella ricchezza del vestito, e degli abbigliamenti, massimamente donneschi. Era il primo ordine de' Militi, o Cavalieri; il secondo quello de' Dottori; il terzo de' semplici Nobili, co' quali i Notai, i Banchieri, ed i Mercatanti di seta, e di panni fini stavano del pari; il quarto era di sei arti delle maggiori; il quinto dell' arti minori; ed il sesto de' Plebei, e de' Contadini. Figuratevi, se questo Bando pose di mal' umore specialmente le belle Ninfe del Reno, che fiorivano a quella stagione. Segno di ciò m' è un Opuscolo del celebre Matteo Bosso Veronese Canonico Regolare, scritto al Greco Porporato, per tenerlo fermo nella presa risoluzione,*

ne, e renderlo resistente alle femminili querele, il quale io ho appunto veduto fra i Codici della Biblioteca Ottoboniana, ora Vaticana (a). *Questo scritto avrà finito di sconcertare il sangue del bel sesso di Felsina, la cui dolcezza tanto ci loda il nostro Certaldense. Nel Tom.* VIII. *della* Miscellanea di varie Operette, *stampata dal Lazzaroni in Venezia* (b), *vi sono alcuni Atti scelti delle cose oprate dal Card. Bessarione nella sua Legazione di Bologna, e di Romagna, e sono ivi registrate anche queste prammatiche providenze. Bisogna pertanto, che ne' tempi susseguenti, cioè circa l'anno* 1559. (*che tal data porta la lettera dedicatoria del Bolognetti a Federico Gonzaga, precedente i quattro Capitoli di sopra rammentati*) *fosse rinnovato, o confermato da altro Superiore quel Bando del secolo antecedente, onde s' impegnò il celebrato Autor della Costanziade con principi tutti opposti a quelli del Bosso a facetamente sostenere le parti delle sue patrie Ninfe. Il titolo di Monsignore, che primieramente si assegna ad un tal Riformatore, ed il nome di Pietro, e di Donato, che dipoi insul principio stesso del Capitolo se gli fa appartenere, ci fanno abbastanza instrutti per riconoscere*

 rino-

(a) Matthaei Veronensis Can. Reg. ad B. Card. Tusculanum, Bononiae Legatum, ne feminis Bononiensibus luxuriosa ornamenta vestium reddantur Libellus. *Comincia*: Prudentiam, *pagg.* 99. *Cod. Ottobon. Vatic. num.* 1196.

(b) *Pag.* 148.

rinovatore di tal divieto Monsig. Pietro Donato Cesi, che fu prima Vice-Legato, e poscia ancora Cardinal Legato di Bologna. Certamente il Bolognetti medesimo fioriva a que' tempi stessi; perciocchè egli tuttora viveva nell' anno 1566., *come dal Bumaldi* (a) *s' impara; e voi ben sapete, ch' egli fu ancora Senatore Bolognese, Gonfaloniere, e Poeta insigne. Il Conte Mazzuchelli* (b), *il Quadrio* (c), *ed il Crescimbeni* (d) *ne dicono questo, ed il di più. Oltre il Poema Eroico del Costante, per cui fu posto al pari col Trissino, coll' Alamanni, e col Giraldi, e per cui meritò elogi più grandi ancora dal Cieco d' Adria* (e), *ed oltre le sue Rime stampate in Bologna* (f), *è certo, che si dilettò scrivere in quel metro di Poesìa, che si dice* Capitolo, *come è il presente, e gli altri quattro, di cui vi parlo. Due ne mentovano appunto gli Autori sopra indicati, uno cioè diretto a Gio. Batista Giraldi, che è stampato* (g), *l' altro a Bernardo Tasso, con cui accompagnò il proprio Poema del Piacere in tante stanze,*

(a) *Biblioteca Bolognese cart.*71.

(b) *Scrittori d' Italia Vol.*II. *Part.*III. *pag.*1483., *e seg.*

(c) *Storia, e Ragione d' ogni Poesìa Vol.*I. *pag.*56.

(d) *Istoria della volgar Poesìa Vol.*V. *a cart.*100.

(e) *Lettere famigliari pag.*85. *a tergo.*

(f) *In Bologna* 1566. *in* 4.

(g) *Dopo l' Ercole del Giraldi a cart.* 349. *colla risposta di questo a cart.*351. *In Modena presso al Godaldini* 1557. *in* 4.

ze, e di cui però vive solo la memoria nelle lettere dello Scrittor Bergamasco (a). *Sebbene voi, che superiore siete all' altre Donne in tante doti, e nell' indifferenza ancora degli abbigliamenti, su' quali tanto contano le vanarelle fantesche di Cupido, non foste per far gran delitto nè al dotto Card. di Trabisonda per il suo divieto, nè ad altri, che in appresso l' avesse confermato, tuttavolta non vi sarà discaro leggere questo scritto di difesa per il sesso vostro, il quale ebbe sempre grandi lodatori; benchè sorto sia alcuna volta ancora qualche malinconico, o mal contento a dirne in prosa, e in rima li biasimi. Le cose, che ci appartengono, anche in mezzo alla nostra indifferenza, per qualche parte c' interessano, e niuno v' è così spogliato di umanità, che dell' umanità non senta in se stesso vestigio. L' eleganza del Componimento piacerà senza meno al vostro buon gusto, ed alla vostra rara coltura; siccome la brevità del medesimo sarà addattata alla circostanza vostra presente, giacchè sempre e brevi discorsi, e poco cibo insieme a' malati si convengono. I miei voti ad Igia per il vostro ristabilimento sono incessanti, siccome è per essere immutabile, ed infinita la stima, che faccio, de' vostri talenti, delle vostre virtù, e degli altri meriti vostri, che a tutti vi rendono cara, ed amabile. Non minore è la riconoscenza, che vi hò per la benevolenza, ed amici-*

(a) *Lettere di Bernardo Tasso Vol.I. pag.285.*

amicizia, di cui m' onorate, siccome non minore è la corrispondenza, che aver vi debbo in compenso di tanta degnazione. Io temo, e rispetto, Ornatissima Dama, per mio stabilito sistema il vostro sesso, ma la vostra ben nota saviezza, ed il vostro candore fanno sì, che lungi da ogni timore a voi mi doni, e a voi mi raccomandi.

Roma addì 26. Dicembre 1773.

CAPI-

CAPITOLO
AL CONTE NICCOLO' LODOVISI.

L'Altro dì, Signor Conte, in Reggimento
Trattandosi, che il lusso si stringesse,
Io fei questo parlar, nè me ne pento.
Lodai pria Monsignor, che al fin volesse
Provedere agli abusi, ai gravi danni,
Alle gran spese, alle ruine espresse.
E dissi, ch'appò noi di quì a mill'anni
Di Pietro, e di Donato il nome a volo
N'andrìa con chiari, ed onorati vanni.
Poi ch'avrà la Città tutta non solo
Di superbi edificii, e vaghi adorna,
Pascendo ognor di poveri un gran stuolo.
Ma tronche al troppo lusso ancor le corna,
E racconcio il Torron sì ben, che a noi
In evidente beneficio torna.
Feci tre parti delle pompe poi,
Funeraria, Cibaria, e Vestiaria,
Ch'ognuna serba i dependenti suoi.

E dissi,

E dissi, che alla pompa Funeraria
Esser non pur dovea tolta, e interdetta
Col foco l'acqua, ma la terra, e l'aria.
E come cosa iniqua, e maledetta
Con ogni legge, e con quel più rigore,
Ch'usasse mai Repubblica ristretta.
Espressi la cagion, perchè l'onore,
Che solo a Dio la Chiesa ha riserbato,
Come del tutto origine, e fattore,
Far tutto il dì vedeasi ad un privato,
Ma se pur fosse un' uom, per avventura
Potrebbe esser permesso, e tollerato.
Per esser l'uom di Dio nobil fattura,
Che sopra il Ciel con l'intelletto passa,
E tien del suo Fattor forma, e figura.
Ma quest' onor far veggio ad una massa
Di carne, anzi di fetido terreno,
Priva d'ogni ragion, di spirto cassa.
Della Cibaria poi dissi non meno,
Che far doveasi, e rigorosamente
Tenere il lusso in questa parte a freno.
Allegai la ragion, perchè più gente
Riman da tanti, e vari cibi estinta,
Che

Che da coltelli, e ſpade, e più ſovente.
Diſſi, riſpetto a queſta, che la quinta
Parte dannoſa pur l'altra non era,
Ch' empia, e dannoſa in prima avea dipinta.
E così diſcorrendo in tal maniera,
La Veſtiaria in due volſi partire,
Che mal puoſſi acconciar reſtando intera.
L' una guarda degli uomini al veſtire,
E delle donne l'altra, e ſe allor bene
Fu notato da voi, Conte, il mio dire,
Diſſi, che ſi dovea con gravi pene
Agli uomini interdir ricami, e fregi,
Ch'ornarſi all'uom di fuor non ſi conviene.
Ma i noſtri veri onori, e i veri pregi
Dall' interna virtù naſcon, che puote
Sola farci tra gli altri al mondo egregi.
Quei, che tanti fior, fronde, e vaſi, e ruote
Portan sù i panni, ſon come dorate
Scatole per di fuori, e dentro vote.
O come certe palle in dono date
Speſſo ai fanciulli, ch'han ſol vento, o piuma

Den-

Dentro , e di ſeta, e d' or ſon fuori ornate .

Oltra, che il patrimonio ſi conſuma,
S' altera la natura , e Dio s' offende,
Nè giova il dirmi : queſto ſi coſtuma:
Ch' egli è un' abuſo, il qual tanto più prende
Forza , quanto più dura , onde s'abbaſſi,
Che troppo in alto omai l'abuſo aſcende.
Non vuò già, che cader l' uomo ſi laſſi
Dalla perſona i panni , o che vad' unto;
Tal, che la coſa in ſordidezza paſſi.
Ma parmi , che ſi ſtia nel mezzo appunto,
O verſo quello eſtremo più ſi pieghi,
Che da tal ſordidezza è più diſgiunto.
Ma , che la donna sì ſtretta ſi leghi
Non lodo, lodo ben, ſoggiunſi allora,
Che il troppo luſſo ancor' a lei ſi nieghi.
E confermo il mio detto adeſſo ancora,
Nè credo , che il giudizio mio ſia vano,
Nè credo uſcir del cammin dritto fora.
Io diſſi , che allargar ſi dee la mano
Alquanto più d' intorno a queſta parte,
Se non, che fora ogni noſtr' opra in vano.

Non

Non può gir la natura , e meno l'arte
Dall' uno , ſenza il mezzo , all'altro eſtre-
mo ;
E di ciò piene ſon tutte le carte .
Diſſi , ch' eſſer dovea gran parte ſcemo
Del femminile ornato , perchè in vero
Già mi par giunto al colmo più ſupremo.
Ma che a voler tutto levarlo intero ,
Oltra , che mai durar non potria molto ,
Sarìa troppo l' Editto aſpro , e ſevero .
Io diſſi in ſpecie , che dal collo tolto
Non le foſſe di perle un ſol monile ,
Ma sì ben quel , ch' hanno alle trecce
involto .
Se l' ornarſi non è coſa virile ,
Quel però della donna è proprio dono ,
Che la rende più vaga , e più gentile .
E in teſtimonio Dio chiamo , ch' io ſono
Fuor d' ogni paſſion , ma quel , che parmi
Oneſto , e giuſto , libero ragiono .
Ben nel giudizio mio poſſo ingannarmi ,
Ma , che il cuor ſia diverſo alla favella ,
Non è chi poſſa tal calunnia darmi .

Non

Non ho cugina, moglie, nè ſorella
Da portar perle, e quando ben l'aveſſi
Per gratificar mai queſta, nè quella
Non penſate, che in pubblico io diceſſi
Coſa, che nel profondo del mio petto
Per vera, e ragionevol non teneſſi.
Dunque di quel, ch'ho in tal materia detto,
S'altri il nomina ben chimera, o ſogno,
Perchè Dio sà da chi naſca il difetto,
Non me ne pento, e non me ne vergogno.

FRAGMEN-

FRAGMENTUM PAPYRI

SAECULI V. VEL VI

CONTINENS DONATIONEM

S. RAVENNATI ECCLESIAE OBLATAM

QUOD

In Bibliotheca Gambalonga Civitatis Arimini adſervatum

NUNC PRIMUM IN LUCEM EDITUR.

IOHANNIS CHRISTOPHORI AMADUTII

AD ERUDITISSIMUM VIRUM

ANDREAM IOHANNETTIUM

Abbatem Monachorum Camaldulensium
S. Gregorii in Clivo Scauri

PRAEFATIO.

MONACHORUM ea fuit laus praecipua semper veteres Codices, Papyros, Chartas, ceteraque huiusmodi monumenta non servare modo in Tabulariis, ac Bibliothecis, verum etiam observationibus naviter illustrata litterarum bono, & emolumento in eruditorum lucem emittere. Maiorum exempla non ita pridem ante nos sectati strenue sunt Mabillonius, Montfauconius, Van Besselius, Martenius, Durandius, Pezius, Caietanius, Margarinius, Gattula, Bacchinius, Assarosius omnes ex Benedictinorum Familia Sodales longe praestantissimi, eosque dein per summam laudem imitati sunt nostra etiam aetate Toustainius, Tassinius, Gerbertius, Gallettius, atque ex tua praesertim Congregatione Alumni longe Cl. Mittarellius, & Costadonius, ceterique, quorum nominibus nunc parco. Egregiis eorumdem vestigiis tu quoque insistens, IOHANNETTI eruditissime, Classensis Monasterii Ravennae Archivium tanta diligentia lustrasti, eiusque monumenta excussisti, ut amplissimi Monasterii iuribus tuendis nemo te aptior,

dum illic degeres, exsisteret. Praetereo nunc Museum ipsum Classense a te Inscriptionibus, Figulinis, Anaglyphis, ceterisque huiusmodi monumentis, tum & Numismatibus abunde ditatum, & concinne dispositum. Taceo quinetiam Vetera Monumenta ad Classem Ravennatem eruta (a), *& te curante praecipue edita, & collatis cum aliis Sociis tuis Mauro Fattorinio, & Ferdinando Mingarellio studiis illustrata. Addam vero, te heic quoque iisdem insistere curis, atque eadem colere studia, qui nimirum & veteribus monumentis comparandis assiduam operam naves, & Gregoriani huius Monasterii, cui nunc praees, iura, & praerogativas, ex antiquissimo eiusdem Chartulario, tanta Scriptorum commemoratione laudatissimo, excerptis praecipuis notionibus, proferre, quin & illustrare contendas. Cur non gratum ergo obveniat nunc tibi hoc Papyri Fragmentum, quod in lucem proditurum tibi, quem facio plurimi, & amo quammaxime, primum sistere mihi visum est? Papyros certe est, cur ames, in quibus Classenses res etiam serventur, cum nimirum & donationis instrumentum anni* DXXII. (b), *& alterum venditionis in Agro Ariminensi anni* DXCI. (c) actum in Classe Ravennate *deprehendatur. Verum ad nostrum Papyri Fragmentum venire praestat. Exstat hoc nunc in Bibliotheca Gambalonga Ariminensium ex dono Cl., & eruditissimi Praesulis Iosephi Garampii Archiepiscopi Berytensis, & Nuncii Aposto-*

(a) *Faventiae prid. Id. Novemb.* 1756. *excudebat Iosephus Antonius Archius.*

(b) *Maffei Istoria Diplomat. num.*IV. *pag.*149.

(c) *Ibid. num.*X. *pag.*165.

Apostolici designati ad Aulam Vindobonensem, cuius in Patriam pietatem vel ex hoc uno quisque intelligat. Eius apographum ad nos pervenit humanitate Epiphanii Brunellii Ariminensis Ecclesiae Canonici, & eiusdem Bibliothecae Praefecti. Spectat hoc quidem ad aliud Fragmentum Chartulae donationis bonorum factae Ecclesiae Ravennati per honestum (*honorabilem*) Virum Bracursum (*Acatium*), eiusque coniugem Martinam, recognitae, & publicari iussae a Magistratu Civitatis Ravennae iuxta petitionem Defensorum eiusdem Ecclesiae Ravennatis, sedente in ea Petro Archiepiscopo; *quod* ex schedis ectypographis ex ipso Autographo penes V. C. Ioh. Bapt. Donium *publici iuris fecit Antonius Francisc. Gorius ad calcem veterum Inscriptionum Donianarum* (a). *Cuilibet sane & Donianum, & Ariminense Fragmentum conferenti id patebit; siquidem saepe in Doniano usurpatur nomen Melminii, quod & in Ariminensi occurrit. Ceterum vel corticis vitio, vel legentis imperitia factum est, ut donantis nomen apud Donium modo* Bracux, *modo* Bracursa *audiret, cum Garampio harum scripturarum peritissimo* Acatius *se in Ariminensi nostro exhibuerit. Certe uxor eiusdem in nostro* lin.2., *prima syllaba tantum incolumi*, Mar.... *legitur, ut* Martinam *cum Donio salutare non pigeat. Donationis ratio in utroque etiam constat; sic enim in Doniano* lin.4., *&* 5 : per quam se donasse professi sunt eidem

Ee 2 S Ec-

(a) *Iohan. Bapt. Donii Inscriptiones antiquae. Florentiae* 1731. *Class.*XIX. *num.*XIV. *pag.*532.

S. Ecclesiae Civitatis Rav. m. b. Petrus Archiep. praeesse videtur, id est sex uncias totius substantiae suae excepto mancipiis, sed & septem semis uncias fundi 55., & quadrantes &c. *Praetereo cetera, quae facile quisque deprehendat inter se mire convenientia. Mutuam vero utrumque Fragmentum sibi fert opem, & coniurat amice; Donianum siquidem nobis Petrum Ravennae Archiepiscopum exhibet, Ariminense vero Indictionem quintam praesefert; ex quibus sane exaratae Papyri tempus colligi potest. Saeculum* v., *&* vi., *quibus Papyrus convenire potest, quatuor Ravennae Praesules Petri nomine tulerunt; quorum unus S. Urso successit anno Christi* ccccxii., *ut censet Cl. Bacchinius in Agnelli Pontificale, obiit dein prid. Kal. Augusti ann.* ccccxxv.; *alter est S. Petrus Chrysologus, qui ab anno* ccccxxxii. *ad* ccccxlix. *Ravennatem Ecclesiam sanctissime gubernavit; tertius est Petrus Iunior dictus, qui circa ann.* ccccxcvi. *ipsius Ecclesiae regimen obtinuit, ut fert laudati Bacchinii sententia, obiit vero anno* diii.; *quartus tandem est Petrus Senior appellatus, qui Agnello ipso successit ann.* dlxviii., *decessit vero anno* dlxxv. *Quare cum Indictio quinta, singulorum procedente regimine contigerit, si primam heic usurpatam velis, habebis annum* ccccxxii, *si alteram, habebis annum* ccccxxxvii., *si tertiam, erit annus* ccccxcvii., *ac postremo si quartam, annus erit* dlxxii. *Quare bene consultum Ravennati Ecclesiae quisque videt ex hac Fragmentorum collatione, quorum utrumque eiusdem instrumenti, & contractus solemnitates, quae variae,*

tiae, & diversae pro actus firmitate intercedebant, nobis exhibet. Illud postremo nunc monemus, ad Ariminense Papyri Fragmentum provocasse Virum doctissimum, & Naturalis Historiae scientia spectatissimum Comitem Franciscum Ginannium in Dissertatione de Scirpo Ravennate (a), *qua illud evincit, ut Ravennae papyraceam chartam ex Scirpo indigena conflatam dicamus. Tanti etiam fuit eiusdem Dissertatio, ut in Vaticano Cubiculo, in quo Papyri omnes ex auctoritate Sanctissimi Domini Nostri CLEMENTIS XIV. P. O. M. omnium scientiarum, bonarumque artium cultoris, & vindicis praesentissimi coacti sunt, Ravennatis Scirpi Planta admirando Raphaelis Mengsii pennicillo expressa fuerit. Dicerem insuper aliqua de altero Papyri Fragmento anno* DLXXV. *exarato, quod Pontifici Musarum Patrono dono dedit Eques nobilissimus, ac Philosophus egregius Marchio Carolus Mosca Barzius Pisaurensis, utriusque nostrum amantissimus, nisi te exstantiores eiusdem reliquias in Ephemeridibus Litterariis Florentinis huius anni a me editas vidisse scirem* (b). *Ceterum & hoc ipsum ad Ecclesiam Ravennatem pertinet, ut, perpaucis exceptis, omnes fere ad eam spectant. Tu haec boni consulas rogo,* IOHANNETTI *humanissime, quae etiam ut observantiae, ac benevolentiae in te meae perpetuo du-*

 raturae

(a) *Dissertaz. V. pag. 141. Tom. I. Saggi della Società Letteraria Ravennate. In Cesena* 1765.

(b) *Novelle Letterarie di Firenze* 1773. *num.* 49., *e* 51. *sotto la data di Roma.*

raturae argumentum censeas, etiam, atque etiam peto. Vale.

Datis ex Aedibus meis XVIII. *Kal. Decembris anno a Partu Virginis* CIƆIƆCCLXXIII.

FRAGMEN-

FRAGMENTUM PAPYRI.

1. dosio vē atque melminus ve ... & Iohanne Iuñ: principalibus defensores scē Eccl.
2. hbsacax (a) eiusque coniux mar. ... de id quod ipsius chartula donationis inferius ad singula
3. eadem a competenti officio suscipi —— iubeatis legi, actisque indi deinde una nobiscum principales
4. ores dirigi iubeatis ita ut dum eisdem chartula donationis ostensa relectaque fuerit si a se inante
5. Civ. Rav. scribendam dictaverint & ipsi eadem manibus propriis signa impraesserit testesque
6. seu quam habeant voluntatem his actis aedicere non morentur
7. sccē Eccl. Rav. offeratis & a competenti percorratis officio .... recitatum est.

 8. ... Ind.

(a) *In Doniano exemplari* Bracux *primum*, *dein* Bracursa, *quod siglas male legerit*; *interpretandae enim* honorabilis Acakius. *Ex Donio supple coniugis nomen heic truncatum*, *&* *lege* Martina.

8. . . . Ind. quint. Rav. . . . dominae ſcē & per omnia venerabili Eccl. Cathol. (a) Rav. bonus uhbs (b) acatius &

9. offerenda nunquam ſunt periture . & ideo hac conſideratione conmoniti preſenti vobis defenſoribus

10. donamus concedimus tradimus ac mancipamus ſex uncias totius ſubſtantiae noſtrae in mobilibus in immobilibus

11. erri ut dictum eſt in ruſticis urbaniſque praediis exceptis mancipiis & ſeptem ſemis unciis fundi

12. liberum ſortiamini ex noſtro permiſſo arbitrium quae res nobis univerſe obvenerunt tam ex proprio

13. . . . mus , huius Eccl. quemadmodum & a (*nob*) is vel auctoribus noſtris conſtat eſſe poſſeſſum .

KALEN-

(a) *In Fragmento alio Donationis factae Ecclesiae Ravennati apud Donium n.* VI. *pag.* 485. *ipſa Eccleſia dicitur* Catholica .

(b) *Lege* Vir honorabilis .

KALENDARIUM VENETUM

SAECULI XI

Ex Cod. Ms. Membranaceo Bibliothecae S. Salvatoris Bononiae

A STEPHANO BORGIA

SACRAE CONGREG. DE PROPAGANDA FIDE

A SECRETIS

NUNC PRIMUM IN LUCEM EDITUM.

DIES EORUM, QUIBUS EXCEDUNT, ANNOTATE, UT COMMEMORATIONES EORUM INTER MEMORIAS MARTYRUM CELEBRARE POSSIMUS.

S. Cyprianus Epist. XXXVII.

ERUDITO LECTORI.

KALENDARIUM, quod hic exhibemus, ad nostras devenit manus beneficio doctiss. Viri Ioh. Chrysostomi Trombellii Abb. Congreg. Rhenanae SS. Salvatoris, qui nobis illud communicavit, cum in nostra Beneventana Historia (a) de cultu ageremus Leonis IX. Pont. Max. eodem saeculo XI., quo migravit ad Dominum, inter Sanctos relati. Vetusto in Cod. servatur ad calcem Ritualis, quod videtur spectasse ad Venetam aliquam Ecclesiam seu Cleri Saecularis, seu Canonicorum Regularium, minime vero Monachorum, eo quod Episcopi tantum ibi fiat mentio, nulla autem Abbatis, aut Patriarchae Benedicti, cuius ne Missa quidem apparet. Quod huiusmodi Kalendarium saec. XI. in finem vergente conscriptum sit, illud primo suadet, quod idem Trombellius, cuius iudicium plurimi facimus, in hac est sententia; deinde quod nonnulla ibi desunt, alia vero addita in oculos legentium incurrunt, quae procul dubio posterioris sunt aevi. Et revera, quae in eo visuntur Dominici, Francisci, aliorumque nomina recentiori prorsus charactere sunt scripta, atque ob id ipsum a nobis asterisco notata. Quae autem desunt haec fere sunt: nullis prope nominibus praefixus Sancti titulus, quod magnam redolere antiquitatem nemo sane inficiabitur (b): S. Catharinae M. Alexandrinae festum in eo nullibi reperitur, quod omnes no-

(a) Tom. II. p. 44., e segg.

(b) Vid. Iohan. Bapt. Sollerium in Praef. ad Martyr. Usuardi.

norunt apud Latinos eo demum tempore celebrius evasisse, quo milites nostri ad Loca Sancta recuperanda animos, ac arma verterunt. Nihil dicimus de Octava Nativitatis, ac multo minus de Visitatione B. V., haec enim festa recentiora cum sint, & ad saec. XIII., *& XIV. pertineant, nullatenus, ut quae supra, inservire possint ad veterem Codicis scripturam probandam. Superest nunc, ut quoniam angusto spatio concludimur, pauca quaedam libemus, quae Kalendarium hoc magis commendant. Ac primo quidem notandum occurrit festum* Agnae sec. in carne, *quo Virginis natalis dies in corpore, non autem in passione intelligitur, quod festum in aliis Kalendariis* natale de nativit., natale genuinum, nativit. S. Agnetis &c. *inscribitur. Observari etiam debet* primus dies saeculi *postridie Id. Mart. notatus, qui nil aliud indigitat, quam mundi creationem eo die factam, etsi Petavius* (a), *aliique illam tempori autumnali, non autem veris initio attribuant. Festum* Transfigurationis Dominicae *huius Kalendarii ope suam vindicat antiquitatem adversus Scriptores, qui eius originem Callisti III. temporibus adscribunt. Denique animadvertenda etiam sunt tum festum* conceptionis Ioannis Baptistae, *quod apud Graecos etiam num viget* (b), *tum* initium Quadragesimae *postridie Non. Nov., de quo vide Cl. Viros Muratorium* (c), *& Cottadonium* (d). *Vale*.

KALEN-

(a) *De Doctr. Temp. lib.*9. *cap.*6.

(b) *Vid. Menolog. Basilii* x. *Kal. Octobr.*

(c) *To.*II. *Anecd. p.*265.

(d) *Ragionam. sopra la giornata di S.Martino Tom.*XX. *N.R. di Opusc. Venez.*1770.

KALENDARIUM

Ianuarius habet dies xxxi. Lun. xxx.

Iani prima dies , & septima fine timetur.

a Kal. Ian. Circumcisio Domini. Ab op. (a) G.
b iiii. Non. Isidori Conf.
c iii. Genovefae Virg. d ii.
e Nonis. Simeonis Prophetae. Vig.
f viii. Id. Epiphania Domini. Ab op.
g vii. Iuliani Mar.
a vi. Luciani Mar. b v.
c iiii. Pauli primi Heremitae.
d iii. Gregorii Nazianzeni. Eductio Do-
e ii. (mini de Aegypto.
f Idibus. Ylarii Ep. Pictavis. Octav. Theoph.
g xix Kal. Feb. Felicis Conf. in Pincis.
a xviii. Abachuc Proph. Mauri Monachi.
b xvii. Marcelli PP. & Mar.
c xvi. Antonii Monachi.
d xv. Priscae Virg. *Sol in Aquarium.*
e xiv. Marii & Marthae. Audifacis & Ab-
f xiii. Fabiani, & Sebastiani. (bacuc.
g xii. Passio Agnetis Virg. Ab op.
a xi. Anastasii Mar., & Vincentii Mar.
b x. Hemerentianae Virg. & trium Pue-
c ix. Timothei Mar. Savinae V. (rorum.
d viii. Conversio S. Pauli. Ab op. G.
e vii Policarpi Ep. Smirnae Vir. ob. (b).
f vi.

(a) *Leg.* ab opere, *scilicet festum ab operibus immune.*

(b) *Quid* vir. ob. *fateor me nescire, forsan* virgo obiit, *fuit enim discipulus Iohannis virginis.*

f vi.	Ioannis Grisostomi
g v.	Agnae. Sec. in carne.
a iiii.	
b iii.	Geminiani Conf.
c ii.	Inventio corp. B. Marci Ev.(a) Ab op.

Februarius habet dies xxviii. Lun. xxviiii.

Ast Februi quarta est precedit tertia finem.

d Kal. Feb.	Severi Episc. Brigidae Virg.
e iiii. Non.	Purificatio S. Mariae. Ab op.
f iii.	Ioannis Conf. & Blasii Mar.
g ii.	Depositio Symeonis Proph. (b) G.
a Nonis.	Agathae Virg. Ab op.
b viii. Id.	Vedasti Conf.
c vii.	Scolasticae Virg.
d vi.	
e v.	Altonis Conf.
f iv.	Sotheris Virg.
g iii.	a ii.
b Idibus.	Fuscae Virg.
c xvi. Kal. Mar.	Valentini Ep. & Mar.
d xv.	Faustini & Iovitae. *Sol in Pisces.*
e xiiii.	Iulianae Virg.
f xiii.	g xii. a xi. b x. c. viiii.
d viii.	Cathedra S. Petri Apost. Ab op.
e vii.	
f vi.	Mathiae Ap. Ab op. *Hic locus bisexti.*
g v	a iiii. G. b iii. c ii.

Mar-

(a) *Contigit saec.* IX. *ante an.* 870. *Vid. cl. Senatorem Flaminium Cornelium de Venetis Ecclesiis* Dec. XIII. P. I.

(b) Depositionis *nomen recte in hoc Kalendario Confessoribus tantum tribuitur.*

Martius habet dies xxxi. Lun. xxx.

Martis prima necat, cuius si cuspide quarta est.

d Kal. Mart. Albini Ep. Donati Mar.
e vi. Non. f v. g iiii. G. a iii. b ii.
c Nonis. Perpetuae & Felicitatis.
d viii.Id. Initium primae Lunae Paschalis hor.v.
e vii. In Sebaste XL. Milit. f vi. g v.
a iiii. Depositio Gregorii PP
b iii. Eufraxiae Virginis.
c ii Leonis Ep.& M. Longini. d Idibus.
e xvii.Kal.Ap.Eugeniae V. Hellari, & Taciani.
f xvi. Patricii Ep.
g xv. Primus dies seculi. *Sol in Arietem.*
a xiiii. b xiii
c xii. Transitus B. Benedicti. *Equinoctium (Vern.*
d xi. Locus Epactarum.
e x. * Proculi.
f viiii. Locus concurrentium.
g viii. Annunciatio Dom., & Crucifixio
a vii. (eius. Ab op. (a)
b vi. Resurrectio Domini. c v. G.
d iiii. Ordinatio B. Gregorii PP. (b)
e iii. f ii.

Apri-

(a) Sicut a maioribus traditum suscipiens Ecclesiae custodit auctoritas, viii. Kal. April. conceptus traditur quo & passus. *S. Augustin. lib.4. de Trinit. cap.5.*

(b) *Dies nempe, qua ad Romanam Cathedram ascendit, quaeque dicebatur* natalis Pontificis. *Anastasius in vita Hadriani I. sic habet*: Constituit, ut quatuor vicibus in anno ipsum pharum accendatur, ideſt in nativ. Domini, in Pascha, in natali Apostolorum, & in natali Pontificis.

Aprilis habet dies xxx. Lun. xxviiii.

Aprilis decima est undeno & fine minatur.

g Kal. Ap. a iiii. Non. b iii. c ii.
d Nonis. Depos. Ambrosii Archiepisc.
e viii. Id. f vii. g vi. a v.
b iiii. Hezechielis Proph. G.
c iii. Leonis PP. d ii. e Idibus.
f xviii. K. Mai. Tiburtii. Valeriani, & Maximi.
g xvii. Dormitio Helenae Virg.
a xvi. b xv. *Sol in Taurum.* c xiiii.
d xiii. Leonis Noni PP. G.
e xii. f xi. g x.
a viiii. Georgii Mar. Adelberti Ep.
b viii. Liberalis Conf. Trium puerorum.
c vii. Marci Evang. Ab op. Laetanie mai.
d vi. Cleti PP. & Mar
e v. Pollionis Mar.
f iiii. Vitalis Mar.
g iii. Leonis Conf. a ii.

Maius habet dies xxxi. Lun. xxx.

Tercius in Maio Lupus est, & septimus anguis.

b Kal. Mai. Philippi & Iacobi, & Ieremiae Proph.
c vi. Non. Athanasii Ep.
d v. Inventio S. Crucis. Alexandri cum
e iiii. Floriani Mar. (Sociis suis. G.
f iii. Ascensio Christi ad Caelos.
g ii. Ioannis Ap. ante Portam Latinam.
a Nonis.
b viii. Id. Apparitio B. Michaelis Archangeli.
c vii. Tharasis Conf.
d vi. Gordiani & Epimachi.

e v.

e v. Christoforis Mar. Cyriaci Ep. & M.
f iv. Nerei & Achillei, & Pancracii M.
g iii. Dedicatio S. Mariae ad Mar. (a)
a ii. Barbari Mar. Victor. & Coronae,
b Idibus. (Felicis, & Fortunati.
c xvii. Kal. Iun. Papia. Syri Conf. d xvi.
e xv. *Sol in Geminos.*
f xiv. Potentianae Virg.
g xiii. Eustadii Mar. cum Sociis suis.
a xii. *Helenae Virg. (b)
b xi. Zoethae Virg. c x.
d viiii. Servuli Mar. G.
e viii. Urbani PP.
f vii. g vi. a v. b iiii.
c iii. Germani Ep. Maximi Ep.
d ii. Petronellae V. Canci. Canciani & Cancianillae.

Iunius habet dies xxx. Lun. xxix.

Iunius in decimo quindeno adfinem salutat.

e Kal. Iun. Nicomedis Mar. Theclae Virg.
f iv. Non. Marcellini. & Petri. atque Erasmi.
g iii. a ii. Quirini Mar.
b Nonis. Bonifacii Ep. & Mar.
c viii. Id. Marcelliani Conf. d vii.
e vi. Primi & Naboris.
f v. Primi & Feliciani.

 g iiii.

(a) *De* dedicatione, *seu* natali, *ut in aliis Kalendariis, & Martyrologiis legitur, Ecclesiae S. Mariae ad Martyres, vide Dominicum Georgium in Martyrolog. Adonis hac die.*

(b) *In aliis Kalendariis hac die notatur festum Helenae matris Constantini Imp.*

g IIII. Eufraxiae Virg. G.
a III. Barnabae Apoſtoli. Ab op.
b II. Baſilidis.Cirini.Naboris,&Nazarii.
c Idibus. Peregrini Mar.*S.AntoniiPaduano.
d XVIII.K.Iul. Heliſei Proph.
e XVII. Viti.&Modeſti.&Creſcentiae.Ab op.
f XVI. G. g XV. *Sol in Arietem* (a).
a XIIII. Marci. & Marcelliani Mar.
b XIII. Gervaſii. & Protaſi Mart. Ab op.
c XII.
d XI. Albani Mar.
e X. Translatio Iacobi Apoſt. Alphei.
f IX. Vig.
g VIII. Nat. S.Ioannis Baptiſtae. Ab op.
a VII. *Apparicio S.Marci Evang (b) Ab op.
b VI. Ioannis & Pauli Mar. Ab op. c V.
d IIII. Leonis PP. Vig.
e III. Nativit.Apoſt.Petri&Pauli.Ab op.
f II. Celebratio S.Pauli Apoſt. Ab op.

Iulius habet dies XXXI. Lun. XXX.

Tredecimus Iulii decimo innuit ante Kal.

g Kal. Iul. Marcialis Conf
a VI. Non. Proceſſi, & Martiniani Mar.
b V. Transl.Thomae Ap. Eliodori Conf.
c IIII. Transl.S.Martini,vel ordinat.adEpi-
d III. Gabrielis. (ſcopat. eius.
e II. Octava Apoſtolor., & EſaiaeProph.
f Nonis. Villibaldi Epiſc.
g VIII. Id. Chiliani. Cholomanni. Totmanni.
a VII.

b VI.

(a) *Leg.* Sol in Cancrum. (b) *An.* 1094. *facta traditur*.

b vi.	Septem Fratrum. Paterniani Conf.
c v.	Translatio Benedicti Abb. (a)
d iiii.	Hermachorae,& Fortunati. Ab op.
e iii.	Hic inchoant. dies Caniculares. G.
f ii.	
g Idibus.	Quirici, & Iulittae matris eius.
a xvii. K. Aug.	
b xvi.	Marinae Virg.
c xv.	Rophilli Conf. *Sol in Leonem*. G.
d xiv.	Arſeni Monachi.
e xiii.	Margaritae Virg.
f xii.	Praxetis Virg. G
g xi.	Mariae Magdalenae.
a x.	Apollinaris Mar.
b ix.	Criſtinae Virg. Vig.
c viii.	Iacobi Apoſt. filius Zebedei. Ab op.
d vii.	
e vi.	Aermolai Sacerdotis. Ab op.
f v.	Nazarii. Celſi. & Pantaleonis Mar.
g iiii.	Felicis. Simplicii. Fauſtini. & Bea-
a iii.	Abdon & Sennen. (tricis.
b ii.	Tertullini Mart.

Auguſtus habet dies xxxi. Lun. xxix.

Auguſti nepa prima fugat de fine ſecundi.

c Kal. Aug.	Paſſio Machabeor. Petri ad Vincu-
d iiii. Non.	Steph. PP.&M. Ab op. (la. Ab op. G.
e iii.	Inv. Corporis S. Stephani Protom.

Ff 2 f ii.

(a) *De translatione corporis, ſeu reliquiarum S. Benedicti a Caſſinenſi Monaſterio in Gallias ad Floriacenſe Cœnobium, vide Baronium an.* 664. *Henſchenium ad diem* 21. *Martii, Mabillonium, alioſque.*

f II.	Iustini Presb.
g Nonis.	* Festiv. B.Dominici Conf. FF.Praed.
a VIII. Id.	Transfigur. Domini. Sixti Ep. Felicissimi. & Agapiti. Antimi. Ab op.
b VII.	Donati Ep.
c VI.	Ciriaci Mar.
d V.	Firmi, & Rustici & Romani M Vig.
e IIII.	Laurentii Mar. Ab op.
f III.	Tiburcii Mar. Susannae Virg. & M.
g II.	Transl. Hermacore, & Fortunati.
a Idibus.	Yppoliti, & Cassiani.
b XVIIII.K.Sep.	Eusebii Conf. Vig.
c XVIII.	Assumptio S. Mariae. Ab op.
d XVII.	Arnulfi. Ardoini Conf.
e XVI.	Oct. S. Laurentii.
f XV.	Agapiti Mar. *Sol in Virginem*,
g XIV.	Magni Mar.
a XIII.	Samuhelis Proph. Simproniani M.
b XII.	
c XI.	Timothei Mar.
d X.	Hermogeni & Fortunati.
e VIIII.	Bartholomei Apostoli. Ab op.
f VIII.	Genesii Mar. Ruffi Mar.
g VII.	Anastasii Mar.
a VI.	Pelagii Mar.
b V.	Augustini Ep. Hermetis Mar. Danielis Proph.
c IIII.	Decoll. S. Io. Bapt. Savinae Virginis. Ab op.
d III.	Felicis & Adaucti. G.
e II.	Felicis Conf. Paulini Pontificis.

Septem-

September habet dies xxx. Lun. xxx.

Tercia Septembris vulpis ferit a pede dena.

f Kal. Sept. Prisci Mar., Verenae Virg.
g IIII. Non. Cosmae Conf.
a III. Marini Conf. Eufinia. Dorothea.
b II. (Tecla. & Herasma. G.
c Nonis. Quinti Conf.
d VIII. Id. Zachariae Proph.
e VII. Sinotii Mar.
f VI. Nat. Mariae. Ab op. Adriani Mar.
g V. Gurgonii Mar.
a IIII. Hylarii PP.
b III. Proti, & Iacincti.
c II.
d Idibus. Ligorii Mar. & VII. Dormientium.
e XVIII. K. Oct. Exalt. S. Crucis, Cornelii, & Cy-
f XVII. Nicomedis Mar. (priani.
g XVI. Eufemiae V. Luciae, & Geminiani.
a XV. Lamperti Ep. & Mar. *Sol in Libram.*
b XIV. Bonae Virg.
c XIII. d XII. Vig.
e XI. Matthaei Ap., & Evang. Ab op. G.
f X. Mauricii cum Sociis suis.
g IX. Ursi Mar., Teclae Virg.
a VIII. Conceptio S. Ioannis Bapt.
b VII.
c VI. Cypriani & Iustinae Mar.
d V. Cosmae & Damiani & Maximi.
e IV.
f III. Dedic. Eccl. S. Michaelis Arch. Ab op.
g II. Ieronimi Presbiteri.

Octobｅr habet dies xxxi. Lun. xxix.

Tercius Octubris gladius decimum ordine nectit.

a Kal. Oct. Remedii, & Germani.
b vi. Non. Leudegarii Mar. c v. G.
d iv. * Francisci Conf.
e iii. Placidi. Eutici. f ii.
g Nonis. Marci PP. Sergi & Bachi (a). & Iu-
a viii. Id. (stinae Virg.
b vii. Dionisii Ep. Domnini. Rustici.
c vi. d v. e iv. f iii. (& Eleutherii.
g ii. Calixti PP. & Gaudentii Conf.
a Idibus.
b xvii. K. Nov. Galli Abb. c xvi.
d xv. Lucae Evang. Ab op. *Sol in Scorpion.*
e xiv Ianuarii. Sociorumque eius.
f xiii. Undecim mill. Virg. in Colonia.
g xii. Ylarionis. Sanctarumque Virg.
a xi. G. b x. c ix.
d viii. Crispini. Crispiniani. Chrisanti.
e vii. Amandi Conf. (& Dariae.
f vi. Vig.
g v. Nat Ap. Symonis & Iudae. Ab op.
a iv. b iii.
c ii. Vig. Omnium Sanctor. Quintini M.

Novem-

(a) *Gratum Lectori putamus monumentum, forsan anecdotum, quod exstat in Ecclesia Dioecesis Scodrensis Deo in honorem SS. Sergii, & Bacchi dicata.* ✠ Memo dne famule tue Helene Regine Servie Dyoclie Albanie Chilmie Dalmacie & Maritime Regionis que una cum filiis suis Regib. Urosio & Stephano edificavit de novo hanc Eccliam ad honorem beator. martirum Sergii & Bachi & ad finem usq. coplevit ann. dni MCCLXXXX. *De regib. Uros. Steph. v. DuCang.* de Fam. Dalm.

November habet dies xxx. Lun. xxx.

Quinta Novembris acus vix tercia manet in urna.

d Kal. Nov. Mem. Omnium Sanctorum. Ab op.
(Cesarii Diaconi.
e IIII. Non. Iusti M. Akindini M. cum Soc. suis.
f III. Inventio S. Fuscae Virg.
g II. Vitalis & Agricolae.
a Nonis. G.
b VIII. Id. Demetrii M. Initium Quadragesimae.
c VII. Willibrordi Conf., Prosdocimi Ep.
d VI. Quatuor Coronatorum.
e V. Theodori Mar. f IV.
g III. Martini Ep. Ab op., & Mennae M.
a II. Arsacii Conf.
b Idibus. Antonini Mar. Bricii Conf.
c XVIII. K. Dec.
d XVII. e XVI.
f XV. Gregorii. Florini Conf. *Sol in Sagittarium.*
g XIV. Platonis Mar.
a XIII.
b XII. Stephani Conf.
c XI. Mauri Mar.
d X. Ceciliae Virg. SS. Theonisti. Tabrae. & Tabrathae.
e IX. Clementis PP. & Mar. Felicitatis.
f VIII. Grisogoni Mar.
g VII. Prosperi Mar. Loc. saltem secundum Romanos hyems oritur.
a VI.
b V. c IIII.
d III. Saturnini Mar. Vig.
e II. Passio S. Andreae Apost. Ab op.

Decemb. habet dies XXXI. Lun. XXIX.

Dat duodena coors septem inde decemq. Decembris.

f Kal Dec.	Candidi. Longini.
g IV. Non.	a III.
b II.	Barbarae Virg.
c Nonis.	
d VIII. Id.	Nicolai Conf. Baffi Mar.
e VII.	Ambrofii Archiep. G.
f VI.	Zenonis Ep.
g V.	Proculi Conf. Siri Conf.
a IIII.	Melciadis PP. Eulaliae Virg.
b III.	Damafci PP. c II.
d Idibus.	Luciae Virg.
e XIX. Kal. Ian.	f XVIII. g XVII.
a XVI.	Ignatii Mar.
b XV.	Vinnibaldi Abb. *Sol in Capricornum.*
c XIV.	d XIII. Vig.
e XII.	Thomae Apoftoli. Ab op.
f XI. G.	g X.
a IX.	Vigilia Nat. Domini.
b VIII.	Nativit. Domini noftri Iefu Chrifti. (& Anaftafiae Virg.
c VII.	Stephani Protomar. Ab op.
d VI.	Ioannis Ap. & Evang. Ab op.
e V.	Innocentorum (a) Mar. Ab op.
f IV	Ordinatio Epifcopatum Iacobi (Ap. (b) Ab op.
g III.	Liberalis Conf.
a II.	Silveftri PP., Columbae Virg.

SYLLO-

(a) *Leg.* Innocentium.

(b) *Leg.* in Epifcopatum, quando *fcilicet ab Apoftolis primus ex Iudaeis Ierofolymis eft Epifcopus ordinatus.*

SYLLOGE
INSCRIPTIONUM VETERUM
ANECDOTARUM.

ANTONIO . LVDOVICO . ANTINORIO

AQVILANO
OLIM . ARCHIEPISCOPO . ANXANENSI
DEIN . ACHERVNTINO . ET . MATERANENSI
NVNC . ABBATI . ECCLESIAE . S. PETRI . AD . ORATORIVM
IN . OPPIDO . CAPISTRANI
VIRO . MORVM . INNOCENTIA
VITAE . PROBITATE
ET . MVLTIPLICIS . LITTERATVRAE . LAVDE
OMNIBVS . SPECTATISSIMO
CVIVS . DILIGENTIA . ET . STVDIO
ANTIQVITATES . AQVILANAE . MEDII . AEVI
EDITIS . ILLVSTRATISQVE . PLVRIBVS . CHRONICIS
INNOTVERVNT
ET . CVIVS . DEMVM . SEDVLITATE . ET . BENEFICIO
THESAVRVS . MVRATORIANVS
VETERVM . INSCRIPTIONVM
MVLTIS . EGREGIIS . MONVMENTIS
AB . IPSO . COMMVNICATIS
AVCTVS . CIRCVMFERTVR
IOHANNES . CHRISTOPHORVS . AMADVTIVS
OB . MVLTA . IN . SE . BENEVOLENTIAE . ARGVMENTA
PVBLICE . TESTANDA
PRAESVLI . ERVDITISSIMO . PIENTISSIMOQVE
SYLLOGEM . INSCRIPTIONVM . VETERVM
ANECDOTARVM
LIBENS . MERITO . D. D. D

INSCRIPTIONES VETERES.

I.

In loco Cerdomari Agri Sabinensis ad Rivum aquae.

SILVANO . SANCTO . . .
INPERATVM . FECI . . .
PROBVS . VILIC . . . . .
. . . FLAVI . SA . . . .
. . . ЯKUS . . . .

Exſcripſit Venantius Lupacchinius Vir Cl, & communicavit Praeſul Cl. Antonius Ludovicus Antinorius.

2.

Peruſiae apud Nob. V. Franciſcum de Soccis Civitellae.

FORTVNAE
SACRVM
C. DOIVS . C. F. CHORON. EX . AVRI . P. 7. V V. I. M

Communicavit Iulianus Genghinius ICtus Ariminenſis. Siglas non aſſequor, quae forte non omnino accurate exſcriptae.

3.

Extra Moenia Civitellae Socci Agri Peruſini.

In Cippo.

POLYTIMVS
POPPAEAE . AVG

DISPEN-

DISPENSATOR
FORTVNAE
V. S

Communicavit idem Genghinius.

4.

Tuderti in Fovea Viae Pianae sub Moeniis Columella effossa Non. Septemb. anni 1770., in cuius fronte patera cum manubrio.

LA . RI . BVS
C. CANTI
... NIVS
VENVSTI
NVS

A latere:
MAG. C
D. D

Exscripsi ego ipse.

5.

Dalmatiae in Cippo detecto anno 1770.

IMP. CAES
MESSIO
QVINTO . TRA
IANO
DECIO . P. F. AVG
P. M. TR. POT
COS. I. AB
P. P. RESP. ANDAVT. DD

Andautonium Pannoniae superioris Oppidum. Vid. Ptolem. lib.II. cap.15., Antonin., Ortel., aliosque. Sed Andecrium, seu Andetrium Oppidum Dalmatiae, de quo Boudrandius. Num hoc potius heic reponendum?

Ro-

6.

Romae. Nomina septem testium exscriptorum in Tabula aenea Honestae Missionis indultae a Domitiano Imp., quae nos ipsam afferentes superiori Volumine n.4. pag.460., & seqq., utpote tunc obducta rubigine, heic allaturos recepimus.

A. CALPVRNI IVSTI
C. IVLI MAXIMI
P. SERTORI CELSI
. . . AV . . . MACRI
. . *i* VLI LELENI
. . CORNELI . . . ACATI
. . . MERI *ca* PITONIS

7.

Alliani in Agro Perusino. Tabula marmorea inventa anno 1765. alta pal. 2., lata pal. 1. $\frac{2}{8}$

C. ALLIO. L. F
LEM
CENTVRIONI
LEG. XIII

Communicavit Franc. M. Galassius Bononien. Monachus Casinen., Prior Ecclesiae S. Constantii Perusiae.

8.

Romae apud Iacobum Bellottium.

D. M
P. CIPI. CRESCENTIS
MIL. COH. VI. VIG

Exscripsi ego ipse anno 1769.

Ro-

9.

Romae in Museo Clementino Vaticano. Lapis praegrandis nuper inventus, in quo exsculptus Miles stans, & loris equum tenens. Inferne Inscriptio.

AVR. SATVRNINO. EQ. COH. VIII. PR. 7
VERISSIMI. MILITAVIT. IN. LEG. SE
CVNDA. ITALICA. TESSERARIVS. ANN. VI
QVI. VIXIT. AN. XXVIII. AVR. OPTATIANVS
EQ. FRATRI. BENEMERENTI. POSVIT

Exscripsi ego ipse.

10.

Romae in Vinea, quae dicitur Macao, *non longe a Thermis Diocletiani, ubi fuerunt Castra Praetoria, lapis inventus mense Decembri anni* 1767., *nunc in Ambulacro Vaticani Palatii.*

VEX. L. LOCERIVS. L. F. SAB. CONSTITVTVS. VOLATERRA
OPT. C. IVLIVS. C. F. CAM. PRIMINVS. RAVENNA. F. AC. 7
SCOLAM. VETVSTATE. CORRVPTAM. PECVNIA. SVA. REFICIENDAM
.... EM. AED. .... AM. DE. SVO. MARMORE. ADORNARVNT

11.

Neapoli in Pompeiano ad Theatrum. Invent. anno 1769. *circa finem.*

C. QVINCTIVS. C. F. VALG
M. PORCIVS. M. F
DVO. VIRI. DEC. DECR
THEATRVM. TECTVM
FAC. LOC. EIDEQVE. PROB

Com-

Communicavit Vir Cl. Matthias Zarillius Academicus Herculanensis, & Etruscus Cortonensis. Quidam de *Velario* heic rem esse censuerunt; ast provocatur ad Ambulacrum, quod ad verticem Theatri erat, columnis fultum, & tectum. De Theatro tecto vid. March. Scip. Maffeium de Amphitheatro Veronen. lib. II. cap. XII. Ultimae lineae siglas lege: FACiundum. LOCaverunt. EIDEMque. PROBavere.

12.

Velitris in Aedibus Decurionum. Repert. Cisternae hoc ann. 1773.

AEDEM . RO . . . . . .
AVGV . . . . .
ORDO . VLVBRA . . . . .
SVO . EX . PECVN . . . . . .
VETVSTATE . D . . . . . .
A . FVNDAMENTI . . . . . .
C. SERIO . AVGVRIN . . . . . .
C. TREBIO . SERGIAN . . . . . .

Exscripsi ego ipse otio autumnali huius anni 1773. Duumviros Ulubrae heic designari censeo; in Fastis enim Consularibus ea nomina desiderantur. Vid. inferius n. 17.

13.

Ibidem.

. . . . . IIVS . ZOSIMVS
. . . . . AS . VTRASQVE . CVM
. . . . . MENTIS . IMPENSAS . F. C
. . . . . AOB. MVNIFICENTIA . IMPEN

 . . . SEL-

. . . . . SELLIVM . DECREVIT
. . . TINO . F. III IIVIR. QVINQ
. . . . . . O . II
Exſcripſi ego ipſe.

14.

Ferentini inter Hernicos in Latio, ſupra portam exteriorem, quae ad Orientem ſpectat, Arcis antiquiſſimae Etruſci operis, cui nunc innititur Epiſcopium.

M. LOLLIVS . C. F. A. HIRTIVS . A. F. CES. FVNDA
FACIVNDA . COERAVERVNT . EIDEMQVE . PROBAVERE

Exſcripſi ego ipſe Kal. Novembris huius anni 1773. Ceteras Inſcriptiones, quae in hoc Aedificio ſparſim ſeguntur, habes apud Gruterium pag. 165. num. 3. Haec omiſſa fuerat. Conſules ſpectant ad ann. Urbis conditae 734.

15.

In Oppido Prezzae, inter Corfinium, & Sulmonem, ad Aedem ſacram Divae Luciae.

L. STATIVS . CN. F. CHILO
L. PETTIVS . C. F. PANSA
C. PETTIVS . F. F. GEMELLVS
L. TATTIVS . F. F. COX
MAGISTRI . LAVERNEIS
MVRVM . CAEMENTICIVM
PORTAM . PORTICVM
TEMPLVM . BONAE . DEAE
PAGI . DECRETO . FACIENDV. *m*
CVRAVERVNT . PROBARVNTQ. *ue*

Communicavit Praeſul Cl. Antinorius.

Sermo-

16.

Sermonetae in Cavaedio Domus Ecclesiae Collegiatae S. Angeli.

C. OPPIVS
SP. F. COL
RVFVS . PAG
MAGISTER . IDEM
PRAEFECTVS . VLVBRE
IVRE . DICVNDO
MALVS . EST . MALE . . . FAT . . .

Exſcripſit, & communicavit Vir Cl. Ioſephus Regius Bibliothecae Comitum Praefectus. Habet Reineſius *Syntag. Veter. Inſcr.* Claſ.VI. num.72. pag.434. ex Manutio ad Cic. lib.VII. epiſt.71., ſed parum accuratam & quoad linearum ordinem, & quo ad voces nonnullas, tum etiam ultima linea carentem. Vid. ſuperius n.13.

17.

Romae in Villa Bravettae, Gentis Bichiae Senenſis, extra Portam Aureliam, IV. ab Urbe lapide.

DIS . MAN
L. FABI. L. F. GAL
POLLIONIS
QVAESTORIS . IMP
LEG. . . . . .
TRIB. PLEBIS
PROC
PROVINC. . . . . .

Exſcripſi ego ipſe menſe Maio anni 1770.

18.

Romae in Vinea Caroli Simonis Neronii ICti Ripani extra Portam Capenam, ad Sepulcrum Scipionum. Tab. marm. nuper inventa.

D. *m*
SILVI. . . . . . *Tel*
ESPHOR O . . . DO

MITIVS . APOLLONIVS
PATER . DO. FORTVNATA
MATER . SILVANVS . ENA
TER . IVLIVS . TELESPHOR
TATA . CORNELIA . SEES
MAMMA . THREPTVS
TATVLA . DVLCISSIMAE
ET . PIENTISSIMAE . ANI
MAE . INNOCENTISSIM
AE . FECERVNT

Exfcripfi ego ipfe.

19.

Romae extra Portam Capenam. Invent. anno 1771.

D. Ɔ M
BRVTTIAE . PEREGRINAE
PIISSIMAE . QVAE . VIXIT . AN . . .
MENSIBVS . DVOBVS . DIE . . . .
C. BRVTTIVS . PEREGRINVS . ET . BRVT
TI XX . EVPHROSYNE . PARENTES
(fic)
BENENERENTI . ET . SIBI . . . . .
LIBERTABVS . QVE . POST . . . . ,
EORVM

Com-

Communicavit Vir cl. Andreas Iohannettius Abbas Monasterii S. Gregorii in Clivo Scauri.

20.

Romae extra Portam Capenam in Vinea Bernardi Oliverii. Sarcophagus nuper inventus cum pueri statua iacente, Bacchi symbolis ornata, capite nimirum pampinis redimito, & racemo dexterae, ac poculo sinistrae apposito.

ΣΑΤΟΡΝΕΙΝΟΣ . ΕΓΩ . ΚΙΚΛΗΣΚΟΜΑΙ . ΕΚ

ΔΕ ΜΕ . ΓΑΙΔΟΣ

ΕΙΣ. ΔΙΟΝΥΣΟΥ. ΑΓΑΛΜΕΘΕΣΑΝ. ΜΗΤΗΡΤΕ.ΓΑΤΗΡΤΕ

Saturninus . ego . vocor . ex . puero . me . autem
in. Bacchi. Statuam. constituerunt. materque. paterque.

Exscripsi, & in latinum verti ego ipse. Hieronymus Ferrius Poeta, & Orator celeberrimus ita hexametris versibus Graecos ipsos latine reddidit:

Saturninus ego sum nomine : meque puellum
Finxit in effigiem Bacchi materque, paterque.

21.

Lepriniani in Ecclesia S. Leonis.

D

M. MARCIV . . . . . .
SABINVS . R . . . . . .
MENSIB. VII . . . . .
COMINIA . M . . . . . .
PIENTISS . . . . . .

Communicavit Vir Cl. Abbas Petrus Aloysius Gallettius Mon. Casin.

22.

Romae in Vinea Bernardi Oliverii extra Portam Capenam. Tab. marmor. nuper inventa.

D. APVLEIVS
GLAPHYRVS
APVLEIAE . IRENE
FILIAE . DVLCIS
SIMAE . QVAE
VIX. ANN. III
MENS. IIII.. DIE
BVS . XVIII
FECIT

Exſcripſi ego ipſe.

23.

Ibidem. Tab. marm. nuper inventa.

PETRONIE . HELENI
QVE . VIX. AN. II. D. I
H. V. PARENTES . FILIE
DVLCISSIME
FECERVNT

Exſcripſi ego ipſe.

24.

Romae in Lapide. apud Nicolaum Maronium Palaeopolam.

AMIANTI
MATRI . CAR
ISSIMAE . MAR
CARITA . ET
ACHILEVS
FECERVNT

Exſcripſi ego ipſe.

Re-

25.

Romae in Vinea Oliveria. Tab. marm. nuper inventa.

D. M
TI. CLAV
DIO . CH
RYSE . FR
ATRI . BE
NEMEREN
TI . FECIT
CELESTINVS

Exſcripſi ego ipſe.

26.

Ibid. Tab. marm. nuper inventa.

D. M
VLPIAE . HYCLAE
QVAE . VIXIT . ANN. XLIII
MENS. VI. D. I
VLPIA . TYCHE . SORORI
(sic) MENEMERENTI . FECIT

Exſcripſi ego ipſe.

27.

Romae in Cippo apud Marmorarium in Colle Hortulorum. Litteris ſequioris aetatis.

D. M
COCCEIO . FORTI
ET . CLAVDIAE
MELILINE . CO
NIVGI . EIVS
COCCEIVS . SADI
ECTVS . F

Exſcripſi ego ipſe prid. Kal. Sept. huius an. 1773.

28.

Romae extra Portam Capenam in Vinea Bernardi Oliverii. Tab. marmor. nuper inventa.

D. ♡ M
FANNIVS:
HELIVS . FE
CIT . CECILIE
PAVLINE . CON
IVGI . SVAE
BENEME
RENTI
DVLCISSIMAE
QVAE . VIXIT . ANN
XXV. MENS. VI

Exſcripſi ego ipſe.

29.

Ibidem. Tab. marm. nuper inventa, & diſrupta.

D. M
Fo RTVNATAE . CONIV
incomp ARABILI . CONIVG
. . . . SSIME . QVEIS . BENE
. . . R . SECVRVS . VIXIT
. . . . ET . AGILITATI . SVAE
. . . . ECVRVM . FECIT
. . . RVS INFIBIX (*)
. . . I DEBVIT . CON
. . . . DVLCISSIME

(*) Lege INFELIX. Exſcripſi ego ipſe.

Ro-

30.

Romae extra Portam Capenam. Tab. marmor. inventa anno 1771.

D. M
TROELIAE . FELICVLAE
T. FLAVIVS . CAPRIO
LVS . CONIVGI . CA
RISSIMAE . FECIT

Communicavit laudatus Cl. Iohannettius.

31.

Reate in Vinea Patritiae Gentis Sonantiae. Tab. marmor. inventa hoc anno 1773.

D. M
ISIADI
BVTRA
PELVS
CONIVGI
BENE
MERENTI
FECIT

Communicavit Praeſul nobiliſſimus Antonius Felix Chiſius Zondadarius Reatinae Civitatis Praeſes.

32.

Romae in Aedibus Buccapaduliis. Cippus advectus a Turri, quae dicitur de' Schiavi.

Θ. K	Ideſt	*D. M*
ΠΑΠΕΙΡΙΟϹ . ΕΡ		*Papirius. Her*
ΜΗϹ . ΠΑΠΕΙΡΙΑ		*mes. Papiriae*
ΠΑΝΘΕΙΑ ϹΥΜΒΙΩ		*Panthiae. Coniugi*
ΓΛΥΚΥΤΑΤΗ . ΜΝΗ		*Dulciſſimae. me*
		ΜΗϹ.

ΜΗϹ . ΧΑΡΙΝ . ΤΥΜ	*moriae . caussa . tu*
ΒΟΝ . ΑΝΕϹΓΗϹΑ	*mulum . excitavi*
ΓΑΡΑΛΑΒΩΝ . Ε	*cum . duxerim . an*
ΤΩΝ . ΙΒ . ϹΥΝΖΗ	*norum* XII. *simul . vi*
ϹΑϹ . ΕΤΕϹΙΝ . Η	*xi . annis* . VIII
ΚΑΙ . ΜΗϹΙΝ . Ε	*& mensibus* . V

Communicavit laudatus Cl. Gallettius.

33.

Romae apud Iacobum Bellottium.

Κ. Κ.

ΜΑΡΓΑΡΙΔΟϹ ΤΟ ΔΕ ϹΗΜΑ ΕΗϹ.

ΕΥΗΝΟϹ ΕΙΕΤΞΕΝ ΕΙΝΕΚΑ ΜΝΗ

ΜΟϹΥΝΗϹ ΤΗϹ ΦΙΛΙΗϹ ΑΛΟ

ΧΟΥ ΚΟΥΡΗΝ ΓΑΜΙΝΕΓΗΜΕΝ

ΕΤΙ ΤΡΙΑ ΚΑΙ ΔΕΚΕΧΟΥϹΑΝ

ΓΕΝΤΗΚΟΝΤΑ ΓΑΜΩΝ ΔΕ

ΤΕ ΑΓΛΗϹ ΑΜΕΝΗ ΚΑΤΘΑΝΕΝ

ΕΞΗΚΟΝΤΑ ΤΡΙΩΝ ΕΤΕΩΝ

ϹΑ (sic)

ΓΕΓΑΥΙΑ ΕΥΦΡΑΝΑ ΓΟϹΙΝ

ΓΑΝΤΙΕΩΙ ΒΙΟΤΩΙ

Idest:

D M

Margaridis hoc est sepulcrum eius obsequii monumentum, amorisque sui gratia positum. Uxorem enim puellam duxi annos tredecim natam.

Quin-

Quinquaginta annis steterunt nuptiae.
Simplici autem languore periit
post sexaginta tres annos exactos
Femina obsequens Viro plusquam,
mortalium alia quaelibet.

Exscripsi, & in latinum verti ego ipse, ut potui, ad sensum.

34.

Reate in Vinea Patritiae Gentis Sonantiae.
Tab. marmor. inventa hoc anno 1773.
cum Protome anaglyptice sculpta.

FEC (Pro tome) LI
ANNIVS
HIPPOLITVS
C. B. M. C. Q
V. A. XI. . . . V
D. X . . . . .

Siglas sic lege: *Coniugi. Bene. Merenti. Cum. Qua. Vixit. Ann. XI. Men. V. Dies. X. &c.* Communicavit laudatus Praesul Zondadarius.

35.

Monte Casario in Dioecesi Firmana nuper inventus Sarcophagus, dum Eremitarum Augustinensium Coenobium demoliretur. Altus pal. 2. unc. 9., latus pal. 8. unc. 6., ornatur parastatis, aliisque anaglyptice sculptis.

D. M
M. ACVTIO . P. P. (sic) FILIO
ACVTIANO . EQ. R. LAVR

LAVIN.

LAVIN. Q. VIXIT. ANN. XXX
MES. VI. DIEB. XXV
LACANIA. MARTINA
CONIVGI. CARISSIMO. ET. PIO
CVM. FILIS. COHERED. SVIS
EX. TESTAMENTO ☧ ABIVS
BENAEMERENTI. POSVERVNT

Communicavit Praeful Cl. Stephanus Borgia S.C. de Propag. Fide a Secretis.

36.

Reate in Vinea Sonantia. Lapis nuper inventus.

D. M
MARCIAE. ISIADI
PATRONAE
DE. SE. BENEMERITAE
FECIT
A. MARCIVS. SYNERos
LIB

Communicavit laudatus Praeful Zondadarius.

37.

In Oppido Selci Agri Sabinensis ad scalam Ecclesiae primariae S. Salvatoris.

ORFIDIVS. P. L. PRIMVS
ORFIDIA. P. L. PRIMA
LETVS. DELICIVM. VIXIT
ANNOS. VIIII
ORATVS. CORFIDIAE. PRIME (sic)
LIBERTAE

Communicavit laudatus Cl. Gallettius.

Ro-

38.

Romae apud Marmorarium in Via Iulia.

DIS . MANIBVS	HERIA . Q. Q. L
CL IVL. ANICETI	ET . EVTHERIS
ET . MAELIAES	SIBI . ET . SVIS
HELIADIS	Q. HERIVS Q. L
LIVIA . TROPHIME	TIBIVS
LIBERTA . ET	Q. HERIVS . Q. Q. L
LIVIA . HELIAS	CHARES .
FILIA . DE . SVO	IN . FR. F. XIX
FECERVNT	IN . AGR. P. XII
IN . FRO. P. X	
IN . AGRO . P. XII	

Communicavit laudatus Cl. Gallettius.

39.

Romae extra Portam Capenam in Vinea Oliveria.
Lapis nuper inventus.

D. M
CORNELIAE . ARTEMISIAE
VIX. ANN. III. M. VI. D. II
FECIT . CORNELIA . LVPERCA
VERNAE . SVAE

Exſcripſi ego ipſe.

40.

Romae extra Portam Capenam in Vinea Caroli Simonis Neronii ICti Ripani. Lapis nuper inventus.

DIS . M. SACR
APHRODISIO
VERNAE . SVO . DVLC
FEC. T. FLAVIVS

EPA-

EPAPRHODITVS
AEDITVVS
ABASCANTI . ET . PRISCIL
LAES . PATRONOR
ET . SIBI . SVIS . B. B
Exſcripſi ego ipſe.

41.

Ibidem . Urna nuper inventa:

DIS . MAN
L. FAENI . TELESPHOR
VNGVENTARI
LVGDVNENSIS
ET . FAENIAE
RESTITVTAE
VXORI . EIVS
FECIT . SERGIA
TYCHE
Exſcripſi ego ipſe.

42.

Ibidem. Lapis nuper inventus.

Q. FABIVS . ANTHVS
TAVRISCI . L. V. A. XXXIV
Exſcripſi ego ipſe.

43.

Romae extra Portam Capenam in Vinea Oliveria. Lapis diſruptus nuper inventus.

HAVE . SOPHRO . . . .
ET . VOS . VIATORES . . . .
AVG. LIB. PROC. NON. PR . . .
ME . CORONATIS . MVLT . . .
ET . SVIS . LIBERTIS
Exſcripſi ego ipſe.

Veli-

44.

Velitris in Aedibus Borgianis. Fragmentum lapidis erutum hoc anno 1773. ad Aedes sacras Divi Martini Cler. Reg. Cong. Somaschae.

. . . . O . PHRYXO
. . . . IOMASTENI
. . . . ACEDO
. . . . A . . . .
. . . . IT . . . .

Exscripsi ego ipse.

45.

Ibidem. Sigillum aeneum.

P. MARCI
FORTVNATI

46.

Sermonetae. Sigillum aeneum.

SPECTATI
COR. PROC

Communicavit laudatus Cl. Regius;

47.

Sabiniani in Aemilia in Museo Viri Cl. Petri Burghesii. Sigillum aeneum repertum ad Castrum Vetus.

L. IVENNI
SABINI:

Communicavit ipse Burghesius.

Ibi-

48.

Ibidem. Fragmentum Inſcriptionis in Operculo Urnae ſepulcralis inventae anno 1749. in Agro Sabinianenſi prope Rubiconem fluvium, in praedio Marcucciorum de Arimino.

. . . . VS . AVRI . P. III

. . . IOLARE . VOLVERIT . DARE . DEBET . FISCO . . .

Communicavit laudatus Burgheſius.

49.

Portariae, Pago Terrae Arnulphorum, antiqui Patrimonii S. Romanae Eccleſiae, in Dioeceſi Spoletana. In Fiſtula aquaria plumbea invent. ann. 1769.

C. FAELIVS . CRESCES . FEC

50.

Romae apud Iacobum Bellottium. Lapis diſruptus, nuper detectus.

. . . N. TIBI . NVNC . PRODEST . S. . EI . . . IC. . TE . VIXISSE
. . . ANNIS . HEREDVM . RATIO NVNTIAT
. . . PRIMA . FVIT . LITIS . VICESIMA
. . OLV . . . T . . ADENDE . RVDES . HOMINES
. . . . NO . MORANTES . DELATI
. . . . HOC . SVB . IVDICE . IVSTO
. . . . ET . LONGIS . PROTRACTIBVS
. . . . . MALORV̄ . VICI . QVIDEM . DOMINE
VICTOR . CVM . PALMA . RELATVS . SEMANIMIS (ſic)
CASV . MEDICI . MALE . MEMBRA . SECARVNT
CORPORI . QVOD . SVPEREST . TVMVLVM . TIBI
FECI . LIBENTER . NON . MIHI . MANDASTI
SED . VIVOS . SAEPE . VOLEBA . . . . .

Exſcripſi ego ipſe.

Veli-

51.

Velitris in Delicio Suburbano Comitis Antonii Antonellii. In Lapide rubro disrupto, litteris minutissimis, sed elegantibus, reperto in Agro Veliterno anno 1759.

..... LIVS . P. ET . CLODIA . L. L. OPTATVS
..... VIXIT . ANNOS . VI. M. VIII
FLORENTEM . MEI . CONE ... VSSERE . PARENTES
.... VM . LICVIT . SVPERIS .... ACCEPTIOR VNVS
..... TVIT . VERBO . MALEDICERE . ACERBO
..... AD . SVPEROS . QVOS . PIETAS . COGI .. .
.... ODESTE . NVNC . VOS . QVOI ....
.... IS . DICITE . OPTATE . SIT ....
... . O . ANNORVM . NONDVM
.... VM . AD . MORTEM . MATRIS
.... MANIBVS . CARVS . FVI . VIVOS . CARI
ADVERSEIS . QVAE . ME . SVSTVLIT . O ....
DESINE . IAM . FRVSTRA . MEA . MATER ....
TE . MISERAM . TOTOS . EXAGITARE . DIE ...
NAMQVE . DOLOR . TALIS . NON . NVNC . TIBI ..
HAEC . EADEM . ET . MAGNEIS . REGIBVS ....
CLARA . AMARANTO ......
AV ....

Exscripsi ego ipse otio Autumnali huius anni 1773.

52.

In S. Iuvenalis Episcopi extra Macerinum, Oppidum primarium Terrarum Arnulpharum, veteris Patrimonii S. Romanae Ecclesiae, in Dioecesi Spoletana. Tabula marmorea disrupta circa medium, ubi conspiciendae dumtaxat remanent litterae A. Ω. *Ad latera sunt duo pueri. Pars dextera decem versus habet, totidem sinistra.. Lat. palm.6. $\frac{1}{2}$, alt. 2. $\frac{1}{2}$*

PONTIASIDEREISASPIRANSVVLTIBVSOLIM
HICIACETAETHERIOSEMINELAPSAFVIT
OMNESHONOSOMNISCESITTIBIGRATIAFORMAE
MENSQVOQVECVMVVLTVSDIGNANITOREFVIT
TRADITAVIRGOTORISDECIMVMNONPERTVLITANNVM
CONIVGIIINFE IXVNICAPROLEPE(sic)RIT
QVANTVSAMORMENTISPROBITASQVAMGRATAMARITO
QVAMCASTIMORESQVANTVSETIPSEPVDOR
NILTIBIQVODFOEDVMVITIVMNECMORIBVSVLLVM
DVMSATISOBSEQVERISFAMVLADICTAVIRI ♡

DENIQVETEMEMETFATISODIOQVEGRAVATVM
DVMSEQVERISVIDITCORSICACVMLACRIMIS
TVTREVIROSPERGENSCVRSVSVBVECTAROTARVM
CONIVGISHEVCVLTRIXDVRASATISPATERIS
TEPATERINFESTVSGENEROCVMTOLLEREVELLET
TEMTASTILAQVEVMSIFACERETGENITOR
CEDITEIAMVETERVMLAVDESOMNESQVEMARITAE
TEMPORANVLLADABVNTTALIAQVAEFACIAT
VIRTVVSINGENTIGEMITVFLETVQVERIGATVS
HOSFECIVERSVSPAVCATAMENMEMORANS

Infer-

Inferne haec leguntur :

.... IAM ... HICLEGITAVTORESMV ...

Exfcripfit Praeful Cl. Stephanus Borgia Autumnali rufticatione anni 1769. Habet Muratorius pag 1926. n.1., qui ponit Spoleti ad Altare S.Iuvenalis, & cui mifit Dionyfius Sancaffianus. Habet & Bonada *Carmin. ex antiq. Lapidib.* Clafs.x. n.xxv. pag.502., qui ponit in S. Iuvenalis extra Oppidum *Macereti* Spoletanae Dioec., tum ex eo affert Pafchalis Amatius in Tom.vi. *Collect. Pifaur. omnium Poemat.* inter Carmina Chriftiana Epigr.xxiii. pag.279. Omnes tamen ita mendofa exhibent haec Carmina, ut rurfus heic proferre non nifi utiliffimum fit; nam Muratorius, Bonada, & Amatius lin. 3. legunt OMNIS, cum OMNES, licet tamen male, legatur in marmore; & ibid. Murator. SIBI pro TIBI. Lin.5. finguli habent THORIS pro TORIS. Lin.6. Bonada, qui heic perperam emendat Muratorium, & Amatius CONIVGIS pro CONIVGII. Lin 9. Murator. HIC pro NIL. Lin.10. Murator. VIRO pro VIRI. Ibid. Amatius TVM pro DVM. Lin.11. Murator. TE TENERAM pro TEMEMET. Ibid. finguli GRAVATAM pro GRAVATVM. Lin.13. Murator. TVTE PVRGENT .... CVM SVBIECTA ROTARVM, Bonada, & Amatius. TVTA VIRVM PERGENS &c. pro TV TREVIROS PERGENS CVRSV SVBVECTA ROTARVM. Lin.16. Murator. TESTANDI, Bonada, & Amatius TENTASTI pro TEMTASTI. Lin.17. Murator. METRVM pro VETERVM, & MARITO pro MARITAE.

 Ibid.

Ibid. Bonada, & Amatius OMNIS pro OMNES.
Lin.18. ſinguli FACIANT pro FACIAT.

53.

Velitris in Sacello SSmae Trinitatis Gentis Borgiae Patritiae. Lapis inventus in Coemeterio veterum Chriſtianorum in Villa Borgia extra Portam inferiorem Urbis anno 1750.

VE NE CES TVS PRE VI TER
IN PA CAE DOM DOR MIT

Exſcripſi ego ipſe otio Autumnali huius anni 1773.

54.

Ibidem in Aedibus Ginettiis, intra clypeum rotundum in Urna ornata anaglyphis profanis, nempe virginibus alis, & palmis inſignitis, ac pueris item alatis; ad latera vero ſphinges habentur.

CLODIA. LVPER
CILLA. IN. PACE ☧
BENE. DORMIT. QVE
VICXIT. ANNIS. XXVIII
M. VII. DIES. VIII. MECVM
ANN. VIII. M. VIII. D. XVIIII
AVR. TIMOTHEVS
COIVG. B. M

Exſcripſi ego ipſe otio Autumnali huius anni 1773. Habet Muratorius pag.1852. n.9., qui ponit Romae apud SS. Apoſtolorum in Domo Epiſcopi Sipontini, ſed admodum incorrectam, & indiligentem, ut e re ſit eamdem repetere.

In

55.

In loco, qui Vescovio *dicitur, in Horto Coenobii iam deserti, Agri Sabinensis, in Urna.*

AVRELIO . VRSA
CIO . P. C. BENEME
RENTI . QVI . VIXIT . AN
XXXVIII. DI. VIII. IN . PACE
DEP. XVI. KAL. APRIL

Communicavit laudatus Cl. Gallettius.

56.

Verulis in parte posteriore Arae maximae Ecclesiae Cathedralis.

DP. MARTVRI
PB. IN . PCI . KAL. DICEM
BRIS . D. SOLIS . IND. XII

Exscripsi ego ipse otio Autumnali huius anni 1773.

57.

Bononiae in Academia Instituti Scientiarum.

DEPOSITVS . M
ARTYRIVS . III. KAL
IVLIAS . IN . PACE
TRIMATVS . ET . MS

Communicavit Vir cl. Caietanus Aloysius Marinius Civis Archangelianus.

Ro-

58.

Romae apud eumdem Marinium. Lapis repertus ad Cryptam Ferratam anno 1765.

Columba cum	TE . IN . PACE
ramo oleae.	TIMINIAE . S *ote*
Arca Noe	RIDI . DVLCIS *si*
QVOD . TIBI . DI	ME . FILIE . OMNI . G *ratia*
XI	SVAVII. POSIDONIVS . ET . TV . . .
Canis.	
Gallus.	Exſcripſi ego ipſe.

59.

Romae in Vinea Caracciolia extra Portam S. Laurentii in via Tiburtina.

MARCIANO COMPARI . QVI . VIXIT
☧ ANNOS . N. L. DEPOSITVS
XI. KAL. IAN. IN . PACE

60.

Piſauri in Muſeo publico. Lapis Roma ex Catacumbis advectus.

ΓΑΤΗΡ . ΑΙΛΙΑΝΗΤΙ	*Pater . Aelianeti*
ΘΥΓΑΤΡΕΙ	*Filiae*
ΑΙΜΝΗΤΩ	*Semper . memorabili*

Poſtremam vocem eſt, qui legat ἀμνηστώτῳ *innuptae* a μνηστεύω *nubo*, & ἄλφα privativo. Ego potius legerem ἀειμνήστῳ, cum & apud Fabrettium *Inſcr.* cap. VIII. n. CXI. pag. 592., & apud Cl. Oliverium *Marmor. Piſauren.* pag. 72. n. 182. habeatur titulus inſcriptus ΤΩ . ΑΙΜΝΗΣΤΩ . ΦΗΛΙΚΙΣΣΙΜΩ, nempe *ſemper memorabili Feliciſſimo*.

Ibi-

61.

Ibidem ex Urbis Coemeteriis.

ZΩCIMOC . KAI . EYNEIKH
TΩ . IΔIΩ . TEKTΩ . EYNEI
KΩ . KAΛΩC . ITξIΩMENΩ
THN . KAPHN . TOY . ΘEOY . EIPH
NHN . EXETE . AΔEΛΦOI

Zosimus . & . Eunice
Suo . Filio . Euni
co . qui . bene . factus . est . dignus
conſequi . *gratiam . Dei . Pa*
cem . habete . Fratres

Communicavit utramque Epigraphem Vir Cl. Calliſtus Marinius Piſaurenſis. Lin. 2. lege τέκνῳ, & lin. 3. ἠξιωμένῳ. Clauditur haec Inſcriptio aurea ſententia, Chriſtianis hominibus digniſſima; Quare claudimus & nos ea ipſa Syllogem noſtram.

FINIS TOMI SECUNDI.

EXCVSVM . ROMAE

CVRANTE . GREGORIO . SETTARIO . BIBLIOPOLA

AD . INSIGNE . HOMERI

IN . PERVIGILIO . NATALIS . DOMINI . NOSTRI

IESV . CHRISTI

ANNI . CIƆIƆCCLXXIII

REGNANTE . GLORIOSISSIMO

ROMANO . PONTIFICE

ET . EPISCOPO . OECVMENICO

CLEMENTE . XIV

QVI . MVLTIS . ANNIS . VIVAT . FLOREAT . IMPERET

PONTIFICATVS . EIVSDEM . ANNO . V